

МУХТАСАРИ МЕРОСИ МАЪНАВИИ ТОҶИКОН

**МУХТАСАРИ МЕРОСИ
МАЪНАВИИ ТОҶИКОН**

**КРАТКИЙ БУКЛЕТ
НЕМАТЕРИАЛЬНОГО
КУЛЬТУРНОГО
НАСЛЕДИЯ ТАДЖИКОВ**

**SHORT BOOKLET ON
INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE OF TAJIKS**

Маркази Барномаҳои Гуманитарӣ «Одам ва Олам» ва ICHCAP
НПО «Одам ва Олам» и ICHCAP
NGO Odam va Olam and ICHCAP

МУХТАСАРИ МЕРОСИ МАЪНАВИИ ТОҶИКОН

КРАТКИЙ БУКЛЕТ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ТАДЖИКОВ

SHORT BOOKLET ON INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF TAJIKS

Душанбе
«Адиб»
2016

ББК 84 Тоҷик 7-4

Мураттиб *Фароғат Азизӣ*
Мухаррир *Саъдулло Карим*

Мухтасари мероси маънавии тоҷикон. (*Варианти аввал*)
– Душанбе, “Адиб”, 2016, 272 сах.

Ин буклет аз рӯи лоихаи муштаракӣ МБГ «Одам ва Олам» - ICHCAP (2011-2014) ва кӯмаки моддии институти ЮНЕСКО - Маркази байналмилалӣ иттилоотӣ оид ба мероси фарҳангии ғайримоддӣ дар минтақаи Ёкёнуси Ором (ICHCAP) ва маъмурияти мероси фарҳангии Корея мураттаб гардидааст.

Этот буклет создан в рамках совместного НПО «Одам ва Олам» - ICHCAP проекта (2011-2014) при финансовой помощи института ЮНЕСКО - Международного информационного Центра по нематериальному культурному наследию в Тихоокеанском регионе (ICHCAP) и администрации по культурному наследию Кореи.

This booklet was supported by the Central Asia-ICHCAP Joint Cooperative Project (2011 to 2014) and funded by the International Information and Networking Centre for Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific Region under the auspices of UNESCO and the Cultural Heritage Administration of Korea.

ISBN 978-99947-2-442-0

© Нашриёти “Адиб”, 2016

FOREWORDS

I would like to offer my congratulations on the new publication on intangible cultural heritage (ICH) in Tajikistan.

Tajikistan is well-known for its distinctive and abundant ICH, which is regarded as the pride and soul of the Tajik people.

Since 2010, ICHCAP and four Central Asian countries have carried out cooperative projects for promoting, understanding, and raising awareness on ICH and ICH safeguarding in the Central Asian region. This project, publishing an ICH inventory booklet, is for making use of the outcomes from the first three-year project, *Facilitating ICH Inventory Making and Using Online Tools for ICH Safeguarding in the Central Asian Region*.

ICHCAP, which continuously strives to safeguard ICH in the region, implemented the publication project as a part of a cooperative project in collaboration with Odam va Olam. This

booklet, which has a significant meaning for safeguarding ICH, would not have been published without the dedication of Odam va Olam. We sincerely hope the booklet can convey the essence of Tajik ICH to the readers to help them to know the significance of ICH.

Descriptions of all elements in this booklet can provide a better understanding of Tajik creativity and harmonious way of life which have been creatively transmitted from generation to generation. The booklet is written in Russian, English, and Tajik, so that Tajik ICH can be better known not only to Central Asian countries but also to others around the world.

We would like to offer our sincere appreciation to the writers and editors for their hard work to publish the booklet. We hope this publication will raise awareness of ICH as well as provide a better understanding of safeguarding ICH.

Kwon Huh
Director-General ICHCAP

ПЕШГУФТОР

Нашри нави буклети мероси фарҳангии ғайримоддӣ (маънавӣ)-ро дар Тоҷикистон аз самими қалб муборакбод мегӯям. Тоҷикистон бо мероси фарҳанги маънавии бои хеш маълум аст. Тоҷикон ифтихорманданд, ки ин мерос самимияту маънавиёти халқи тоҷикро ифода менамояд.

Аз соли 2010 ИЧСАР дар якҷоягӣ бо ҷаҳор кишвари Осиёи Марказӣ лоиҳаи муштарақеро баҳри пешбарӣ, дарки дуруст ва фаҳмиши амиқи мероси фарҳангии ғайримоддӣ ва ҳифзи он амалӣ намуд. Лоиҳаи мазкур, ҷопи буклети мухтасари мероси фарҳангии ғайримоддиро дар бар гирифта, он лоиҳаи пешинаи «*Мусоидат намудан ба бақайдгирӣ ва истифодаи услуби онлайн дар ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ минтақаи Осиёи Марказӣ*»-ро идома медиҳад.

ИЧСАР, ки пайваста барои ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ дар минтақа мекӯшад, наشري буклетро ҳамчун як зухуроти навбатии ҳамкорӣ бо «Одам ва Олам» амалӣ мегардонад. Ин буклет, ки барои ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ аҳамияти хоса дорад, бидуни ташаббус ва кӯшишҳои «Одам ва Олам» имконнопазир мебуд.

Мо сидқан умедворем, ки буклет метавонад ба хонандагон хусусияти мероси фарҳангии ғайримоддӣ тоҷиконро дуруст ифода кунад ва барои дарки бузургаҳамиятии ин мероси маънавӣ мусоидат намояд.

Дар буклети мазкур тафсифи ҳар як унсури мероси фарҳангии ғайримоддӣ созандагии тоҷиконро ифода менамояд ва фаҳмиши дурусти услуби зисти солиму хирадмандонаи тоҷиконро, ки асрҳои аср аз насл ба насл расонида мешуд, муҳайё месозад.

Буклет ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ навишта шудааст. Ин имконият медиҳад, ки бо ин мероси фарҳангии ғайримоддӣ ҳам тоҷикон, ҳам халқҳои дигари Осиёи Марказӣ, ва ҳам хориҷиён дар тамоми дунё шиносӣ пайдо намоянд.

Мо аз муаллифон ва таҳиягарони ин буклет барои кӯшишҳои он хеле сипосгузорем. Умедворем, ки ин буклет иттилоотро оид ба мероси фарҳангии ғайримоддӣ пурратар гардонида ба дарки дуруст ва ҳифзи он мусоидат менамояд.

Хван Хух,
директори генералии ИЧСАР

ПРЕДИСЛОВИЕ

Я хотел бы выразить свои поздравления в связи с новой публикацией по нематериальному культурному наследию (НКН = ИСН) в Таджикистане. Таджикистан хорошо известен своим особым и обильным нематериальным культурным наследием, которое рассматривается как гордость и духовность таджикского народа.

С 2010 года ИСНСАР и четыре страны Центральной Азии провели совместный проект по продвижению, пониманию и повышению осведомленности о НКН и его охраны в центрально-азиатском регионе. Данный проект, публикуя буклет по инвентаризации НКН, является результатом первого трехлетнего проекта *«Содействие НКН инвентаризации и использование средств онлайн для охраны НКН в центрально-азиатском регионе»*.

ИСНСАР, стремясь последовательно защитить НКН в регионе, реализует данный проект публикации как проектную часть совместного сотрудничества с НПО «Одам ва Олам». Этот буклет, который имеет существенное значение для сохранения НКН, не был бы опубликован без усилий и усердия «Одам ва Олам». Мы искренне надеемся, что буклет сможет передать суть таджикской НКН читателям и способствует правильному пониманию существенного значения этого духовного наследия.

Описание всех элементов НКН в буклете может обеспечить понимание таджикской креативности и культивирования таджиками гармоничного образа жизни, что всегда творчески и бережно передавалось ими из поколения в поколение.

Буклет написан на таджикском, русском и английском языках, так что таджикское НКН может стать широко известным не только в Таджикистане и странах Центральной Азии, но и во всем мире.

Мы хотели бы выразить нашу искреннюю признательность авторам и редакторам этого буклета за усердие и работу.

Мы надеемся, что эта публикация повысит осведомленность о нематериальном культурном наследии, а также обеспечит лучшее понимание и сохранение НКН.

Хвон Хух
Генеральный директор ИСНСАР

Хонандаи азиз!

Маводи иттилоотии мазкур яке аз он пешниҳодест, ки барои чамъоварӣ намудан, дарк кардан ва ҳифз намудани мероси фарҳангии ғайримодди (маънавӣ)-и халқи тоҷик равона мешавад. Албатта, кори аввал бе камбудӣ намешавад ва мураббони ин буклети мухтасар ҳадафи ғунҷондани ҳамаи маводи воқеии ин мероси гаронбаҳоро дар назди худ нагузоштаанд. Вале ҳатто ҳамин мавод ҳам имконият медиҳад, ки аз мероси маънавии тоҷикон шиносое пайдо шавад.

Ман барои дастгирӣ ва кӯмак ба Маркази мероси фарҳангии ғайримоддии Осиёи Марказӣ ва минтақаи Уқёнуси Ором (ICNSAP), ки яке аз институтҳои ЮНЕСКО мебошад, изҳори миннатдорӣ баён менамоем. Маҳз дар ҳамкориҳои пайваста бо ин институт «Одам ва Олам» (Маркази барномаҳои гуманитарӣ) тавонист кӯшиши хешро дар ин ҷода амалӣ намояд.

Буклети мазкур иқдоми ибтидоист дар нашри ояндаи китобе бахшида ба мероси маънавии тоҷикон. Чунин аст нияти Маркази «Одам ва Олам».

Ба Шумо, хонандаи мӯхтарам, хониши шавқмандро таманно дорем.

***Фароғат Азизӣ,
Директори «Одам ва Олам»***

Dear reader!

The presented information material is one of the proposal, which is aimed at the collection, inventory making, the deep understanding and safeguarding of the intangible cultural heritage of the Tajik people. Of course, the first job may not be without flaws. And the compilers of this brief booklet did not set themselves the task of full coverage of all existing material on this valuable heritage. Although, even this represented a material already allows to get acquainted with the spiritual heritage of the Tajiks.

I want to express my sincere gratitude to the Center of Intangible Cultural Heritage of Central Asia and the Pacific (ICHCAP), which is one of UNESCO institutes. Dues to the continued cooperation and support of this institution «Odam va Olam» (Center of Humanitarian Programs) could realize their work and effort s in this direction.

This booklet is the first step in the preparation and publication of a special book on the rich spiritual heritage of our Tajik people. These are good intentions of “Odam va Olam».

You, dear reader, enjoy your reading!

Faroghat Azizi,
Director of «Odam va Olam»

Дорогой читатель!

Представляемый информационный материал является одним из предложений, которое направлено на соби́рание, инвентаризацию, правильное понимание и охрану нематериального культурного наследия нашего таджикского народа. Безусловно, первая работа не может быть без недостатков. И составители этого краткого буклета не ставят перед собой задачи полного охвата всего существующего материала по этому ценному наследию. Хотя, даже этот представляемый материал уже позволяет ознакомиться с духовным наследием таджиков.

Я хочу выразить свою искреннюю благодарность Центру Нематериального Культурного Наследия Центральной Азии и Тихоокеанского региона (ИЧНСАР), который является одним из институтов ЮНЕСКО. Благодаря продолжительному сотрудничеству и поддержке данного института «Одам ва Олам» (Центр гуманитарных программ) смог реализовать свою работу и усилия в этом направлении.

Данный буклет является начальным этапом в деле подготовки и публикации специальной книги по богатому духовному наследию нашего таджикского народа. Таковы благие намерения «Одам ва Олам».

Вам, уважаемый читатель, желаем приятного чтения!

*Фароғат Азизӣ,
Директор «Одам ва Олам»*

АДРАС / АДРАСБОФИ. Адрас матои дастибофи тораши абрешиму пудаши аз ресмони пахтагин. Алобуло ва баъзан якранг мешавад. Асосан, адрас матои мунаққаш аст, ки онро подшоҳӣ мегӯянд. Адрасро аз абрешими дуруштранг мебофтанд. Пуди адрас аз 3 ресмони борики сафед ё рангин иборат буд. Андозаи бари адрас се хел аст: *одмиёна* – 40 см, *сербар* – 70 см, *камбар*, *якбара* – 26 см. Адрас дар ноҳияҳои алоҳида фақат бо нақшу нигор фарқ дошт, вале усули бофтани он як хел буд.

Аз адрас курта, ҷомаҳои мардона ва занона, кӯрпаю кӯрпачаҳо медӯзанд.

АДРАС / АДРАСБОФИ. Адрас танаф, сотканная вручну, состоит из шелковых и хлопковых нитей. По цвету пестрая или иногда одноцветная.

Преимущественно адрас очень красочно оформленная ткань, ее называют царской. Эта ткань использует твердые сорта шелковых нитей. При ткачестве одновременно ткнут тремя нитями. Ширина готовой ткани бывает трех видов: *одмиёна* – 40 см, *сербар* – 70 см, *камбар* или *якбара* – 26 см. Адрас везде ткется одинаково, различие сотканной ткани в различных местностях Таджикистана отличается только по узору. Из ткани адрас изготавливаются платья женские, мужские и женские джома (см. *чома*), курпа и курпачи (см. курпа; курпача).

ADRAS / ADRASBOFI is a handy-woven cloth that consists of silk and cotton threads. It is many-colored, and sometimes it is one-colored. Predominately, *adras* is the cloth decorated very colorfully and it is called 'royal'. This cloth requires solid sorts of silk threads. It is woven with three threads concurrently. The width of ready cloth has three kinds: *odmiyona* – 40 sm., *serbar* – 70 sm., and *kambar* or *yakbara* – 26 sm. *Adras* is woven equally everywhere, the woven cloths are only remarkable for ornament in different places of Tajikistan. Women's dresses, women's and men's *joma*, *kurpa*, and *kurpacha* are made from *adras*.

АЛОЧА / АЛОЧАБОФИ – матои ресмонӣ ва нимабрешимӣ. Анвои алоча бо унвони *зебак*, *фарангӣ*, *абрешимӣ* маълуманд. Алочаи тору пудаш аз ресмони *ҷойдорӣ* – *зебак*, аз ресмони европой бошад – *фарангӣ* ва аз абрешиму ресмон – *абрешимӣ* номида мешуд. Инчунин, навъҳои *сурхалоча*, *сиёҳалоча* маълуманд. *Алоча* матоест рахдори рангоранг, дорои нақшу нигори мураккаб ва реза мебошад. Нақши *алоча* аз рахҳои ҳаррангаи кабуд, сабз, сиёҳ, сурх, зард таркиб меёбад. Нақшҳо *миттӣ*, *мушку заъфар*, *байрақ* ном доранд. Аз *алоча* чомаҳои занонаю мардона медӯзанд.

А. дар маконҳои гуногун ба таври хархела номгузори мешавад, масалан, дар Кулоб – *алочаи жандагии кӯлобӣ* (Кулоб), дар Нурато – *алочаи ресмони нуратой* ва ғайра.

Алочабоф – он, ки алочабофӣ пешаи ӯст.

Алочабофӣ – касб ва ҷои кори алочабоф.

АЛОЧА / АЛОЧАБОФИ – полушелковая и полухлопковая ткань. Разновидности алоча известны под названиями *зебак*, *фарангӣ*, *абрешимӣ*. А. из местной хлопковой нити называется – *зебак*, из европейских нитей – *фарангӣ* и из шелковых и хлопковых нитей – *абрешимӣ*. Также известны разновидности *сурхалоча*, *сиёҳалоча*. А. это разноцветная полосатая ткань, имеет сложные и кусковые узоры. Узоры алочи бывают синими, голубыми, зелеными, черными, красными, желтыми. Узоры имеют собственные названия, такие как *миттӣ*, *мушку заъфар*, *байрақ*. Из А. шьют женские и мужские чапаны – чома.

А. в различных местностях называется по-разному, и это название добавляется к слову *алоча*, например, *алочаи жандагии кӯлобӣ* (Кулоб), *алочаи ресмони нуратой* (Нурато) и т.д.

Алочабоф – это человек, занимающийся ремеслом изготовления алоча.

Алочабофи – это ремесло, профессия.

ALOCHA / ALOCHABOFI is a semi-silk and semi-cotton cloth. The varieties of *alocha* are known under the following

names: *zebak*, *farangi*, and *abreshimi*. *Alocha* made from local cotton threads is called *zebak*; from European threads – *farangi*; and from silk and cotton threads – *abreshimi*. Such varieties as *surkhalocha* and *siyohalocha* are known too. *Alocha* is a many-colored striped cloth that has complicated and lump ornaments. The ornaments of *alocha* are light-blue, blue, green, black, red, and yellow. Ornaments have their own names: *mitti*, *mushku za'far*, and *bairak*. Women's and men's *chapans* – *jomas* – are sewn from *alocha*.

In certain places, *alocha* is called differently and a name is added onto the word *alocha*, for example: *alochai zhandagii kulobi* (Kulob), *alochai resmoni nurato* (Nurato) etc.

Alochabof is a person, who is engaged in the craft producing *alocha*.

Alochabofi is a craft, profession.

АНГУШТАРИН / АНГУШТАРИНСОЗӢ / ЧАЛАСОЗӢ. Ангуштарин яке аз он намудҳои ҷавохирот аст, ки ҳам зану ҳам мард истифода мебаранд. Ҳунари ангуштарин-созӣ / чаласозӣ қисми ҳунари заргарӣ буда, таърихи рушди бисёрасра дорад. Барои занҳо истифодаи ангуштарин ҳатмӣ маҳсуб мешуд, чунки «бидуни ангуштарин дасти зан номаҳрам аст» ва барои омода намудани ғизо имконпазир нест.

Хусусан, истифодаи ангуштарини *раҷабӣ* ҳатмӣ маҳсуб меёфт. Онро заргар дар моҳи Раҷаб аз нукраи тоза бидуни ягон санг / чашмак месохт. Бойҳо чунин ангуштаринро аз тилло низ месозанд. Ангуштарини раҷабиро бештар одамони куҳансол истифода мебаранд, зеро ки ин ягона ҷавохироте буд, ки гирифтани он аз дасти шахси ғавтида зарур набуд.

Ангуштаринҳои занонаи гуногуншакл бо истифодаи чашмак / сангак ва бе истифодаи онро яқоя бо дастмона бо занҷирак пайваста низ истифода мебаранд.

АНГУШТАРИН / АНГУШТАРИНСОЗИ / ЧАЛАСОЗИ – перстень, был одним из немногих ювелирных изделий, которые носили и мужчины. Ремесло ангуштаринсози / ча-

ласози имеет многовековую историю развития. Для женщин носить ангуштарин было обязательным, так как без колец ее рука считалась ритуально нечистой и она не могла заниматься приготовлением пищи. Обязательным считалось носить кольцо *раджаби* без вставки (то есть без глазка, без камня), изготовленный мастером в месяц Раджаб из серебра (лишь люди богатые позволяли себе из золота). Такие кольца чаще носили пожилые люди, ибо такой перстень был единственным, который согласно обычаю разрешалось не снимать с пальцев покойного. Женские кольца различной формы с применением вставки и без камней можно было сочетать с браслетом, соединяя их с помощью цепочки или нескольких цепочек.

ANGUSHTARIN / ANGUSHTARINSOZI / CHALASOZI is a finger ring. It was one of few jewelry that were also worn by men. The craft *angushtarinsozi / chalasoz*i has a many centuries old developing history. To wear *angushtarin* was obligatory for woman because without finger rings her hand was considered as a ritual devil and she could not be engaged in food cooking. To wear the finger ring *rajabi* without an insert (i.e. without an eyelet, without a stone), produced by master in Rajab month from silver (only rich men could afford to wear it made from gold), was considered as obligatory. Such rings were worn by old men because such finger ring was only one that, according to custom, was permitted not to be taken off the fingers of dead. Women's rings of different forms both with an insert and without stones could be combined with bracelet, linking them with chains.

АНДОВА – ҳунари қадимаи тоҷикон, технологияи тайёр кардани лойи махсус барои рупӯши девор ва боми биноҳо. Тарзи омодагии лой чунин аст: аз хоку об лой тайер карда онро хеле бо пой омехта мекунанд, баъд ба он хас ё ках хамрох мекунанд. Сум зании лойи андова захмати бисерро талаб мекунад. Зарур аст, ки лой якхела шавад. Баъд ин лойро каме ором нигоҳ медоранд, масалан, ним рӯз. Танҳо баъди он лой барои андовакуни тайёр аст.

АНДОВА – вид ремесла, уходящего корнями в глубокую древность, технология приготовления глины и покрытие готовой кирпичной стены, крыши этой глиной. Способ приготовления: изготавливается из глины, в которую наливают воду и доводят до определенной консистенции, затем добавляют солому. Эту глину смешивают ногами и долго. Обязательно, чтобы глина получилась однородной. Потом эта глина отстаивается немного, например, пол дня. И только затем она готова к использованию.

ANDOVA is a kind of the craft originated in a deep antiquity, the technology of producing clay and covering a ready brick wall, roof with clay. The way of producing: it is made from clay, in which water is poured, and it is brought to a certain consistency, then straw is added. This clay is mixed by feet for a long time. It is obligatory for clay to become homogenous. Then, this clay is settled a little, for example, for half day. And only after that, it is ready to be used.

АСКИЯ / АСКИЯГҮЙ. Номи яке аз шаклҳои осори шифоии тоҷик аст, ки мутоиба ва ҳазлпардозии миёни чанд нафар ё чанд гурӯҳро дар бар мегирад. Аскиягӯй маъмулан дар вақти истироҳат аз кор, дар маҳфилҳо, нишастҳои дӯстонаи «оши ҳарифона», чашнҳои арӯсӣ ва дигар айёми иду чашн, дар чойхонаҳо, истироҳатгоҳҳо ва ғ. ба манзури саргармӣ, мусобиқаҳои дӯстона ва истироҳат баргузор мегардид. Мухимтарин хусусияти аския ҷавоби бетаъхир ва мулзамкунанда, зехни тезу гиро, маҳорати гуфтани сухани маҷозӣ ва авҷи хандаи гурӯҳҳои аскиягӯ мебошад. Агар гурӯҳи аскиягӯ дар гуфтани посух лаҳзае таъхир кунад, мағлуб шумурда мешавад. Аз ин ҷиҳат аския бо унсурҳои бадеҳа, байтбарак ва латифа наздик ва монанд аст.

Аския дар фарҳанги суннати тоҷикон таърихи куҳан дошта ва дар минтақаҳои гуногун бо номҳои гуногун ривоч ёфтааст. Аз ҷумла, дар Панҷакент, Самарқанд ва Бухоро *аския* ё *қофия*, дар водии Ҳисор ва минтақаи Кӯлоб *аксар* ё *қофия*, дар водии Рашту Дарвоз *лақича*, дар минтақаи Бадахшон

назир машхур аст. Аския дорои ду шакл мебошад: *аскияи мухтасар* – мураккаб аз як ё ду муколамаи мутоибаомез (2-3 дақиқа) ва *аскияи мукамал* – мураккаб аз силсилаи муколамаҳои ҳазломез перомуни мавзӯи хос (5-20 дақиқа).

Аз машхуртарин *аскиягӯён* / *қофиязанони* тоҷик дар фарҳанги шиғоҳии даҳсолаҳои гузашта Муллоёри Ванҷӣ (Ванҷ), Саидалӣ Вализода (Кӯлоб), Мелибои Киштӯдӣ ва Чумъаи Анта (Панҷакент), Нағзибек (Бадахшон) Қодир-ҷӯғӣ (Ёвон) ва дигарон шинохта шудаанд.

АСКИЯ / АСКИЯГУИ. Представляет одну из форм таджикского устного творчества, которую составляют шуточные диалоги между несколькими лицами или группами. Исполнение аския – *аскиягуи* обычно проходит в часы досуга, на кружках и дружеских вечерах – оши харифона, на свадебных и других торжествах, праздниках, в чайханах, на пикниках и т.д. с целью развлечения, дружеских соревнований и отдыха. Главная особенность жанра *аския* заключается в последовании незамедлительного и смущающего ответа, в проявлении остроумия, таланте метафоричного оформления высказываний и выражений, а также – в способствовании громкому смеху. Замедленный ответ в данной традиции считается поражением участника / группы участников, что также свойственно таким жанрам, как бадеха, байтбарак и латифа.

В таджикской традиционной культуре аския имеет древние исторические корни. Данная устная форма творчества сохранилась в различных регионах под несколькими названиями. В частности, в Пенджикенте, Самарканде, Бухаре бытуют варианты *аския* или *кофия* [qāfiya], в Гиссарской долине и Кулябском регионе – варианты *аксар* [aksar] или *кофия*, в Раштской долине и Дарвозе – варианты *лакича* [laqicha], на Бадахшане – вариант *назир*. Различают две формы аския: краткую – *аскияи мухтасар* [askiyai mukhtasar], которая состоит из одного или двух шуточных диалогов (продолжается 2-3 минуты) и полную – *аскияи мукамал* [askiyai mukammal], которая представляет цикл шу-

точных диалогов на определенную тему (продолжается 5-20 минут).

К известным исполнителям таджикского жанра аския – аскиягуи / кофиязан [askiyagui / qāfiyazan] последних десятилетий относятся Муллоёри Ванчи (Ванчский район), Саидали Вализода (Кулябский регион), Мелибои Киштуди и Джумаи Анта (Пенджикент), Нагзибек (Бадахшан) Кодирджуи (Яванский район).

ASKIYA / ASKIYAGUI is one of the forms of Tajik folklore, which consists of fan dialogues between several persons or groups. The performance of *askiya – askiyagui* – is usually conducted at the leisure time, friendly parties – *oshi kharifona*, weddings, teahouses, picnics etc. for the purpose of amusing, competing, and relaxing. The main specialty of the genre *askiya* is concluded in an immediately following embarrassing reply, witting, talent of metaphorical building statements and expressions as well as contribution to a loud laugh. In the tradition, a slow reply is considered as the loss of participator / group participators, what is typical to such genres as *badeha*, *baytbarak*, and *latifa*.

In a Tajik traditional culture, *askiya* has ancient historical roots. This oral form of creativity has been preserved in different regions under several names. Particularly, in Penjikent, Samarqand, and Bukhara, there are the versions *askiya* or *qafiya*, in Rasht valley and Darvoz – the version *laqicha*, and in Badakhshan - the version *nazir*. Two forms of *askiya* are differentiated: short – *askiyai mukhtasar* that consists of one or two comic dialogues (continued for 2 – 3 minutes) and full – *askiyai mukammal* that represents the cycle of comic dialogues on a certain theme (continued for 5 – 20 minutes).

Mulloyori Vanji (Vanj district), Saidali Valizoda (Kulob district), Meliboi Kishtudi and Jumai Anta (Penjikent), Naghzibek (Badakhshan), and Kodir-jugi (Yavan district) are well-known performers of Tajik genre *askiya – askiyagui / qofiyazan*.

АТЛАС / АТЛАСБОҒИ, навъе аз матои абрешимӣ ва нимабрешимист. Аз атласи абрешимӣ асосан либоси занона, аз атласи нимабрешимӣ бошад, кӯрпаю кӯрпача ва ғайра медӯзанд. Дар гузашта атласи Хучанд, Самарқанд, Конибодом, Андичон хеле машҳур буд. Атласи олисифат ва хушрангро *хонатлас* меноманд, ки дар дастгоҳҳои махсус мебофанд. Нусхаҳои анъанавиаш *шоҳсабз*, *барги карам* ва *атласи сиёҳ* ном доштанд.

Ду навъи атласи анъанавӣ: *чорпопушалӣ* ва *ҳаштпопушалӣ* маъруф буд.

Корхонаҳои дар Душанбею Хучанд, Шаҳринаву Қӯрғонтеппа воқеъгардидаи иттиҳодияи «Тоҷикатлас» зиёда аз 25 навъи атлас «*Баҳори Тоҷикистон*», товус, чавонӣ, тӯҳфа, тӯёна, муҳаббат, дилором ва ғайра истехсол мекунанд. Либоси атлас – либоси дӯсдоштатарини занону духтарони тоҷик аст.

Мардуми тоҷик дар «Шоҳроҳи абрешим» (аз Чин то Ғарб) дар давоми ҳазорсолаҳо бо матоҳои абрешимии худ маъруф буд. Намунаҳои абрешими суғдӣ то имрӯз дар осорхонаҳои Аврупо, Осиё ва Амрико ҳифз мешаванд. Матоҳои нафису ҳайратовар ва нақшу нигоршудаи тоҷик, дар бозорҳои мамолики Шарку Ғарб хеле серхаридор буданд.

Дар санъати ороиши матоҳо давраҳои мураккаби таърихи бисёрасраи он, эҷодиёти ҳазорҳо устодони боистеъдоди тоҷик инъикос ёфтаанд. Бофандаҳои тоҷик дар санъати тайёр намудани матоҳои *абра* / *авра* ба дараҷаи олии расида буданд.

Дар Тоҷикистони таърихӣ (Бухоро, Самарқанд, Марғелон) ва имрӯза (Хучанд, Ҳисор, Конибодом, Қӯрғонтеппа) дар нимаи дуввуми асри XIX, бештар аз 25 навъи матоҳои назаррабою хушранг, аз чумла, *атлас*, *хонатлас*, *адрас*, рӯйчойҳои абрешимӣ истехсол мешуданд. Тарзи тайёр ва истехсоли матоҳои шоҳӣ, нимшоҳӣ, пахтагии тоҷик басо кӯҳан аст ва пайдоиши ин тарзи истехсоли матоҳо аз анъанаҳои бофандагии тоҷик сарчашма мегирад.

Истилоҳи матоҳои *абра* / *авра* имрӯз асосан байни тоҷикон – минтақаҳои асосии тоҷикнишини Бухоро, Са-

марканд, Марғелон, Хучанд, Истаравшан, Исфара, Ҳисор, Душанбе, Шаҳринав, Регар, Қурғонтеппа (Леваканд), умуман водии Вахш ва ғайра боқӣ мондааст.

Матоъҳои *абра* / *авра* – ин матоъҳои пурқимате, ки дар тайёр намудани сару либос ва рӯи анҷом истифода мегаштанд.

Аз лихозии тарзи бофт матоъҳои абраро ба ду гурӯҳ тақсим мекунанд: матоъҳои бофти гарнитурӣ ва бофти атласӣ. Гурӯҳи матоъҳои бофти атласӣ – матоъҳои ҳамвори ҷилдор асосан матоъҳои абрешимирано дар бар мегиранд: атласҳои *чоргула*, *хонатлас* – *ҳаитгула* ва ё *дувоздаҳгула*, матоъҳои нимабрешими *якрӯя*. Зебогӣ ва тобиши бофти атлас вобаста ба шумораи гулаи бофт аст, ки шумораи онҳо сифати матоъҳои атласро беҳтар менамоянд. Вобаста бо теъдоду зичии гула атласҳо ба чунин навъҳо табақабандӣ мешаванд: ба *чоргулаи оддӣ*, *ҳаитгула* ва *дувоздаҳгула*.

АТЛАС / АТЛАСБОФИ, один из видов шелковой и полупелковой ткани. Из шелкового атласа изготавливаются, главным образом, женские платья, а из полупелкового курпа и курпачи и другие предметы быта. В прошлом очень славились атласы Худжанда, Самарканда, Конибодма, Андижона.

Атлас высокого качества и красочного вида назывался *хонатлас*. Его изготавливали на специальных ткацких инструментах. Традиционными его видами являлись атласы под названиями *шоҳсабз*, *барги карам* и *атласи сиёҳ*.

Наиболее славились два вида ткачества атласа – *чорпопушалӣ* и *ҳаитпопушалӣ*.

С прошлого века учреждения сети Точикатлас в Душанбе, Худжанде, Шаҳринаве, Кургатеппе выпускали более 25-ти видов атласа с названиями *Баҳори Тоҷикистон* («Весна Таджикистана»), *Товус* («павлин»), «*Чавонӣ*» («Молодость»), «*Тӯҳфа*» («Подарок»), «*Тӯёна*» («Свадебная»), «*Муҳаббат*» («Любовь»), «*Дилором*» и другие. Атласная платье – это любимая одежда таджикских женщин и девушек.

Таджики на протяжении тысячелетий славились своим

шелком на Великом Шелковом пути. Образцы согдийских шелков ныне хранятся во многих музеях Европы, Азии и Америки.

Тонко-красочные таджикские ткани были чрезвычайно востребованными на базарах Востока и Запада.

На многовековом пути развития ткаческого ремесла таджикис достигли больших высот в ткачестве тканей *абра / авра*.

В историческом Таджикистане (Бухоре, Самарканде, Маргилане) и сегодняшнем (Худжанде, Хисоре, Конибодоме, Кургонтеппе) во второй половине XIX века изготавливалось более 25 видов красочных разновидностей, в частности, *атлас, хонатлас, адрас*, шелковые покрывала по традиционному методу ткачества, традиции которого берут свое начало в глубокой древности.

Термин ткани *абра / авра* сегодня бытует среди таджиков, в особенности среди таджиконаселенных районов Бухары, Самарканда, Маргилана Узбекистана и в Таджикистане, в особенности в Худжанде, Истаравшане, Исфаре, Хисоре, Душанбе, Шахринаве, Регаре, Кургантеппе (Леваканде), в целом в Вахшской долине.

Ткани *абра / авра* считались дорогими тканями, из которых шились различные виды одежды.

По технологии ткачества ткани абра разделяют на две группы: гарнитурѣ и атласѣ. Группа атласѣ – гладкие с особым блеском ткани, главным образом, шелковые: атласы *чоргула, хонатлас – ҳаитгула* или *дувоздахгула*, полшелковые ткани – *якруѣ*. Красота и блеск атласа зависит от количества гула ткачества. В зависимости от количества и близкой расположенности гула отличают обыкновенный *чоргула, хаитгула* и *дувоздахгула* виды атласа.

ATLAS / ATLASBOFI is one of kinds of silk and semi-silk cloth. Women's dresses are mainly made from silk atlas, and *kurpa, kurpacha*, and other things of life are made from semi-silk one. The atlases of Khujand, Samarqand, Konibodom, and Andizhan were famous in the past.

Atlas of higher quality and colorful kind was called *khonatlas*. It was produced in special textile equipment. Its traditional kinds were the atlases under the names: *shohsabz*, *bargi karam*, and *atlasi siyoh*.

Two kinds of textile atlas were more famous – *chorpopushal* and *hashtpopushal*.

Since the XX century, in Dushanbe, Khujand, Shahrinav, and Kurgonteppa, the firms of Tajikatlas net have been producing more than 25 kinds of atlas with the following names: *Bahori Tojikiston* (Spring of Tajikistan), *Tovus* (Peacock), *Javon* (Youth), *Tuhva* (Gift), *Tayona* (Wedding), *Muhabbat* (Love), *Dilorom*, and others. An atlas dress is favorite clothes of Tajik women and girls.

For thousand years, Tajiks have been famous for their silk in the Silk Road. The samples of sughd silk are kept in many museums of Europe, Asia, and America.

Refine-colorful Tajik cloths were in demand in the bazaars of the East and West.

For many-centuries-old developing way of weaving craft, Tajiks have been achieving higher levels in weaving the cloth *abra / avra*.

In the second half of the XIX century, in a historical Tajikistan (Bukhara, Samarqand, and Margilan) and a today's one (Khujand, Hissar, Konibodom, and Kurgonteppa), more than 25 kinds of colorful varieties, particularly, *atlas*, *khonatlas*, *adras*, and silk bedspreads were produced by way of traditional method of weaving, the tradition that originated in a deep antiquity.

The cloth's term *abra / avra* exists among Tajiks, especially among the districts with Tajik-speaking dwellers of Bukhara, Samarqand, Margilan, Uzbekistan and Tajikistan, particularly in Khujand, Istaravshan, Isfara, Hissar, Dushanbe, Shahrinav, Regar, Kurghonteppa (Levaqand), overall in Vakhsh valey.

The cloths *abra / avra* were considered as expensive cloths, from which different kinds of clothes were sewn.

As the technology of weaving, *abra* is divided into two groups: *garnituri* and *atlas*. The group *atlas* includes the

smooth cloth with special glance, mainly, silk atlases *chorgula*, *khonatlas* – *hashtgula* or *duvozdahgula*, semi-silk cloth – *yakroya*. The beauty and glance of atlas depends on the quantity and near location of *gula* in weaving.

АТОЛА (ниг.: Таббохӣ)

АФСОНА / АФСОНАГҶӢ Жанри шифоҳии мардум аст, ки таърихи бисёр қадим дошта, дар фарҳанги мардуми тоҷик бештар ба сурати настри бадеӣ-ҳамосӣ ва баъзан ба шакли манзум офарида шудааст. Афсона бахши асосии осори фолклории тоҷиконро ташкил медиҳад. Сюжети афсонаҳо одатан аз воқеаҳои бофтаи ҳаёли ва тасвири игроқомези воқеияту мочаро фароҳам гардида. Вижагии аслии афсона дар он аст, ки офаранда ва гӯяндаи он иддаои ҳақиқатгӯӣ надоранд ва шунаванда низ онро ба унвони ҳаёлпардозии мардумӣ мепазирад. Ба таъбири дигар, ҳадаф аз сохтану гуфтани афсона баён кардани орзуҳо, дидгоҳҳои романтикӣ, иҷтимоӣ, маишӣ ва ҷаҳонбинӣ буда, ҳам ба гӯянда ва ҳам ба шунавандаи он лаззати завқиву эстетикӣ ё андарзиву дидактикӣ мебахшад.

Дар афсонаи тоҷикӣ навъҳои зиёд мавҷуд аст, ки ба сурати умумӣ метавон чунин баршумурд: *сеҳромез*, *саргузаштиву мочароӣ*, *дар бораи ҷонварон (тамсилӣ)*, *ҳаҷвӣ* ва *маишӣ*.

Суннати афсонагӯӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик маъмул ва густурда буда, дар муҳити хонавода (афсонагӯӣ ба фарзандону наберагон) ва берун аз он – хангоми бозӣ, чашнҳо ва дигар ҷамъомадҳои меҳмониву шабнишинӣҳои анъанавӣ миёни кӯдакону калонсолон истифода мешавад. Гӯяндагони афсонаҳо, ки дар давраи муосир асосан дар деҳаҳо суннати афсонагӯиро ҳифз намудаанд, бо хоҳиши меҳмонон ё аҳли маҳфил ба нақли афсона пардохта, гоҳе сурудҳои онро низ мехонанд. Бахше аз афсонаҳои дорӣ суруду бадеҳа, монанди «Девонаҳусайнӣ», «Тохиру Зӯҳро ва ғ.», аз муҳтавои ғиноиву романтикӣ бархурдор буда, аз гузаштаи кӯҳан то ба ҳол шунавандагону муҳлисони зиёд доранд.

АФСОНА / АФСОНАГУИ является устным народным жанром, который имеет древнюю историю и в переводе с таджикского означает форму сказки (легенды). В таджикской народной традиции афсона создавалась чаще в форме художественно-эпической прозы, иногда – в поэтической форме. Данный жанр составляет основную часть таджикского фольклора. Сюжеты афсона обычно составляют вымышленные и фантастические события и приключения, а также их гиперболическое и преувеличенное описание. Главной особенностью афсона является то, что ее создатель и сказитель не пытаются доказать действительность и реальность сюжета так же, как и слушатель воспринимает ее в качестве народной фантазии и вымысла. Так создание и сказание афсона мотивируется изложением мечтаний, романтических, социально-бытовых настроений и мировоззрения, что способствует получению наслаждения и назиданий чувственно-эстетического или поучительно-дидактического характера.

Существуют различные типы афсона, которые классифицируются исходя из характеризующих её элементов: *о волшебстве, приключенческо-авантюрные, о животных (басни), сатирические и бытовые.*

Рассказ (пересказ) афсона – *афсонагуи* является широко распространенной традицией в устной культуре таджикского народа, которая применяется среди детей и взрослых в кругу семьи (пересказывание детям и внукам), а также за его пределами – во время игр, праздников и других традиционных собраний гостей, вечеров. На современном этапе данная традиция, главным образом, сохранилась в сельской местности. Здесь рассказчики афсона рассказывают сказочные сюжеты по просьбе гостей и присутствующих, иногда исполняя при этом, песни к ним. Ряд сюжетов, которые сопровождаются вокальными исполнениями – *суруд* и *бадеха*, в частности, сказки «Девонахусайни», «Тохир и Зухра» и др. имеют лирико-романтическое содержание и пользуются особым успехом среди слушателей и любителей афсона.

AFSONA / AFSONAGUI is a folklore genre, which has ancient history and means the form of fairytale (legend) in translating from Tajik. In a Tajik folk tradition, *afsona* was often created in the form of artistic folk prose, sometimes – in a poetical form. This genre forms the basic part of Tajik folklore. The plots of *afsona* usually include fictional and fantastical events and adventures as well as hyperbolic and overdone descriptions of them. The main specialty of *afsona* is that its creator and teller do not try to prove the reality and actuality of plot while a listener perceives it as a folk fantasy and fiction. Therefore the creation and telling of *afsona* is motivated with the statement of dreams, romantic and social moods, and world-outlooks, what contributes to getting the delight and edification of feeling-aesthetical or didactic character.

There are different types of *afsona*, which are classified, being based on the elements characterizing it: about wizardry, about animals (fables) as well as adventurous, satirical, and domestic ones.

Telling (retelling) *afsona* – *afsonagui* is a widely-spread tradition in an oral culture of the Tajiks, which is used among children and adults in the circle of family (retelling to children and grandchildren) as well as outside – at the time of games, celebrations, and other traditional gatherings of guests, parties. At the modern stage, this tradition has been mainly preserved in rural places. Here, the *afsona* narrators, applied by guests and present people, tell fairy plots, sometimes performing songs to them. A number of plots, which are accompanied with vocal performances – *surud* and *badeha*, particularly, the fairytales «Devonakhusaini», «Tohir and Zukhra» etc., have lyrical-romantic contents and are successful among *afsona* listeners and fans.

АЪЧУБАСОЗӢ – ба мақсади тарбияи мувофиқи ҳама-та-рафаи кӯдакон истифода мешавад. Онҳо барои олами атрофро хуб омӯхтан ва дарк намудани кӯдак ёрӣ медиҳанд. Кӯдакро ба фаъолияти мақсадноку бошӯрона одат мекуно-над, хаёлоташро инкишоф, шавқу рағбаташро ба меҳнат зи-ёд, донишандӯзиву мушоҳидакориро дар ӯ ташаккул ва

завқи бадеиву эстетикияшро дучанд мегардонад. Шакли дуюми истифодаи аъҷуба – ҳамчун армуғон тухфа кардан ба меҳмонон аст. Аъҷубасозӣ яке аз намунаҳои мероси фарҳангии ғайримоддии тоҷикон маҳсуб меёбад.

Бозича-ҳайвоноти аз масолеҳи мулоим сохташуда барои бачаҳо аз афсонаҳо, сурат ва мушоҳидаҳояшон писанд аст. Кӯдак ҳар қадар калонтар шавад, ҳамон қадар ба монандии бозича ва асли он бештар диққат медиҳад.

Қуттичаҳои катониро ба хонаҳои лӯхтакҳо, кузови автомашинаҳои бозича, сарпӯши консервахоро ба чархҳо табдил медиҳанд. Ҳамзамон, бозича – дилхушакҳо гурӯҳи махсусро ташкил медиҳанд. Яке аз ин гуна бозичаҳо аҷубаҳо мебошанд, ки аз қуттичаҳо мучассамаҳои хандаовар ҷаҳида мекоранд.

Бозича-аҷубаҳоро ҳунармандони кулолгар месозанд.

Маҳсулот барои сохтани аҷуба: хоки зарди шинӣ (тоза), гили бута (қабати сеюми замин), мӯйи гӯсфанд, об. Аз ҳамаи ин лойи кулолӣ ҳосил менамоянд.

Маҳсулот барои рангубор намудани аҷуба: оҳак, собуни ҷомашӯй, даҳани фаранг, ширеш (ПВА), сафедии тухм.

Тарзи тайёр намудан: хоки зарди шиниро аз элак бехта тоза менамоянд. Гили бутаро дар об тар менамоянд, то ки мулоим шавад. Баъди ин аз гили бута 1 ҳисса ва аз хоки зарди шинӣ 2 ҳисса гирифта, ба ҳам омехта намуда, барои аҷубасозӣ истифода мекоранд. Барои сохтани аҷубаҳои калонҳаҷм маҳсулотро баробар мегиранд. Ба лойи кулолие, ки барои сохтани аҷубаҳои хурдак истифода мешавад, сафедии тухм ҳамроҳ менамоянд.

Аз лойи тайёри кулолӣ ҳунарманд вобаста ба ҳаёлотӣ худ бозичаҳои муҳталифи гуногунҳаҷм месозад. Бештари бозича-аҷубаҳо ба ҳайвонот шабоҳат доранд, аммо аксари онҳо шакли қахрамонҳои манфӣ ва мусбати афсонаҳоро мегиранд. Миёни онҳо намуди гуногуни парандаҳо низ мавҷуд ҳастанд. Ҳамзамон, кӯзачаҳои хурдак сохта мешаванд. Кӯдакон даруни он об рехта, аз ҷойи маҳсули он хуштак мекоранд ва садои дилхуши паранда (чаҳ-чаҳи булбул) ба атроф танинандоз мегардад.

Бозича-ачубаҳоро дар ҳумдони маҳсуси кулолӣ гузошта, тавассути оташ мепазонанд. Ба ҳезум оташ зада, барои аланга заданаш ба он сӯзишворӣ мерезанд. Гармӣ бояд аз 700 то 1000° С бошад.

Баъд аз пухта шудан бозича-ачубаҳоро аз чангу хок тоза менамоянд. Аввалан, сафед карда мехушконанд, баъдан, бо рангҳои мухталиф рангубор медиҳанд.

АЪЧУБАСОЗИ – ремесло, имеющая целью воспитания ребенка. Это ремесло помогает ребенку изучить и познать окружающий его мир. А также направляет ребенка к познавательной деятельности, осознанному восприятию, развивает фантазию, призывает к самостоятельной трудовой деятельности, развивает его креативность, формирует его исследовательскую наблюдательность и эстетический вкус (интерес). Второе применение аьчуба это сувенир. Их можно подарить гостям как сувениры-образцы нематериального культурного наследия.

Игрушка-зверушка – *аьчуба*, изготавливается из мягкой глины (материала) зачастую изображает героев любимых сказок.

Иногда эти игрушки-зверушки изготавливаются из излишков и отбросов типа коробок, банок консервов, каких-нибудь частей велосипедов и машин или других предметов быта. Эти игрушки всегда приносят радость ребенку. И в то же время научают как из отходов делать что-то необычное и нужное.

Игрушки-зверушки изготавливаются ремесленниками – гончарами.

Материалом изготовления *аьчуба* является желтая глина *шинӣ* (чистая), глина *бута* (третий слой земли), шерсть овцы, вода. Из всего этого изготавливается гончарная глина.

Материалом для раскраски являются: известняк, хозяйственное мыло, *дахани фаранг*, клей, белок куриного яйца.

Способ изготовления: просеивают через сито желтую глину *шинӣ*; глину *бута* замачивают в воде пока не смягчится; затем смешивается одна часть глины *бута* с двумя частями

желтой глины шинй; добавляется овечья шерсть и изготавливается *аьчуба*. Для изготовления *аьчуба* больших размеров глина берется в равных частях. В глину для изготовления маленьких *аьчуба* добавляется белки куриных яиц.

Из готовой глины по фантазии ремесленника / *аьчубасо-за* изготавливаются различные игрушки-зверушки. Игрушки-зверушки после изготовления кладутся в большую глиняную печь для обжигания. Температура обжигания должна быть от 700 до 1000° С. После обжигания игрушки-зверушки очищаются и окрашиваются белым раствором. После высыхания раскрашиваются в разные цвета.

Некоторые из *аьчуба* похожи на реальных зверушек. Но большинство – это герои сказок. Любимой игрушкой детей являются свистки, издающие звуки подобно пениям различных птиц.

A'CHUBASOZI is the craft aimed to bring up a child. This craft helps a child to study and cognize the environment. It also directs a child toward a cognitive activity, a conscious perception, develops a fantasy, trains to self-depended working activity, develops its creativity, and forms its research observation and esthetic taste (interest). The second application of *a'chuba* is souvenir. One can give them as souvenirs-samples of intangible cultural heritage to guests.

A toy-animal – *a'chuba* – is made from soft clay (material) and often represents the heroes of favourite fairytales.

Sometimes this toy-animal is made from excesses and refuses, for example: boxes, cans, some parts of bicycles and cars or other things. These toys always give joy to a child. And at the same time, they teach a child how to make an unusual and necessary something from wastes. Toys-animals are made by potters.

The materials for producing *a'chuba* are yellow clay *shin* (clean), clay *buta* (the third layer of earth), wool of sheep, and water. All of that serves to make potter's clay.

The materials for painting are limestone, soap, *dahani farang*, and egg-white.

The way of producing: yellow clay *shin* is bolted; clay *buta* is

soaked in water until softening; then one part of *buta* clay is mixed with two parts of yellow *shin* clay; sheep wool is added, and *a'chuba* is made. Clay is taken in equal parts to make *a'chuba* of big size. Egg-whites are added onto the clay to make small *a'chuba*.

Different toys-animals are made from ready clay by a craftsman/*a'chubasoz* in his fantasy. After producing, toys-animals are put into a big oven to be burnt. The temperature of burning must be from 700° to 1 000°C. After burning, toys-animals are cleaned and covered with a white solution. After drying, they are painted in different colors.

Some of *a'chuba* look like real animals. But major of them are heroes of fayritales. The whistles giving sound similar to different birds' singings are favourite toys for children.

АШАГЛОН / АШАГУЛОН / АШАДЛОН номи яке аз жанрҳои мавсимист; маросимест, ки дар сурати хушк омадани фасли оғози баҳор ва хатари нобуд шудани кишт, иҷро мешуд. Пирони деҳа, пас аз машварат, яке аз занони рӯзгорди даро масъули иҷрои ин маросим таъйин мекарданд. Жанри мазкур дар фарҳанги шифоии мардуми тоҷик таърихи бисёр қадим ва бо эътиқоди бостонӣ ба олиҳаи обу бориш ва ободӣ – Ардевисур Аноҳита иртибот дорад; хӯсаи Ашаглон низ тимсоли ӯ ба шумор меояд, ки ҷанбаи занона дошта, аз ҷӯби мазор ё ҷӯби тобут сохта мешуд. Ба зане, ки бояд ин маросимро иҷро мекард, либосу кулоҳи фарсудаду ҷанда мепӯшонданд ва гоҳе чаппа савори ҳар мекарданд. Зан ба хӯса либоси кӯҳнаи худро пӯшондаву онро дар даст гирифта, бо ҳамроҳии кӯдакону ҷавонон хона ба хона мегафт ва микдоре ғалладона ё орд мепурсид. Соҳибони ҳар хона ба онҳо дар ҳадди имкони худ, ғалла, орд, ё курут дода, ба хӯсаи Ашаглон об пошида, ба хонаи баъдӣ гусел мекарданд. Гурӯҳи иҷрокунандаи маросим бо хондани сурудҳои хос ва рақсу бозӣ Ашаглонро хона ба хона мебарданд, ки яке аз маъруфттарини онҳо суруди зерин аст:

Ашаглони ростина,
Яг бор бҷунбон остина,

Галлаи савзум қоқ шидай,
Майда брезон борона...

Аз зироату орд ва маблағи чамъшуда барои ҳамаи аҳли деҳа навъе хӯрок мепухтанд, ки *далда* ном дошт. Дар поёни ин маросим бо зарби доира ё оҳанги лабчанг, хӯсаро бурда, ба оби чашма, ҷӯйбор, дарё, кӯл ва ё наҳр андохта, мегуфтанд: «Ашаглон ховай, мағзи сарш дар овай...» Пас аз он, ба умеди боридани борон ва шодоб шудани замин, ба ҳамдигар об мепошиданд.

Маросими Ашаглон хоси водиҳои Рашт, Дарвоз ва минтақаи Хатлони Тоҷикистон мебошад. Дар бархе аз минтақаҳо бо номи *Сусхотун* низ мавҷуд аст (*поёнтар р.к.*: Сусхотун [Suskhātun]).

АШАГЛОН / АШАГУЛОН / АШАДЛОН название сезонной традиции, представляет ритуал, исполняемый в случае весенней засухи и угрозы гибели посева. Старцы селения, посоветовавшись, поручали одной из умудренных жизненным опытом женщин, ответственность проведения данного ритуала. Данный жанр в устной культуре таджикского народа имеет очень раннюю историю и связан с древним почитанием Ардевисур Анахиты [Ardevi sur Anahita] – богини воды, дождя и плодородия. Так деревянная основа куклы (чучела), которую мастерили для исполнения Ашаглон, считается образом Анахиты. Она имеет женское начало и мастерится из дерева от кладбища или гроба. Женщину, проводящую ритуал, одевали в ветхую одежду и головной убор, иногда сажали на осла спиной к голове животного. Затем, согласно традиции, женщина в сопровождении детей и молодежи заходила к сельчанам и просила у них немного зерна или муки. Хозяйка каждого дома в меру своих возможностей, преподносили им зерно, муку или сушеные кисломолочные шарики – курут. Затем, окропив чистой водой куклу Ашаглон, провозжали в следующий дом. Группа исполнителей данной традиции несли куклу со специальными песнями, танцами и играми, к самым известным из которых относится нижеследующий куплет:

Ашаглони ростина,
Яг бор бчунбон остина,
Ғаллаи савзум қоқ шидай,
Майда брезон борона...

Из собранных зерна, муки и денежных средств готовили для всего села специальную еду – *далда*. На заключительном этапе, в сопровождении музыкальных инструментов *доира* или *лабчанг* шли к источнику воды (*роднику, каналу – «джуйбор», реке, озеру или пруду*). Достигнув водоема, окропляли чистой водой куклу, припевая: «Ашаглон ховай, мағзи сарш дар овай...». Затем, с надеждой на благодатный дождь и орошение земли, плескали воду друг на друга.

Сохранившаяся традиция Ашаглон характерна Раштской долине, региону Дарвоз, Хатлонской области Таджикистана. Также известна под названием *Сусхотун* в других регионах (см. ниже: *Сусхотун* [Suskhātun]).

ASHAGLON / ASHAGULON / ASHADLON is the name of seasonal tradition, which represents the ritual implemented in the case of spring drought and threat of crops' death. After consulting, old men entrusted the responsibility to one of wise and experienced women to conduct the ritual. In an oral culture of the Tajiks, this genre has a very early history and is connected with ancient worship of Ardevisur Anakhita – a goddess of water, rain, and fertility. Therefore, a wood base of doll (dummy), which was made to perform *ashaglon*, is considered as a figure of Anakhita. It has a feminine beginning and is produced from the wood of cemetery or coffin. The woman, who conducted the ritual, was worn in a dilapidated dress and headdress, sometimes she was sit on a donkey with the back turned to an animal's head. Then, according to the tradition, the women, accompanied by children and young people, came to fellow-villagers and asked them for little grain or flour. The owners of each house, to the extent of their possibilities, gave her grain, flour, and dried milky balls – *kurut*. Then, after splashing the Ashaglon doll with clean water, they conducted her to the next house. The group of performers of the tradition

carried the doll with special songs, dances, and games, the most known of which include the following couplet:

*Ashagloni rostina,
Yag bor bjunbon ostina,
Gallai savzum qoq shidai,
Maida brezon borona...*

Special food – *dalda* – was cooked from the collected grain, flour, and money for all dwellers of village. At the final stage, they went to a water source (spring, channel – ‘*juibor*’, river, and lake or pond), accompanied by musical instruments *doira* or *labchang*. Having reached an basin, they splashed the doll with clean water, singing: «*Ashaglon khovai, magzi sarsh dar ovai...*». Then, they plashed water on each other, hoping for a graceful rain and irrigation. The preserved *Ashaglon* tradition is typical to Rasht valley, Darvoz, and Khatlon region of Tajikistan. It is also known under the name *Suskhhotun* in other regions.

БАДЕҲА / БАДЕҲАГҶӢЙ / БАДЕҲАСАРОӢЙ Жанре дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки аз муколамаи ҳазломез ва зарофатгӯии ду ё гоҳе чанд нафар сарчашма гирифта, ба сурати ашъоре идома пайдо мекунад, ки тарафҳо бо мазмуни ҳазлу шӯҳӣ ба ҳамдигар мехонанд. Шарти бадеҳа дар он аст, ки ҷавоб бетаъхир, бо таъби зариф ва маъмулан, бо оҳанги мусиқӣ суруда шавад. Бадеҳасароӣ миёни ҷавонон аксар ба ҳазлу зарофатгӯӣ дар мавзӯи ишқ иртибот меёбад, аз ин рӯ, навъе аз сурудҳои ҳазломези ишқӣ низ доништа мешавад. Бадеҳа дар суннати шифоҳии тоҷикон аз навъҳои кӯҳани хунари сухандониву ҳазлпардозӣ буда, бештар тавассути зан ва мард ва ҳатман дар ҳузури тамошобинон суруда мешавад. Зимни иҷрои бадеҳа аз оҳангҳои мусиқии шодибаш ва ҳаракату ишораҳои маънидору шӯҳ, либосу ороиши рангин ва гӯёи мавзӯи ҳазл истифода мешавад. Ин ҷиҳат жанри мазкурро ба унвони лаҳза ё лавҳаи намоишӣ (драмавӣ) низ ҷилва медиҳад. Дар қарнҳои гузашта нақши занро мардони ширинкор иҷро мекарданд, ки бо либосу ороиши бонувон, бадохатан шеър мегуфтанду месуруданд. Аз ҷумлаи машҳуртарин бадеҳаҳои шифоҳии мардумӣ, ки боқӣ монда ва то ба

имрӯз ичро мешаванд, «Шохдухтар», «Гулпарӣ», «Эсунаки бом», «Бобопирак», «Секинак» ва ғ. мебошанд. Бадеҳаи муосир бештар дар маҳфилҳову чашнҳои гуногун (айёми Наврӯз, базмҳои арӯси, сайрҳои мардумӣ, мусобиқаҳои деҳот ва ғ.) суруда шуда, мавзӯҳои ишқи ва маишӣ (байни модару фарзанд, падару фарзанд, хоҳару бародар ва ғ.)-ро дар бар мегирад.

БАДЕҲА / БАДЕҲАГУИ / БАДЕХАСАРОИ жанр устной культуры таджикского народа, которая начинается с шуточного диалога и соревнований по остроумию двух, иногда нескольких человек, далее развиваясь в поэтической форме, в которой стороны продолжают шутить и веселиться. Условие бадеха заключается в том, что ответ должен последовать без промедления, искусно и обычно исполняться в музыкальном сопровождении. Традиция исполнения бадеха – *бадехагуи* среди молодёжи, главным образом, связана с шуточным словесным искусством на лирическую тему, поэтому, относится также к шуточным любовным песням. Бадеха в устной традиции таджиков представляет вид древнего искусства слова и юмора, который чаще исполняется дуэтом женщины и мужчины исключительно в присутствии зрителей. При исполнении бадеха используются радостные музыкальные ритмы, шуточные мимика и движения, красочные костюмы и оформления, посредством которых выражается тема юмора. Данная особенность жанра демонстрирует его также в качестве драматического фрагмента или этюда. В прошлые века роль женщины, участвующей в традиции бадехасарои, исполняли мужчины-шуты (ширинкор) в женской одежде и украшениях. К самым известным сохранившимся в устной традиции примерам относятся такие бадеха, как «Шохдухтар» [Shāhdukhtar], «Гулпарӣ» [Gulparī], «Эсунаки бом» [Esunaki bom], «Бобопирак» [Bābāpirak], «Секинак» [Sekinak] и др. Современный жанр бадеха используется чаще на различных торжествах, фестивалях и других праздничных мероприятиях (в период праздника Навруз, на свадебных торжествах, народных гу-

ляниях, сельских конкурсах и т.д.) и исполняется на тему любовную и бытовую (между мужем и женой, матерью и детьми, отцом и детьми, сестрой и братом и т.п.) темы.

BADEHA / BADEHAGUI / BADEHASAROI is one of the genres of the Tajiks' folklore, which starts with a comic dialogue and the wit competitions of two, sometimes, several persons, further developing in a poetical form, in which parties go on joking and having fun. The *badeha* condition is concluded in that the reply must follow quickly, skillfully, and be performed with a musical accompany. Among young people, the tradition of *badeha* performance – *badehagui* – is connected with a comic wordy art on a lyrical theme therefore it also belongs to comic amorous songs. In the Tajiks' oral tradition, *badeha* is the kind of the ancient art of word and humor, which is often performed in duet of woman and man in the presence of audience. While performing *badeha*, joyful musical rhythms, comic mimics and motions, and colored costumes and decorations, by means of which the humor theme is expressed, are used. This speciality of the genre also demonstrates it as a dramatic fragment or episode. In the past centuries, the role of woman taking part in the *badehasaroi* tradition was performed by men-jokers (*shirinkor*) worn in women's dresses and jewelry. Such *badeha* as «*Shohdukhtar*», «*Gulpari*», «*Esunaki bom*», «*Bobopirak*», «*Sekinak*», and others belong to the most known examples surviving in an oral tradition. A modern *badeha* genre is often used in different celebrations, festivals, and other events (in the period of Navruz celebration, in weddings, rural competitions etc.) and is performed on amorous and domestic themes (between husband and wife, mother and children, father and children, sister and brother etc.).

БАЙТ / БАЙТГҶӢ Яке аз шаклҳои маъмули фарҳанги шиғоҳии тоҷикӣ. Дар истилоҳи адабӣ ва мусиқӣ ду мисраъ як *байтро* ташкил медиҳанд. Байт 1) *воҳиди шеър* суннатии тоҷикӣ, аз чумла, рубой, дубайтӣ, қитъа, қасида, ғазал, маснавӣ ва ғ. ба шумор омада, 2) шакли *шеър* *муствақил* низ мебошад. Байт дорои қолиби хурд, аммо зарфи-

яти васеъ буда, барои баёни маънии комил ва фикри барҷаста муносиб аст. Мисол:

Себ себи ману соя ба боғи дигарон,

Ёр ёри ману шамъу чароғи дигарон.

Яке аз шаклҳои суннати шифоҳӣ байтгӯӣ аст.

Истифода аз муколама ва такрор низ дар сохтани байт маъмул аст.

Байт дар суннати шифоҳии мардуми тоҷик таърихи куҳан ва дар миёни гурӯҳҳои синнии гуногун корбурди густурда дошта ва дорад. Бархе аз донандагони жанри мазкур то 500 байт ва бештар аз онро дар ҳофизаи худ дошта, ба сурати шифоҳӣ мехонанд.

БАЙТ / БАЙТГУИ Является одним из известных жанров таджикской устной культуры. В литературной и музыкальной терминологии *байт* состоит из двух строк. Байт является 1) *единицей* традиционного таджикского стиха, в частности, поэтических форм рубаи, дубайти, кыт'а, касыда, газель, маснави и др.; 2) отдельной *поэтической формой*. Байт имеет сжатую и лаконичную форму, обладая при этом, широкой и объемной возможностью для изложения полной и выраженной мысли. Например:

Себ себи ману соя ба боғи дигарон,

[Seb sebi manū soya ba boḡi digaron]

Ёр ёри ману шамъу чароғи дигарон.

[Yor yori manū sham 'u charoḡi digaron]

Одной из устных форм жанра байт является традиция *байтгуи* [Baytḡūi].

В составлении байта как отдельного жанра устного творчества, часто используются диалог и повтор слов и словосочетаний.

История возникновения и формирования байт в устной традиции таджикского народа уходит корнями вглубь веков. Данный жанр был и остаётся популярным среди представителей различных возрастных групп; некоторые знатоки и любители знают наизусть до 500 и более байтов и традиционно декламируют их в устной форме.

BAYT / BAYTGUI is one of the known genres of Tajik oral culture. In a literary and musical terminology, *bayt* consists of two poetical lines. *Bayt* is 1) *unit* of traditional Tajik verse, particularly, poetical form *rubai*, *dubayti*, *kyt'a*, *kasyda*, *ghazal*, *masnavi* etc.; 2) a certain *poetical form*. *Bayt* has a compact and laconic form, at the same time having a wide and volumetric possibility to state a complete and expressive thought. For example:

Seb sebi manu soya ba bogi digaron
Yor yori manu sham'u charogi digaron

One of the oral forms of the genre is the tradition *baytgui*.

Dialogue and the repetition of words and word combinations are often used in compiling the *bayt* as a certain genre.

The history of the appearance and formation of *bayt* in the Tajiks' oral tradition go back to the depth of centuries. The genre was and remains to be popular among the representatives of different age ranges, some connoisseurs and amateurs know by heart about and more than 500 *bayts* and traditionally declaim them in an oral form.

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАРОНАК Як шакли хунари шеърдонӣ ва шеърхонист, ки аз давраҳои қадим то ба ҳол дар фарҳанги шифоҳии тоҷикон маъмул аст. Байтбарак дар маҳфилҳову шабнишиниҳои дӯстона, зиёфатҳо, чашнҳо, корҳои саҳроӣ, сафарҳои гурӯҳӣ ва ғ. баргузор гардида, навъи мусобиқаи завқу зеҳни суҳандонӣ, зарофатгӯӣ ва хозирҷавобӣ ба шумор меояд.

Байтбарак маъмулан миёни ду нафар ё ду гурӯҳ сурат мегирад ва онро нафаре бо хондани байте оғоз мекунад. Нафари дувум бояд ё ба мазмун ё ба харфи охирини ба байти шунидааш посух гӯяд. Мисол:

Нафари 1 (ҷавонписар):

Дар боғи шумо якта ниҳол пайвастам,
Било, ба худо, ман ба шумо дил бастам.

Нафари 2 (ҷавондухтар):

Ман бомба намебуром, ки куртам тунук аст,
Ин ёра намегирам, ки дилҳом хунук аст.

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАРОНАК Является формой искусства владения поэзией и ее декламирования в устной таджикской культуре, которая возникла и сохранилась в течение веков. Байтбарак относят к виду творческой игры и соревнования по искусству владения словом, смекалке и находчивости. Проводится на дружеских вечерах и приёмах, праздниках и различных торжествах, полевых работах, групповых походах, поездках и т.д. Байтбарак обычно проходит между двумя соревнующимися лицами или группами и начинается с декламирования байта одной из сторон, на который должна ответить вторая сторона. В процессе соревнования, участники используют не только известные и знаменитые примеры байтов, но в зависимости от хода развития тематики, а также в силу своих навыков, импровизируют сочиненные ими экспромтом двустишия – байты. Такая форма декламирования байта называется *байтмони* [Baytmāni]. В течение последних десятилетий, традиция байтбарак среди таджикской молодежи развивается по следующему принципу: ответный байт должен начинаться на исходную букву предыдущего байта независимо от её тематики:

Первое лицо (юноша):

Дар боги шумо якта нихол пайвастам,
[Dar boġi shumo yakta nihol payvastam]
Билло, ба худо, ман ба шумо дил бастам.
[Billo, ba khudo, man ba shumo dil bastam]

Второе лицо (девушка):

Ман бомба намебуром, ки куртам тунук аст,
[Man bomba nameburom, ki kurtam tunuk ast]
Ин ёра намегирам, ки дилхом хунук аст.
[In yora namegiram, ki dilhom khunuk ast]

БАЙТБАРАК / БАЙТГУЗАНОРАК is a form of the art of poetical mastery and declamation in an oral Tajik culture, which originated from antiquity and was preserved during centuries. *Baytbarak* is added onto the kind of creative game and competition in a word mastery art, sharpness, and resourcefulness. It is conducted in friendly parties, celebrations,

field works, group trips, travels etc. *Baytbarak* is usually conducted between two competing persons or groups and starts with declaiming *bayt* by one of parties, to which another party must give a reply. In the process of competing, participators use not only known and famous samples of *bayts* but also, depending on the process of developing themes as well as taking into account their skills, improvise *bayts* – couplets, composed by them in impromptu. Such form of declaiming *bayt* is called *baytmoni*. For last decades, the *baytbarak* tradition among Tajik youth has been developing on the following principle: *bayt* in answer must start with initial letter of previous *bayt*, independently of its themes:

The first person (young boy)

Dar bogi shumo yakta nikhol paivastam
Billo, ba khudo, man ba shumo dil bastam

The second person (young girl)

Man bomba nameburom, ki kurtam tunuk ast,
In yora namegiram, ki dilkhom khunuk ast.

БАЛАНДЗИКОМ – (зиғом бо забони шуғноӣ – соз), сози тории мусиқии қадимаи тоҷик. Баландзиком ҳоси тоҷикони кӯхистони Бадахшон буда, дар баъзе маҳалҳо онро танбӯр низ мегӯянд.

Баландзиком 90-105 см дарозӣ дорад.

Дар Баландзиком торҳои 1-2 асосӣ буда, торҳои дигар резонаторианд.

Баландзикодро одатан аз чӯби зардолу, тут, чормағз ва нок месозанд. Қабл аз оғози кор чӯби мувофиқро ба тарҳи соз тарошида, як ҳафта дар об тар мекунанд, баъд онро хушконида, сохро метарошанд. Сипас ба рӯи коса пӯсти ҳайвонот (аксар пӯсти гӯсола, қисми шикам), ки хуб даббоғӣ шудааст, мекашанд.

БАЛАНДЗИКОМ – (досл.: *зиғом* с шугнанского диалекта – музыкальный инструмент), струнный музыкальный инструмент. Этот инструмент бытует в горном регионе Бадахшон. В некоторых его местностях его называют также как танбур.

Длина музыкального инструмента 90 – 105 см.

Основными считаются первая и вторая струны баландзикома. Другие струны резонирующие.

Баландзиком обычно изготавливается из дерева абрикоса, тутовника, ореха и грушевого. Перед изготовлением дерево замачивается на неделю. Затем оно опять высушивается. Только тогда дерево готово к обработке. Корпус инструмента натягивается телячьей шкуркой.

BALANDZIKOM (from Shughnan dialect '*zigom*' means a musical instrument) is a musical stringed instrument. This instrument exists in a mountainous region of Badakhshan. It is also called '*tanbur*' in some places.

The length of musical instrument is 90 – 105 sm.

The first and second strings of *balandzikom* are considered as basic. Other strings are resonant.

Balandzikom is usually produced from apricot, nut, and mulberry trees. Wood is soaked for week before producing. It is then that wood is ready to be processed. The corpus of instrument is covered with a calf skin.

БАЛАНДМАҚОМ сози торию мизробии мусикии тоҷикӣ буда, хоси мардуми кӯҳистони Бадахшон аст. Ба танбӯр шабоҳат дорад.

Онро аслан аз чӯби зардолу ва решаи он месозанд, зеро сози аз ин чӯб тарошидашуда овози хеле форама дорад.

Дарозии умумии баландмақом 102 – 105 см.

Баландмақом 7 тори асосӣ ва 14 тори резанаторӣ дорад.

Ихтироии сози баландмақомро ба Усто Сӯфӣ Муборакқадом (Муборакшоҳ) Вахонӣ ва ба аввалҳои қарни XIX мансуб медонанд. Баландмақом аксар вақт сози якканавозист, гоҳе вобаста ба мавриди иҷро ба он даф, рубоб, кумрӣ ва ҳофизон ҳамовоз мешаванд. Косаи баландмақом бо пусти гов, ки хеле хуб коркард шудааст, пушонида мешавад. Торҳои баландмақом аз зеҳи рӯдаи ғусфанд сохта мешавад.

БАЛАНДМАКОМ / БАЛАНДМУКОМ – струнно-плекторный музыкальный инструмент, бытует в Бадахшане (Памир). Похож на танбур.

Он изготавливается главным образом из абрикосового дерева и его корневища, поскольку звучание этого дерева очень хорошее.

Общая длина баландмакома 102 – 105 см.

Баландмаком имеет 7 основных струн и 14 резонаторных.

Происхождение баландмукома относят к началу XIX века и связывают с именем Усто Сүфй Мубораккадама (Муборакшо) Вахонй.

Баландмуком часто используется как солирующий инструмент, в ансамбле же, наряду с певцами, бытует вместе с инструментами даф, рубоб, кумрй.

Его корпус покрывается хорошо обработанной бычьей шкурой. Струны баландмукома сделаны из бараньих кишек.

BALANDMAQOM / BALANDMUQOM is a pick-stringed musical instrument existing in Badakhshan (Pamir). It looks like *tanbur*.

It is mainly produced from apricot tree and its root because this wood sounds very well.

A general length of *balandmaqom* is 102 – 105 sm.

Balandmaqom has 7 basic strings and 14 resonant ones.

The origin of *balandmaqom* dates from the start of the XX century and is connected with the name of Usto Suf Muborakkadam (Muboraksho) Bakhoni.

Balandmuqom is often used as a solo instrument, and in ensemble, equally with singers, it exists together with the instruments *daf*, *rubob*, and *kumpi*.

Its corpus is covered with a well-processed bull skin. The strings of *balandmuqom* are made from sheep entrails.

БАРБАТ / УД, сози торй-мизробии эрониёни қадим. Барбат, калимаи тоҷикӣ-форсӣ, маънои «синаи мурғобӣ»-ро дорад. Чунин номгузорӣ бо сабаби шакли косаи ўст. Дертар, дар давраи ислом арабҳо низ онро қабул карданд ва уд

номгузорӣ намуданд. Онҳо онро барбати шабутӣ («кӯтоҳдаста») меномиданд.

Дар таърихи мусиқии эронӣ нақши барбат бузург аст. Он сози бунёдии аввалин системаи мусиқии тоҷику форс Хафтпарда ва сипас, дар асрҳои миёна, ба хайси сози мусиқии бунёдии системаи дуҷоми мусиқии касбӣ – Дувоздахпарда / Дувоздахмақом маҳсуб ёфтааст. дар Аврупо низ густариш ёфта, бо номи лютня машҳур мегардад.

БАРБАТ / УД, струнно-плекторный древнеиранский инструмент. Барбат, таджикско-персидское слово, досл. «утиная грудь». Инструмент так прозван из-за формы его корпуса. Позже, в период Ислама заимствован арабами и назван по-арабски уд (название дерева). Из-за очень короткого грифа арабы называли его барбати шабутӣ («короткорукый»). В истории таджиков и современных иранцев барбат является базовым инструментом первой музыкальной системы Хафтпарда. Впоследствии, он же под названием уд явился базовым инструментом средневековой музыкальной системы Дувоздахмақом. Барбат / уд получил широкое распространение и в Европе, где был назван лютня.

BARBAT / UD is a pick-stringed old-Iranian instrument. *Barbat* is a Tajik-Persian word, verbatim 'duck breast'. The instrument was called so because of the form of its corpus. Later, in the period of the Islam, it was taken by Arabs and was called in Arabian 'ud' (the name of wood). Arabs called it with *barbati shabuti* (short-arm) because of very short neck. In the history of the Tajiks and modern Iranians, *barbat* was a basic instrument of the first musical systems *Khaftparda*. Afterwards it under the name *ud* was a basic instrument of medieval musical system *Duvozdahmaqom*. *Barbat / ud* was also widely-spread in Europe, where it was called 'lute'.

БАРГ (ниг. **Заргарӣ**) – гушвораҳо / ҳалқаҳо асосан бо услуги ҳаққоии сикказанӣ сохта мешаванд. Гӯшвора / ҳалқаи барг – гӯшвора / ҳалқаи суннатист. Варақаҳои тунук

буридашуда бо таври сикказанӣ дар қолаб, бо баландии 3-4 мм бо қолиб рехта мешаванд. Шакли асосии он, ки шакли баргро дорад, дар лавҳа / варақаи ҳамвор лаҳимқорӣ мешавад. Гӯшаки гӯшвора / ҳалқаи барг чунбанда мешавад. Чашмаққои он дар қисми болоӣ гузошта мешаванд.

Дар қиёс бо барг гушвора / ҳалқаи садбарг, ки шакли дигари ҳамин гӯшвора / ҳалқа аст, дар поён аз ду тараф ду гули гирди қолабӣ ҷо мегиранд, ки зери он марворидҳо намоён мешаванд. Баъзан, дар баробари марворид ду фирӯза ҳам истифода бурда мешавад. Қисми поёнии гӯшвора / ҳалқақоро бо шилшилаи марворидӣ оро медиҳанд.

БАРГ – серғи изготавливаюцца в асосном методом тиснения (выдавливания). Барг – это традиционные серғи. Заготовленные тоненькие пластины выдавливаюцца штампом в матрице и имеют высоту 3-4 мм. Основная рельефная форма в виде растительного листа, паяется на ровной пластине, что образует объемную и в тоже время легкую листову. Ушко (швенза) на этих сережках делается подвижным. Вставки / глазки устанавливаюцца на верхней части.

В отличие от барга в садбарге (другой разновидности этих сережек), снизу по бокам вставки / глазков располагаются две круглой формы штампованных цветочка, из под которых выходят жемчужины.

Иногда для большей выразительности, наряду с жемчугом используются бирюзовые бусинки. Нижнюю часть сережек украшают подвесками из жемчуга.

BARG is ear-rings that are mainly produced by embossing (extruding). *Barg* is traditional ear-rings. The prepared thin plates are extruded with a stamp in the matrix and have the height of 3-4 mm. A basic relief form in the form of plant leaf is soldered on a smooth plate, what forms voluminous and at the same time easy leaves. An ear (*shvenza*) is made mobile on these ear-rings. Inserts / eyelets are set on the upper part.

As distinct from *barg*, in *sadbarg* (another variety of these ear-rings), two pressed flowers of round form, from under which pearls appear, are placed in the flanks of inserts / eyelets.

Equally with pearl, sometimes turquoise beads are used for a more expressiveness. The lower part of ear-rings is adorned with pearl pendants.

БАРФӢ. Яке аз жанрҳои мардумии тоҷикон аст, ки ба навъи суннатҳои мавсимӣ шомил мебошад. Номи жанри мазкур далолат бар мавзӯи он дошта, иҷрои он ба боридани барфи нахустин иртибот дорад, ки пайғоми фаро расидани фасли сарморо мерасонад. *Барфӣ* жанри мардумӣ ва ғайри-китобист, аммо рукни муҳимми онро нома ташкил медиҳад, ки миёни дӯстон, ҳамдарсон, ҳамсоягон, пайвандон, хонаводаҳо ва ҳатто деҳаҳои гуногун паҳн мешавад ва дорои унсурҳои бозӣ мебошад. Бо боридани барфи аввал, шахсе ё гурӯҳе ба номи як нафари мушаххас нома навишта, шартҳои хоҳишҳои худро матраҳ мекунанд ва як нафарро барои шахсан ба мухотаб расонидани нома мефиристанд. Шарти бурди бозӣ ва иҷро гардидани шартҳои нома дар он аст, ки номарасон қабл аз ошкор гардидани ҳадаф ва мухтавои номаи барфӣ ба манзили худ бирасад ва ба дасти мухотаби нома ё шарикони вай наафтад. Дар ғайри ин сурат, ӯро дастгир карда, ба рӯяш сиёҳии дег ё ранге мемоланд, ки нишонаи мағлуб шуданаш ба шумор меояд ва худаш уҳдадор мешуд, то шартҳои навиштаашро барои ғолибон иҷро кунад.

Матни номаҳои барфӣ гуногун буда, ба суннатҳои роиҷ дар минтақаҳо ва таъбу завқи нигоранда вобаста аст. Машхуртарин шакли шартгузори барфӣ, ки дар аксар ноҳияҳои Тоҷикистон ривож дорад, матни зерин мебошад:

Барф меборад бале хуш, дилрабо,
Барфи нав аз мову барфӣ аз шумо.
Зарра-зарра барф меборад сафед,
Як зиёфат аз шумо дорем умед:
Сандалиро гарм созед аз алав,
Ширбиринчу шӯлаву оши палав,
Нонҳои кунчидини куббадор,
Себу ангуру дилафрӯзу анор,
Ҳофизи хушхону танбӯру дутор,

Ною ғижжак, чӯраҳои беғубор,
Руставу лавзу мураббою набот,
Пистаю бодому қанду қандалот,
Чормағзу тутмавизи сояғӣ,
Баҳри мо тайёр бошад, чӯрачон.
Бо салому эҳтироми чӯрағӣ,
(Имзо).

БАРФИ. Жанр таджикского народного творчества, который относится к категории сезонных традиций. Название данного жанра (снег – *барф* + *суф.* – й) указывает на его содержание, которое связано с первым снегом и оповещением прихода зимы. *Барфи* является народным и некнижным жанром, при этом, важнейшую её деталь составляет *письмо*, распространяемое среди друзей, одноклассников / сокурсников, соседей, родственников, между различными семьями и даже селениями и обладает элементами игры. С выпадением первого снега, индивидуально или группой составляется специальное письмо, адресованное конкретному лицу, в котором излагаются все условия и желания автора / авторов. Письмо отправляется через посыльного, который обязан передать его лично в руки получателю. Главным условием выигрыша в традиции барфи является умение и ловкость посыльного добраться обратно и не попасть при этом, в руки получателя или его друзей до того, как он обнаружит содержание и цель письма. В обратном случае, его лицо смазывают сажей или краской в знак его поражения и принятия им всех условий, указанных в письме-*барфи*, которые он обязывается исполнить уже перед победителем.

В зависимости от особенностей сохранившихся традиций в регионах, а также – вкусов и стилей авторов, существуют различные тексты писем-барфи. Наряду с этим, самым известным вариантом художественного оформления условий, излагаемых в письмах-барфи, который сохранился во большинстве регионов Таджикистана, является следующий:

Барф меборад базе хуш, дилрабо
[Barf mebārad base khush, dilrābā],

Барфи нав аз мову барфӣ аз шумо
 [Barfī nav az māvu barfī az shumā].
 Зарра-зарра барф меборад сафед
 [Zarra-zarra barf mebārad safed],
 Як зиёфат аз шумо дорем умед
 [Yak ziyāfat az shumā dārem umed]:
 Сандалиро гарм созед аз алав
 [Sandalirā garm sāzed az alav],
 Ширбиринчу шӯлаву оши палав
 [Shirbirinju shōlavu āshi palav],
 Нонҳои кунҷидини куббадор
 [Nānhāi kunjīdini qubbadār],
 Себу ангуру дилафрӯзу анор
 [Sebu anguru dilafruzu anār],
 Ҳофизи хушхону танбӯру дутор
 [Hāfizi khushkhānu tanbōru dutār],
 Ною ғижжак, ҷураҳои беғубор
 [Nāyu ġijjak, jurahāi beğubār],
 Руставу лавзу мураббою набот
 [Rustavu lavzu murabbāyu nabāt],
 Пистаю бодому қанду қандалот
 [Pistayu bādāmu qandu qandalōt],
 Чормағзу тутмавизи сояғӣ
 [Chārmağzu tutmavizi sāyagī],
 Баҳри мо тайёр бошад, ҷураҷон
 [Bahri mā tayyār bāshad, jōrajān].
 Бо салому эҳтироми ҷурағӣ
 [Bā salāmu ehtirāmi jōragī],
 (Подпись).

BARFI is a genre of Tajik folk creativity, which falls into the category of seasonal traditions. The genre name (snow – barf + suffix i) points on its content connected with the first snowing and the information about a winter coming. *Barfī* is a folk and non-book genre, at the same time its most important part is formed with writing, spread among friends, classmates, neighbors, relatives, different families, and even villages as well

as it has the elements of game. With the first snowing, special letter is written by individual or group, addressed to a certain person, where all conditions and wishes of author / authors are stated. The letter is sent with a messenger, who is obliged to give it in receiver's hands personally. Main condition of win in the *barfi* tradition is the ability and dexterity of messenger to come back and at the same time not to be found in receiver's or his friends' hands before they know the content and aim of letter. Otherwise, his face is covered with soot or paint as a sign of his loss and his adopting all conditions, noted in the letter *barfi*, which he pledges to execute for a winner.

Dependently on the specialties of the traditions preserved in regions as well as the tastes and styles of authors, there are different texts of letters-*barfi*. At the same time, the most known version of artistic presentations of the conditions stated in letters-*barfi*, which survived in the majority of regions of Tajikistan, is the following:

*Barf meborad base khush, dilrabo,
Barfi nav az movu barfi az shumo,
Zarra-zarra barf meborad safed,
Yak ziyofat az shumo dorem umed,
Sandaliro garm sozed az alav,
Shirbirinju shulavu oshi palav,
Nonkhai kunjadinikubbador,
Sebu anguru dilafruzu anor,
Hofizi khushkhonu tanburu dutor,
Noyu gizzhak, jurahoi begubor,
Rustavu lavzu murraboyu nabot,
Pistayu bodomu qandu qandalot,
Chormagzu tutmavizi soyagi,
Bahri mo tayor boshad, jurajon,
Bo salomu entirami juragi.
(signature).*

БЕҚАСАБ – матои нимабрешимии якранг, рах-рахи гулдори мавҷнок. Тори оңро аз абрешими нафиси сабз, кабуд, зард, сурх, гулобӣ, қаҳваранг тайёр мекунанд. Тобистон

салқинӣ ва зимистон гармӣ медиҳад, зеро аз риштаи пахтагӣ истехсол шудааст ва ин яке аз хосиятҳои ғайриоддии ин матоъ мебошад. Тори бекасаб аз 12 то 18 банд иборат аст. Ҳунармандони моҳир миқдори банди бекасабро ба 30 мерасонанд. Тори бекасаби рахдорро, одатан, ба панҷ-шаш қисм тақсим карда, ҳар якеро алоҳида ранг медиҳанд. Ҳар як қаблакушода, нахҳои қандашударо мепайванданд ва як ҷо ба як ҷӯб чилла мекунад. Баъд ӯстони нақшандоз мувофиқи нақши дилхоҳ расми матоъро ҷо ба ҷо мекунад. Тори бекасаби гулдор бо роҳи баста ва қушодаи рангдихӣ нақш дода мешавад. Бекасаби гулдор ба адрас ё подшоҳӣ шабоҳат дорад. Вале нахи тори бекасаб нафису пудаш риштаи ғафс, тори адрас ғафсу пудаш нафис аст. Аз ҳар чашми теғи дастгоҳ 6-8 нахи тори бекасаб, 4 нахи тори адрасро мегузаронанд. Бекасабро якранг, рахдор ва гулдор мебофанд, аммо адрас танҳо гулдор мешавад. Бекасабро дар Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Фарғона, Ҳисор, Истаравшан, Қўрғонтеппа мебофанд. Дар ин ҷо навъҳои зерини бекасаби якранг: (дар баъзе маҳалҳо онро «мушки заъфар» меноманд) «Сидами сабз», «Сидами зангор», «Сидами симобӣ»; бекасаби рахдор: «Байрак», «Пудсафед», «Фирӯза» (Перӯза), «Тасма»; бекасаби гулдор: «Бодомча» мебофанд. Аз бекасаб ҷомаҳо ва ҳар гуна либос медӯзанд. Нафосат, латофат ва асолати ин навъи матоъ дар дизайнерони муосир имкон медиҳад, ки онро барои дар услуби шарқӣ оро додани деворҳои хонаҳо, пардаҳои тирезаҳо, болишту болинҳо ва ҷиҳати рӯкаш намудани мебел истифода намоянд.

БЕКАСАБ – однотонная или полосатая полушелковая ткань. Её тонкая нежная шелковая нить бывает зеленого, синего, желтого, красного, розового, коричневого цветов. Необычной особенностью данной ткани является то, что она дает прохладу летом, а тепло зимой, так как изготовлена также из хлопковых нитей. Обычно *бекасам* ткнут в 12 или 18 нитей. Искусные мастера доводят количество нитей до 30-ти.

Нить полосатого бекасама, как правило, разделяется на 5-

6 частей и красится по отдельности. Затем дизайнером накладывается орнамент.

Бекасаб ткут однотонно, в полоску и цветочками. Его ткут в Бухоре, Самарканде, Худжанде, Фергане, Хисоре, Истаравшане, Кургонтеппе. Известны как лучшие виды, разновидности однотонного бекасаба *мушки заъфар, сидами сабз, сидами зангор, сидами симобӣ*; полосатого бекасаба: *байрак, пудсафед, фирӯза, тасма*; бекасаба в цветочек: *бодомча*. Из бекасаба шьют чапан – чома и различную другую одежду. Красивые узоры этой ткани позволили современным дизайнерам использовать орнамент бекасаба на стенах, занавесах, подушках, мебели и др.

BEQASAB is a monochrom or striped semisilk cloth. Its thin mild silk thread is green, blue, yellow, red, rose, and brown. A specific feature of the cloth is that it gives coolness in summer and warmth in winter because it is also made from cotton threads. *Beqasab* is usually woven with 12 or 18 threads. Skillful masters increase the quantity of threads to 30.

The thread of striped *beqasab*, as a rule, is divided into 5 – 6 parts and dyed separately. Then, a designer lays ornament on.

Beqasab is woven in one-color, stripe, and flower. It is woven in Bukhara, Samarqand, Khujand, Ferghana, Hissar, Istaravshan, and Kurgonteppa. The varieties of one-color *beqasab*: *mushki, za'far, sidami sabz, sidami zangor, sidami simob*; the varieties of striped *beqasab*: *bairak, pudsafed, firuza, tasma*; the varieties of *beqasab* in flower: *bodomcha* are known as the best kinds. *Chapan / joma* and other different clothes are sewn from *beqasab*. Beautiful design of the cloth allowed modern designers to use the ornament of *beqasab* on the walls, curtains, pillows, furniture etc.

БИНОКОРӢ – хунари биносози дар таърихи тоҷикон ба хунари хосае табдил ёфтааст. Дар натиҷаи ин хунари хоса чунин бинохову хонахо пайдо шуданд, ки имруз бо ун-вонҳои хонаи бадахшони, хонаи ягноби, хонаи водинишин, хонаи кухистони маълуманд. Беш аз ин, сохтмоне ба мисли

айвон, технологияи молидани деворхо ва бомхо – андова, гуногунрангии хишт – хишти пухта, хишти хом, хишти лойин.

БИНОКОРИ – строительное ремесло, которое у таджиков отличается глубокой специфичностью. Результатом этого ремесла стало появление таких видов домов как бадахшанский дом, ягнобский дом, долинных дом и горный дом. Более того, айван, своего рода веранда, и технология покрытия стен и крыш – андова, разновидности кирпичей – хишти пухта, хишти хом, хишти лойин.

BINOKORI is a building craft, which is deep specific in the Tajiks. The appearance of such kinds of houses as a badakhshan house, yaghnob house, valley house, and mountainous house became as a result of the craft. Moreover, there are *aivan*, in a sense, verandah and the technology of covering the walls and roofs – *andova*, the variety of bricks – *hishti pukhta*, *hishti hom*, and *hishti loyi*.

БОЛИШТ / БОЛИШТСОЗӢ (ниг.: ТАГСАРӢ)

БОФАНДАГӢ, навъи мероси фархангии гайримоддии точикон, хунари бадеи, чараени технологии аз ресмон бофтани матоъ мебошад. *Абрешим*, пашм, зағирпоя, канаб, пахта, ҷут ва ғайра ашъи хоми бофандагианд.

БофандагӢ аз касбҳои қадима буда, дар давоми асрҳо аҳолии маҳалли аз *алоча*, *қаламӣ*, *суф*, *чит*, *карбос*, *матои хоса*, *дока* ва ғайра истифода мебарданд. *БофандагӢ* дар Тоҷикистони тоинқилобӣ характери майдакосибӣ дошт. Чихози *бофандагӢ* – асосан *ҳаллоҷӣ*, *чарх*, *дукон* ва ғайра буд.

Ҳаллоҷӣ, *чириқ*, асбобест, ки бо он пахтаро аз чигит тоза мекарданд.

Дукон, *дӯкон* – дастгоҳи бофандагиест, ки дар он матоҳои пахтагин, абрешимин ё пашмин мебофанд.

БОФАНДАГИ художественное ремесло / технологический процесс изготовления ткани из нитей.

Веками население использовало такие местные ткани как *алоча, қаламӣ, суф, чит, карбос, матои хоса, дока* и другие.

В средневековье ткачество было исключительно ручным и относилось к разряду мелкого ремесла. Средствами оборудования служили льнотрепалка, прялка, станок и др.

Ҳаллоҷӣ / чириқ – инструмент, с помощью которого очищали хлопок.

Дукон / дӯкон 1) ткацкий инструмент, 1.5-2-хметровой длины, на котором ткали хлопковые, шелковые или шерстяные ткани.

BOFANDAGI is a weaving, an artistic craft / a technological process of producing the cloth from threads.

For centuries, people have been using so local cloths as *alocha, qalama, suf, chit, karbos, matoi khosa, doka*, and others.

In the Middle Ages, weaving was handy only and belonged to the kind of small craft. A scotching-sword, a spinning wheel, machines, and others served as the means of equipment.

Khaloi / chirik was an instrument, with which cotton was cleaned.

Dukon was a weaving tool of 1,5 – 2 meters of the length, in which cotton, silk, and wool cloths were woven.

БУЛБУЛИК [BULBULIK] Яке аз жанрҳои куҳан ва манзуми мардумист, ки ба мавзӯи ишқ ва ҳичронӣ дурии азизон ихтисос ёфта, дар водии Ваҳони Бадахшони Тоҷикистон ба забони ваҳӣ ривож дорад. Булбулик аз се мисраъ таркиб ёфта, вазни мисраъҳо гоҳе баробар нест. Ғолибан, ҳар мисраъ шаш ё ҳафтҳичой ва тарзи қофия АБА аст. Суннати шифоҳии *булбуликхонӣ* [Bulbulik khānī] бештар ҳоси занону духтарон аст, ки бо оҳанги муассир, аммо бе сози мусиқӣ иҷро мешавад. Дар он, пас аз иҷрои ҳар намунаи семисраӣ, як мисраи нақарот такрор шуда, семисраҳои муштақилро ба ҳам мепайвандад. Номи жанри мазкур аз мисраи нақарот сарчашма гирифтааст, ки ба гунаҳои зерин

маъмул мебошад: «Булбулик тар номам-э» [Bulbulik tar nāməm-ə] ё «Булбулик тар хонэм-е» [Bulbulik tar khānəm-ə].

Намуна:

Шмолак бку бода [Šmālak b^ˆku bāda],
Ға нола бы мы тсаре [Ġa nāla b^ˆ m^ˆ tsarə],
Ти нола бы ғам бода [Ti nāla b^ˆ ġam bāda].
Булбулик тар номэм-е [Bulbulik tar nāməm-ə].

БУЛБУЛИК Представляет один из древних народных жанров, имеющих стихотворную форму на тему любовной лирики и разлуки. Бытует в Вахонской долине Горного Бадахшана Таджикистана на языке вахи. *Булбулик* состоит из трёх строк, которые иногда имеют различную метрику. Каждая строка в данном жанре включает шесть или семь слогов и форму рифмования АБА. Устная традиция *булбуликхони* [Bulbulik khānī] поддерживается, главным образом, женщинами и исполняется в особых мотивах, но без сопровождения музыкальных инструментов. После исполнения каждых отдельных трёх строк, повторяется строка припева, соединяя законченные по смыслу трёхстрочия. Название данного жанра вытекает из строки припева, известной в нижеследующих вариантах: «Булбулик тар номэм-е» [Bulbulik tar nāməm-ə] или «Булбулик тар хонэм-е» [Bulbulik tar khānəm-ə]. *Например:*

Шмолак бку бода [Šmālak b^ˆku bāda],
Ға нола бы мы тсаре [Ġa nāla b^ˆ m^ˆ tsarə]
Ти нола бы ғам бода [Ti nāla b^ˆ ġam bāda]
Булбулик тар номэм-е [Bulbulik tar nāməm-ə].

BULBULIK is one of ancient folk genres, which has the form expressed in verse on the theme of love lyrics and separation. In Tajikistan, it exists in Vakhon valley of Mountainous Badakhshan in Vakhi language. *Bulbulik* consists of three lines, which sometimes have different metrics. In the genre, each line includes six or seven syllables and a rhyming form АВА. An oral tradition *bulbulikkhoni* is mainly maintained by women and performed in special motifs but without musical

instruments accompanying. After performing each separate three lines, a refrain's line is repeated, linking the three lines completed implicitly. The name of the genre comes from a refrain's line, known in the following versions: «*Bulbulik tar nomem-e*» or «*Bulbulik tar khonem-e*». For example:

*Shmolak bku boda,
Ga nola by my tsare,
Ti nola by gam boda,
Bulbulik tar nomem-e.*

БУРИДА – ин шакли ҳунар ҳам дар дӯзандагӣ ва ҳам номи таъом истифода мешавад. а) буридаҳои матоъ дар якҷоягӣ дар дӯхтани кӯрпа, кӯрпача, болишт, либоси кӯдакона (чандадӯзӣ) дастархон, пойандози арӯсӣ, дарпартои хона истифода мешавад. б) бурида – номи таоми хамаири дар баъзе маҳалҳо дар шакли секунҷаҳои хурд (тупача) ва дар дигар маҳалҳо – дар шакли риштаҳои дароз-дароз бурида мешавад.

БУРИДА – истифода мешавад дар ду маъно:

а) бурида ин қисматҳо / қисматҳои токи, ки ба ҳам бастида мешаванд барои сохтани токии муттаҳиди токи, ки истифода мешавад барои наволочка, скатерти, курпача, киштии токи.

б) бурида – номи токи аз токи дар шакли *туппача* – киштии токии токи (1), а инчунин дар шакли токии токии токи – *бурида*.

BURIDA is used in two meanings.

Burida is the bits / cuts of cloths that are sewn together in order whole cloth could be compiled, which is used for pillowcases, tablecloths, *kurpachas*, and *children clothes*.

Burida is the name of the dish cooked from flour in the form of *tuppacha* – small triangles (1) as well as in the form of thin long threads – *burida*.

БҮРЁБОҒ – яке аз ҳунари қадимаи миллии токи буда, аз давраҳои қадим то ба имрӯз ҳунардони ҳунари халқӣ ин ҳунаро идома медиҳанд. Бояд гуфт, ки

сохтан ё ин ки тайёр намудани бӯрё хеле одӣ ва осон буда, маҳсулоти тайершудаи он – бурё барои истифодабарӣ фоида дорад.

Барои сохтани бӯрё ҳунарманд баъди пухта расидани растании қамиш, ки лух ҳам меноманд, онро бо дисти майдаи алафдаравӣ аз ҷойҳои маҳсус дарав карда, баъд онро дар як ҷои соя тақрибан то 10-12 рӯз нигоҳ медорад. Баъди хушк гардидани маҳсулот дар як ҷойи ҳамвор мисли мӯйбофӣ онро мебофанд. Бӯрё барои рӯи кат, болои суфа ва дар хонаҳо барои истифода бурдан хеле хуб аст. Чунки матои бӯрё намнокиро ба худ нагирифта, аз таги он намнокӣ ба боло намегузарад.

БУРЁБОФИ – один из древнейших ремесел таджиков. Народные ремесленники продолжают заниматься этим ремеслом с древности по сей день.

Следует отметить, что бурё очень легко и прост в изготовлении. Изделие, которое изготавливается – бурё очень полезен для использования.

Для его изготовления ремесленник косит / жнет спелый камыш (растение), который также называется лух. Он косит / жнет его в особых местах и оставляет его на тенистом месте дней 10-12 для высыхания. После высыхания камыша его кладут на широкое место и плетут как косу. Бӯрё используется для настилки поверх ката (традиционного деревянного топчана), суфы (традиционного глиняного или кирпичного возвышения, на котором летом днем сидят, прооходят время, а ночью спят), а также в комнатах дома. Это очень удобно, так как бурё не пропускает влагу через себя.

BURYOBOFI is one of the most ancient crafts of the Tajiks. Up to now, folk craftsmen go on being engaged in the craft that originated from antiquity.

One should note that *buryo* is very easy and simple in producing. The item being produced – *buryo* - is very useful.

In order to make it, a craftsman mows / reaps ripe reed (plant), which is also called *lukh*. He mows / reaps it in special

places and leaves it to be dried in a shadowy place for 10 – 12 days. After drying, the reed is put on a wide place and is woven as a braid. *Buryo* is used for being covered on *kat* (traditional wooden *topchan*), *sufa* (traditional clay or brick high place, on which people sit during day, spend time, and slip in summer) as well as in the rooms of house. This is very comfortable because *buryo* is waterproof.

ГАНДУМДАРАВИ БО СУРУДИ «МАН ДОҒ» (ниг.: Жанрҳои мавсимӣ)

ГАНДУМКУБИ / ХИРМАНКУБИ БО СУРУДИ «МАЙДАЁ» (ниг.: Жанрҳои мавсимӣ)

ГАҲВОРАСОЗИ – ҳунари сохтани гаҳвора. Дар он кӯдак аз хафт-дахрӯзагиаш то 2-3-солагиаш меҳобад.

Устоҳои гаҳворасоз мавриди сохтани гаҳвора ҳунари худро бо меҳру муҳаббати беандоза ба кӯдакон изҳор мекоранд. Ҳунарманд заҳмат харҷ намуда, кӯшиш мекунанд, ки гаҳвора роҳатбахшу мунаққаш бошад ва ба тифл аз оғоз эҳсоси зебоипарастиро тақдир намояд.

Гаҳвораро аз чӯби дарахтони бед, чинор, чормағз, зардолу ва пояшро бештар аз чӯби тут месозанд. Одатан дарозии гаҳвора аз 92 см то 1–1,5 м, бараш 35–45 см ва баландиаш 50 – 60 см мешавад.

Гаҳвора аз даста ва тахтчӯба иборат буда, поёнтари тахтчӯбаро барои тубак (сиба) сӯроҳ мекунанд. Даста бо тахтчӯба аз ду тараф бо чанбари нимдоира васл мешавад. Барои муҳофизати сар ва пой кӯдак ба дохили чанбар ба тарзи амудӣ чӯбакҳо мегузоранд. Чӯби дастбанд ва побанд дар зерини гаҳвора дар байни ду поя ё зерчӯби паҳлуи гаҳвора гузошта мешавад. Даставу чанбарҳо ва қасабаи гаҳвораро наққошиву кандакорӣ мекунанд ва бо рангҳои орош медиҳанд. Барои бозии кӯдак дар ҷо-ҷои даста бозича, филдиракчаҳои кунгурадори чӯбӣ ва ҳар гуна марҷону зангулачаҳо меовезанд.

ГАХВОРАСОЗИ – ремесло изготовления колыбельки. В ней ребенок спит с семи-десятидневного возраста до двух, иногда трехлетнего возраста.

Ремесленники-гахворасозы относятся к своему умению с большой любовью, читая при этом благие напутствия младенцу – будущему хозяину колыбельки. Ремесленник старается, чтобы ребенку было просторно и комфортно спать в колыбельке. Они украшают гахвора орнаментом, чтобы у ребенка с первых дней воспитывать хороший эстетический вкус.

Гахвора изготавливают из дерева ореха, абрикоса, нижнюю часть преимущественно из дерева тутовника. Обычная длина гахворы от 92 см до 1-1,5с, ширина 35– 45 см и высота 50 – 60 см.

Для хорошего сна созданы в гахворе все условия. Для игры ребенка после сна на ручку гахвора навешивают легкие яркие игрушки.

Отдельно шьют покрывало для гахвора. Это требует особого умения. В нематериальном культурном наследии определилась отдельное ремесло швеи покрывал для колыбелек – гахворапушдуз, а само покрывало – гахворапуш. Оно бывает двух видов – зимнее и летнее. Покрывало имеет форму самой колыбельки и состоит из двух частей – нижней, которая покрывает ноги младенца и верхнюю, покрывающую с головы до пояса ребенка.

GAHVORASOZI is a craft of cradle producing. In it, a child sleeps from a seven-nine days old age to two, sometimes three years old age.

Craftsmen-*gahvorasoze*s treat their skills with large love, at the same time reading good wishes to a baby, a future owner of cradle. A craftsman tries so that a baby could sleep spaciouly and comfortably in the cradle. They adorn *gahvora* with ornament to bring up a good aesthetic taste in a baby from the first days.

Gahvora is produced from wood, nut, and apricot, a lower part is predominately made from a mulberry tree. A usual length

of *gahvora* is from 92 sm. to 1 - 1,5 sm., its width is 35 – 45 sm., and its height is 50 – 60 sm.

All conditions are created in order one could sleep well in *gahvora*. Light bright toys are hung on the handle of *gahvora* so that a child could play with them after sleeping.

Bedsread is sewn separately for *gahvora*. It requires special skills. In an intangible cultural heritage, the craft of bedsread sewing for cradles – *gahvorapushtuz* – was determined separately, and itself bedsread – *gahvorapush*. It is in two kinds – for winter and summer. Bedsread has the form of cradle itself and consists of two parts – a lower one that covers baby's legs and an upper one that covers from the head to waist of baby.

ГАЧКОРӢ, навъи маъмули санъати ороишиву амалӣ мебошад, ки ба ҳунари кандакорӣ вобаста аст. Гаҷ як намуди санги сафеди мулоим аст. Гаҷ санги маъдании маҳсус аст, ки онро дар кӯраҳо пухта, дар бинокорӣ ба кор мебаранд. Хокаи гаҷ низ истифода бурда мешавад, ки он хеле маҳин аст. Онро гулкаҷ меноманд.

Ҳунари гаҷкорӣ дар қиёс бо кандакории рӯи чӯб сода ва сабуктар аст. Вале истифодаи он риояи қоидаҳои хосаро талаб мекунад.

Номҳои нақшҳо: рута, мадохил, якрафтор, серафтор, ислимии барги, нақши мунаббат, даврагул, турунҷ, китоба, таблу, гули гирех, намоён ва ғ.

Асбобҳои корӣ: қалам, пилтақалам, минқор, шутургардан, патакбинӣ, пухқалам, наво, қалами шуқуфта, морпеч, инчунин, исканаи нова, исканаи кунҷак, исканаи рост, корди пардозӣ / гулкалам, дарафш, элак, сатил, андовачӯб, чӯби рост, ахта. и др.

Чараени гаҷкори хашт амалро дар бар мегирад

Гаҷ, ки ранги сафед дорад, дохили биноро равшан мегардонад.

Рамзҳои гаҷкори дар тули хазорсолаҳо ташаккул ёфтаанд. Имруз онҳо ифтихори зебоипарастии мардум ба ҳисоб меравад.

Дар давраи асримиенаги гачкорино дар ороишоти мадраса, масчитхо, макбарахо ва хатто хонаҳои истикомати истифода мебурданд.

Технологияи суннати гачкори аз чунин амалхо иборат аст: заминкор, лӯлапардоз бо истифодаи накшҳои ислими вап гирех, пахпардоз, чокапардоз (дутабака), табақпардоз (ба растаниет). Технологияи бехтарин гулгач махсуб мешавад.

Санъати гачкори бештар дар ороиши биноҳои маъмури ва фарханги истифода бурда мешавад. Дар байни онҳо бинои Театри давлатии академии опера ва балет ба номи С.Айни, собик бинои Китобхонаи миллии ба номи Фирдавси, чойхонаҳои «Рохат» ва «Саодат», меҳмонхонаи «Тоҷикистон» (Душанбе), Музеи чумхуриявии ба номи Рудаки (Панҷакент), Музеи «2700-солагии Қӯлуб» (ш. Қӯлуб) ва диг.

Устоҳои машхури гачкори тоҷик: Асадов М., Гафуров А., Усто Амриддин, Кодиров Мирзорахим, Кодиров Абдукодир, бародарон Абдусаттору Абдукаҳор, бародарон Фозилу Хусейн, Максуд, Шароф, устоҳои имрузаи гачкор Маҳмудов Саидҷон, Хайдаров Толибҷон, Чумъаев Хасанбой, Аҳмедов Раҳимберди, Одинаев Мансурбой, Ҳамдамов Раҳимҷон.

ГАЧКОРИ, разновидность офомительско-прикладного искусства, связанная с ремеслом резьбы / гравировки. Гач – разновидность белого мягкого камня, специальный минерал, который варится и затем используется нежный в оформлении зданий. Используется и порошок гача, отличающийся своей особой нежностью. Его называют гулкач.

Ремесло качкори в отличии от резьбы по дереву намного прост и легок в резьбе. Но использование его требует строго соблюдения особых непростых правил.

Название орнаментов: рута, мадохил, якрафтор, серафтор, ислимии барги, накши мунаббат, даврагул, турунҷ, китоба, табу, гули гирех, намоён и др.

Рабочие инструменты: қалам, пилтақалам, минқор, шу-тургардан, патакбинӣ, пухқалам, наво, қалами шуқуфта, морпеч, а также исканаи нова, исканаи кунҷак, исканаи

рост, корди пардозӣ / гулқалам, дарафш, элак, сатил, андовачӯб, чӯби рост, ахта (калька). и др.

Процесс гачкори состоит из восьми этапов работы.

Поскольку гач белый, то оформление осветляет внутреннюю часть зданий.

Символика гачкори сформировалась веками. Сегодня она превратилась в гордость эстетического вкуса народа.

В средневековье использовался в постройках мадраса, мечетей, мавзолеев и даже жилых домах.

Традиционная технология гачкори включает следующие виды: заминкор, лӯлапардоз с использованием орнаментов ислими и гирех, пахпардоз, чокапардоз (двуслойный), табакпардоз (преимущественно растительный мир). Лучшей технологией признана гулгач.

Искусство гачкори преимущественно используется при оформлении административных и культурного значения зданий. Среди них здание Государственного академического театра оперы и балета имени С.Айни, старое здание Национальной библиотеки им. Фирдавси, чайханы «Рохат» и «Саодат», гостиницы «Таджикистан» (Душанбе), Республиканского музея им. Рудаки (Пенджикент), музейного комплекса «2700-летия Куляба» (г. Куляба) и др.

Известные мастера гачкори: Асадов М., Гафуров А., Усто Амриддин, Кодиров Мирзорахим, Кодиров Абдукодир, братья Абдусаттор и Абдукаххор, братья Фозил и Хусейн, Максуд, Шароф, сегодняшние таджикские усто Махмудов Саидчон, Хайдаров Толибчон, Чумъаев Хасанбой, Ахмедов Рахимберди, Одинаев Мансурбой, Хамдамов Рахимчон.

GACHKORI is a variety of decorative-applied arts, connected with the craft of carving / engraving. *Gach* is the variety of white soft stone, especial mineral that is boiled and then used to decorate buildings mildly. The powder of *gach* is also used, which is remarkable for its special mildness. It is called *gulkach*.

As distinct of carving, the craft *kachkori* is easier and simpler

in carving. However the use of it requires a strict observance of special difficult rules.

The names of ornaments are the following: *ruta*, *yakraftor*, *seraftor*, *islimii bargi*, *haqshi munnabatt*, *davragul*, *turunj*, *kitoba*, *tablu*, *guli girekh*, *hamoyon* etc.

Working instruments are the following: *qalam*, *piltaqalam*, *minqor*, *shuturgardan*, *patakbinni*, *pukhqalam*, *navo*, *qalami shukufta*, *morpech* as well as *iskanai nova*, *iskanai kunjak*, *iskanai rost*, *pardozi/gulqalam*, *darafsh*, *elak*, *satil*, *andovachub*, *chubi rost*, *akhta* (tracing paper) etc.

The process of *gachkori* consists of eight working stages.

Since *gach* is white, decoration lightens the inside part of buildings.

The symbolic of *gachkori* was formed during centuries. Today, it has turned into the pride of aesthetic taste of nation.

In the Middle Ages, it was used in building madrasahs, mosques, mausoleums, and even living houses.

A traditional technology *gachkori* includes the following kinds: *zaminkor*, *lulapardoz* (bilayer), and *tabaqpardoz* (predominantly – a plant world). *Gulgach* has been recognized as the best technology.

The *gachkori* art is predominantly used to decorate the houses of administrative and cultural significance. Among them, there are the building of State Academic Theatre of Ballet and Opera named after S. Aini, the old building of National Library named after Firdawsi, the Teahouses «Rokhat» and «Saodat», the Hotel «Tajikistan» (Dushanbe), Republic Museum named after Rudaki (Penjikent), a museum complex «2 700 years old of Kullyab» (Kulob), and others.

Well-known masters of *gachkori* are Asadov M., Ghafurov A., Usto Amriddin, Kodirov Mirzorahim, Kodirov Abdukodir, brothers Abdusattor and Abdukakhor, brothers Fozil and Khusein, Maksud, Sharof, today's Tajik ustos - Makhmudov Saidjohn, Khaidarov Tolibjohn, Jum'ayev Khasanboi, Akhmedov Rahimberdi Odinayev Mansurboi, and Khamdamov Rahimjohn.

ГИЛЕМБОФӢ (ниг.: ҚолинбофӢ)

ГИЛКОРӢ – аз гил / лойи махсустайёркардашуда сохтани зарфҳо, ҳайкалҳо, шаклҳои гуногуни ороишӣ.

ГИЛКОРИ – изготовление посуды, статуй и всевозможных сувениров из специальной глины.

GILKORI is the production of plates and dishes, statues, and various souvenirs from special clay.

ГИРДАЧА (ниг. Нонпазӣ)

ГУЛБАСТ – матои дастии сифати пахтагин ва сернақши аст. Дар минтақаи Кӯлоб васеъ истифода мешавад.

Дар рӯи матои пахтагини сафед, яъне сон, *сони гуломҷонӣ* омода мегардад. Ҳангоми интиҳоби матоъ бояд чолоку зирак буд, зеро ки агар Сони интиҳоб намуда бо риштаҳои абрешимӣ (синтетикӣ) омехта набошад, чунки дар рӯи он гулҳо дуруст чаконда намешаванд. Яъне, гулбастро дар рӯи он омода кардан имконнопазир аст.

Дар коркарди гулбаст асосан аз рангҳои одӣ, ки миёни аҳоли бо номи *ранги қавволӣ* маъмул аст, истифода карда мешавад. Матои гулбастро асосан бо рангҳои зард, сабз ва сурхи чигарӣ дидан мумкин аст. Аз қадим гулбаст бо ранги сурхи чигарӣ омода мегардид. Аммо аз асри ХХ сар карда ҳунармандон барои диққати мардумро ҷалб кардан дар омода намудани гулбаст аз рангҳои зард ва сабз истифода мекардагӣ шуданд. Рангҳои гулбастро ҳунармандон чунин талқин медиҳанд: Ранги зард – рамзи рӯшноӣ; ранги сабз – сарсабзӣ, камоли умр; ранги сурхи чигарӣ – рамзи мубориза.

Дар рӯи матоъ гулҳои *моҳтоб*, *офтоб*, *қачақ*, *шоҳча*, *бодмак*, *туморча* чаконида мешаванд.

Тарзи омода кардани гулбаст чунин аст: барои гулбасти зард, мо дар нӯги ҷуб каме докаро печонида, онро дар ранги зард тар намуда, дар рӯи сони сафед бо тарзи равиши гулҳо мечаконем. Сипас, ранги чаконида ё гули чаконидаро бо ре-

смонҳои пахтагини сафед мебандем. Ҳар як чакидаро алоҳида бояд баст ва ресмон ҳатман пахтагин бошад, ресмонҳои абрешимӣ истифода намешаванд. Баъде ки гулҳои чаконида баста шуданд, дар зеро дег оташ гирида, дар он рангобаи зардро мечӯшонем ва гулбасти нимтайёро ба он меандозем. Матоъ дар дохили дег 15 дақиқа мечӯшад. Баъд онро аз оби чӯшида гирифта, бо оби хунук обгардон мекунем ва дар баландии офтобрас меовезем. Баъди хушк шудани матоъ гулҳои бастаро кушода, онҳоро бо рангҳои сурхи чигарӣ, гулобӣ ё сабз оро медиҳем. Баъди ороиш гулҳои рӯи матоъ маълум мегарданд.

ГУЛБАСТ – хлопчатобумажная ручного изготовления, чрезвычайно яркоцветная ткань. Изготавливается в регионе Кулоб.

Сперва изготавливается *сон* – хлопчатобумажная однотонная белая ткань известная под названием *сопи гуломҷонӣ*. Иногда эта белая основа покупается. Она должна быть исключительно из хлопка. Иначе на ней невозможно использовать разноцветные цветы.

В обработке гулбаст используется натуральная краска, приготовленная из растений, известная среди народа как ранги кавволи. Раньше гулбаст изготавливался только бордового цвета. Однако, начиная с XX века, стали изготавливаться и желтого и зеленого цветов. Толкование цветов ремесленниками следующее: желтое – символ света; зеленое – символ созидания, жизни; бордовый цвет – символ борьбы. Посредством гулбаст на ткань оформляется цветами *моҳтоб*, *офтоб*, *качак*, *шоҳча*, *бодомак*, *туморча*.

Технология приготовления исключительно ручной работы. Подразумевает рисование, обматывание нитками, крашение, кипячение, высушивание.

GULBAST is a cotton bright-color handmade cloth. It is produced in the Kulob region.

First of all *son* – a cotton monochrome white cloth, known under the name *soni ghulomjohni* – is produced. Sometimes this

white base is bought. It must be made from cotton only. Otherwise, it is impossible to use different colors on it.

A natural paint, made from plants and known as *rangi kavvoli* among people, is used in processing *gulbast*. *Gulbast* was only produced in vinous color before. However, since the XX century it has been made in yellow and green colors. The interpretation of colors by craftsmen is the following: yellow is the symbol of light, green is the symbol of creation, life, and vinous is the symbol of struggle. The colors *mohtob*, *oftob*, *kajak*, *shokhcha*, *bodomak*, and *tumorcha* are put on the cloth by mean of *gulbast*.

The technique of producing is manual only. It means drawing, round wrapping with treads, dyeing, boiling, and drying.

ГУЛГАРДОНӢ [GULGARDĀNĪ] Суннати куҳани мавсимист, дар фарҳанги мардумии тоҷикон ҳифз гардида ва хоси айёми оғози баҳор аст. Гулгардонӣ аз сайри кӯдакон дар боғу саҳро ва роҳу доманаҳои кӯҳӣ оғоз гардида, бо чидани нахустин гулҳои баҳорӣ – сийҳгӯш [Siyāhgōš] / сияҳгӯш [Siyahgōš] / гули Сиёвуш / [Guli Siyāvūš] ва ё гули зардак [Guli zardak] / гули наврӯзӣ [Guli navrōzī] / бойчечак [Bāychechak] идома меёбад. Кӯдакон гулҳои чидаро ба деҳаву маҳаллаҳои худ оварда, бо тақдим кардани онҳо ба калонсолон, муждаи поёни зимистон ва оғози баҳорро мерасонанд. Онҳо назди дари хонаҳо рафта, бо ҳам таронаҳои хоси суннати мазкурро мехонанд, ки дар минтақаҳои гуногун вариантҳои гуногун дорад. Таронаҳои «Баҳор омад» ва «Бойчечак» дар Хучанд, Исфара, Истаравшан; «Гули баҳман», «Гули зард», «Кантуқӣ», «Бойчечак» / «Бойкандак» дар водии Зарафшон; «Гули баҳор», «Сияҳгӯш», «Бойчечак» дар водии Ҳисор, «Гули сияҳгӯш», «Гули баҳор» дар Хатлон, «Суруди наврӯзӣ» дар Бадахшон ва ғ. аз ҷумлаи сурудҳои гулгардонист. Соҳибони хонаҳо дар ивази муждаи баҳор, ба кӯдакони гулгардон ширинӣ ё қурут, ё микдоре кунҷид, гандум, биринҷ, лӯбиё, мош ё наҳӯдро ба унвони муждагонӣ медиҳанд.

ГУЛГАРДОНИ [GULGARDONI] Название старинной сезонной традиции в народной культуре таджиков, характерной периоду начала весны. *Гулгардони* начинается с похода детей по садам, полям, горным тропам и склонам, где они собирают первые весенние цветы – сиёхгуш [Siyāhgōš] / сияхгуш [Siyahgōš] / гули Сиёвуш / [Guli Siyāvush] или гули зардак [Guli zardak] / гули наврузи [Guli navrōzi] / бойчечак [Bāychechak]. Дети приносят цветы в свои селения, кварталы и дарят их взрослым, тем самым оповещая их об окончании зимних холодов и наступлении весны. Они группами ходят по домам, напевая специальные песни, характерные данной традиции, различные варианты которых сохранились в регионах. В частности, песни «Бахор омад» и «Бойчечак», бытующие в Худжанде, Исфаре, Истаравшане; «Гули бахман», «Гули зард», «Кантуки», «Бойчечак» / «Бойкандак» – в Зеравшанской долине; «Гули бахор», «Сияхгуш», «Бойчечак» – в Гиссарской долине, «Гули сияхгуш», «Гули бахор» – в Хатлоне, «Суруди наврузи» – на Бадахшане и т.д. относятся к числу традиционных песен гулгардони. Хозяева домов дарят детям, исполняющим данную традицию, сладости или сушёные кисломолочные шарики – курут, или горсть кунжута, пшеницы, риса, фасоли, маша или гороха в качестве благодарности за принесённую ими добрую весть о приходе весны.

GULGARDONI is the name of old calendar tradition in a folk culture of the Tajiks, it is typical to the period of the spring's start. *Gulgardoni* starts with the walk of children to gardens, fields, and mountainous paths and flaks, where they gather the first spring flowers – *siyokhgush*, *guli Siyovush*, *guli zardak*, *guli navruzi*, and *boichechak*. Children bring the flowers in their villages and give them to adults, thereby informing them about ending winter colds and spring coming. They in groups go to houses, singing special songs that are typical to the tradition, different versions of which have been preserved in regions. Particularly, the songs «*Bakhor omad*» and «*Boichechak*» existing in Khujand, Isfara, and Istaravshan; «*Guli bakhman*»,

«*Guli zard*», «*Kantuki*», «*Boichechak*»/»*Boikandak*» – in Zeravshan valley; «*Guli bakhor*», «*Siyakhgush*», «*Boichechak*» – in Hissar valley; «*Guli siyakhgush*», «*Guli bakhor*» – in Khatlon; «*Surudi navruz*i» – in Badakhshan, and others belong to a number of traditional songs *gulgardoni*. The owners of houses give children, who fulfill this tradition, candies or dried milky balls – *kurut*, or the handful of sesame, wheat, rice, bean, mung bean or pea as gratefulness for good information about coming spring, brought by them.

ГУЛДҶЗӢ навъи санъати ороиши амалии халқӣ. Гүлдүзӣ – ҳунари дӯхтани нақши гүл ба рӯи матоъ, ҳунари бадеи. Гүлдүз – касе ки ба рӯи матоъҳо нақш медүзад.

Он аз қадимтарин навъи санъати халқӣ буда, бо сӯзан ва чангакчаҳои махсуси гүлдүзӣ дар рӯи матоъҳои гуногун (пӯст, намад) бо ресмонҳои пахтагӣ, пашмӣ, абрешимӣ ва нахҳои зариву нукрагӣ, инчунин бо сангҳои қиматбаҳо, шаддаи майда, мӯхраҳои реза, пулакчаҳои рахшон, тангаҳо, марҷону марворидҳо дастӣ иҷро карда мешавад. Ҳоло аксаран ин амалро мошинҳои дарздүзии махсуси гүлдүзӣ иҷро мекунанд.

Гүлдүзӣ аслан шӯғли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, истиқоматгоҳ, ҷиҳози хона, ашӯи шахсӣ (дастмол, чузвдон, тамоқудон ва ғайра) истифода мешавад.

Асбобу олати асосии гүлдүзӣ сӯзан, чангак, дарафш, ангуштпона (ҳоло ҳуди мошини махсуси гүлдүзӣ) мебошад.

Шаклҳои (технология) гүлдузи: юрма, илма ё пешсӯзани, илмок, ироқӣ, ирокии чида, санама, нақшин, босма, кандахаёл, чиндахаёл, хомдүзӣ, чамак (ҳунари ё гӯши бузак), бахия, қуппа ва ғайра.

Яке аз намӯдҳои муҳими кашидадүзӣ – зардүзист, ки бо зарресмон духта мешавад.

Нақшҳои куртаҳои занона (Кӯлоб, Қаротегин, Дарвоз ва Бадахшон) хеле қолиб буда, ҳар як услуби ҳудро дорад. Ашӯҳои дигар – миенбанд, токи / туппи, сузани, гули даври, зардевори ва ғайра

Дар сарзамини тоҷикон гүлдүзӣ асосан ҳунари дастии авлодӣ буд. Дар асри 20 таъсиси омӯзишгоҳҳои рассомию

бадей, иттифокҳои эҷодӣ, фонди бадей, корхонаю иттиҳодияҳои ҳунарий таъсис дода шуд, технологияи гулдӯзи тағйир ёфт: мошинҳои гулдӯзи афзалият пайдо карданд.

ГУЛДУЗИ вид народного прикладного искусства, выражающийся в вышивании узоров на ткани. Гулдуз, человек, занимающийся ремеслом гулдузи.

Это вышивание иглой и крючком хлопчатобумажными, шерстяными, шелковыми серебрянными и золотыми нитками, а также бисером, драгоценными камешками, монетками, жемчугом и др. Главное то, что гулдузи делается вручную. Хотя в XX веке создали вышивальные машинки, но по качеству они уступают ручной работе.

Гулдузи – это ремесло, которым занимаются на дому.

Рабочими инструментами являются игла, крючок, наперсток.

Технология гулдузи очень разнообразна: юрма, илма, пешсузани, илмок, ироки, ирокии чида, санама, накшин, босма, кандахаёл, чиндахаёл, хомдузи, чамак, ҳунари, гуши бузак, бахия, куппа и др.

Один из популярных видов гулдузи является зардузи, вышиваемый золотыми нитками.

Гулдузи используют как в одежде, так и в различных предметах быта. Узоры зависят от того, на чем вышивается гулдузи. Глубоко специфичны узоры на женских платьях (Кулоб, Каротегин, Дарвоз и Бадахшон), мужских тубетейках – токи / туппи Истравшана и Кулоба, мужские поясплатки – миенбанд / яккабанд, настенные вышитые полотна – сузани, гули даври, зардевориузоры.

Среди таджиков гулдузи был семейным художественным ремеслом. В XX веке были организованы государственные культурные и образовательные институты, занимающиеся гулдузи.

GULDUZI is a kind of folk applied arts, expressed in the embroidery of ornament on the cloth. *Gulduz* is a person who is engaged in the craft *gulduzi*.

This is the embroidery with a needle and a crochet needle as well as cotton, wool, silk, silver and gold threads, and beads, jewels, coins; pearl etc. The main thing is that *gulduzi* is made by hands. Although in the XX century, embroidery machines were invented but they were inferior to handicraft.

Gulduzi is the craft that is implemented at home. Working instruments are a needle, crochet needle, and thimble.

The technology *gulduzi* is very diverse: *yurma, ilma, peshsuzani, ilmok, iroki, irokii chuda, sanama, nakshin, bosma, kandakhyol, chindakhayol, khomduzi, chamak, khinari, gushi buzak, bakhiya, kuppa*, and others.

One of popular kinds of *gulduzi* is *zarduzi*, broidered with gold threads.

Gulduzi is used both in clothes and in different home things. Ornaments depend on what is broidered *gulduzi* with. The ornaments on women's dresses (Kulob, Karotegin, Darvoz, and Badakhshan), men's skullcaps – *toki / tuppi* (Istaravshan, Kulob), men's belt-kerchief – *miyonband / yakkaband*, wall-embroidered canvases – *suzani, guli davri*, and *zardevori* ones – are deep specific.

Among Tajiks, *gulduzi* was a family art craft. State, cultural, and educational institutions concerning *gulduzi* were established in the XX century.

ГУППИЗАНИЙ (ниг. Дӯғкашӣ)

ҒАЗАЛҲОНӢ 1) суннати хондани ғазал; 2) яке (аз ду) аз суннатҳои асосии сарояндагии тоҷикон.

ҒАЗАЛҲОНИ 1) традиция чтения газелей; 2) одна (из двух) основных традиций традиционного певческого искусства таджиков

ҒАРАНГДӢЗӢ – як намуди кашидадӢзӣ буда, нақшхоро бо риштаҳои гуногунранг медӢзанд. Ғарангро ба болои гахвораи кӯдаки навзод истифода мебаранд. Инчунин ғаранг чун рӯпӯши кӯрпачаҳо, дар «токчаҳо» – ҷои бо тар-

тиб гузоштани кӯрпачаҳо ва болиштҳо истифода мебаранд.
(Рофиева)

ГАРАНГДУЗИ – вышитое покрывало для колыбельки ребенка (в соответствующей форме) или для покрытия ниши (тахмон) курпа и курпачи, подушек. Вышивается цветными нитками, многоцветно.

GHARANGDUZI is a bedspread woven for a child's cradle (in corresponding form) or for covering the niche of *kurpa*, *kurpacha*, and pillows. It is sewn with color threads and is colorful.

ГИЛОФСОЗӢ – ғилоф барои кордандозӣ дар миёни мардон чун нишонаи далерию бузургӣ овехта мешавад. Домодҳои деҳа ғилофро баъди тӯй дар миёнашон меовезанд.
(Рофиева)

ГИЛОФСОЗИ – изготовление ножны, футляра для ножей. Гилоф носится на поясе у мужчин как признак его смелости и храбрости. Сегодня женихи носят гилоф с ножом нае после свадьбы в течении определенного времени. Гилоф изготавливается из кожи.

GHLOFSOZI is a production of belt clips, the boxes for knives. *Ghilof* is brought on men's belts as attribute of his bravery. Today, fiancés wear *ghilof* with a knife on the belt after wedding during certain time. *Ghilof* is made from skin.

ГИЦЧАК ба гурӯҳи торӣ-камони созҳои мусиқӣ дохил мегардад.

Гиччак аз ҷӯби зардолу, тут, чормағз сохта шуда, аз даста ва косахона иборат аст, ки косахонаи он бо пӯст пӯшонида шудааст. Чор сим дорад, ки дар квинта ҷӯр шуда, бо камонча навохта мешавад.

Адвораш дар калиди скрипка навишта мешавад.

Вобаста ба имкониятҳои зиёди техники ва садобарорӣ

яке аз созҳои асосӣ ва якканавоз ба ҳисоб меравад. Дар тамоми гуруҳҳои хунарӣ ва оркестр ҳамчун сози асосӣ истифода мебаранд.

Соҳти ғиччак аз ғӯшакҳо, остона, даста, торҳо (4 тор), харак, косахона, мембрана, муштак, пой ё худ поя, камончӯб, зеҳ иборат аст.

Дар мусикии тоҷик ду шакли ғиччакро истифода мебаранд: доирашакл ва чоркунча.

Ғиччаки кӯҳистонӣ, дарозиаш 55–60см, иборат аз ду тор, чоркунчашакл.

Ғиччаки косахонааш доирашакл нисбат ба ғиччаки кӯҳистонӣ маъмултар буда, бартарҳои зиёдеро дорост.

Ғиччакхоро бештар аз чӯбҳои тут, зардолу ва чормағз тайёр мекунанд.

Дар Бадахшон намудҳои гуногуни ғиччак вомехурад:

Давлатбекғижак. Ин соз андаке мурӯдшакл буда, чаҳор тор дорад, камончаи он аз чӯби бед ва мӯйинаи камончааш аз думи асп тайёр карда мешавад.

Наҷмонғижак – аз чор тор иборат буда, торғирҳои он оҳанинанд. Камончаи он аз чӯби бед сохта шуда, мӯйинаи он аз мӯйи (қили) думи асп тайёр карда шуда, дарозии сози мазкур он 76 см. Рӯйи косахонаашро бо тахтаи хеле суфтакардаи дарахти зардолу мепӯшонанд.

Ҷонбозғижак – дарозии умумии он 75 см, чортора, аз ду косахона иборат аст. Рӯйи ҳарду косааш бо тахтаи хеле суфташудаи дарахти тут рӯйпуш шудааст. Рӯйи косаи аввал се сӯроҳии калон, рӯйи косаи дуюмаш ҳафт сӯроҳи майда дорад. Камончаи он аз чӯби бед сохта шуда, мӯйнаи он аз мӯйи (қили) думи асп тайёр карда шудааст.

ГИДЖАК относится к группе струнно-смычковых инструментов.

Гиджак изготавливается из абрикосового и орехового деревьев, тутовника. Гиджак состоит из грифа, колков, корпуса покрытого шкурой, из четырех струн, настраиваемых в квинту, смычка. Ноты пишутся в скрипичном ключе. Благодаря своим техническим возможностям широко распро-

странен как солирующий и оркестровый / ансамблевый инструмент.

В таджикской культуре имеют место различные виды гиджака:

двуструнный **гиджаки кухистони**, корпус которого имеет квадратную форму, длина 55-60 см.

В Бадахшане бытуют разновидности гиджаков с названиями **давлатбекгиджак** – четырехструнный инструмент, грушевидный корпус, длина инструмента 85 см; **наджмонгиджак** – четырехструнный с железными колками гиджак длиной 76 см, корпус покрыт хорошо обработанным деревом абрикоса; **чонбозгиджак** – четырехструнный, 75 см длина инструмента, состоит из двух корпусов, покрытых тутовником.

GHIJAK belongs to the group of bow-stringed instruments.

Ghijak is produced from apricot, nut, and mulberry trees. *Ghijak* consists of neck, pins, corpus covered with skin, with four strings tuned in fifth, and bow. Notes are written in a treble clef. It is wide-spread as a soloing / ensemble instrument because of its technical possibilities.

In a Tajik culture, different kinds of *ghijak* take place: two-stringed *ghijaki kuhistoni*, the corpus of which has a square form with the length of 55 – 60 sm.

In Badakhshan, there are the varieties of *ghijaks* with the names – ***davlatbekghijak*** – four-stringed instrument, pear-formed corpus, the length is 85 sm.; ***najmonghijak*** – four-stringed *ghijak* with iron pins, the length is 76 sm., corpus is covered with well-processed apricot wood; ***chonbozghijak*** – four-stringed, the length is 75 sm., consists of two corpuses and is covered with mulberry wood.

ГИЧЧАКИ КЎҲИСТОНӢ (ниг.: Гижжак)

ДАВЛАТБЕКҒИЖАК (ниг.: Гижжак)

ДАРАВА ХИРМАНКЎБӢ Аз чумлаи жанрҳои мавсимӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки дар

айёми дарави тобистонӣ ва ҷамъовариҳои зироат қорбурд доштааст. Дарав ва хирманкӯбӣ мавсими авҷи қори кишоварзону ҳашарчиён аст ва онҳо барои сабук қардани ин заҳмат, қиссаҳо нақл мекарданд, қистонгӯӣ ва ҳазлу мутоиба мекарданд, мусобиқаҳои гуногун меоростанд. Яке аз василаҳои сабук қардани қору рафъи ҳастагии он, суруду тарона буд, ки ба сурати танҳо ё гурӯҳӣ иҷро мекарданд.

Машҳуртарин намунаи сурудҳои айёми дарав, ки дар чанд вариант дар минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон ривҷ доштааст, «Ман доғ» мебошад. Хондани суруди мазкур ҳам тавассути як нафар ва ҳам ба сурати гурӯҳӣ мавҷуд будааст. Маъмулан, яке аз даравгарон мисрае аз суудро иҷро мекардааст ва пас аз ҳар банд, гурӯҳи даравгарон ба ӯ ҳамовоз мешудаанд:

Як нафар: Ҳе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

Дигарон: Ҳе, алло, ҳе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

Як нафар: Гандумаки худрӯӣ дарав мекардуме,
ман доғам ё дӯст!

Гурӯҳ: Ҳе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

Як нафар: Ба холи сиёи қас ҳавас мекардуме,
ман доғам ё дӯст!

Гурӯҳ: Ҳе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст! ...

Қори қӯфтани ғалла ё хирманкӯбӣ низ бо хондани сурудҳои ҳос сурат мегирифт, ки машҳуртарини онҳо бо номи «Майда, майда, хӯп» роиҷ буд ва тавассути як нафар иҷро мешуд.

Дар сурудҳо ва таронаҳои дараву хирманкӯбӣ мавзӯҳои ишқиву романтикӣ ва иҷтимоӣ, ки бозтобе аз ҳолати рӯҳии кишоварзон буд, инъикос меёфт.

ДАРАВ ВА ХИРМАНКУБИ Отаосиас к қислу старинных сезонных традиций в таджикской устной культуре, характерных периоду летней жатвы и сбора посева. Данный сезон представляет разгар работы хлеборобов, а также, родственников, соседей и друзей, собирающихся для оказания им коллективной помощи – *хашар*. За общим трудом в жаркий период, они рассказывали истории и предания, загадки,

шутили и соревновались в остроумии и т.д. Также облегчали труд и усталость сольным или групповым исполнением песен.

Самая известная песня жатвенной поры, бытующая в различных регионах Таджикистана в нескольких вариантах, называется «Ман доғ». Имеет сольную и групповую форму исполнения. Традиционно один из жатвенников исполнял куплет из одной строки, остальные пели строку-припев:

Солист: Хе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

[He, allā, yār-e, man dāḡam yā dōst]

Группа: Хе, алло, хе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

[He, allā, he, allā, yār-e, man dāḡam yā dōst]

Солист: Гандумаки худрӯй дарав мекардуме,
ман доғам ё дӯст!

[Gandumaki khudrōy darav mekardum-e,
man dāḡam yā dōst]

Группа: Хе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст!

[He, allā, yār-e, man dāḡam yā dōst]

Солист: Ба холи сиёи кас ҳавас мекардуме,
ман доғам ё дӯст!

Ba khāli siyāi kas havas mekardum-e,
man dāḡam yā dōst]

Группа: Хе, алло, ёре, ман доғам ё дӯст! ...

[He, allā, yār-e, man dāḡam yā dōst]

Процесс молотъбы урожайного зерна – *хирманкуби* также сопровождался исполнением особых песен и напевов. К самым распространенным из них относилась песня «Майда, майда, хуп» [Mayda, maūday, hōp], которая исполнялась одним лицом.

В народных песнях и напевах, характерных летнему сезону жатвы и молотъбы урожая, отражались лирико-романтическое и социальное настроение исполнителей.

DARAV VA KHIRMANKUBI belongs to a number of old season traditions in a Tajik oral culture, which are typical to a summer reaping and harvest time. The season represents the high point of the work of grain-growers, relatives, neighbors,

and friends, who are gathered to help collectively – *khashar*. In a hot period, while working, they told stories, legends, and mysteries as well as competed in witness. Moreover, they felicitated the work and tiredness by performing solo or collective songs. The most-known song of harvest time, existing in different regions of Tajikistan in several versions, is called «Man Dog». It has both solo and group form of performance. Traditionally, one of grain-growers performed a couplet in one line, others sang a refrain line:

Soloist: He, allo, yore, man dogam yo dust!

Group: He, allo, he allo, yore, man dogam yo dust!

Soloist: Gandumaki khudrui darav mekardumi,
man dogam yo dust!

Group: He, allo, yore, man dogam yo dust!

Soloist: Ba kholi siyoi kas khavas mekardume,
man dogam yo dust!

Group: He, allo, yore, man dogam yo dust!

The process of thrashing harvest grain – *khirmankubi* – was also accompanied by performing special songs and melodies. A widely-spread song «Maida, Maida, Hup», which was sung by one person, belonged to them.

Lyric-romantic and social moods of performers were reflected in folk songs and melodies, which were typical to a summer season of reaping and thrashing.

ДАРГИЛИК / ДАРГИЛАК / ДАРГИЛМОДИК Яке аз жанрҳои кӯҳани назми шиғоҳии мардумист, ки ба мавзӯи муҳаббати модар ба фарзанд, пазмониву орзуи дидори фарзанд, инчунин, ишқу орзуи висоли ошиқон ихтисос дорад. Истилоҳи *даргилик* аз вожаҳои шуғнониву рӯшонии «даргилик» (пазмонӣ) ва «даргилмодик» (пазмонии модар) ҳосил шуда, жанри мазкур дар Бадахшони Тоҷикистон ривоч дорад. Ба далели доштани мазмунҳои лирикӣ ва романтикӣ, таронаҳо ва сурудҳои даргилик бо оҳангҳои мавзуну латиф хонда мешаванд. Суннати мазкур бештар тавассути овозхонии занҳо (бе ҳамроҳии сози мусиқӣ) ва гоҳе аз тарафи мардҳо (бо навои сетор) иҷро мегардад.

ДАРГИЛИК / ДАРГИЛАК / ДАРГИЛМОДИК Представляет один из старинных жанров устной народной традиции, который имеет стихотворную форму. Термин *даргилик* появившийся из шугнанско-рушанских слов «даргилик» (скука) и «даргилмодик» (скука матери), обозначает традицию, бытующую в Горном Бадахшане Таджикистана. Так к тематике, характерной *даргилик*, относятся материнская любовь, скука матери по своим детям и желания встречи с ними, а также любовная лирика. Ввиду свойственных данному жанру лирико-романтических настроений и содержания, напевы и песни даргилик имеют нежные и органичные мотивы. Данная традиция имеет форму вокального исполнения чаще женщинами (без музыкального сопровождения), реже – мужчинами (в сопровождении струнного инструмента сетор).

ДАСТМОНА (ниг.: **Заргари**) – навъи чавохирот, ки ба даст мемонанд, аз ин чо калимаи «дастмона». Аз чихати ороиш хелҳои гуногуни он маъмуланд. Одатан дастмонаро бо технологияҳои varaкави (бештар бо нугҳои васлнашуда); кандакори ва хаккоки месозанд. Кисми мобайни онро бо нахшҳои ислими ороиш медиханд. Бештар дастмонаро бо нугҳои пайваста дар техникаи басма месозанд, ки дорои кулфак аст. Дар сохтани дастмона услуби симкориро бо истифодаи «кашничак» (баъзан «донадор» ҳам мегуянд) истифода мебаранд.

ДАСТМОНА – браслет, а также украшение от кисти до локтя, от слова «даст» – с тадж. – рука. Даствмона как и серьги имеет широкое применение. Бытует во множествах разновидностей декоративной обработки. Обычно даствмона изготовляли в паре разной техникой. Пластинчатые обычно в концах не замыкаются. При изготовлении применяется техника вырезки, гравировка и чеканка. В среднюю часть накладывали иногда растительные узоры «ислими». Зачастую же, изготавливают даствмона с замкнутыми концами, пластинчатые с шарнирным замком, оформленные в бас-

менной технике. Для изготовления дастмона применяется также и техника филиграни с использованием зернистости часто называемое «донадор» или «кашничак».

DASTMONA is a bracelet as well as an adornment from hand to elbow, from the word «*dast*» – from Tajik «hand». As ear-rings, *dastmona* is used widely. It exists in many varieties of decorative elaboration. *Dastmona* was usually produced in pair with different techniques. Plate ones aren't usually locked at the ends. While producing, the technique of carving and engraving is applied. Sometimes plant ornaments «*islimi*» were put on the middle part. *Dastmonas* with the closed ends, plate ones with hinge locks, and decorated in a basm technique, are often produced.

The technique of filigree with the use of graininess, often called «*donador*» or «*kashnichak*», is also applied to produce *dastmona*.

ДАФ / ДАФЗАНИ / ДАФСОЗӢ Даф бо шаклу андоза ва номҳои гуногун дар саросари олам маълуму машхур буда, дар ҳама ҷо тавассути ангуштон ва кафи даст навохта мешавад. Даф асосан аз чанбар, пӯст, зангӯлаҳо, ҳалқаҳову шилшилаҳои филизӣ иборат аст.

Даф аслан панҷ навъ – дафи зангӣ, дафи маҳзар, дафи мураббаъ, дафи дурӯя ва дойра мебошад.

Чор навъи даф (ба истиснои дафи маҳзар) чанбараки мудаввар дошта, он аз чӯби тут, зардолу, чормағз ва баъзан аз чӯби яклухти тоқ сохта мешавад. Аслан чӯбҳои яклухти обутоб додашуда, вале баъзан 2 – 3 қабат тахтаҳои тунуки ба ҳам часпонидашуда барои таҳияи чанбараи даф истифода мегарданд. Кутии доираи чанбарашон гуногун (аз 35 то 50 мм) мешавад. Ба рӯи чанбараи даф одатан пӯсти буз, той, гӯсола мекашанд, ки садои ҳар кадоми онҳо аз ҳам фарқ мекунад.

Дафи дурӯя – навъи дафест, ки аз ду тарафи он пӯст кашида шудааст ва ҳоло маъмул нест.

Дафи зангӣ аз чанбараи яклухт сохта шуда, пӯсти рӯи он нисбатан ғафстар ва бари чанбараи он низ васеъ (16 – 18 см) аст.

Дафи маҳзар навъи дафест, ки на занг дораду на ҳалқа ва дар байни мардуми Осиёи Миёна ҳоло истифода мешавад.

Дафи мудаваар дар Тоҷикистон дар Бадахшон маъмул аст.

Барои ангушти калони дасти чап дар васати чанбара сӯроҳ мегузоранд. Ҳамчунин панҷ ё шаш ҷойи чанбараро сӯроҳи чоркунҷа карда, зангҳои филизӣ мегузаронанд, ки ду тарафи чанбара ба андозаи 1 – 2 см барҷаста менамоянд. Зангҳо аз мобайн як ё ду сӯроҳ дошта, дар ҳар ошона ба теъдоди 3-4-донагӣ тавассути мехҳо насбанд ва ҳангоми усул ба ҳамдигар ва ё чанбараи даф бархӯрда садо мебароранд.

Дафи мураббаъ (чоргӯша) дар Тоҷикистон маъмул нест.

Дафи мураббаъ аз дафи мудаваар аввал бо шакли зоҳирӣ ва баъд бо зангӯлаву торҳои дохилаш фарқ мекунад. Ин ба садои он ҳам фарқиат медарорад.

ДАФ / ДАФЗАНИ / ДАФСОЗИ Даф, ударный музыкальный инструмент, известен своими многообразными формами во многих концах мира. И везде на нем играют одинаково – пальцами и ладонью. Состоит даф из деревянного обруча, кожи, железных колокольчиков, колец и подвесок.

Даф в целом бывает пяти видов. Они известны под названиями – дафи зангӣ, дафи маҳзар, дафи мураббаъ, дафи дурӯя и дойра.

Четыре вида дафа (за исключением дафи маҳзар) имеют обруч круглой формы и изготавливаются из тутовника, абрикосового и орехового дерева. Иногда изготавливается из цельного куска виноградника. Объем обруча от 35 до 50 мм. Обруч натягивается кожей козы, жеребенка или теленка. Звук каждой натянутой кожи отличается друг от друга.

Дафи дурӯя (досл. с тадж. двулицый даф) – это такой вид дафа, который натянут кожей с обеих сторон. В настоящее время не бытует.

Дафи зангӣ изготавливается из цельного обруча, натянутая кожа относительно толстая и ширина несколько шире обычного (16 – 18 см).

Дафи махзар даф, который не имеет ни колкольчиков, ни колец

Дафи мудаввар – «круглый даф», бытует в Таджикистане в Бадахшане. С краю для большого пальца оставляется отверстие. На обруче в пяти-шести местах также делаются отверстия, на которые вдеваются железные колокольчики. Имеет очень специфическое звучание.

Дафи мураббаъ «квадратный даф» в Таджикистане не встречается.

Круглый и квадратный дафы отличаются друг от друга не только внешней формой, но и внутренними элементами (колокольчиками, кольцами и пр.), соответственно это влияет и на звук.

DAF / DAFZANI / DAFSOZI. *Daf*, a percussive musical instrument, is known with its various forms in many places of the world. And everywhere, it was played equally – by fingers or palms. *Daf* consists of wooden hoop, skin, iron small bells, rings, and pendants.

Overall, there are five kinds of *daf*. They are known under the names: *dafi zangi*, *dafi mahzar*, *dafi murabba'*, *dafi duruya*, and *doyra*.

Four kinds of *daf* (excepting *dafi mahzar*) have a round hoop and are produced from mulberry, apricot, and nut trees. Sometimes, they are made from vine of one piece. The volume of hoop is from 35 to 50 sm. Hoop is covered with the skin of goat, colt or calf. The sounds of each skin are different.

Dafi duruya (verbatim from Tajik ‘two-faced daf’) is the kind of *daf* that is covered with skin in two sides. At the present time, it doesn’t exist.

Dafi zangi is made from a whole hoop, the covered skin is quite heavy, and the width is wider than usual one (16 – 18sm.).

Dafi mahzar is *daf* that has neither bells nor rings.

Dafi mudavvar – ‘round daf’ – exists in Badakhshan of Tajikistan. The hole for finger is left in the edge. On the hoop, in five-six places, holes are made, which iron bells are input. It sounds very specifically.

Dafi murabba' – 'square daf' – is not found in Tajikistan. A round *daf* and a square *daf* differ not only in form but also in inside elements (bells, rings etc.), accordingly, all of that influences on sounds.

ДОЙРА / ДОЙРАЗАНИ / ДОЙРАСОЗӢ. Дойра сози қадима ва маъмулии зарбӣ. Дойра аз чӯби зардолу, тут, акатсия ё чӯби ангур, ки қайсоқ меноманд, ба шакли давра сохта шуда, аз чихати тембр, зарб ва имкониятҳои садоварорӣ бой аст. Андозаи чаҳорчӯбаи дойра одатан даврашакл, аз 14 то 40 см, ғафсиаш 3-5 см. Ба рӯи ин чӯби даврашакл пусти чорво гов, буз ё той кашида мешавад ва гирдогирд бо халқачаҳои филизӣ оро дода мешаванд.

Дар вақти навохтан ҳар ду даст ва ҳамаи ангуштон истифодабурда шуда, дойрадаст дойраро бо дасти чапаш нигоҳ дошта бо дасту ангуштҳои рӯсташ мезанад.

ДОЙРА / ДОЙРАЗАНИ / ДОЙРАСОЗИ. Дойра древний ударный музыкальный инструмент, изготавливается из абрикосового дерева, тутовника, акации или виноградника. Объем чорчуба дойры обычно 14-40 см, толщина 3-5 см, на него натягивается шкура быка, козы или жеребенка и оформляется по кругу железными кольцами. Инструмент круглой формы. В игре на дойре участвуют ладони и пальцы обеих рук. При игре дойра поддерживается левой рукой, активно играется правой рукой, ладонью и всеми пальцами правой руки.

DOYRA / DOYRAZANI / DOYRASOZI. *Doyra* is an ancient percussive musical instrument, it is made from mulberry, acacia, and vine trees. The *chorchuba* volume of *doyra* is usual 14 – 40 sm., thickness is 3 – 5 sm., the skin of bull, goat, and colt is covered on it, and it is roundly decorated with iron rings. The instrument has a round form. The palms and fingers of both hands are used at playing on *doyra*. While playing, *doyra* is supported with a left hand; the palm and all fingers of right hand play actively.

ДОРБОЗӢ/ Дор, дорбоз - аз руи дор гаштан, дар руи дор бозӣ кардан, шакли санъати иҷрокунандагии (сирк) суннатӣ. Дар вақтҳои пеш (ҳозир ҳам воқеан ҳамакӯр) яке аз писандидатарин намоиши мардумӣ маҳсуб мерафт. Дор аз замин хеле баланд ҷо мегирифт. Бинобар ин дар болои он роҳ гаштану бозӣ кардан мардумро ба ҳаяҷон меовард.

ДОРБОЗИ / Дор, дорбоз – Канатахождение / канат, канатоходец – вид традиционного исполнительского искусства. В прежние времена (и сейчас встречается) один из любимых и привлекательных для населения видов исполнительского искусства, относящийся к цирковому искусству: на канатах, находящихся высоко от земли дорбоз показывает свое умение хождение и проделывание различных трюков на канатах.

DORBOZI. / Dor, dorboz – rope-walking / rope, rope-walker - is a kind of traditional performance art. In the previous time (and now), it was one of favorite and attractive kinds of performance arts for people, belonging to a circus art: being highly over the ground, *dorboz* shows his skill to walk and do different tricks on the ropes.

ДОСТОНҲОИ ПАҲЛАВОНӢ / ДОСТОНҲОИ ҲАМОСӢ. Жанри шиғоҳӣ ва китобии мардуми тоҷик аст, ки қиссаҳои достонҳои қадими паҳлавонӣ, қорномаҳои онҳо, раҷмҳои бузурги асотириву таърихиҳо дар қолибҳои наҷр ва наҷм дар бар мегирад. Ин гурӯҳ аз осор дар заминаи ҷинси ҳамоса (эпос) падидаи омада, ба васфи шаҳриёрони паҳлавонӣ ватан, ҳунару нирӯ ва ҷавонмардиву фидокориҳои онҳо ихтисос ёфтаанд. Дар баробари ин, ба далели ҳаҷму зарфияти муносиб ва тасвири муфассалу ҷузъии воқеаҳои ҳодисаҳо, дар достонҳои ҳамосӣ вижагиҳои осори ишқӣ (лирикӣ) ва намоишнома (драма) низ қобили мушоҳида мебошад. Аз ин рӯ, достонҳои ҳамосӣ дар фарҳанги суннати тоҷикон ба унвони сарчашмаи муҳим ва пурбори

таърихӣ барои пайдоишу шаклгирии бисёре аз жанрҳои назму насри шифоҳӣ ва китобӣ хидмат кардаанд.

Аз хусусиятҳои барҷастаи достонҳои шифоҳии ҳамосӣ, ки бештар аз маншаи асотирии онҳо бармеояд, корбурди абзору унсурҳои хоси тасвир аст, ки баёнгари нирӯи фавкуттабии кахрамонону персонажҳо (бархурдорӣ аз кудрати сеҳру чоду, тилисм, фарри эзадӣ ва ғ.) ва моҳияти ғайриодии воқеаҳову набардҳо (муборизаи хайр ва шарр ба василаи одамон, девҳо, чинну париён, итоату фармонбарии чонварон) мебошад. Ин навъи тасвир дар сужети достонҳои ҳамосӣ пеш аз ҳама, ба бозтоби тасаввурот, ормонҳо ва орзуҳои мардум иртибот пайдо мекунад, ки дар тӯли таърих дар вариантҳои гуногун ривоч ёфта, бо дигар жанрҳои шифоҳӣ, баҳусус, бо афсона чиҳатҳои муштарақ касб намудааст.

Осори ҳамосӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик маъмулан ба сурати дoston ва гоҳе дар қолиби қиссау ривоят нақл мешаванд, ки ба наср ё назм ва ё дар ҳарду вариант мавҷуданд. Баъзе аз достонҳои мардумӣ ба насри омехта бо пораҳои манзум ҳикоят мешаванд. + достонҳои бобой (3 вида иҷроӣ – театрализованине, в стихах, музыкальное сопровождение), дostonсарой иҷроӣяется исключительно в сопровождении 1 инструмента «Рустами Да-стон», «Достони Сӯҳроб», «Достони Барзу», «Қиссаи Амир Ҳамза» ва ғ. аз чумлаи машҳуртарин достонҳои ҳамосӣ мебошанд, ки то ба ҳол дар суннати шифоҳии тоҷикон ривоч доранд. Аз осори ҳамосии иқтибосӣ вариантҳои тоҷикии дostonи «Гӯрӯғлӣ» мебошанд, ки бо номҳои «Чамбули ма-стон» ва «Гӯрзод» низ маъруфанд.

ДОСТОНҲОИ ПАХЛАВОНИ / ДОСТОНҲОИ ХАМОСИ. Является устным и письменным жанром творчества таджикского народа, включающим древние сказания и предания о богатырях, их деяниях, о великих битвах мифологического и исторического характера. Бытует как в прозе, так и в поэтической форме. Данная группа произведений относится к эпосу. В них воспеваются героические деяния правителей и богатырей, защищающих родину, их сила, та-

лант, мастерство, рыцарские качества и высокий гуманизм. Наряду с этим, ввиду характерного объема и других жанровых особенностей данной формы, позволяющих подробное и детальное описание событий и происшествий, в *достонхои пахлавони* прослеживаются элементы лирических и драматических произведений. Следовательно, в традиционной культуре таджикского народа эпические сказания сыграли роль важного и богатого источника, способствовавшего историческому зарождению и формированию многих других устных и письменных жанров.

Использование особых средств и элементов художественного описания, способных выразить сверхъестественную сущность героев и персонажей (владение магией, божественной силой – фарр и т.д.), а также необычную сущность событий (борьба добра со злом посредством людей, дэвов, джиннов и пэри, повиновение и послушание животных и птиц) является характерной особенностью устных эпических сказаний. Подобное художественное описание, вытекает главным образом, из мифологической основы сюжетов, нашедших связь с заветными мечтами человечества. На протяжении истории данные отражения получили развитие в различных вариантах, достигнув при этом, общих качеств с другими устными жанрами, чаще – с афсона.

В устной традиции таджикского народа эпические произведения обычно излагаются в форме сказания (*dāstān*), иногда – в форме легенды (*qissa*) и предания (*gīvāyat*), бытующих в прозе или стихах, или в том и другом вариантах. Существуют также народные достоны в прозе, включающие поэтические фрагменты. Ряд героических сказаний и легенд также известен в устной таджикской культуре как *достонхои бобои* [*dāstānhāi bābāi*] / *киссахои бобои* [*qissahāi bābāi*]. Данные произведения имеют следующие 3 устные формы исполнения: театрализованное (рассказ легенд и сказаний, сопровождаемый движениями и жестикующей сценею с целью живого изображения сцен действия героев и сюжетных событий), в стихах (рассказ легенд и сказаний, сопровождаемый поэтическими фрагментами, с целью при-

дания им более яркого эстетического и эмоционального оформления), пение достона [dāstānsarāī] (исполняемое в музыкальном сопровождении, обычно самим рассказчиком [dāstānsarāī]). Последняя форма исполняется исключительно в сопровождении одного музыкального инструмента.

К наиболее известным эпическим сказаниям, сохранившимся в таджикской устной традиции, относятся «Қиссаи Рустаи Дастон», «Достони Сӯҳроб», «Достони Барзу», «Қиссаи Амир Ҳамза» и др. Также бытует заимствованный достон «Гӯрӯғли», в таджикских вариантах известный также под названиями «Чамбули мастон» и «Гурзод».

DOSTONHOI PAHLAVONI is an oral and written genre of the Tajiks' creativity, which includes the old stories and legends about heroes, their activities, great battles of mythological and historical character. It exists both in prose and in a poetical form. This group of pieces belongs to epos. The heroic activities of rulers and heroes, protecting a native country, their power, talent, mastery, chivalrous features, and a high humanism are glorified in them. At the same time, the elements of lyrical and dramatic pieces are traced in *dostonhoi pahlavoni* because of typical volume and other genre specialties of the form, which allow tellers to describe events in detail. Therefore, in a traditional culture of the Tajiks, epic stories have played the role of important and rich source contributing to the historical origination and formation of many other oral and written genres.

The use of the special means and elements of artistic description, which are able to express the supernatural essence of heroes and personages (mastery of magic, divine power – *farr* etc.) as well as unusual essence of events (the fight of good with evil through people, divs, genies, and peris; the obedience of animals and birds), is a typical feature of oral epic stories. Similar artistic description is mainly based on the mythological plots connected with cherished dreams of mankind. During the history, the reflections developed in different versions, at the same time having reached common capacities with other oral genres, often – with *afsona*.

In an oral tradition of the Tajiks, epic pieces are usually stated in the form of story (*doston*), sometimes – in the form of legend (*qissa*), existing in prose or verses or in both versions. There are also folk *dostons* in prose, including poetical fragments. A number of stories and legends are also known as *dostonhoi boboi* / *qissahoi boboi* in an oral Tajik culture. These pieces have the following 3 oral forms of performance: a dramatized form (a teller's narrative of legends and stories accompanied with motions and gesticulations to give them a brighter aesthetic and emotional decoration); singing *doston* form (*dostonsaroi*) (performed with a musical accompany, usually - by a teller himself). The last form is only performed in one musical instrument accompanying.

«Qissai Rustami Doston», «Dostoni Sukhrob», «Dostoni Barzu», «Qissai Amir Khamza», and others belong to more-known epic stories survived in a Tajik oral tradition. A taken *doston* «Ghurugli» also exists in Tajik versions, it is also known under the names «Chambuli Doston» and «Gurzod».

ДРАМАИ ХАЛҚӢ / НАМОИШИ МАРДУМӢ – Яке аз жанрҳои намоиши хунари дар суннати шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки таърихи бостонӣ дошта, сарчашмаи асосии шаклгирӣ ва ривочи театри миллии тоҷик мебошад. Намоишҳои мардумӣ ғолибан тавассути масхарабозон ва ширинкорон таҳия гардида, нақшо низ аз тарафи онҳо иҷро мешуданд. Нақши персонажи занро мардони ширинкор дар либосу ороиши занона меофариданд. Драмаи халқӣ дорои хатти мушаххаси сюжет ва хусусиятҳои муайяни қаҳрамон буда, ба василаи суруд, шӯхиви базлагӯӣ, ширинкорӣ, ҳаҷв ва ҳаракатҳои хосу рақс иҷро мегардид. Воқеаҳо, рӯйдодҳо ва мочароҳо аксар ба сурати шартӣ тасвир мешуданд ва шинохтани қаҳрамонону дарки ҳадафи намоиш ба зехну завқи бинанда воғузур мешуд. Навъи хунарии мазкур ғолибан хоси ҷомеаи пуродами шаҳрҳои қадим буд ва дар фазои боз, аз ҷумла, боғҳо, майдонҳо, бозорҳову растаҳо ва ғоҳе дар хонаҳову ҳавлиҳо намоиш дода мешуд. Намоишҳои «Арзанкорӣ», «Бобопирак», «Булбулбозӣ», «Дарди дандон»,

«Карбосбофӣ», «Қозибозӣ», «Қаландарбозӣ», «Оббандак», «Раис», «Сартарошӣ», «Хирсбозӣ», «Ҳаммол», «Ҳиндубозӣ» ва ғ. аз чумлаи осори шифоҳии суннатии тоҷикон аст, ки дар тӯли асрҳо дар минтақаҳои гуногун мавҷуд ва машҳур буда, дар марҳалаи муосир дар ҳоли аз миён рафтани қарор доранд.

ДРАМАИ ХАЛКИ / НАМОИШИ МАРДУМИ – Является одним из традиционных жанров таджикского народного творчества. Народная драма – *драмаи халки*, бытующая в форме художественного представления, имеет многовековую историю, элементы которой характеризуют мировоззрение предков таджикского народа в древнюю эпоху. Данная устная традиция послужила основным источником в формировании и развитии таджикского национального театра. Народные представления чаще организовывали традиционные клоуны и шуты – *масхарабозы* и *ширинкоры*, они же исполняли и импровизировали роли. Роли женских персонажей также исполнялись клоунами-мужчинами, одетыми в женские костюмы, с использованием традиционных женских украшений. Таджикская народная драма имеет конкретную сюжетную линию, в ней отражаются определенные качества героев, которые демонстрируются посредством исполнения песен, шуток и остроумных высказываний, клоунады, сатиры, особых движений и танцев. События и приключения часто изображались в условной форме, определение героев и цели спектакля предоставлялось эстетическому познанию и вкусу самого зрителя. Данный жанр народного творчества главным образом, был характерен многолюдному обществу старинных городов; представления исполнялись в открытом пространстве, в частности, в садах, на площадях, рынках и торговых рядах, иногда – в домах и во дворах. К числу самых известных таджикских народных представлений, которые в течение многих веков бытовали в различных регионах, относятся «Арзанкори» [Arzankārī], «Бобопирак» [Bābāpirak], «Булбулбози» [Bulbulbāzī], «Дарди дандон» [Dardi dandān], «Карбосбофи»

[Karbāsbāfi], «Козибози» [Qāzibāzī], «Каландарбози» [Qalandarbāzī], «Оббандак» [Ābbandak], «Раис» [Rais], «Сартароши» [Sartarāshī], «Хирсбози» [Khirsbāzī], «Хам-мол» [Hammāl], «Хиндубози» [Hindubāzī] и т.д. На современном этапе народные представления находятся на грани исчезновения.

DRAMAI KHALQI / NAMOISHI MARDUMI is one of traditional genres of Tajik folk creativity. A folk drama – *dramai khalqi*, existing in the form of artistic performance, has a many-centuries-old history, the elements of which characterize the world-view of the ancestors of the Tajiks in ancient epoch. This tradition has served as a basic source to establish and develop a Tajik national theatre. Folk performances were often organized by traditional clowns and jokers – *maskharaboz* and *shirinkor*, and they performed and improvised roles. The roles of women were performed by clowns-men too, who were dressed in women’s costumes, using traditional women’s jewelry. A Tajik folk drama has a concrete plot line, it reflects certain characters of personages, which are demonstrated by performing songs, jokes, witty statements, clownery, satire, special motions, and dances. Events and adventures are often shown in a conditional form, to determine the heroes and target of show were given to aesthetical cognition and taste of looker oneself. The genre of folk creativity was typical to populous societies of old cities; performances were conducted in open space, particularly in gardens, squares, markets, and commerce sectors, sometimes – in houses and yards. «*Arzankori*», «*Bobpirak*», «*Bulbulbozi*», «*Dardi dandon*», «*Karbosbofi*», «*Qozibozi*», «*Qalandarbozi*», «*Obbandak*», «*Rais*», «*Sartaroshi*», «*Khirsbozi*», «*Hammol*», «*Hinduboz*», and others belong to a number of the most-known Tajik folk shows, which existed during many centuries in different regions.

ДУО / ДУОГҶЙ / ДУОХОНӢ – Аз густурдатарин суннатҳои фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик аст, ки ба наср ва назм гуфта мешавад ва таърихи он ба давраи бостон барме-

гардад. Навъҳои дуо ё муноҷоту ниёиш гуногун буда, ба мурод ва нияту ҳадафи гуфта шудани он иртибот дорад. Аз чумла, *дуои фотиҳа* бо нияти оғози ҳар кори нав ва кушоиши кор гуфта мешавад; *дуои сари дастурхон / дуо дар ҳаққи соҳиби таом* бо нияти шукргузорӣ аз ғизое, ки хӯрда шуд ва пеш аз чамъ кардани дастурхон гуфта мешавад; *дуои сафар* бо нияти сафари бехатару бомуваффақияти касе ё касоне гуфта мешавад, ки азми сафар доранд; *дуои хатми Қуръон* пас аз кироати комили сураҳои он хонда мешавад; *дуои пас аз намоз* дар поёни ҳар намоз дар давоми рӯз тавассути шаҳси гузорандаи он гуфта шуда, муроди ибодати ўро баён мекунад; *дуои муборақбодӣ* маҷмӯи ниятҳост, ки аз номи як ё чанд нафар ба муносибати издивоҷ, таваллуди фарзанд, хонаи нав, оғози чашн ё ҳар кори хайри дигар барои дигарон гуфта шуда, пойдориву пешрафти он орзу мегардад; *дуо барои арвоҳи гузаштагон* тиловати оёте аз Қуръон ва талаби раҳмату мағфирати Худованд барои арвоҳи шахс ё шахсонест, ки даргузаштаанд; *дуои талаби шиғои бемор* бо тиловати оёте аз Қуръон ва калимахову таркибҳои хос, дармони дарди бемор ва рафъи хатарро ният кардан (дар фарҳанги шиғоҳии тоҷикон ба ин манзур зикр ва талқини ашъоре низ расм аст, ки ғолибан ба шакли рубоист); *дуои пеш аз хоб* тиловати оёте аз Қуръон, зикри калимаҳо ва таркибҳои хос ва нияту талқин кардани оромиши ҷисму равон дар вақти хоб барои худ ва дигарон.

Дар фарҳанги шиғоҳии мардуми тоҷик дуову ниёиш ҷойгоҳу мақоми хос ва одоби вижаи иҷро дошта, барои ҳар як аз дуоҳои зикршуда вариантҳои гуногун мавҷуд аст. Ваҷҳи муштараки онҳоро метавон дар ҷиҳатҳои зерин хулоса кард: гӯяндаи дуо аз сидқ ният мекунад; мухотаб офаридгор аст ва гӯяндаи дуо аз ӯ талаби ҳосили мурод мекунад ва ғ.

ДУО / ДУОГУИ / ДУОХОНИ – Представляет одну из самых древних и распространенных традиций в устной культуре таджикского народа, бытующих как прозе, так и в поэтической форме. Известны различные виды молитвен-

ных пожеланий – *дуо*, что связано с целью сказанного. В частности, *дуои фотиha* [du'āi fātiha] исполняется с целью любых новых начинаний и пожелания успехов в них; *дуои сари дастурхон / дуо дар ҳаққи соҳиби таом* [du'āi sari dasturkhān / du'ā dar haqqi sāhibi ta'ām] исполняется с целью благодарения за трапезу перед убираием скатерти [со стола]; *дуои сафар* [du'āi safar] исполняется с целью пожелания безопасного и удачного пути для тех, кто собирается в дорогу; *дуои хатми Куръон* [du'āi khatmi Qur'ān] исполняется после полного чтения стихов Корана; *дуои пас аз намоз* [du'āi pas az namāz] исполняется молящимся в конце каждой молитвы – *намоз* в течение дня, отражая цель его обращения к богу; *дуои муборакбоди* [du'āi mubārakbādī] представляет поздравительные пожелания одного или нескольких лиц для других, высказываемых в честь бракосочетания, рождения ребенка, обретения нового жилья, начала торжества или любых добрых начинаний; *дуо барои арвоҳи гузаштагон* [du'ā barāi arvāhi guzashtagān] чтение аятов из Корана с целью прошения божьей милости и отпущения грехов для душ умерших; *дуои талаби шифои бемор* [du'āi talabi shifāi bemār] пожелание и прошение излечения больного от недуга посредством чтения аятов из Корана, специальных слов и словосочетаний (в таджикской устной культуре также бытует традиция чтения стихов, чаще имеющих форму рубои, с целью терапии больных); *дуои пеш аз хоб* [du'āi pesh az khāb] чтение аятов из Корана специальных слов и словосочетаний с целью внушения и обретения душевного спокойствия и умиротворения для себя и других.

Молитвы – *дуо* имеют особое значение и в устной традиции таджикского народа и исполняются с соблюдением особых условий нравственного характера. Перечисленные выше таджикские *дуо* бытуют в различных вариантах, которые обобщают следующие характерные особенности: исполняющий *дуо* человек формулирует свое желание исходя из искренних побуждений; *дуо* адресуется исключительно божественной силе и т.д.

DUO / DUOGUI / DUOKHONI is one of the most ancient and spread traditions in an oral culture of the Tajiks, existing both in a prosaic form and in a poetic one. Different kinds of prayers – *duo* – are known, what is connected with the aim of statement. Particularly, *duoi fotiha* is performed for the purpose of wishing any new beginnings and successes in them; *duoi sari dasturkhon / duoi dar haqqi sohibi taom* is performed for the purpose of thanks-giving for food before a table sheet will be put off; *duoi safar* is performed for the purpose of wishing a safety and luck way, to who is going to travel; *duoi khatmi Quran* is performed after reading complete verses of Quran; *duoi pas az namoz* is performed by praying people at the end of each pray – *namoz*- during day, reflecting the aim to apply to God; *duoi muborakbodi* represents congratulations of one or several persons for others, stated in honor of marriage, child's birth, acquisition of new house, the start of celebration or any other beginnings; *duo baroi arvohi guzashtagon* is reading of *ayats* from Quran for the purpose of asking for mercy and absolution for dead spirits; *duoi talabi shifoi bemor* is the wish and ask for curing an invalid by reading the *ayats* from Quran, special words and word-combinations (in a Tajik oral culture, there are also the traditions of reading verses, which often have the form of *ruboi* for the purpose of the therapy of invalids); *duo pesh az khob* is reading the *ayats* from Quran, special words and word-combinations, for the purpose of inspiring and acquiring spirituous calmness and pacification to oneself and others.

Prayers – *duo* – have also special significance in an oral tradition of the Tajiks and are performed, observing special conditions of moral character. The above-noted Tajik *duo* exist in different versions, which generalized the following typical specialties: a person, who performs *duo*, formulates his wishes based on the sincere impulses; *duo* is addressed to a heavenly power only.

ДЎҒКАШӢ / ГУППИЗАНИӢ – амали суннатие, ки аз шир (чурғот, чакка) равгани зард ба даст меоваранд. Ин амалро дар қисми чанубу маркази мамлакат дўғкашӣ ва дар шимол – гуппизаниӣ меғуянд.

Чараени дӯғкашӣ / гуппизанӣ дар хар чо хар хел аст. Дар чануби Тоҷикистон, водиҳои Рашту Хисор асбобҳои дӯғкашӣ / гуппизанӣ чағдегу чахчӯ (шакли дурусташ – чархдег ва чархчӯб). Дар шимол – гуппӣ и дастачӯб. Аз солҳои 70-уми асри гузашта барои осонии ин амал мошини либосшуии маркаи «Киргизия»-ро истифода мебаранд. Дар ин маврид мотор – чархчӯброву тағораи мошин – чархдегро иваз мекунанд.

Тарзи дӯғкашӣ дар Хатлон, Рашт ва Хисор:

Чурготро ба халта меандозанд, то ки зардобаш резад.

Чаккаи халтаро бо оби гарм омехта ба чархдег мерезанд. Чархчӯб аз халкаи дар девор басташуда гузаронида мешавад. Дар мобайни он ременро ду бор тоб медиханд ва нугҳои онро ду дасти шахси дугкаш медорад. Баъд тавассути ин ремени кабида бо ҳаракатҳои чапу рост чархчӯбро ба ҳаракат мебароранд. Ин амалро тахминан ним-як соат бетаваккуф давом дода, дар натиҷадар руи чархдег як қабат маскаи ба даст меоваранд.

Сониян дар оташи паст маскаро об карда равгани зард ба даст меоваранд. Онро барои истифода дар зимистон гирифта мемонанд.

Дуги ҳосилшудаи чархдегро ба халтаҳо рехта чаккаи ба даст меоваранд. Аз чаккаи курут карда, хушконида, онро низ барои зимистон гирифта мемонанд.

Зимистон аз равгани зард ва курут курутоб тайер мекунанд.

Тарзи гуппизани дар шимоли мамлакат:

Аз чуби як чалаки тахминан якметра месозанд, ки номаш гуппӣ аст. Ин гуппиро бо чургот пур карда, ба чуби дароз – дастачуб чурготро лат мезананд. Ин амалро тахминан яв е ним соат бетаваккуф идома медиханд. Дар натиҷа дар болои гуппӣ як қабат маскаи ба вучуд меояд.

Амалҳо баъдина монанди дугкаши аст.

ДУГКАШИ / ГУППИЗАНИ – действие при котором из молока (чургот, чакка) добывается сливочное масло. Это действие на юге и в центре страны называют дӯғкашӣ, на севере – гуппизанӣ.

Процесс дугкаши / гуппизани различен в каждом регионе. На юге Таджикистана, Раштской долине, Гиссарской долине инструментами дугкаши являются чағдегу чахчӯ (правильное полное название – чархдег ва чархчӯб). На севере – гуппи и дастачуб. С 70-х гг. прошлого столетия используют для этого облегченную форму – новую стиральную машину «Киргизия». Причина в том, что устройство этой марки стиральной машины подходит для осуществления дугкаши. При этом мотор машины заменяет чархчӯб, а таз машины – чархдег.

Способ дугкаши в Хатлоне, Раште и Гиссаре:

Джургот наливается в тряпочный мешок для того, чтобы стекла из него вода – зардоб.

Затем чакка хорошо разводится в теплой воде. Все это наливается в чархдег.

Чархчӯб проводится через кольцо, привязанное к стене. Посредине чархчӯб обмотан два раза кожаным ремнем, концы этого ремня должны находиться в руках дугкаша, то есть человека, который осуществляет это действие. Затем посредством приведения в движение (влево и вправо) чархчӯба, начинается процесс взбивания. Это действие продолжается примерно полчаса или час.

В результате наверху чархдега появляется слой сливочного масла.

На медленном огне из этого масла получается топленое масло. Именно его заготавливают на зиму для потребления в холодное время года.

Оставшуюся обезжиренную молочную жидкость разливают опять в тряпочный мешок, чтобы слить воду. Из внутренней твердой части – чакка изготавливается курут – кругленькие шарики. Они сушатся и также убираются в запас на зиму. Из топленого масла и курута зимой готовят очень калорийное блюдо курутоб.

Способ дугкаши в Согдийской области (на севере). Дугкаши называется здесь термином гуппизани. Из дерева изготавливается высотой 1 м круглая бочка – гуппи, которая наполняется джурготом. Длинной палкой – дастачуб взби-

вается джургот. Действие нелегкое. Но в течение пол или одного часа на поверхности бочки появляется слой сливочного масла. Дальнейшие действия – изготовление курута и топленного масла – аналогичны районам юге страны.

DUGHKASHI / GUPPIZANI is an action, where butter is made from milk (*jurghot, chakka*). This action is called *dughkashi* in the south and centre of country, in the north – *guppizani*.

The process of *dughkashi / guppizani* is different in each region. In the south of Tajikistan, Rasht valley, and Hissar valley, the instruments of *dughkashi* are *chagdegu chakchu* (correct full name is *charhdeg va charkhchub*). In the north, there are *guppi* and *dastachub*. Since the 1970s, an easier form – new washing machine «Kirgiziya» – has been used for that. The matter is that the set of the machine fits to make *dughkashi*. At the same time, the motor of machine is used instead of *charkhchub*, and the basin of machine – *charhdeg*.

The way of *dughkashi* in Khatlon, Rasht, and Hissar.

Jurghot is poured into a rag sack in order water could flow off it – *zardob*.

Then *chakka* is well solved in warm water. All of that is poured into *charhdeg*.

Charkhchub is passed over the ring bound to the wall. In the middle, *charkhchub* is twice wound with a skin strap, and the ends of the strap must be in the hands of *dughkash*, who accomplishes the action. Then, the process of whipping starts by bringing *charkhchub* into action (to the left and right). This action takes about 30 minutes or hour.

As a result, a layer of butter appears on the surface of *charhdeg*.

The melted butter is made from this butter on a slow fire. It is it that is made for winter to be used in a cold time of year.

Residual defatted milky liquid is again poured into a rag sack to pour water off. *Kurut* – round balls – are made from internal solid part – *chakka*. They are dried and preserved for winter. A very caloric dish – *kurutob* – is cooked from the melted butter and *kurut*.

The way of dughkashi in Sughd (in the south).

Dughkashi is called *guppizani* here. A round keg – *guppi* – is produced from wood with the height 1 m., which is filled with *jurghot*. *Jurghot* is whipped with a long stick – *dastachub*. The action is not easy. But during 30 minutes or hour, a layer of butter appears on the surface of keg. Further actions of producing *kurut* and melted butter are the same as in southern districts of country.

ДЎЗАНДАГӢ – ҳунарест, ки аз матоъ либос, чизҳои рӯзгорро ва дигар маснуоти заруриро вобаста ба таъиноти он дар шаклаш барои истифода медӯзанд. Аввал ин ҳунар танҳо бо даст иҷро мешуд. Дар садсолаҳои охир инчунин бо мошини дарддӯзӣ ин ҳунарро иҷро мекунанд

Асоси дӯзандагиро дарз ва кӯк ташкил медиҳанд. Намудҳои асосии кӯки дастӣ инҳоянд: кӯки калон, кӯки нусхагирӣ, дарзи печон, дарзи қаткунӣ, ҳалқагӣ, лагандагии уреб, дарзи лаб-лаби канор, дарзи мошинӣ, дарзи паси сӯзан, яккакӯк, дарзи харак, дарзи арча», дарзи секунча ва ғайра.

Дар ҳунари дӯзандагӣ аз мошин хеле васеъ истифода мебаранд. Намудҳои асосии дарзҳои мошинӣ: оддӣ, дукарата, изофадӯхт, домандӯхт, дарзи ҷудо-ҷудо, дарзи болоиҳам, *дарзи бахиядӯзӣ*, канорӣ, барҷаста, борик, инчунин ангула (ангулаи бахияшуда, ангулаи дарзӣ (кӯкзада), аз таноби дӯхта).

ДЎЗАНДАГИ – шитье, художественное ремесло, выражающееся в изготовлении из различных тканей одежды, предметов быта и пр. в соответствии их предназначению для использования. Веками швейное ремесло было ручным. В последние столетия используется и швейная машинка. Основу шитья составляет шов и наметка.

Основными видами ручной наметки являются: кӯки калон, кӯки нусхагирӣ, дарзи печон, дарзи қаткунӣ, ҳалқагӣ, лагандагии уреб, дарзи лаб-лаби канор, дарзи мошинӣ, дарзи паси сӯзан, яккакӯк, дарзи харак, дарзи арча», дарзи секунча и др.

В швейном ремесле больше используется машинка. Основные виды швов машинки следующие: оддӣ, дукарата, изофадӯхт, домандӯхт, дарзи чудо-чудо, дарзи болоихам, *дарзи бахиядӯзӣ*, канорӣ, барчаства, борик, инчунин ангула (ангулаи бахияшуда, ангулаи дарзӣ (кӯкзада), аз таноби дӯхта).

DUZANDAGI is sewing, the craft expressed in producing dresses, life things, and others from different cloths. Sewing was handy for centuries. A sewing machine has been used recently. Stitch and first outline form the base of sewing.

Main kinds of handy first outline are *kuki kalon, kuki nushagiri, darzi moshini, darzi, pasha cuzan, yakkakuk, darzi harak, darzi archa, darzi sekuncha*, and others.

A sewing machine is often used in sewing. Basic kinds of stitch are *oddi, dukarta, izofadukht, domandukht, darzi judo-judo, darzi болоiham, darzi bakhiyaduzi, kanori, barjasta, boric, inchunin angula (angulai bakhiyashuda, angulai darzi (kukzada), and az tanobi dukhta*.

ДУМБРА / ДУТОР – сози дӯстдоштаи мардуми кӯхистон мебошад. Дарозиаш 70-80 см буда, аз қисмҳои зерин иборат аст: гӯшак, даста, коса, сарпӯш / ругаҳ, ҳарак. Аз ҷӯби тут ва ё зардолу тарошида, тор ва зеҳашро аз рӯдаи буз (дар замони ҳозира – зихи сунъи) тайёр мекунад. Думбра асбоби якканавозӣ ва ҳамовозшаванда аст. Ин функсияҳои он аз жанри мусиқи вобаста аст.

Соҳти думбра: дастаи бепарда, косаҳона, сарпӯш / ругаҳ, ҳарак ва гӯшак иборат аст. Дарозии косаҳонааш то 35-37 см, дастааш 60 см аст. Сарпӯшаш аз ҷӯби ар-ар ё бед тайёр карда шуда, се ҷуфти ҳашт сӯроҳҳои хурд дорад.

Барои соҳтани думбра маъмулан то 4-5 сол ҷӯбро дар даруни об нигоҳ медоранд. Устоҳои касбӣ думбраро танҳо аз ҷӯби яклухт месозанд.

ДУМБРА / ДУТОР – таҷикский традиционный музыкальный инструмент, любимый музыкальный инструмент жителей кухистана. Длина 70-80 см, состоит из следующих

частей: колки, гриф, корпус, деревянное покрытие сарпӯш / ругах, подставка. Думбра изготавливается из тутовника или абрикосового дерева, струны – из козьих кишек, а в настоящее время из искусственных жилков. В музыкальной практике, в зависимости от музыкального жанра, думбра бытует как соло, так и в ансамблевом исполнении. Конструкция думбры: безладковый гриф, корпус, деревянное покрытие корпуса – сарпӯш / ругах, подставка и колки. Длина корпуса до 35-37 см, грифа – 60 см. Сарпӯш / ругах изготавливается из тополя или вербы. На поверхности корпуса три пары по восемь дырочек. Для изготовления думбры обычно дерево держат в воде 4-5 лет. Профессиональный мастер постарается изготовить думбру из цельного дерева.

DUMBRA / DUTOR is a Tajik traditional musical instrument, favorite musical instrument for the dwellers *kuhistan*. Its length is 70 – 80 sm. It consists of the following parts: splittings, neck, corpus, wooden covering *sarpush / rugah*, and support. *Dumbra* is produced from mulberry or apricot woods, strings – from goat intestines, at the present time – from artificial chords. In a musical practice, *dumbra* is used both as solo and as ensemble performance, depending on a musical genre. The construction of *dumbra* includes a fret-free neck, wooden covering *sarpush / rugah*, support, and splittings.

The length of corpus is 35 – 37 sm., neck – 60 sm. *Sarpush/rugah* is made from poplar or willow. On the surface of corpus there are three pares with eight holes. To produce *dumbra*, wood is usually kept in water for 4 – 5 years. A professional master tries to make *dumbra* from entire wood.

ДУРЕДГАРӢ / НАЦҚОРӢ / ЧӢБҚОРӢ – навъи санъати амалӣ буда, хунари чӢбқорӣ ва кандақорӣи чӢбро фаро мегирад. Ба маънои васеъ усули корқарди чӢбро гӯянд.

Дуредгарӣ таърихи қадима дошта, дар давоми садсолаҳо қисме аз навъҳои он ба дараҷаи олии инқишоф расидааст ва ҳамчун навъи санъати амалӣ ва хунармандӣ инқишоф ёфтааст.

Дуредгарӣ асбобсозӣ, чӯбкориӣ биноҳо, чузӯҳои иморатсозӣ, афзорсозӣ, сохтани чиҳози хона (чевон, дар, тиреза, миз, курсӣ, сандуқ, гаҳвора, ароба, зин, табақ, қошукҳои чӯбин ва ғ.), сохҳои мусиқӣ ва ғайраро дар бар мегирад.

Шахсоне, ки бо ин кор машғул ҳастанд, унвони усто, дуредгар, начқор, чӯбтарош, ҳунармандро доранд. Дар бисёр маврид вобаста ба навъи маҳсулот, яъне ашӯе, ки онҳо месозанд, ном мебаранд, мисли гаҳворасоз, дару тирезасоз, қошуктарош, табақтарош, сандуқсоз, аробасоз ва ғ.

Мавод ё ашӯи хоми дуредгар асосан чӯб, ва инчунин ашӯи чузӯӣ, мисли ширеш, шилм, мех, мехчӯб мебошад.

Корҳои дуредгарӣ чунин амалиётро дар бар мегирад: нишонагузориӣ чузӯҳои чӯбин, таҳвили механикиӣ чӯб, ширеш ва васл кардан, рӯкашкунӣ ва ороиш, шинонидани ошиқмаъшук, дастакҳо, қулфҳо, задани чорчӯбаи иловагӣ ва ғ.

ДУРЕДГАРӢ / НАЧҚОРӢ / ЧӢБКОРӢ – плотницкое ремесло, вид прикладного искусства, охватывающий ремесла плотничества и резьбу по дереву. В широком значении – способы обработки дерева. Плотничество и резьба по дереву, зародившись в древности, в течение веков некоторые виды этого ремесла достигали наивысшего расцвета. В плотничество входит изготовление различных предметов, обработка зданий, рабочих инструментов, домашние бытовые предметы, а также изготовление музыкальных инструментов и др. Люди, занимающиеся плотничеством, в зависимости от их конкретного дела называются как плотник, обработчик дерева, ремесленник. Иногда более конкретизируются в зависимости от предметов изготовления: гаҳворасоз, сандуқсоз, чевонсоз, табақтарош, аробасоз и т.д.

DUREDGARI / NAJJORI / CHUBKORI is a carpenter craft, a kind of applied art including carpenter and carving. In a wide meaning, they are the ways of wood processing. Carpenter and carving originated in the antiquity, some kinds of the craft achieved the highest flourishing during centuries. Carpenter includes the production of different things, the house processing,

working tools, and others. People, who are engaged in carpentering, dependently of their concrete business, are called a carpenter, wood-worker, and craftsman. Sometimes the names are concretized, according to the thing produced: *gahvorasoz, sanduksoz, chevonsoz, tabaktarosh, arobasoz* etc.

ДУТОР / ДУТОРЗАНИЙ / ДУТОРСОЗИЙ. Дутор сози му-
сикии қадимаи мардуми тоҷик буда, чун сози якканавозӣ ва
ансамбли / хамчоянавози истифода мешавад. Дутор аслан аз
чӯби тут ва зардолу, баъзан аз чӯби дарахти чормағз низ
сохта мешавад. Тарзу тариқи сохтани дутор аз дигар созоҳои
муסיқӣ фарқ дорад. Косаи дуторро аз тахтачаҳои тунуки
нимдоираи ба ҳам ширешшуда месозанд. Шакли косахонаи
дутор мурудшакл буда, дастаи дарози аз чӯби яклухти тут
сохта мешавад. Рӯйи коса бо тахтаи тунуки аз чӯби тут та-
рошидашуда рӯйпӯш мегардад. Дутори пардадор 13-14 пар-
даи зеҳ дорад. Аксар вақт косахонаи дутор бо садаф орош
дода мешавад. Садоҷаш маҳини форам буда, ду сими аз шохӣ
ва ё рӯда тайёр кардашуда дорад.

Дар муסיкии тоҷик дутор такмил ёфта, навъҳои дутор –
дутори дастадароз ва дутори майда (думбра) ташаккул ёф-
таанд, яқумаш пардадор ва дуҷум – бепарда аст.

Маълумоти муфассалро оид ба сохт, тартиб, парда ва ди-
гар хусусиятҳои дутор муסיқидони машҳур Зайнулобидин
Ҳусайнӣ дар рисолаи муסיкии «Қонуни илмӣ ва амалии му-
сиқӣ» (фасли «Дар баёни дутор») овардааст. Тибқи маълу-
моти ӯ дутор дар муסיкии асри XV мақоми хос дошта, ду-
ториёни машҳури давраш Юсуф Мавлуди Дуторӣ, Ҳоҷа
Исҳоқи Дуторӣ, Ҳоҷа Муҳаммади Дуторӣ ва дигарон дар
санъати дуторнавозӣ назир надоштаанд.

ДУТОР / ДУТОРЗАНИИ / ДУТОРСОЗИИ. Дутор – дре-
вий музикальнй инструмент таджикского народа, бытует
соло и в ансамблевом музицировании. Изготавливается ду-
тар обычно из тутовника или абрикосового, иногда из из
орехового дерева.

Способ изготовления дутара отличается от других ин-

струментов. Его корпус делается из тонких дощечек полукруглой формы, которые приклеиваются друг с другом. Форма корпуса дутара грушеобразная. Длинный гриф изготавливается из цельного куска тутовника. Поверхность корпуса покрывается тонко обработанным куском тутовника. Ладковый дутар имеет 13-14 жильных ладков.

Очень часто корпус дутара оформляется перламутром. Звучание дутара – нежное. Дутар имеет две шелковые или жильные струны.

В таджикской музыке форма дутара совершенствовалась, породила две разновидности дутара – дутори дастадароз, с длинным грифом и дутори майда (думбра) с коротким, первый с ладками, а второй – безладковый.

Подробную информацию о конструкции, звуковой основе и формах бытования дутара привел в своем трактате «Основные правила теории и практики музыки» Зайнулобидин Хусайни (XV в.) в главе «О дутаре». Он говорит о высоком расцвете дутарной музыки и дутарного исполнительского искусства в своё время. Называет имена известнейших дутаристов Юсуф Мавлуди Дуторӣ, Хоча Исҳоқи Дуторӣ, Хоча Мухаммади Дуторӣ и другие, которым не было равных в исполнении дутара.

DUTOR / DUTORZANI / DUTORSOZI is an ancient musical instrument of the Tajiks, it exists as a solo and ensemble playing music. *Dutor* is usually produced from mulberry, apricot, and nut trees.

The way of *dutor* producing differs from doing other instruments. Its corpus is made from thin wooden plates in a semi-round form, which are glued one to another. The form of *dutor* corpus has a pear form. A long neck is made from a whole piece of mulberry-tree. The surface of corpus is covered with thin-processed piece of mulberry wood. A fret *dutor* has 13 – 14 chord frets.

The *dutor* corpus is often decorated with nacre. *Dutor's* sounding is mild. *Dutor* has two silk or chord strings.

In a Tajik music, the form of *dutor* was improved and

generated four varieties of *dutor* – *dutori dastardoz* with a long neck, *dutori miyona* with an average neck, and *dutori maida* with a short neck without frets.

More detailed information about the construction, sound base, and existing forms of *dutor* was given by Zainulobiddin Husaini (XVc.) in the chapter «About Dutor» of his treatise «Essential Rules of the Theory and Practice of Music». He tells about a high flourishing of *dutor* music and a *dutor* performance art of his time. He notes the names of the most known *dutorists*: Yusuf Mavludi Dutori, Hoja Ishoqi Dutori, Hoja Muhammadi Dutori, and others, who were superiors in a *dutor* performance.

ЗАНГУ́ЛА ПУ́ПАК – намуди ороишӣ, ки ба чамолаки духтарон бофта мешавад. Барои баъзе маҳалҳо (масалан, Панҷакент) унсури асосии либоси арӯс маҳсуб меёбад. Аз ресмон омода гашта, дар нӯгаш зангӯлачаҳои маҳсус (тунукагӣ ё шишагӣ) часпонда мешавад.

ЗАНГУ́ЛА ПУ́ПАК – вид украшения, заплетаемое к косичкам девушек. В некоторых местностях (напри мер, Пенджикенте) является обязательным атрибутом наряда невесты. Изготавливается из специальных ниток, на концах и вдоль него развешиваются колокольчики, украшается очень ярко.

ZANGULA PUPAK is a kind of adornment braided by girls to their hair. In some places (for example – Penjikent), it is an obligatory attribute of fiancée's dress. It is produced from special threads, small bells are hung at the ends and along it, and it is decorated very brightly.

ЗАРГАРӢ, хунари истехсоли маснуоти бадеӣ (зеварот, асбобу ашӯи рӯзгор, либосу аслиҳаи ҷангӣ) аз филизот (тилло, нуқра, мис, биринҷӣ, оҳан ва ғайра), сангҳои қимматбаҳову арзон (алмос, лаъл, ёқут, фирӯза, зумуррад, лочвард, ҷазъ, булӯри кӯҳӣ, ҷамаст, яшм, қаҳрабо, ақиқ ва ғайра) ва моддаҳои органикӣ (устухони фил, садаф, марво-

рид, чӯб) сохта мешавад. Заргарӣ қадимтарин ва машҳуртарин нави санъати ороиши амалист.

Дар Кӯлоб заргарон ҳоло ҳам навъҳои маснуоти заргарӣ – дастпона, кулфи гиребон, гӯшвора, холчӯб, чолбанд, зира, нукрапӯшак ва ғайраро хеле моҳирона месозанд ва аз рӯи хунарашон зиндагиашонро пеш мебаранд. Гарчанде, заргарӣ таърихан касби занона ва мардона буд, дар асрҳои миёна ва гузашта бештар ба мардҳо мансуб гашт. Аммо дар давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон, аз ибтидои асри 21 духтарони тоҷик ба ин касб зеле майл ва тавачҷуҳ зоҳир карданд. Мисоли ин дар фаъолияти «Зари Кӯлоб дида мешавад, ки иҷроиши кор сирф дастӣ аст.

ЗАРГАРИ – ювелирное искусство, художественное ремесло изготовления ювелирных изделий (украшений, предметов быта и пр.) из металлов (золота, серебра, бронзы, железа и др.), драгоценных и полудрагоценных камней (бриллианта, рубина, изумруда, бирюзы и др.) и органических веществ (слоновая кость, перламутр, жемчуг, дерево). Ювелирное дело одно из древнейших и знаменитых видов прикладного искусства.

В Таджикистане до сегодня ювелирное дело чрезвычайно популярно и богато. Изделия ангуштарин (чалла), дасмона, кулфи гиребон, гӯшвора, холчӯб, чолбанд, зира, нукрапӯшак и др. очень востребованы. Ювелирное дело дает приносит достаток для проживания.

Исторически ювелирным делом занимались и женщины, и мужчины. Со временем оно перешло больше мужчинам. В начале XXI века это ремесло находится в центре внимания современных таджикских девушек. Ярким примером тому, помимо семейных институтов частного сектора, служит деятельность предприятия «Зари Кулоб», в котором работа исключительно ручная.

ZARGARI is jewelry, art craft of producing jewel items (decorations, life things etc.), made from metal (gold, silver, bronze, and others), precious and semiprecious stones (brilliant,

ruby, emerald, turquoise etc.) as well as organic materials (elephant ivory, nacre, pearl, and wood). Jewelry is one of the most ancient and famous kinds of arts applied.

In Tajikistan, jewelry has been very popular up to now. The items *angushtarin (challa)*, *dasmona*, *qulfi girebon*, *gushvora*, *kolchub*, *cholband*, *zira*, *nuqrapushak*, and others are in demand. Jewelry gives the sufficiency to exist independently.

Historically, both women and men were engaged in jewelry. With time, it became more the business of men. At the start of XXI century, the craft was in the centre of attention of modern Tajik girls. Beside family institutions of private sector, the firm «Zari Kulob», where the work is made by hands, can serve as a striking example.

1. Ангуштарин / Ангуштаринсозӣ / Чаласозӣ. Ангуштарин яке аз он намудҳои ҷавохирот аст, ки ҳам зану ҳам мард истифода мебарад. Ҳунари ангуштаринсози / чаласози қисми ҳунари заргари буда, таърихи рушди бисерасра дорад. Барои занҳо истифодаи ангуштарин хатми махсуб мешуд, чунки «бидуни ангуштарин дасти зан номахрам аст» ва барои омода намудани гизо имконпазир нест.

Хусусан, истифодаи ангуштарини *рачаби* хатми махсуб меёфт. Онро заргар дар мохи Рачаб аз нукраи тоза бидуни ягон санг / чашмак месохт. Бойҳо чунин ангуштаринро аз тилло низ месозанд. Ангуштарини рачабиро бештар одамони кухансол истифода мебаранд, зеро ки ин ягона ҷавохироте буд, ки гирифтани он аз дасти шахси ғавтида зарур набуд.

Ангуштаринҳои занонаи гуногуншакл бо истифодаи чашмак / сангак ва бе истифодаи онро якҷоя бо дастмона бо занҷирак пайваста низ истифода мебаранд.

Ангуштарин / Ангуштаринсози / Чаласози. Ангуштарин / чалла – перстень, был одним из немногих ювелирных украшений, которые носили и мужчины. Для женщин они были обязательными, так как без них ее рука считалась ритуально не чистой и она не могла заниматься приготовлени-

ем пищи. Особенно святым считалась кольцо «раджаби» без вставки, изготовленный мастером в месяц раджаб. Такие кольца чаще носили пожилые люди ибо такой перстень был единственным, который согласно обычаю разрешалось не снимать с пальцев у покойного. Женские кольца различной формы с применением вставки и без камней можно было сочетать с браслетом соединяя их с помощью цепочки или нескольких цепочек.

Angushtarin / Angushtarinsozi / Chalasozi. Angushtarin – a finger ring – was one of few jewelry, that were also worn by men. The craft *angushtarinsozi / chhalasozi* has a many centuries old developing history. To wear *angushtarin* for woman was obligatory because without finger rings her hand was considered as ritual devil and she could not be engaged in cooking food. To wear the finger ring *rajabi* without insert (i.e. without a hole, without stone), produced by master in Rajab month from silver (only rich men could afford to wear it made from gold), was considered as obligatory. Such rings were worn by old men, because such finger ring was only one that, according to custom, was permitted not to be taken off the fingers of dead. Women's rings of different forms both with insert and without stones could be combined with bracelet, linking them with chain or double chains.

2. Барг – гушворахо / халкахо асосан бо услуби хаккоии сикказани сохта мешаванд. Гушвора / халкаи барг – гушвора / халкаи суннатист. Варақаҳои тунук буридашуда бо таври сикказани дар колаб, бо баландии 3-4 мм бо қолиб рехта мешаванд. Шақли асоси он, ки шақли баргро дорад, дар лавха / варақои хамвор лаҳимқори мешавад. Гушаки гушвора / халкаи барг чунбанда мешавад. Чашмақҳои он дар қисми болои гузошта мешаванд.

Дар қисм бо барг гушвора / халкаи **садбарг**, ки шақли дигари хамин гушвора / халқа аст, дар поён аз ду тараф ду гули гирди қолаби ҷо мегиранд, ки зеро он марворидҳо намоён мешаванд. Баъзан, дар баробари марворид ду фируза ҳам

истифода бурда мешавад. Кисми поени гушвора / халкахо-ро бо шилшилаи марвориди оро медиханд.

Барг – серъги изготавливаюцца в основном методом тиснения (выдавливания). Барг – это традиционные серъги. Заготовленные тоненькие пластины выдавливаюцца штампом в матрице и имеют высоту 3-4 мм. Основная рельефная форма в виде растительного листа, паяется на ровной пластине, что образует объемную и в тоже время легкую листову. Ушко (швенза) на этих сережках делается подвижным. Вставки / глазки устанавливаюцца на верхней части.

В отличие от барга в **садбарге** (другой разновидности этих сережек), снизу по бокам вставки / глазков располагаются две круглой формы штампованных цветочка, из под которых выходят жемчужины.

Иногда для большей выразительности, наряду с жемчугом используются бирюзовые бусинки. Нижнюю часть сережек украшают подвесками из жемчуга.

Barg – ear-rings – are basically produced by embossing (extruding). *Barg* are traditional ear-rings. Prepared thin plates are extruded with a stamp in the matrix and have the height of 3 – 4 mm. A basic relief form in the form of plant leaf is soldered on a smooth plate, what forms voluminous and at the same time easy leaves. Ear (*shvenza*) is made mobile on these ear-rings. Inserts / holes are set on the upper part.

As distinct from *barg*, in *sadbarg* (another variety of these ear-rings), two pressed flowers of round form, from under which pearls appear, are placed in the flanks of inserts / holes.

Equally with pearl, sometimes turquoise beads are used for more expressiveness. The lower part of ear-rings is adorned with pearl pendants.

3. Даџмона – навъи чавохирот, ки ба даџ мемонанд, аз ин чо калимаи «даџмона». Аз чихати ороиш хелхои гуногуни он маъмуланд. Одатан даџмонаро бо технологияҳои varaкави (бештар бо нугҳои васлнашуда); кандакори ва хак-

коки месозанд. Кисми мобайни онро бо накшҳои ислими ороиш медиханд. Бештар дастмонаро бо нугҳои пайваста дар техникаи басма месозанд, ки дорои кулфак аст. Дар сохтани дастмона услуби симкориро бо истифодаи «кашничак» (баъзан «донадор» ҳам мегуянд) истифода мебаранд.

Дастмона – браслет, а тажже украшение от кисти до локтя, от слова «даст» – с тадж. – рука. Дастмона как и серьги имеет широкое применение. Бытует во множествах разновидностей декоративной обработки. Обычно дастмона изготовляли в паре разной техникой. Пластинчатые обычно в концах не замыкаются. При изготовлении применяется техника вырезки, гравировка и чеканка. В среднюю часть накладывали иногда растительные узоры «ислими». Зачастую же, изготавливают дастмона с замкнутыми концами, пластинчатые с шарнирным замком, оформленные в басменной технике. Для изготовления дастмона применяется тажже и техника филиграни с использованием зернистости часто называемое «донадор» или «кашничак».

Dastmona is bracelet as well as the decoration from hand to elbow, from the word «dast» – from Tajik «hand». As ear-rings, *dastmona* is used widely. It exists in many varieties of decorative elaboration. *Dastmona* was usually produced in pare with different techniques. Plate ones aren't usually locked at the ends. While producing, the technique of carving and engraving is applied. Sometimes plant patterns «islimi» were put on the middle part. *Dastmonas* with closed ends, plate ones with hinge locks, decorated in a basm technique, are often produced.

The technique of filigree with the use of graininess, often called «donador» or «kashnichak», is also applied to produce *dastmona*.

4. Зира – ороишоти гардани иборат аз кисми асосии ва шилдшилабаргакҳо поени. Баргакхоро бештар аз нукра бо задани болгача бо услуби хоса месозанд. Баргакҳои куфташуда ба ерии занчираки яклухт ба кисми асоси часпонда

мешавад. Занчираки пайваस्तкунанда аз халкачаҳои хурд-хурд иборат аст. Зира аз тилло ва бештар аз нукра сохта мешавад. Номашро зира аз номи растании хушбуе гирифтааст, ки дар таомҳо истеъмол мекунад.

Зира – нашийное украшение с подвесками из тоненьких листочков. Листочки вырезаются из серебрянных пластин. Существует методика изготовления таких пластин методомковки. Для этого из вырезанных определенного размера узких полос куют молотком особой формы на наковальне. В зависимости от удара в разных частях пластинки можно придать листочкам разную форму и конфигурацию. Листочки прикрепляются тесно друг к другу через цепочку определенной длины к основной части. Цепочки к таким подвескам изготавливаются из колечек, спаянных из тоненькой проволоки определенного диаметра. Зира изготавливается из золота и в большей мере из серебра. Название зира происходит от названия одноименного растения, которое широко используется как приправа к блюдам.

Zira is a neck decoration with pendants from thin leaflets. Leaflets are cut from silver plates. There is the method of producing such leaflets by forge. For that, the cut narrow bands of certain size are forged with the hummer of special form on the anvil. Depending on beat, one can give various form and configuration to different parts of plate. Leaflets are closely fixed one to another through chain of certain length to a basic part. Chains for such pendants are produced from rings, soldered from thin cord of certain diameter. *Zira* is made from gold and, to a large extent, silver. The name *zira* comes from plant, which is widely used as a seasoning to dishes.

5. Қафасӣ – шакли ин гушвор ба қафаси паранда монанд мебошад аз сабаб ин номро гирифтааст. Кисме ки бу гуш овехта мешавад шакли давра дорад. Дар баъзе ҳолатҳо дар дохили он элементҳо оро дода мешавад ки шакли нурҳои офтобро дорад.

Кисми дигар ки поёнтар чойгир мешавад бо нигин оро дода аз ду тарафи он дутоги овеза овехта мешавад. Кисми асосии гушвор шакли кафас дорад. Болои ин кафасро бо сакочаҳои хурд ба шакли пирамида оро дода ва ба поёнии он низ овезаҳо пайваस्त карда мешавад. Овезаҳои асоси бо сабаби озод буданашон ба воситаи занчираҳо пайваस्त карда мешаванд. Овезаҳо шакли гуногун шуда метавонанд: бо мухра, бо варакаҳо (листочки) Гарчанде гушвор кафаси номида мешавад аммо шакли лухтакро дорад. Дар ин гушвор овезаҳо дар кисми болои – ба сар ва муйҳои дароз ва кисми поёни – ба тану либосро ифода менамоянд.

Кафаси (с тадж. досл. – «клеточная»). Этот вид серег имеет форму клетки птицы, откуда и происходит название. Часть подвешиваемая на ухо, имеет форму круга. Иногда внутри украшается элементами, имеющими форму солнечных лучей.

Другая часть, расположенная ниже, украшается вставками / глазками, а с двух её сторон развешиваются по две подвески. Основная часть сережек имеет форму птичьей клетки. Поверху этой части прикрепляются маленькие квадратики – сакоча, в результате вместе это обретает форму пирамиды. Нижняя часть этой пирамиды украшается подвесками. Основные подвески присоединяются друг к другу цепочкой. Подвески могут быть различными – из лепесточков, из бусинок. Хотя серьги названы кафаси, но имеют в результате форму куклы: верхняя часть – это как бы голова с длинными косичками, а нижняя часть – туловище в одежде.

Qafasi (verbatim from Tajik – ‘coop’) is a kind of earrings that has the form of bird coop, where the name comes from. The part hung on the ear has the form of round. Sometimes, it is decorated with the elements in the form of sunbeams.

Another part placed lower is decorated with inserts / eyelets, and two pendants are hung in two its sides. Main part of earrings has the form of bird coop. Over this part, small squares –

sakkona – are fixed, as a result, all of that takes the form of pyramid. The lower part of the pyramid is decorated with pendants. Pendants can be different – from petals, beads. Although earrings are called *qafasi*, as a result, they have the form of doll, the top as it were the head with long pigtailed and the bottom – the body in clothes.

6. Кулфи гиребон шакли давра – дорад ва барои пайваст намудани гиребонхо хизмат менамояд. Аз байн ба тарафҳо бо симҳои рости шакли нур сохта шуда байни он бо нигин оро дода мешавад. Аз тарафи беруни асосии давра бошад аз сақоҷаҳо шакли нур сохта мешавад. Аз қисми поёни овезаҳо пайваст карда мешавад. Ки ранги нурҳои офтобро мебозад. Шумораи овезаҳо доим тоқ бояд мебошад

Кулфи гиребон (досл. с тадж. – «замок воротника»), имет форму круга и предназначается для застегивания воротника. Форма круга удобна для соединения краев воротника.

С середины в сторону краев делается двумя равными проводами в форме лучей и оформляется вставками / глазками. С внешней стороны круг, таким образом, оформлен камешками, снизу – подвесками, также иницирующие форму лучей солнца. Обязательно, чтобы количество подвесок было нечетным.

Qulfi girebon (verbatim from Tajik – ‘collar lock’) has the form of circle and is intended for fastening a collar.

From middle to the sides of edges, it is made with two smooth cords in the form of rays and is decorated with inserts / eyelets. Therefore the circle is adorned with stones outside, from below – pendants, which also initiate the form of sunbeams. It is obligatory for the quantity of pendants to be odd.

7. Силсила, қоши тилло ё тиллоқош, қасаба – ороишоти пешони, чабин. Тиллоқошро аз болои каллапуш ё русари (руймол) мегузошанд. Асоси қоши тиллоро русарии якчанд қабат таҳ кардашуда ташкил меод, ки дохилаш ко-

либи сахтак дошт ва он дар пешони колиби силиндриро ташкил мекард. **Тиллокош** аз варакаи гафси нукрагини ба шакли кошо буридашуда иборат аст, ки аз поинаш бо овезаҳои чакрашакл оро дода шудааст. Дар қисми болоиаш варакаи бориктари сернакшу зебо часпонда мешавад. Дар замони пеш аз болои ин варака пари мургоби гузошта мешуда буд. Имруз парҳои серранги симини сунъиро истифода мебаранд. Асоси ин тоҷи секунчашаклро «кош»-и тиллоии ҳамида ташкил медиҳад. Гарчанде номашро аз ҳамин гирифта бошад ҳам, ибтидоан тиллокош шаклашро аз ду қаноти паррандаи парвоз қардаистода гирифтааст. Ва шакли поени он қанатҳои паррандаро дар парвоз нишон медиҳад.

Силсила (досл. с таҷж. – «гирлянда»), **қоши тилло** или **тиллокош** (досл. с таҷж. – «золотые брови»), **қасаба** – налобное урашение. «Золотые брови» накладывали над лбом на головной убор. Основой тиллокош служил сложенный в несколько раз платок с твердой прокладкой, что создавал каркас невысокой цилиндрической формы. **Тиллокош** состоит из массивных серебрянных пластин, вырезанных в виде изогнутых бровей, которые снизу прикреплены подвесками каплевидной формы. На верхней части припаивается более тонкая пластинка, образующая сложный и красивый узор. В верхней части тиллокоша вставляли перья из крыльев утки, селезня. Позже натуральные перья заменяли искусственными, сделанными из витой проволоки приплетенной яркими цветными шелковыми нитями. Основанием для треугольного по форме венца служили золоченые плавно изогнутые брови. Но в основе форме тиллокош исходила не от изображения бровей, а из распахнутых крыльев птиц. Их форма повторяет силуэт летящей птицы.

Silsila (verbatim from Tajik – ‘garland’), **Qoshi tillo** (verbatim from Tajik – ‘gold brows’), and **Qasaba** is a forehead decoration. ‘Gold brows’ are put on the forehead over the headdress. The kerchief folded in several layers with solid pad serves as the base of *tilloqosh*, what forms the carcass of low

cylindrical form. *Tilloqosh* consists of massive silver plates, cut in the form of curved brows, which are fixed with drop-formed pendants from below.

A thinner plate, forming a complicated and beautiful ornament, is soldered at the top. The feathers of duck and drake wings were put on the upper part of *tilloqosh*. Later, natural feathers were substituted for synthetic ones, made from the twisted cord wattle with bright color silk threads.

Gilt smooth brows served as the base for triangle on the form of crown. However, the form of *tilloqosh* was based on the open wings of birds but not on the lines of brows. Their forms copy the silhouette of bird flying.

8. Ситора – як чузъ, ороишоти иловагӣ аст. Одатан бо услуби нақшкӯбӣ ва қолибгирӣ сохта мешавад. Аз ду қисми кафшершудаи давра иборат аст. Барои сабуқӣ ва нафосат даруни ситораро ҳолӣ мемонанд. Ситора ба муй якҷоя бо мухраҷаҳои марҷон нах карда мешавад. Барои ба ситора бештар монанд шуданаш, баъзан ба мобайни он марҷон ва ё ягон санги қимматбаҳо мечаспонанд.

Ситора – это отдельная деталь, дополнительное украшение. Обычно изготавливается методом тиснения и штамповки. Состоит из двух спаянных частей круглой формы. Для легкости и изящества ситора изготавливают пустыми внутри. Ситора применяется для украшения и нанизывается вместе с коралловыми бусинами на прическу. Для более точного сходства со звездой, в некоторых случаях в её центре вставляют камни или кораллы.

Sitora (from Tajik – ‘star’) is a separate detail, additional decoration. It is usually produced by die-stamping. It consists of two soldered parts of round form. *Sitora* is empty inside for lightness and fineness. *Sitora* is used for adornment and is strung together with coral beads on the hair dress. In certain cases, stones and corals are put in its centre to give exacter similarity with a star.

9. Таппиш (аз «таппиши дил»). Гушвора / халка танҳо бо услуби филигрании хеле нозук сохта мешавад. Шакли гушвора / халка шакли дилро дорад. Дар ин гушвора / халка се санги асоси истифода бурда мешавад. Асоси он аз композитсияи сернакгш иборат аст. Хар як санг накши мустакилро дорад. Чузъҳои турии овезаҳо гирдо ба гирди давра чойгир карда мешаванд – ду чашмак дар боло дар масофаи муайян чойгир мешавад; як чашмаки калонтари катрашакл – дар поён. Хар гирди чашмак бо шаддаи марворидчаҳо печонида мешавад. Баро серранги баъзан мухрчаҳои фирузаро низ истифода мебаранд. Қисми поении гушвора / халка бо овезаҳои марворид оро дода мешавад.

Таппиш (досл. с тадж. – «биение сердца»). Серьги изготавливаются исключительно в филигранной технике. Форма сережек напоминает форму сердца. В этих серьгах используется три основных камня (вставки). Основа состоит из орнаментальной композиции. Для каждого камня составляется отдельный узор. Ажурные элементы для подвесок располагаются по всему внешнему кругу – две маленькие вставки на верхней части расположены на определенном расстоянии; один, чуть крупнее каплевидной формы, в нижней части. Каждый камень окаймлен в круговую одним рядом мелких жемчужин. Для цветового решения изделия иногда применяют бусинки из бирюзы. Нижняя часть сережек украшаются подвесками из жемчуга.

Tappish (verbatim from Tajik – ‘heart beating’). Earrings are exclusively produced in a filigree technique. The form of earring reminds the form of heart. Three basic stones (inserts) are used in these earrings. Its base consists of ornamental composition. A separate decoration is compiled for each stone. Laced elements for pendant are placed over all external circle – two small inserts at the top are placed in a certain distance; one is larger than a drop form bellow. Each stone is edged roundly with one range of small pearls. Sometimes, turquoise beads are used for a color design. The lower part of earrings is decorated with pearl pendants.

10. Тумор – маснуоти заргариест, ки хамчун чузъи ороиши ба кулох / русари / руймол е сари китфи либос часпонда мешавад, ё ба занчирак хамчун зеби гардан / кулон овехта мешавад. Ба кулоху русари ё сари китф бо сузанак часпонда мешавад. Маъноии калимаи «тумор» хамчун чузъи мухофизаткунанда дар суннати мардуми қабул шудааст. Вале заргарони мохир онро ба сатхи зебои падидаи санъати заргари бардоштан.

Туморро заргарон дар шаклҳои секинча, чоркинча, хум ва дудкаш месозанд. Дар ин шаклҳо тумор вазифаи гилофро иҷро мекунад. Ба даруни чунин гилоф козаки сура ё оянавиштаро мегузоранд.

Тумор бо таври гуногун сохта мешавад ва он метавонад чашмакдор ё овезадор низ бошад. Инчунин дар он метавонанд ягон навиштаи муқаддасро бо эмаи нависанд.

Тумор – тақое изделие используется как украшения головных уборов или подвешивается на цепочках разной длины на шею. На головной убор и на плечо (поверх одежды) прикрепляется булавочкой. В народе тумор функционирует как оберег. Но, изготовленные на высоком профессиональном уровне мастерства, тонко и изящно, они превратились в предмет ювелирного искусства.

Туморы изготавливают треугольниками, квадратными, бочкообразными или трубчатыми формами. В разных формах тумор выполняет функцию футлярчика, в который закладывается написанная на бумаге молитва.

При изготовлении применяются различные техники с использованием вставок из камней и подвесок. Также помещали благожелательные надписи с использованием эмали.

Tumor is used as the decoration of headdresses or is hung on the chains of different length on the neck. It is attached with a pin to the headdress and shoulder (over clothes). *Tumor* functions as a protector among people. However, as the made at the high professional level of mastery, they have turned into jewelry.

Tumor is produced in the form of triangle, square, keg, and pipe. In different forms, tumor functions as a small case, where the prayer written in the paper is put.

Different ways using the inserts with stones and pendants are applied at producing. Well-disposed inscriptions are also placed there, using enamel.

11. Тут. Ин гушвора / халка ном и худро аз меваи тут ги-рифтааст. Бо услуби филигрании нозук сохта мешавад. Асо-си гушвора / халкаро композитсияи сернакши баргшакл ташкил медиханд. Дар кисми поени качакҳои тури гузошта мешавад, ки ба онҳо марворидчаҳо оварта мешаванд. Дар мобайн чашмаки гирд ё катрашакл чой мегирад. Ин асоси гушвора / халка аст. Гирдо ба гирди он ба як ё ду қатори марворидчаҳо оро дода мешавад.

Шакли дигари гушвора / халкаи **тут** низ маъмул аст, ки он дорои ду чашмак – яке хурдтари гирд дар боло ва дигаре калонтару катрашакл дар мобайн. Дар чунин гушвора / хал-ка чашмаки болоиро низ гирдо ба гирд бо марворидчаҳо оро медиханд. Дар қисм бо **тути** якчашма чашмаки болои аз ду тарафаш бо оварта оро дода мешавад.

Тут (с тадж. название плодов тутовника). Серьги изго-тавливаються в технике филигрань. Основа сережек состоит из орнаментальной композиции, выполненной в виде листа. На нижней части от центра по краям расположены ажурные завитки, в которых подвешиваются жемчужины. В центре располагаются вставки / глазки разной – круглой, овальной или каплевидной, формы. Эта и является основой. Круг ос-новного камня украшают мелкими жемчугами, состоящими из нанизанных в один, а, в некоторых случаях, в два ряда. Название этих сережек происходит от плодов тутовника, на который очень похожа форма серег.

Есть и другая разновидность **тут** – с двумя основными камнями, маленькой круглой в верхней части, и покрупнее, овальной, каплевидной формы, по середине. На этих серь-гах, верхний камень также по кругу украшают мелкими

жемчужинами. В отличие от **тут** с одним камнем на этих сережках верхний камень украшается с двух сторон подвесками.

Tut (verbatim from Tajik – ‘mulberry tree’). Earrings are produced in a filigree technique. The base of earrings consists of ornamental composition, made in the form of leaflet. At the bottom, from centre along the edges, laced curls are placed, where pearls are hung. Inserts / eyelets of different – round, oval, and drop – forms are placed in the centre. It is it that forms the base. The circle of main stone is decorated with small pearls stringed in one range, in a certain case – two ones. The name of earrings comes from mulberry because the form of earrings looks like it.

There is also another variety of *tut* – with main stones as well as with a small round form at the top and a larger, oval, and drop form in the middle. On the earrings, the upper stone is also decorated with small pearls around. As distinct from *tut* with one stone, the upper stone is decorated with pendants in two sides of earrings.

12. Халқа – аз як сими шакли гирд дошта сохта шуда ба ду қисм чудо қарда мешавад. Дар қисми асосии поёнии он дар байн даврачаи ба тубча монанд аз сим сохта мешавад ки номи онро **ғуза** ва дар бари он аз ду чониб росткунҷаҳои аз саккочаҳои хурд **гашниҷак** гузаронида мешавад. Катори боло аз пайвасти ними халқа ба тарафи дигари он оғоз мешавад. Дар ин ҷо бошад дар байн муҳра аз санғхо оро дода мешавад, ки ин осмонро ифода мекунад.

Халқа (Halqa) (с тадж. «висячее») – изготавливается из одной круглой формы проволоки, затем делится на две части. На нижней основной части в середине вводятся кругленький мячик из проволоки – **ғуза** (ghuza) и с двух сторон располагаются две прямоугольной формы – **гашниҷак** (gasgnichak) также из металла. Верхняя часть, полукруглой формы, соединена с двумя концами нижней части.

В её середине располагают драгоценные камешки. Верхняя часть иницирует небо.

Halqa (verbatim from Tajik – ‘hung’) is produced from one cord of round form then it is divided into two parts. A round small ball made from cord – *ghuza* – is put in the lower basic part, and two rectangle forms – *gashnichak* – made from metal are placed in two sides. The top of semicircular form is linked with two ends of lower part. Stones are placed in its middle. The top initiates the sky.

13. Халкаи балдоқ хелҳои гуногун дорад. Асоси ин гушвора / халкаро чанбаре ташкил медиҳад, ки ними он бо сим нақшу нигор ва гандумаки мобайни ороиш дода мешавад. Баъзан, дар маркази тарафи дохилии гушвора / халка офтобакеро бо нурҳои хаматарафааш ҷойгир мекунад. Руи ин нурхоро бо чашмак часпонда мешавад. Ин гушвора / халка одатан дутарафа сохта мешавад, чашмакҳои гуногунрангро истифода мебаранд.

Халкаи балдоқ. Этот вид серег имеет много разновидностей. Основу таких сережек составляет обруч, который до половины оформляется различными видами орнаментами и узорами из тонкой проволоки и зернышком в центре. В некоторых серьгах с внутренней стороны в центральной части делают круг в виде солнца с лучами, на котором и закрепляются камни. Такие серьги чаще всего изготавливаются двухсторонними и вставки / глазки для украшения используют разного цвета.

Halqai baldoq is a kind of earrings that has many varieties. The base of such earrings is formed with hoop, which, to the half, is decorated with different kinds of the ornaments made from thin cord and small grains in the middle. In some earrings, in an internal side of central part, the circle in the form of sun with beams is made, to which stones are fixed. Such earrings are often produced as two-side, and different colors are used to decorate inserts / eyelets (from precious stones).

ЗАРДЕВОРӢ – рупуши деворие, ки дар гирди шифти хона бо ҳаҷми 1м30см матоъ (бахмал, фаранг, суф, вилюр ва ғайра) гулдӯзи ва нақшдӯзӣ карда мешавад. Одатан, аввал ба матоъ нақш мекашанд ва баъд онро бо риштаҳои ранга гулдузи ва ё зардӯзӣ мекунанд. Барои ороиши хонаи арӯс хос аст.

ЗАРДЕВОРИ – настенное покрывало, вывешиваемое на стене вдоль потолка шириной 1м30см. Это покрывало шьется из различной ткани (бархат, фаранг, белое полотно суф, велюр и др.). Обычно сперва рисуют на полотне, а затем оно либо вышивается красочно – *гулдузи*, либо вышивается золотыми нитками, то есть делается *зардузи*.

ZARDEVORI is a bedspread, which is hung on the wall along ceiling with the width 1m.30 sm. The bedspread is sewn from different cloths (velvet, *farang*, white tissue *suf*, velour etc.). Drawing is usually made on it, then it either is embroidered colorfully – *gulduzi* – or is embroidered with gold threads, i.e. *zarduzi* is made.

ЗАРДӢЗӢ – хунар дар асоси гулдузи пайдо шудааст. Дар руи матоъ ё либос бо риштаи махсус, ки аз нахи зар (сафед – «нукраги» ё зард – «тиллои») тайёр карда шудааст, нақш офарида мешавад. Либосҳои домодӣ, арӯсӣ, чома барои тӯи хатнасури писарон, баъзе либосҳои қудаконаву занона, қулохҳо, девораҳо, чойнипушҳо ва дигар ашёи рузгор зардӯзӣ карда мешавад.

ЗАРДУЗИ – (с тадж. досл – «шитӣё золотом») вышивка «золотыми» или «серебрянными» нитками. Зародилась на основе гулдузи. Лоскут / ткань может быть различная (зависит от выбора изделия). «Золотом» вышивается тубетейка (ц челом головной убор), платья, пиджаки, настенные полотна, свадебный наряд жениха и невесты, детская одежда, халат мальчика для хатнасура, предметы быта, предназначенные для дома невесты и в подарок и мн. другое.

ZARDUZI (verbatim from Tajik – ‘sewing with gold’) is an embroidery with «gold’ or «silver» threads. It originated on the base of *gulduzi*. Cloth can be different (dependently of the choice of item). Skullcaps (overall a headdress), dresses, jackets, wall cloths, wedding dresses of fiancé and fiancée, children clothes, a boy’s robe for *hatnasur*, things of life, meant to a fiancée’s house and as a gift, and many others are embroidered with «gold».

ЗЕБИ ГАРДАН (ниг.: Мухрарезӣ)

ЗИНСОЗӢ – аз чӯби чинор дар болои асп дар шакли курсича барои шахси савора зин сохта мешавад.

ЗИРА (ниг. Заргарӣ)

ЗУВОЛАГИРӢ – чараёни зарурӣ дар тайёр кардани хамир барои пухтани нон, ғизоҳои гуногун, хуруқҳои хамирӣ. Баъди расидани хамир зувола (кулӯла) гирифта мешавад ва баъд шакли лозимиро меофаранд. Зуволагирӣ дар хама намуди хамириҳо: самбӯса, манту, угро ва ғайра зарур аст.

ЗУВОЛАГИРИ – обязательный процесс в приготовлении теста к варке или выпечке – лепешек (хлеба), хлебных изделий, печеных, мучных блюд. После как подойдет тесто, следует его округлить, а затем придают ему соответствующую форму. Зуволагирӣ используется в приготовлении и самбӯса, манту, угро и др. блюд.

ZUVOLAGIRI is an obligatory process in preparing dough and boiling in baking breads, bread food, cookies, and dough dishes. After preparing dough, one should round it and then give a corresponding form to it. *Zuvolagiri* is also used in cooking *sambusa*, *mantu*, *ugro*, and other dishes.

ИДӢ – Дар фарҳанги мардуми тоҷик ба шакли суннате ривоч доштааст, ки дар арафаи таътили идонаи шогирдони

мадрасаҳо ва низ ба муносибати Қуръон ё асарҳои дигари муътабарро хатм намудани онҳо иҷро мешудааст. Голибан мударрисон ва гоҳе шогирдони соҳибтабъ пораҳои манзуми иборат аз байт, рубоӣ, дубайтӣ ва ғайраро дар айёми иду чашнҳои Наврӯз, Қурбон, Рамазон ва инчунин, дар моҳи Раҷаб ба сурати номаҳои иди менавиштанд. Номаҳои *идӣ* асосан дар мадрасаҳои Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Истаравшану Ҳисор нигошта шуда, баъд дар доираҳои гуногуни мардум паҳн мегардиданд ва баъзан дар миёни табақаҳои хушзавқи мардуми косибу хунарманд ба вучуд меомаданд.

Дар Балҷувон (ҷануби шарқӣ) шакли дерини *идӣ* хифз шудааст, ки агар шогирде муваффақ гардад Қуръонро комилан дар арафаи Наврӯз хатм кунад, хонаводаи ӯ ба пазироии меҳмонони хос – устод ва ҳамдарсонии фарзандашон омодагӣ медидаанд. Аз рӯи суннати мазкур, рафиқони шарикдарс бо роҳнамоии устод, абёти зеринро бар рӯи тахтачаҳои махсус ё коғаз навишта, вақти омадан ба меҳмонии рафиқашон ва ворида хона шудан меҳонанд:

Иди Наврӯз асту оламҳо дигаргун мешавад
[Idi Navrōz astu ālamhā digargun meshavad],
Зинати рӯи замин аз нони гандум мешавад.
[Zinati rōi zamin az nāni gandum meshavad]
Эй падар, дар хондани Қуръон як ҳиммат намо,
[Ey padar, dar khāndani Qur'ān yak himmat namā]
З-он ки дар ҳар ҳарфи Қуръон сад чигар хун мешавад...
[Z-ān ki dar har harfi Qur'ān sad jigar khun meshavad...]

ИДИ – В таджикской народной культуре бытовала в форме традиции, которая исполнялась накануне праздничных каникул учащихся медресе/школ, а также в честь успешного усвоения им полного текста Корана или других авторитетных произведений. Чаще преподаватели – мударрисы, иногда одарённые ученики оформляли в качестве праздничных посланий – *иди* в честь наступления праздников Навруз, Курбон, Рамазон, Раджаб, поэтические фрагменты в форме двустий – *байт*, четверостиий – *рубои*

или *дубайти* и т.д. Послания *иди* традиционно создавались в медресе Бухары, Самарканда, Худжанда, Истаравшана, Гиссара и затем распространялись в различных народных кругах. Иногда праздничные послания – *иди* возникали среди одарённых словесным искусством мастеров-ремесленников.

В Бальджуване (юго-восток) сохранился старинный обычай, согласно которому, в случае совпадения успешного завершения юным учеником чтения полного текста Корана с наступлением Навруза, семья ученика готовилась к приему гостей – его учителя и товарищей. Ученики под руководством учителя писали на специальных дощечках или на бумаге стихотворные строки, посвященные Наврузу и усвоению Корана, громко декламируя их по пути в гости и при входе в дом:

Иди Наврӯз асту оламҳо дигаргун мешавад,

[Idi Navrōz astu ālamhā digargun meshavad]

Зинати рӯи замин аз нони гандум мешавад.

[Zinati rōi zamin az nāni gandum meshavad]

Эй падар, дар хондани Қуръон як ҳиммат намо,

[Ey padar, dar khāndani Qur'ān yak himmat namā]

З-он ки дар ҳар ҳарфи Қуръон сад чигар хун мешавад...

[Z-ān ki dar har harfi Qur'ān sad jiggar khun meshavad...].

IDI existed in the form of tradition in a Tajik folk culture, which was conducted in the eve of the celebrative holidays of students of madrasas/schools as well as in the honor of successful assimilation of complete text of Quran or other authoritative pieces. Teachers – *mudarrises* – and talented pupils often formed poetical extracts in the form of couplets – *bayt*, quatrains – *ruboi* or *dubayti* as celebrative messages – *idi*. The *idi* messages were traditionally created in the madrasas of Bukhara, Samarqand, Khujand, Istaravshan, and Hissar and then distributed in different folk circles. Sometimes celebrative messages – *idi* – arose among the masters-craftsmen gifted with wordy art.

In Boljuvan (south-east), an old custom has been preserved, according to which, in the case of the coincidence of successful

completion of reading a full text of Quran by a pupil, with coming Navruz, a pupil's family was going to receive guests – his teachers and friends. Under teacher's guiding, pupils wrote on the special boards or paper, declaiming them on the way to visit and enter home/

Idi Navruz astu olamho digargun meshavad,
Zinati rui zamin az noni gandum meshavad.
Ei padar, dar khondani Quran yak himmat namo,
Z-on ki dar har harfi Quran sad jigar khun meshavad...

КАМОНҒЎЛАК – навъи камоне, ки имрӯз марбут ба як навъи варзиш аст, вале таърихан шакли яроқро ичро мекард. Услуби хосаи сохтанро дорост.

КАМОНГУЛАК – вид стрелы, который сегодня связан с видом спорта, исторически же был видом оружия. Имеет собственную технологию изготовления.

KAMONGHULAK is a kind of arrow, which is connected with a sport and it was a kind of weapon historically. It has its own producing technology.

КАНДАКОРӢ, усули коркарди бадеии чӯб, санг, усту-хон, гач, гил ва ғайра мебошад, ки бо роҳи кандану бӯрида гирифтан ичро карда мешавад. Хунари кандакорӣ яке аз қадимтарин ва маъмултарин намуди санъати амалӣ аст. Таърихи хеле бузург дорад.

КАНДАКОРИ, художественный способ обработки дерева, камня, кости, гача, глины и др. Ремесло Кандакори является одним из древнейших видов и до сегодняшнего дня, востребованнейших видов прикладного искусства. Имеет богатую историю.

KANDAKORI is an artistic way to process wood, stone, bound, *gach*, clay etc. The craft *kandakori* is one of the most ancient and important kinds of applied arts. It has a rich history.

ҚАЛАМА / ҚАТЛАМА / ҚАТМОЛ / ТАХМОЛ – навъи маснуоти хамирӣ, нони равғании варақин, аз орди гандумӣ, бе хамиртуруш, тайёр карда ва дар равған пухта мешавад. Қаламаро дар иду туйҳо, ягон хурсандии оилавӣ дар ҳамаи ҷои Тоҷикистон мепазанд.

КАЛАМА / КАТЛАМА / КАТМОЛ / ТАХМОЛ – вид мучного изделия, масляная слоенная лепешка, готовится из муки без дрожжей, жарится в масле. Калама готовят к какому-нибудь праздничному событию, свадьбе, семейному празднеству во всех уголках Таджикистана.

QALAMA / QATLAMA / QATMOL / TAHMOL is a kind of culinary, oil layered bread; it is cooked without yeast and fried in oil. *Qalama* is cooked for a celebrative event, wedding, and family celebration over the Tajikistan.

КАРБОСБОФӢ – ба навъи бофандаги дохил мешавад, хунари бадеии бофтани матоъи карбос. Дар Сугди қадим дар асрҳои VI – ибтидои асри VIII тараккиети карбосбофи ба авчи худ мерасад. Намунаҳои зиёди он дар Қалъаи Ҳисорак (асри VIII, имруза – ноҳияи Мастҷоҳи Кӯҳӣ), Қалъаи Муғ (асри VIII – имруза Шаҳристон), ҳамаги 150 намунаи ин матоъ ёфт шуд.

Аз ёфтагҳои намунаҳои Қалъаи Муғ 90 хелаш – пахтагин, 44-тоаш – абрешимин ва танҳо яктоаш пашмин аст.

Имруз ҳам карбосбофи дар байни аҳоли хунари зинда аст. Барои дастгоҳи даситбофи истифода бурда мешавад.

КАРБОСБОФИ относится к текстилю, художественное ремесло изготовления ткани карбос, берущее свое начало в древнем Согде, где достигло своего расцвета к VI – началу VIII веку. Образцы высокого качества найдены в Қалъаи Ҳисорак (VIII век, в нынешнем районе Мастҷоҳи Кӯҳӣ), Қалъаи Муғ (VIII век, в нынешнем Шаҳристоне). найдено около 150 образцов ткани.

Из тканей Қалъаи Муғ 90 видов из хлопка, так называе-

мого хлопчатобумажного, 44 – шелковой и 1 вид шерстяной ткани.

Ныне этот вид изготовления ткани карбос остается живучим среди населения. Для этого используется ручное ткацкое оборудование.

KARBOSBOFI belongs to textile, art craft of producing *karbos* cloth, which originated in the ancient Sughd, where it had reached its flourishing by the VI – the start of the VII centuries. The samples of high quality were found in Qal'ai Hisorak (VII century, in a today's Maschohi Kuhi), Qal'ai Mugh (VII century, in a today's Shahrستان), about 150 samples were found.

There were 90 cotton kinds, 44 silk kinds, and 1 wool Qal'ai Mugh cloths.

КАРНАЙ / КАРНАЙНАВОЗИ / КАРНАСОЗИ. Карнай – сози мусикии нафасии қадимаи мисин. Аз қадимулайём шакли худро дигар накардааст. Шаклаш дарозрӯя буда, танай дарози охираш ба зангӯлаи калон монандӣ дорад ва аз қисмати мобайн ҷудо мешавад. Аз ду қисм сохта мешавад, дар вақти истифода ин ду қисм ба якдигар часпонда мешаванд. Карнай садои хеле баланди хоса дорад. Дар иду тую маърақҳои ҳам хонаводаги ва ҳам расмии давлати дар ҷои қушодаи беруна истифода бурда мешавад. Дар замони ҳозира дар аввали маърақа истифода бурда шуда, қушодашавии онро хабар медиҳад.

КАРНАЙ / КАРНАЙНАВОЗИ / КАРНАСОЗИ. Карнай – древний медный духовой музыкальный инструмент. С древности сохраняет свою форму: длинный, строится в двух частях, обретает готовый вид путем скрепления этих частей. Карнай имеет громкий звук, используется в празднествах на открытом пространстве. В настоящее время всегда используется в начале мероприятия, выполняя функцию извещения об открытии или начале праздника.

KARNAI is an ancient bronze wind musical instrument. Since the antiquity, it has been preserving its form: it is long, consists of two parts, and gets a ready look by sticking these parts. *Karnai* sounds loudly and is used in celebrations in open space. At the present time, it is always used at the start of event, implementing the function of the announcement of celebration opening or starting.

КАСАБА (ниг. Заргарӣ)

КАФАСИ (ниг. Заргарӣ)

КАШИДАДЌЪЗӢ / **НАҚШДЌЪЗӢ** – навъи хунари нақшдўзист, ки ба сатҳи баланди касбии мустақил табдил ёфтааст. Чараён чунин қарор меёбад: қаламкаш дар матоъ нақш мекашад (бо қалам), ин кашида аз ҷониби хунарманд-кашидадўз дўхта, оро дода мешавад.

КАШИДАДЌЪЗӢ / **НАҚШДЌЪЗӢ** – вид вышивального ремесла, дошедшего до уровня самостоятельной профессии художника. Процесс следующий: рисовальщик чертит карандашом на ткани, ремесленник-вышивальщик по нарисованному рисунку делает соответствующую вышивку.

KASHIDADUZI / **NAQSHDUZI** is a kind of embroidering craft, which has achieved the level of self-dependent profession of artist. The process is the following: an artist draws with a pencil on the cloth and craftsman-embroider makes according embroidery on the picture drawn.

КАТМОЛ. (ниг.: КАЛАМА)

КАФШДУЗӢ. Устои кафшдўз, истиқоматкунандаи вилояти Хатлон, ноҳияи Абдурахмони Ҷомӣ, кўчаи Сомониён, соли таваллудаш 1967, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёна, тел: 917-45-90-88

Саъдиев Мухаммадҷон аз айёми ҷавонӣ бо касби кафшдӯзӣ майлу рағбати беандоза дошта, то имрӯз кӯшиш мекунад, ки ўро бо ин касби муносиб дар гўшаву канори мамлакат шиносанд.

Асосан барои Саъдиев Мухаммадҷон касби кафшдӯзӣ меросӣ буда, ў ин касби авлодиро аз бобояш омўхтааст, ки тули зиёда аз 30 сол мешавад бо ин касб ба мардум хизмат мерасонад.

Тибқи иттилои устои кафшдӯз Саъдиев Мухаммадҷон таърихи пайдоиши кафшдӯзӣ аз давраҳои қадим оғоз гардида, то ин давра аз байн нарафтааст. Масалан, дар замони қадим кафшдӯзӣ (чорукдӯзӣ) барои мардум хеле зарур буд. Асосан, дўхтани ин ё он кафш, яъне пойафзол аз пўсти ҳайвони калони шохдор мебошад. Яъне пўстро бо андозаи пой бо намаки ошӣ мепазониданд, сипас баъди пўшидан боз дар намак мехобониданд.

Бояд тазаққур дод, ки баъд аз кафшдӯзию мукидӯзӣ ва ё чорукдӯзӣ аҷдодони мо дар давраҳои шўравӣ ва замони истиқлолият тавассути заводу фабрикаҳо ба кафш монанд пойафзолҳои мардонаву занонаро аз ҳар гуна ашёи хом, ба мисли чармҳои гуногунсифат, дермантин резин ё ин ки аз матои якранги ба чарм монанд ва ғайраҳо истеҳсол карда, ба мардум пешкаш намуданд.

Дўкони усто Саъдиев Мухаммадҷон дар кўчаи Ленини маркази ноҳия ҷойгир буда, айни ҳол ҳамчун соҳибкори инфиродӣ аз ҳисоби даромадҳои бадастомадааш ба мақомоти ноҳия андоз месупорад.

Кафшҳои аруси, мукидузи, чорукдузи, калуш.

Ўлдошев Пирумшо – устои кафшдӯз, истиқоматкунандаи вилояти Хатлон, ноҳияи Абдурахмони Ҷомӣ, кўчаи Болшевики ҷамоати шаҳраки Куйбишев, соли таваллудаш 1955, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёна, тел: 93-565-92-53

КЕШБОҒИ (ниг. Турбоғи)

ҚОЛИНБОҒИ. Қолин, маснуоти бофандагии бадеист, ки одатан нақшу нигори гуногунранг дорад. Онро бештар

барои гарм кардан, оро додан ва фурӯ нишондани садо ба фарши хона меандозанд ё ба девор меовезанд. Қолинро якқабата ва бисёрқабата, патдор ва бепат мебофанд. Қолин аслан патдор мешавад. Аз сабаби он ки баъзе гилемҳо патдор мешаванд, онҳоро ҳам қолин мегӯянд.

Қолин матои бисёрқабатаест, ки ба торҳои асос дастаҳои алоҳидаи ришта ба якдигар зич (гиреҳҳои патдор) баста шудаанд; нӯги ришта (дастаҳо)-ро аз тарафи рости қолин як хел карда мебуранд, ки дар натиҷа пати зичи махмалин ҳосил мешавад ва асосу пудро мепӯшонад. Баландии пут аз 3 мм то 18 мм мешавад. Пат қолинро ғафс намуда, онро бадошт ва мулоим мекунад. Қолин вобаста ба сифат (тарзи бофтан, дӯхтан, гулдорӣ), масолеҳ (пашмӣ, патдор, пататин), рангу бор, андоза ва нақшу нигори он ба хелҳои гуногун ҷудо шуда, қимати он ҳам аз рӯи ҳамин хусусиятҳо муайян карда мешавад.

Қолинҳоро, инчунин, бо назардошти паташон мебофанд, ки онҳо қолинҳои паташон нобурида (ҳалқагӣ)-и муштарақ, паташон бурида ва нобурида мешаванд.

КОЛИНБОФИ. Ковёр, изделие ткацкого художественного ремесла, отличающийся своей красочностью. Функция ковра в большей степени сводится к красивому утеплению пола, звукоизолированию стены и полов. Ковры ткуются по-разному, одно-, двухслойными, с ворсом и без него. Но даже при однослойности технология ковра такова, что внутри и он многослоен. Высота ворса от 3 мм до 18 мм. Ворс, смягчая ковёр, показывает в определенной мере его качество. Ковры различаются по качеству (технология ткачества, краски, шитья), составу нитей (шерсти, хлопчатобумажных, ворса), оформлению, размеру и конкретным рисункам. Его стоимость также зависит от вышеперечисленных особенностей.

Ковры ткуются также с учетом ворса, бывают нестриженные (кольцевые) двойные, стриженные и нестриженные.

Ковёр без ворса в различных регионах называют по-

разному: гилем, палос или гилеми кокма (*gilemi qoqma*) и др. Они сотканы односторонне.

Колинбофи (*qolinbofi*) осуществляется вручную и машинной. Для ручной работы также существует свое оборудование.

Колинбофи имеет древнюю историю. Наибольшего расцвета колинбофи достигло в XV – XVII вв.

В Таджикистане очень в ходу ковры, сотканные вручную. Это художественное ремесло, и принадлежит народным умельцам.

В настоящее время колинбофи вручную наиболее популярно на севере страны. Однако, обучение этому ремеслу поставлено в хорошее русло во многих концах Таджикистана.

QOLINBOFI. Carpet is the item of weaving artistic craft that is remarkable for its colorfulness. The function of carpet, to a large extent, adds up to a beautiful floor-warming and soundproofing. Carpets are woven differently – one-layered, two-layered, with pile, and without pile. However, even at the one-layering, weaving technology is so that it is many-layered inside. The pile height is from 3 to 18 mm. Softening a carpet, pile shows, to a certain extent, its quality. Carpets differ in quality (technology of weaving, dyeing, and sewing), the sort of threads (wool, cotton, and pile), design, size, and concrete drawings. Its cost also depends on the specialties listed above.

Carpets are also woven taking into account pile, there are uncut (ringed), double, cut and uncut carpets.

In different regions, the carpet without pile is called differently: *gilem*, *palos*, *gilemi qoqma* etc. They are woven in one side.

Qolinbofi is made by hands or machine. *Qolinbofi* reached the most flourishing in the XV – XVII centuries.

In Tajikistan, the carpets woven by hands are in demand. This is artistic craft and belongs to folk masters.

At the present time, *qolinbofi* made by hands is more popular in the north of country. However, training for the craft has been good directed in many places of Tajikistan.

КОРДСОЗӢ. Усто Нормаҳмадов Соҳиб аз айёми хурд-соли касби кордсозиро аз падараш усто Нормаҳмадов Ҳочи Султони кордсоз омӯхтааст. Асосан ҳунари кордсозӣ дар ин қабила авлодӣ буда, то имрӯз мактаби кордсозии бобокалони ин аҷдод усто Холмуҳаммад шухрати худро гум накардааст.

Кордҳои сохтаи усто Соҳиби Хучандӣ аз ҷиҳати обутоби метал, суфтагии метал, нақши гулбанд, сарбанд, нақши гули рӯи теғи корд аз дигар кордсозони имрӯза фарқи калон дорад. Масалан, дар сохтани корд ё шамшер ӯ кӯшиш мекунад, ки баъди анҷоми кор мазмуну мундариҷаи худро дошта бошад.

Бояд гуфт, ки дар сохтани корд аз рӯи таҷрибаи кордсозон аксар аз намудҳои метали пӯлодӣ, сӯян, ё ресори мошин истифода мекунанд. Инчунин дастаи кордро бештар аз устухони ҳайвонҳои калон, шохи бузи кӯҳӣ сайду оҳу нахчирҳои кӯҳӣ, гавазнҳо, шохи гов ва дигар намуди чӯбҳои дарахтони заранг, арча, зардолу, чормағз ва ғайра оро дода баъдан корд ё шамшерро омода месозанд.

Усто Соҳиб барои кордҳои тайёркардааш ба андозаи онҳо мувофиқ ба талаботи кордҳо ғилофи кордро ҳам аз маводи ҷармӣ, аз ҷумла аз пӯсти гов, буз, гӯсфанд омода мекунад.

Усто Соҳиби Хучандӣ дар давоми фаъолияташ дар намоишгоҳҳои ҳунарҳои мардумӣ ё дар дигар чорабиниҳо иштирок намуда, бо ифтихорномаи раиси вилояти Суғд сазовор гардидааст.

Тарзи тайёр намудани ин кордҳо бо дастгоҳи махсуси кордсозӣ сохта мешавад.

Айни ҳол усто Соҳиби Хучандӣ барои дар оянда боз ҳам машхур гардонидани касби кордсозӣ ва зиёд намудани сафи шогирдони ин навъи ҳунар дар мактаби санъати бачагонаи шаҳри Хучанд ба ҳайси роҳбари гурӯҳи кордсозӣ ба шогирдон сабақ меомӯзад.

Шогирдонаш писари калониаш Нормаҳмадов Собит, Хушбахт ва Муҳаммадиев Амирҷон мебошанд, ки ҳамеша ҳамроҳи усто Соҳиб фаъолият мекунанд.

Беҳтарин дастранчи ҳунарманд ин кордҳои аз метали пӯлодӣ, оҳанҳои ресори мошин бо шохи нахчир, бузи кӯҳӣ, чӯби заранг, зардолу, шохи гов ва шамшерҳои алмосӣ мебошанд.

КОРДСОЗИ – ремесло изготовления ножей. Усто Соҳиб Нормаҳмадов с детства освоил это ремесло у своего отца усто Ҳочи Султон Нормаҳмадов. Семейная школа кордсози берёт свое начало у его прадеда усто Холмуҳаммада.

Ножи, изготавливаемые усто Соҳиби Хучандӣ хорошо обработаны с точки зрения металла, отличаются своим высоким художественным оформлением (гулбанд, сарбанд, нақши гули рӯи теғи корд)

Он изготавливает ножи, сабли во многих разновидностях и богатстве. В качестве сырья он использует металл. Для ручки ножей и сабель – кости различных зверей, рога горной козы, оленя, горного нахчира, лося, а также дерево абрикосовое, ореховое, можжевельника, клена.

Для своих ножей и сабель усто Соҳиб изготавливает и ножну по форме. Здесь использует кожное сырьё, в частности коровью, козью, баранью шкуру.

Ножи изготавливаются специальным оборудовани­ем.

Усто Соҳиб Худжандӣ воспитывает новое поколение своего ремесла не только в своей семье, но и в детской художественной школе города Худжанда.

Его учениками являются старший сын Собит, а также Хушбахт и Амирджон Мухаммадиевы.

KORDSOZI is a craft of producing knives. From his childhood, usto Sohib Normahmadov became familiar with the craft from his father, usto Boghi Sul-ton Normahmadov. A family school *kordsozi* originates at his great-grandfather, usto Kholmuhammad.

The knives produced by usto Sohibi Khujandi are good processed concerning metal and differ in their artistic decoration (*gulband, sarband, and naqshi rui teghi kord*).

He produces various and rich knives and sables. He uses

metal as a raw. For the handles of knives and sabres, he uses the bounds of different animals, the horns of mountain goat, deer, and elk as well as the wood of apricot, nut, juniper, and maple.

Usto Sohib also produces scabbards on the forms of his knives. Here, he uses a skin raw, particularly, cow, goat, and sheep skins. Knives are made with special equipment.

Ustod Sohib Khujandi trains a new generation of his craft not only in his family but also in children art school of Khujand.

His pupils are elder son Sobit as well as Khushbakht and Amirjohn Muhammadiyevs.

КОТУРМА (ниг.: Калама)

КУЛОЛГАРӢ – ҳунарест, ки аз лои махсус зарфҳову лавозимоти дигар месозанд. Ин соҳаи ҳунармандӣ дар байни тоҷикон аз давраҳои қадим маъруфу маъмул аст. Натиҷаи кофтуковҳои археологӣ аз он шаҳодат медиҳанд.

Аз ҳоки махсус тайёр кардани зарфро одамон ҳанӯз аз ибтидои давраи неолит (ҳазораи 5 то милод) омӯхта буданд. Барои пахншавии кулолгарӣ мавҷуд будани ҳоки мувофиқ мусоидат намуд. Кулолӣ – гили кулолӣ аз давраҳои қадим маҳсулоти аз ҳама наздик ва аз ҳама дастрас ба шумор мерафт. Дар асрҳои қадим баъд аз гулханҳои калоне, ки онҳо истифода мебарданд, дарёфтанд, ки гили дар он ҷои гулхан афрӯхта ва алов сӯхташуда нисбатан саҳт ва боқувват мешавад. Аз ҳамон замонҳо сар карда одамон ба сохтани чизу чораҳои гилин сар карданд ва он чизҳоеро, ки месохтанд дар оташҳои калон мепухтанд. Оҳиста-оҳиста онҳо ба сохтани ашёҳои рӯзгоре, ки ба онҳо лозим буд, гузаштанд: косаю табак, деғу кӯзаҳо ва дигар олотҳои рӯзгор ва бозичаҳоро тадриҷан дар тафдонҳои махсус мепухтанд.

Бо пайдо шудани маҳсулоти дигар, ба монанди оҳан, шиша, тилло, нуқра, мис ва кашф шудани гили сафед – чинӣ (фарфор) гили кулолӣ қиммати ҳудро гум накард.

Дар ибтидо кулолгарӣ пешаи занон буда, пас аз ихтирои чархи кулолӣ мардҳо ҳам ба кулолгарӣ машғул шуданд.

КУЛОЛГАРӢ – гончарное ремесло, художественное ремесло изготовления различной посуды, других изделий из специальной глины. Это ремесло известно таджикам с древности. Об этом свидетельствуют множества археологических находок.

Это ремесло берёт свое начало с эпохи неолита (V тысячелетие до н.э.). Его развитию способствовало наличие соответствующей глины. Гончарная глина – наиболее доступное для ремесленников сырьё. Было обнаружено людьми, что после больших костров, глина становилась крепче, устойчивее. Сперва использовали глину, где разжигались какие либо костры. Постепенно готовили её специально, а изготовленные изделия специально сжигали в печах. Это ремесло постепенно полностью перешло на службу быта, домашнего хозяйства. А для обжигания создались специальные печи.

Даже впоследствии, после приобретения и широкого потребления других видов сырья – железа, стекла, золота, серебра, меди и изобретения белой глины – фарфора, гончарная глина не потеряла своей значимости.

Поначалу гончарным ремеслом занимались только женщины. После изобретения гончарного колеса мужчины также стали заниматься им.

KULOLGARI is pottery, an artistic craft of producing different plates and dishes, other items from special clay. This craft is known to Tajiks from antiquity. Many archeological finds are evidence of that.

The craft originated in the Neolith epoch (V thousand years B.C.). The availability of special clay contributed to the development of it. A pottery clay is a more accessible raw for craftsmen. People noted that clay became more stable and solid after large fires had burnt. Gradually, they prepared it especially and ready item are burnt in the ovens. The craft gradually became to serve in domestic life. Special ovens were produced for burning. A pottery clay did not lose its significance even

after using other kinds of raw – iron, glass, gold, silver, bronze and inventing white clay – porcelain.

Only women were initially engaged in a pottery craft. After inventing a pottery wheel, men were engaged in it too.

КУЛФИ ГИРЕБОН (ниг. Заргарӣ)

КУЛЧАПАЗӢ (ниг. **Нонпазӣ**) – як шакли ҳунари нонпази мебошад. Кулча (нон) бо андозаҳои гуногун бо ширу рағани растани (ё маска, рағани зард) тайёр карда мешавад. Услуби тайёр кардани хаамири махсусро дорад. Оро додани кулча ҳам ҳар хел аст. Кулча одатан ба муносибати тую маъракаҳо пухта мешавад. Ягон маъракаи тоҷикон ба кулча намегузарад. Дар баъзе маросимҳо дар баробари кулча калама ҳам пухта мешавад. Дар чараёни туй бошад «кулчапазӣ» – як маросими махсус аст. Занони тарафи арус то 80 дона кулча пухта, ба хонаи домод мефиристанд, то домод бо дӯстон ва ҷӯраҳояш таомул кунад.

КУЛЧАПАЗИ – один из видов ремесла нонпази – испекания лепешек. Кулча печется в различных формах-размерах и с различным оформлением. Обязательными составными наряду с мукой, являются молоко и масло растительное (или топленое, сливочное). Имеет собственную технологию приготовления теста. Кулча обычно печётся к какому-нибудь празднеству, семейному торжеству, официальным событиям. Ни одно семейное мероприятие таджиков не обходится без кульчи. Некоторые традиции требуют испекания кульчи наряду с каламой. В свадебной церемонии существует устойчивый обычай, сторона невесты посылает жениху около 80 кульчи для него и его друзей.

KULCHAPAZI is one of kinds of craft *nonpazi* – bread baking. *Kulcha* is baked in different forms-sizes and with different decoration. Equally with flour, milk and vegetable oil (or butter, melted butter) are obligatory ingredients. It has its own technology of cooking. *Kulcha* is usually baked to a

celebration, family party, and official events. No one family event of Tajiks is conducted without *kulcha*. Some traditions require *kulcha* baked equally with *kalama*. In wedding ceremony, there is a stable custom when the party of fiancée sends her fiancé about 80 *kulchas* to him and his friends.

КУНДАЛ 1) яке аз усулҳои санъати наққошӣ. Намунаҳои кундал дар лавҳаҳои кошиқорӣ биноҳои асри 14 ба назар мерасад. Кундал ҳамчун усули наққошӣ аввалин бор асри 15 маълум гардида, асрҳои 15-16 ба пояи баланди инкишоф расидааст. Асоси ин навъи наққоширо тасвири наботӣ ташкил медиҳанд. Масалан, дар деворҳои Оксарой (Шахрисабз, аввали асри 15) зиёда аз 70 навъи гулу гулбаргҳо нақш ёфтааст.

Инчунин ёдгориҳои меъморӣ Самарқанд ва Бухоро бо ин навъи нақш оро дода шудаанд. Усули наққошӣ барҷаста дар лавҳаи кундал-қорӣ Мақбараи Мухаммади Башоро во-мехӯрад, ки хоси амали ҳунармандони тоҷик мебошад. Заминаи кундал асосан кабуд ё осмонӣ, баъзан зарандуд мешавад. Тарзи наққошӣ ба услуби кундал чунин аст: ба тахта ё девори суфта ширеш молида, ба болояш матоъ мекашанд ва аз рӯи он боз як қабат ширеш мемоланд. Баъди хушк шудан ба рӯяш ба воситаи гарда нақш мепартоянд. Пас ғач ва ширешро дар об меҷӯшонанд ва ин ғачобаро бо мӯқалами маҳсул болои нақши гарда эҳтиёткорона мемоланд. Ҳамин ки тарҳи аввалаи ғачоба хушк шуд, ба рӯи он дубора ғачоба медавонанд ва дар натиҷа нақшҳои барҷаста ҳосил мегарданд.

Рӯи он бо елим ва рӯи елимоб ба равшани зингарӣ андуда мешавад. Пас аз хушконидаи он ба рӯяш зарварақ меҷаспонанд. Ба рӯи зарварақ бори дигар елим мемоланд ва баъд бо рангҳои кабуду осмонӣ ранг карда рӯяшро равшани зингарӣ медавонанд. Лавҳаҳои шифти биноро аввал дар замин тайёр карда, баъд васл мекунанд ва онро тахтакундал меноманд. Ба ҷои зарварақ зарҳалро ба қор бурдан мумкин аст. Масҷидҳои Зарбед (Конибодом) ва Далёни Боло (Истаравшан) бо ин усул оро дода шудаанд. Кундал чун навъи

санъати наққошӣ то замони мо омада расидааст. Наққошони машҳури тоҷик М.Олимов, М.Солиев, Ғ.Мансуров, Ю.Рауфов ва дигарон ин санъатро хуб медонистанд. Намояҳое, ки бо услуби кундал оро дода шудаанд, дар музею намоишгоҳи ҷумҳурии гузошта шудаанд;

2) кундал номи як навъ матоъ аст, ки дар гузашта истеҳсол мекарданд ва аз он хилъатҳои мардонаву занона, калтача (воскат) ва ғайра медӯхтанд. Баъзе навъҳои пойафзол низ бо ин матоъ оро меёфтанд. Гулдӯзони моҳири халқӣ низ бо нақши кундал хилъат, фўта, тоқӣ ва ғайраро оро медоданд. Ориши кундал ҳоло дар намоясозӣ ба кор меравад.

Кундал – порчаи зарбофти аъло.

КУНДАЛ – 1) один из видов орнаментального искусства. Кундал как орнамент впервые обнаружен в XV веке. Сразу же, в XV-XVI вв. достигает высокого расцвета. Например, стены Аксарая (Шахрисабз, ныне в Узбекистане) имеет места более 70-ти видов цветов и листвы. Кундалем украшены многие достопримечательности Самарканда и Бухары. Одним из ярких примеров кундального оформления является мавзолей Мухаммада Башоро (Пенджикент). Основа кундаля обычно бывает сине-голубого или позолоченного цвета. Технология кундаля: намазывают клеем доску, поверх натягивается ткань и опять намазывается клеем. После высыхания клея на него посредством шаблона делают орнамент. Затем, кипятят гач (алебастр) и клей в воде и эту жидкость кисточкой наносят на орнамент. Как только первое нанесение высыхает, наносят второй слой. В результате достигается красивейшие орнаментальные полотна. Поверх этого намазывается специальный клей – елим, а поверх елима – масло зингари. Когда всё это высыхает по верху накладывает золоченный лист. Поверх этого листа опять промазывается елимом и раскрашивается сине-голубым цветом, что опять смазывается маслом зингари. Для зданий кундал изготавливается сперва внизу на полу на доске, а потом наклеивается на стене. Эту доску называют *тахтакундал*.

Техникой кундал оформлены в наше время множества зданий – мечети Зарбед (Канибадам) и Далёни Боло (Истаравшан). Кундал как орнаментальное искусство очень востребовано нашим временем. Современными прославленными художниками этого стиля являются М.Олимов, М.Солиев, Ф.Мансуров, Ю.Рауфов и др.

2) кундал – название ткани, которая изготавливалась в прежние времена для халатов женских и мужских и даже обувь.

KUNDAL is one of kinds of ornamental art. *Kundal* as ornament was found for the first time in the XV century. At once, it reaches a high flourishing. For example: the walls of Aksarai (Shahrisabz is in Uzbekistan now) have the places with about 70 kinds of flowers and leaflets. Many sights of Samarqand and Bukhara are decorated with *kundal*. The mausoleum of Muhammad Bashoro (Penjikent) is one of striking examples of *kundal* decoration. Usually, the base of *kundal* is in a blue-light blue or golden color. The technology of *kundal* is the following: a board is dabbed with glue, cloth is tightened on the board, and it is tightened with glue again. After glue's drying, ornament is put with template on it. Then, *gach* (alabaster) and glue are boiled in water, and this liquid is put with a brush on the ornament. While the first layer dries, the second layer is put on. As a result, the most beautiful ornamental canvases appear. Special glue – *elim* – is put on the surface of it, and oil *zingari* – on glue *elim*. When all of that dries, a golden leaflet is put on. The surface of the leaflet is again tightened with *elim* and dyed with blue-light blue color, what is again tightened with oil *zingari*. For buildings, *kundal* is produced initially on the floor, on the board and then is glued on the wall. These boards are called *takhtakundal*. At the present time, many buildings – mosques Zарbed (Kanibadam) and Dalyoni Bolo (Istaravshan) – have been decorated with the technique *kundal*. *Kundal* as an ornamental art is in a large demand nowadays. Modern famous artists of the style are M. Olimov, M. Soliyev, Mansurov, and Y. Yusofov.

Kundal is a name of tissue that was produced in the past for women's and men's robes and shoes.

КЎРПАДЎЗЇ – хунарест, ки кўрпа ва кўрпача, ашёи рӯзгор барои хоб кардану ништастан, медузад. Кўрпа ҳамчун болопӯши хобӣ ва кўрпача – ба ҳайси ҷойгоҳи нишаст истифода бурда мешавад. Тафовути кўрпача аз кўрпа танҳо дар андозаву таъинот мебошад. Кўрпача асосан барои ништастан, баъзан барои хоб низ истифода мешавад. Кўрпача ба марому мақом, тарз ва усули ҳаёти тоҷикон саҳт марбут аст.

Кўрпачаро дар тамоми фаслҳои сол метавон истифода бурд. Ин унсуре санъати дастии мардумӣ, ба ҳаёт ва ғайроияти халқ, муносибат ва наздик будан бо табиати атрофро ифода менамояд. Муҳаббат ба замин ва заминдорӣ дар тарзи ҳаёти мардуми тоҷик инъикос ёфтааст. Яке аз нишонаҳои он дар кўрпачаи хонадони тоҷик зухур мегардад.

Абраи кўрпаро одатан аз матоъҳои ҳархела, ба монанди сатину маҳмал, атласу шохӣ ва ғайра, астарашро бошад, аз ҷиҳат ба андозаи муҳталиф медӯзанд ва ба он мувофиқи табиати пахта андохта, лаганда мекунад. Барои ороиш ба гирди кўрпа аз ҳар гуна матоъ, хусусан сатини сиёҳ мағзӣ медӯзанд.

Кўрпаву кўрпачадӯзи, навъи санъати дастии мардумист. Маросими кўрпаву кўрпачадӯзӣ – анъанаи пеш аз тӯи арӯсӣ низ маҳсуб меёбад. Дар ин маврид онро ба таври ҳашар ташкил мекарданд. Соҳиби маърака одатан дар арафаи тӯӣ чанде аз занон – ҳешовандону ҳамсояхоро ба кўрпадӯзӣ даъват мекунад. Кўрпадӯзӣ баъди итмоми қор ба зиёфат анҷом меёбад.

Кўрпаву кўрпачадӯзӣ дар рузгор ҳам доимо ба таври муътадил сурат мегирад.

КУРПАДУЗИ – художественное ремесло, которое предусматривает изготовление кўрпа и кўрпачи, предметов быта для постели, а также для использования в качестве настила когда нужно сидеть на полу. Кўрпа предназначается как по-

крывало во время сна и кўрпача – как насти на полу, если человек сидит на полу. Различие кўрпачи от кўрпа только в их предназначении и соответствующих формах и размерах. Кўрпача главным образом, используется как настил если сидеть на полу, иногда как в качестве матраца (стелится несколько курпачи) во время сна на полу. Кўрпача чрезвычайно близка к образу жизни таджиков. Кўрпача используется круглый год. Это изделие ручной работы народа является одним из показателей образа жизни (сидеть и спать на полу), а также отражает красочную природу (использование ярких тканей) и более того, отражает большую любовь к земле, что сопутствовала таджикам всегда как земледельческому народу.

Для абра (верхней части) кўрпы обычно выбирается разная яркая цветная ткань (сатин, бархат, атлас и шохй и др.), для астар (изнаночной стороны) используют чит (ситец). Эти ткани соединяются и прошиваются в соответствии по размеру. По краям прошивается из плотной темной ткани (обычно сатин) магзи. Затем туда вкладывается вата и прошивается способом лаганда.

Кўрпа и кўрпачадўзи, популярный вид навъи ручного ремесла таджиков. В свадебных приготовлениях кўрпадўзи является устойчивой традицией в доме невесты. Хозяйка свадьбы (мать невесты) созывает для этого своих соседей, родственниц и все вместе за короткий срок выполняют кўрпа и кўрпачадўзи. По окончании устраивается хорошее угощение. В будни этот процесс всегда присутствует в умеренном темпе.

KURPADUZI is an artistic craft that provides the production of *kurpa* and *kurpacha*, things of life, bed as well as for using as covering when one needs sitting on the floor. *Kurpa* is meant as a bedspread while slipping, and *kurpacha* – as covering on the floor if a person sits on it. The difference between *kurpacha* and *kurpa* is the use of them and a corresponding forms and sizes. *Kurpacha* is mainly used as covering to sit on the floor, sometimes – as mattress (several *kurpachas* are covered) while

sleeping on the floor. *Kurpacha* is very close to the Tajiks' mood of life. *Kurpacha* is used during a whole year. This item of folk handy craft is one of indicators of life style (to sit and sleep on the floor) as well as reflects a colorful nature of the use of bright tissues and, moreover, a large love to the earth, what always contributes to Tajiks as an agricultural nation.

A different bright color cloth (sateen, velvet, atlas, silk etc.) is usually chosen for *abr* and *chit* (chintz) is used for *astar* (internal side). These cloths are stuck and sewn according to size. *Maghzi* (usually - chintz), a solid dark cloth, is sewn at the edges. Then cotton wool is input there and it is sewn by way of *laganda*.

Kurpa and *kurpachadozi* is a popular kind of the handy craft of the Tajiks. In wedding preparations, *kurpadozi* is a stable tradition at a fiancée's house. Mistress of wedding (mother of fiancée) calls her neighbors and relatives for that and they all together make *kurpa* and *kurpachadozu* for a short term. After finishing, good refreshments are made. In weekdays, this process is always in a moderate tempo.

ҚОШУҚТАРОШӢ, аз маъмултарин ва қадимтарин хунари мардуми тоҷик аст, ки хусусиятҳои хос дорад. Аз замоне, ки инсоният бо асбобҳои рӯзгор сару қор қардааст, аз қошуқ истифода бурдааст. Қодуқи ҷӯбӣ аз умқи қарнҳо то замони мо омада расидааст. Мардуми тоҷик аз қадим бо қошуқтарошӣ шуғл дошта, ин хунари қадимаи ҳудро то ба имрӯз нигоҳ доштааст. Айни замон, қошуқтарошӣ бештар дар қисмати ҷануби Тоҷикистон бештар маъмул аст.

Қошуқ ва дигар намудҳои ба он монанд аз ҷӯби зардолу, pista, бодом, арча ва чормағз тарошида мешаванд. Барои зебову орошта шудани қошуқ онро ранг мекунанд, ки хусни иловагӣ зам мешавад.

Қошуқҳо ҳаҷман гуногун шуда, бо мақсадҳои ҳархела истифода мешаванд. Қошуқчаҳои хурдро бештар барои тифлон метарошанд. Бо қошуқҳои миёнаҳаҷм қалонсолон хӯрок тановул мекунанд. Қошуқҳои нисбатан қалонҳаҷмро барои тайёр намудани хӯрок ва кашидани он истифода мекунанд.

КОШУКТАРОШӢ – ремесло изготовления деревянных ложек. Деревянная ложка имеет древнее применение. Способы изготовления ложек в таджикской культуре имеют свою специфику. Это ремесло представлено большим разнообразием форм, размера и оформления. В ремесло кошуктароши входит изготовление не только ложек, но и других принадлежностей кухни типа половников и пр., выполняющих функцию или близких по функции ложкам. Здесь также имеют место столовые, чайные, детские ложки. В настоящее время ремесло кошуктароши более популярно в южных районах страны.

В качестве сырья используется абрикосовое, миндальное, ореховое фисташковое деревья, а также можжевельник. Раскрашиваются изделия также натуральными красками.

QOSHUQTAROSHI is a craft of producing wooden spoons. A wooden spoon has an ancient use. The ways of producing spoons in a Tajik culture has its specificity. This craft is presented with the wide variety of forms, sizes, and decorations. The craft *qoshuqtaroshi* includes the production not only of spoons but also of other kitchen equipments, for example: ladle and others, fulfilling functions closer to spoons. Table, tea, and children spoons also take place here. At the present time, the craft *qoshuqtaroshi* is more popular in southern districts of country.

Apricot, almond, nut, and pistachio trees as well as juniper are used as a raw. Items are dyed with natural paints.

КУРОҚ / КУРОҚДӢЗӢ – аз пораҳои матоъ нақш офарида, онро пайваст мекунанд. Дастурхон, чодари аруси / чимилик, кӯрпаву кӯрпача, болиштпуш, чоначпуш ва хоказо медузанд. Санъати кууроқдӯзӣ (лиёфдӯзӣ, порчадӯзӣ).

Санъати кууроқдӯзӣ ин тавлиди (дӯхтани) маснуоти мухталифи хонагӣ бо тариқи дӯхтани порчаҳо ё резгиҳои матоъ мебошад. Ин тарзи дӯхтани матоъ дар байни халқҳои мухталифи дунё ривоч ёфта буд. Дар замони муосир бошад ин пешаро ба сатҳи волои хунари расондаанд. Дар Осиёи Мар-

казӣ куроқдӯзӣ оину суннатҳои хоси худро дошта, аз давраҳои қадим то замони мо омада расидааст. Куроқ – лиёф ё порчае мебошад, ки аз онҳо чома ё ятаки дарвешу қаландарҳо дӯхта мешуд, ки бо номҳои «муракаъ» ё «ҳиркаъ» маъруф буд. Намояндагони тасаввуф низ ҳамин ҳиркаъҳо бар тан мекарданд.

Дар байни мардум чунин ақида роиҷ буд, ки чомаҳои куроқ ё муракаъ аз балоҳои осмонӣ ва заминӣ ниғаҳ медорад. Дар расми мардуми тоҷик шаклҳои мутановеъи куроқдӯзӣ мавҷуд аст:

1. дӯхти навъи варақӣ;
2. куроқи чашмӣ;
3. куроқи қуй;
4. куроқи осиебӣ;
5. куроқи ба шакли омезиш.

Ҳар яке аз ин навъҳо маънии мушаххаси худро дорост.

Дар байни тоҷикони водии Фарғона маснуоте, ки аз порчаҳои газвор ва матоъ дуруст мешуд, дар оин ва суннатҳои худ аз таваллуди одам то ба давоми умраш истифода мекарданд. Масалан, дар рӯзи ҳафтуми таваллуди кӯдак аз хонаводагӣ, ки дар он пируни кордида маскан доштанд, порчаҳои хурди матоъ чамбоварӣ намуда ва бо нияти нек (ки дар оянда умри тӯлонӣ ва дорои фарзандон ва наберагонии зиёд шавад) аз он порчаҳо пирохани хурд дӯхта, ба чони кӯдак то баромадани чилрӯзагӣ мепӯшонданд.

Пеш онҳо, ки тифли дардманд доштанд гаҳворапӯши гаҳвораро аз куроқ медӯхтанд ва умед доштанд, ки бо ин роҳ тифлро аз дард начот диҳанд.

Дар маросими тӯй бо орзуи (таманноӣ) зиндагии босаодат, дифоъ аз суқи чашм ва атои фарзандон, аз ду чониби чодар порчаҳои варақӣ («қатлама») дӯхта мешавад ва ба остонаи дар пойандози куроқӣ ба шакли гирдача ва чаҳоркунча андохта мешавад.

Дар назди домоду арӯс бошад, дастархони куроқӣ – суфраи порчагӣ бо таманноӣ фаровони неъмат ба наварӯсон густурда мешавад.

Омезиши порчаҳои гуногунранг – рамзи ба синни кӯша-

пирӣ расидани наварӯсон ва сулху оромӣ дар байни қудохоро нишон медиҳад. Дар маросими азодорӣ бошад болишти қуроқӣ (қуроқболишт) дӯхта мешуд.

Маснуоти қуроқ дар маҳри арӯсӣ низ дида мешуд. Ба он пойандоз, чодарӣ, болиштҳо ва кӯрпаҳои қуроқӣ дохил мешуд. Онҳоро бо нияти бардавомии сиҳатии кӯдакон ва паноҳдорӣ аз суки чашм бо тарзҳои гуногун медӯхтанд. Ба маҳри арӯс як пойандози порчадӯзӣ, чодарии порчагӣ, як

кӯрпаи болопӯш, 10-го болишт (тагсарӣ)-и қуроқӣ ё лӯлаболишт мегузоштанд. Тибқи суннат модари арӯс кӯрпачаи якандозе медӯхт, ки бо зиёда аз 100 порча ё лиёф оро дода мешуд. Дар як кунчи кӯрпача тумор ва дар дигараш бучулақҳои пои гӯсфандро дӯзонида мемонданд. Ин рамзи хушбахтии наварӯсон буд.

Дар маросими тӯи суннатӣ ду болишти қуроқӣ ва як кӯрпача, як хӯрчин ва як гарданбанди асп дӯхта мешуд.

Дар ҳар як маснуоти қуроқдӯзӣ на фақат ҷиҳати эстетикӣ он, балки хусусиятҳои хоси маҳаллӣ низ зоҳир мегардад. Дар қуроқдӯзӣ манзараҳои табиат, хусусиятҳои таҳҷой, нақшҳои геометрӣ тасвир меёфтаанд. Бо василаи қуроқдӯзӣ – нақшҳои қадимӣ, рамзу нишонаҳое, ки дар эҷодёти мардумӣ (истифода) тасвир шудаанд, зинда мегарданд. Бо василаи рангҳои матоъ, мазмун ва ғояи ороиш ва нақшҳои тасвирӣ фосеҳ ва равшан зоҳир мегарданд. Дар замони муосир санъати қуроқдӯзӣ ба манзалати умумичаҳонӣ расида, хусуситҳои хосаи фарҳангии ҳамаи халқҳоро инъикос мекунад.

Омӯзиши қуроқдӯзӣ – ба кашфи хосагҳои мактабҳои мардумии хунармандӣ, омӯхтани оину суннатҳо, шавқу завқи устодони қуроқдӯзӣ ва роли қуроқдӯзӣ ҳамчун қараёни маҳсули бадеӣ мусоидат мекунад.

КУРОК / КУРОКДУЗИ – из лоскутков ткани создаётся орнамент путем сшивания этих лоскутков друг с другом до тех пор пока не оформится необходимая форма изделия. Это художественное ремесло называется также лиёфдӯзӣ, порчадӯзӣ, резгидӯзӣ. Оно широко распространено среди

других народов ЦА. Таким способом изготавливаются дастурхон, чодари аруси / чимилик, кўрпа и кўрпача, наволочки, чойнакпуш и др.

Это ремесло выработала свою технологию соединения лоскутков. В таджикском ремесле известны следующие виды технологии куроқдўзи:

1. дўхти навъи варақӣ ё қатлама («слоенный»)
2. куроқи чашмӣ – («от сглаза»)
3. куроқи куй («лебяжьи перья»)
4. куроқи осиебӣ («мельничный»)
5. куроқи ба шақли омезиш («смешанный»)

Каждый вид имеет конкретику узора.

Есть множество обычаев, связанных с куроком. Например, новорожденному на седьмой день надевается рубашечка, сшитая куроком из лоскутков (новых), собранных в доме стариков для пожелания малышу долгой счастливой жизни.

Гахворапуш – покрывало на колыбельной также изготавливалось из курока с пожеланием крепкого здоровья малышу.

В свадебной церемонии с пожеланием многодетности и устойчивой семьи с обеих сторон (жениха и невесты) изготавливались чодари аруси из курока, а при приходе жениха в дом невесты и при первом приходе невесты в дом жениха у ног стелился пойандоз из курока (круглой или квадратной формы).

Первый дастурхон новобрачных также был из курока с пожеланием достатка и богатства в доме. Из курока была скатерть для приготовления теста – суфра.

Наволочки из курока – болишти куроқӣ (куроқболишт) использовались во время держания траура по ушедшему.

В приданном невесты были до недавних пор обязательными 1 пойандоз, 1 чодарӣ, 10 подушек – болишт или лулаболишт, 1 кўрпа-покрывало. Мать невесты должна была сшить 1 курпача куроқи для своей дочери, использовав 100 лоскутков. С одного края этой курпачи пришивался тумор, а с другой две бучулак (кости-лодыжки от ног овцы). Это было символом счастливой жизни.

Кроме того, в каждом изделии куроқдӯзӣ проявляется его локальный стиль, который также отличается разнообразием. Обшивание и соединение лоскутков друг с другом имеет свои правила.

QUROQ / QUROQDUZI. Ornament is created from the scraps of cloth by sewing these scraps one to other till necessary form of item is ready. This artistic craft is also called *liyofduzi*, *porchaduzi*, and *rezgiduzi*. It is widely-spread among other nations of Central Asia. *Dasturkhon*, *chodari arusi/chimilik*, *kurpa and kurpacha*, pillow-cases, *choinakpush*, and others are produced thereby.

This craft has generated its technology of sticking scraps. In a Tajik craft, the following kinds of the *quroqduzi* technology are known:

Dukhti nav'I varaqi yu qatlama (layered);

Quroqi chashmi (against hex);

Quroqi qui (swan feathers);

Quroqi osiyobi (grinding);

Quroqi ba shakli omezish (mixed).

Each kind has the concreteness of ornament. There are many customs connected with *quroq*. For example, the shirt, sewn with *quroq* from the scraps collected in the house of old people, is put on a newborn baby on the seventh day for wishing a long happy life to him.

Gahvorapush is a bedspread over the cradle, which was made from *quroq* to wish a baby to have a strong healthy.

In the wedding ceremony, *chodari arusi* were produced from *quroq* with the wishes to have many children and stable family from two parties (fiancé and fiancée), and, at fiancé's coming to a fiancée's house as well as at the first fiancée's coming to a fiancé's house, *poiandoz* made from *quroq* (round or square) was put at feet.

The first *dasturkhon* of newly married was also made from *quroq* with the wishes of welfare and richness in the house. The tablecloth for cooking dough – *sufra* – was made from *quroq*.

The pillow-cases – *bolishti quroqi (quroqbolist)*, made from *quroq*, were used in the time of mourning the dead.

1 *poiandoz*, 1 *chodari*, 10 pillows – *bolisht* or *lulabolisht*, and 1 *kurpa* were obligatory in the marriage portion of fiancée. The mother of fiancée had to sew 1 *kurpacha quroqi* for her daughter, using 100 scraps. Tumor was sewn to one edge of the *kurpacha*, and two *buchulak* (bounds-ankles of sheep's feet) – to another edge. That was a symbol of happy life, moreover, in each item of *quroqduzi*, its local style was manifested, which was distinguished in variety. Sewing and sticking the scraps one to other has its own rules.

ҚУРУТСОЗИ. Қурут – саққочаҳо ё дар шакли гирд бо андозаи гуногун дар ҳар маҳал сохта мешавад. Чаккаро бо намаку тибки табъи худ каламфур (ё бе он) омехта аз он шаклҳои гуногуни онро месозанду дар соягӣ хушк мекунанд. Қурутро асосан барои истеъмол дар фасли зимистон тайёр мекунанд. Дар тайёр кардани хӯроки қурутоб (ниг.: Таомҳо / Таббоҳӣ).

ҚУРУТСОЗИ. Qurut – это круглой и квадратной формы маленькие и средние в зависимости от местных традиций белые молочные шарики. Для приготовления берется чакка, добавляется соль и перец (или без него) по вкусу, делаются в желаемой форме и высушивается в тенистом месте. Обычно курут готовят для потребления зимой. На основе курута готовится вкусное блюдо курутоб (см.: Таомҳо / Таббоҳӣ).

QURUTSOZI. *Qurut* is white milky balls of round and square forms, small and average, depending on local tradition. In order to cook them, *chakka* is taken, salt and pepper (or without it) are added, they are made in wishing form and dried in the shadow.

Qurut is usually cooked to be used in winter. A tasty dish *qurutob* is cooked on the base of *qurut*.

ЛАБЧАНГ (чангқовуз, чангқавуз), сози мусикии филиззии камоншакли забончадор, ки аз қадимулаём бо номҳои гуногун дар байни бисёр халқҳои ҷаҳон машҳур аст. Дарозии лабчанг тахминан 8-12 см мешавад. Лабчанг якчанд шаклу намуд дорад. Бо вучуди аз физзилоти гуногун: оҳан, биринҷӣ, мисс ва нукра сохта шудан, тембри овозиаш фарқ намекунад.

Ҳангоми навохтан онро байни лабон гузошта бо дандонҳо озодона медоранд ва забонро аз паси он каме қафотар нигоҳ медоранд. Лабчангро аз думчааш медоранд ва бо ангушти дасти рост забончаи ба мисли неши каждум қачашро мувофиқи зарбу усули ин ё он нағмае ба ларзиш меоранд. Барои ба вучуд овардани нағма ҷараёни нафасро ба ҳаракати забон тағйир медиҳанд.

Дар Тоҷикистон лабчанг машҳур буда, онро асосан занҳо менавозанд. Бинобар ин созро баъзан «Чанги занона» низ мегӯянд.

ЛАБЧАНГ (чангқовуз / чангқавуз) (лабчанг – досл. – с тадж. – «губной чанг») – маленький (всего 8-12см) музыкальный инструмент, изготавливаемый из металла, бронзы, меди и серебра. Лабчанг – обладатель специфического тембра, но материал изготовления не меняет его.

При исполнении ставится между губами, придерживается зубами, а жалообразная внутренняя его часть регулируется языком для извлечения звука.

Традиционно среди таджиков на этом инструменте играли женщины, поэтому иногда его называют «женский чанг». Преимущественно использовался в домашнем музицировании. Лишь в последнее время, из-за его тембра, его используют на сцене

LABCHANG (*changqovus*) (verbatim from Tajik – ‘a lip *chang*’) is a small (8 – 12 sm.) musical instrument, which is produced from metal, bronze, copper, and silver. *Labchang* has a specific timbre, and material of production does not change it.

While performing, it is put between lips, supported with

teeth, and internal its vein-formed part is regulated with reed for sounding.

Among Tajiks, women traditionally played on the instrument, therefore, sometimes it is called «women's *chang*». It was predominantly used in domestic playing music. Recently only, it is used on the scene because of its timbre.

ЛАТИФА / ЛАТИФАГУЌ – Жанри ҳаҷв аст, ки дар фарҳанги суннати мардуми тоҷик аз таърихи кӯҳан бархурдор буда, ҳам ба шакли шиғоҳӣ ва ҳам ба шакли китобӣ ривочу истиғодаи фаровон дорад. Дар суннати шиғоҳии тоҷикон истиғоҳи «матал», таркибҳои «матали Афандӣ», «Қиссаи Афандӣ», «ҳикояи Афандӣ», «Афандигӯӣ» муродифҳои истиғоҳи *латифа* доништа мешаванд. Латифа тасвири зарифу ҳазломез аз лаҳзаву ҷузъиёти зиндагӣ, хулқу кирдор ва гуфтори қаҳрамон ё гурӯҳи қаҳрамонон аст, ки маъмулан дар чанд ҷумла ва муқоламаи кӯтоҳ сохтаву гуфта мешавад. Ҷиғати мутағовити латифа аз дигар навъҳои нақл он аст, ки дар латифа воқеа бе муқаддимаи хос ё бо даромади бисёр мӯҷаз оғоз гардида, зуд идома ва поён меёбад. Персонажҳои латифа одатан як ва гоҳе ду-се нафаранд, ки амали онҳо босуръат ва кӯтоҳ сурат мегирад. Вижагии асосии латифа тарзи баёни танзомез, истиғода аз калимаҳо ва таркибҳои рехта, чандмаъно ва мӯҷаз аст. Дар бахше аз латифаҳо корбурди тамсил маъмул буда, объекти ҳаҷв ва ё ҳазл ба сурати яке аз ҷонварон ё ашё ҷилва дода мешавад. Дар суннати шиғоҳӣ шакл ва тарзи баёни латифа содаву нишонрас аст. Дар латифаҳои шиғоҳии тоҷикӣ воқеа ё мочаро маъмулан тавассути персонажи мардумӣ ривоч меёбад, ки бо номҳои Афандӣ, Насриддин, Мушфиқӣ ва гоҳе Қали зирак ё Қӯса машҳур аст. Қаҳрамони мазкур аслан бозтобе аз ҷеҳраи ҷомеа ва умуми мардум буда, кирдору гуфтори ӯ баёнғари дидгоҳу мавқеи иҷтимоӣ ва таъбу завқи мардум ба шумор меравад. Ба ҷуз персонажҳои машҳури мазкур, дар латифаҳои тоҷикӣ чанд персонажи маҳаллӣ мавҷуд аст, ки дар ин ё он маҳаллаи ҷуғрофиёӣ машҳуранд (*ширинӣ* – дар Бухоро, *маҳаллатӣ* – дар Са-

марканд, *рӯмонӣ* – дар Хучанд, *фалғарӣ* – дар водии Зарафшон, *ховалингӣ* – дар Хатлон, *дарвозӣ* – дар Дарвоз, *ванҷӣ* – дар Ванҷ ва ғ.).

ЛАТИФА / ЛАТИФАГУИ. Является жанром сатиры, аналогичным анекдотом в устной и письменной формах. В таджикской традиционной культуре жанр латифа имеет древнюю историю. Синонимичными *латифа* считаются такие бытующие названия, как *матал* [matal], *матали Афанди* [matali Afandī], *Киссаи Афанди* [qissai Afandī], *хикояи Афанди* [hikāyai Afandī], *Афандигуи* [Afandigōyī]. Латифа является тонким и юмористическим изображением эпизодов жизни, высказываний героя или нескольких героев, которые выражаются в форме нескольких предложений и кратких диалогов. Характерная особенность, отличающая латифа от других видов рассказа, заключается в её лаконичности; в данном жанре событие начинается без особого вступления или с очень краткого и сжатого пролога, получает интенсивное развитие и завершение. Персонажами латифа обычно оказываются один, иногда – два и более героя, действия которых быстры и коротки. Главной особенностью данного жанра являются применение фразеологизмов, многозначных и кратких слов и словосочетаний. В ряде латифа используются басни, где объект сатиры или юмора изображается в образе зверя, птицы или предмета. Устная таджикская традиция рассказа анекдота – *латифагуи* [Latifagōyī] имеет простую и точную форму и стиль выражения, где события развиваются через действия народного персонажа, известного как Афанди [Afandī], Насриддин / Насриддин-афанди [Nasridin / Nasridin-afandī], Мушфики [Mushfiqī], иногда – Кали зирак [Kali zirak] или Куса [Kōsa]. Данный герой отражает лицо общества и общенародный портрет, действия и слова которого выражают культурно-психологические, социальные и эстетические взгляды народа. Наряду с вышеназванными героями, в таджикских латифа бытует ряд персонажей, известных в определенной местности или регионе (*ширини* [shirinī] – в Бухаре, *маҳаллатӣ*

[mahallatī] – в Самарканде, *рӯмонӣ* [rōmānī] – в Худжанде, *фалғарӣ* [falğarī] – в Зарафшонской долине, *ховалингӣ* [khāvalingī] – в Хатлонском регионе, *дарвозӣ* [darvāzī] – в Дарвозе, *ванҷӣ* [vanjī] – в Вандже и т.д.).

LATIFA / LATIFAGUI is a genre of satire, analogical to the anecdotes of oral and written forms. In a Tajik traditional culture, *latifa* has an ancient history. So existing name as *matal*, *hikoyai Afandi*, *qissai Afandi*, and *Afandigui* are synonymous. *Latifa* is a fine and humoristic view of life episodes, hero's or several heroes' statements, which are expressed in the form of several sentences and short dialogues. Typical specialty deferring *latifa* from other kinds of stories is concluded in a laconism, an event starts without special introduction or very short and brief preface, develops and finishes intensively. A main specialty of the genre is the use of idioms, polysemantic and short words and word combinations. Fables, where the object of humor is shown in the figure of animal, bird, and thing, are used in a number of *latifa*. An oral Tajik tradition of anecdote telling – *latifagui* – has a simple and exact form as well as expressive style, where events develop through the actions of folk personage known as Afandi, Nasriddin Afandi, Mushfiki, sometimes – Kali Zirak or Kusa. This hero reflects the person of society and a national portrait, actions and words of which express cultural-psychological, social, and aesthetic views of people. Equally with above-mentioned heroes, a number of personages, known in a certain place or region (*shirini* – in Bukhara, *mahallati* – in Samarqand, *rumoni* – in Khujand, *falğari* – in Zeravshan valley, *khovalingī* – in Khatlon, *darvozi* – in Darvoz, *vanji* – in Vanj etc.), exist in Tajik *latifa*.

ЛИБОСДУӢӢ – навъи хунари дузандагист. Чунин ном мегирад бинобар он ки маънои хунари духтани либосҳои гуногуни мардона, занона, бачагона, арӯсӣ ва ғайра аст.

ЛИБОСДУЗИ (досл. с тадж. - шитье одежды») - вид швейного ремесла, портное ремесло, относящееся к изго-

товлению одежды женской, мужской, детской, одежды для невесты и др.

LIBOSDUZI (verbatim from Tajik – ‘sewing clothes’) is a kind of sewing craft, a tailor’s craft concerning the production of women’s, men’s, and fiancée’s clothes etc.

ЛЎЛАБОЛИШТ (ниг.: ТАГСАРӢ / БОЛИШТ)

ЛЎЛАКАБОБ (ниг.: ТАББОХӢ)

ЛЎХТАКСОӢ – хунари бадеии сохтани лӯхтак аз латтаҳои гуногун, пахта, пашм, чуб ва ғ. Ин лӯхтакхоро барои бозии кӯдакон месозанд. Инчунин, аз маводи номбурда лӯхтакхое сохта мешаванд, ки дар сахнаи театри лӯхтак истифода бурда мешаванд. Барои бозии кӯдакон лӯхтакҳо бояд гуногун бошанд, чунки онҳо дар ҳини бозӣ ба лӯхтакҳо вазифаву нақшҳои мухталифро медеҳанд. Махсусан, духтарчаҳо ба лӯхтакбозӣ ҳаваси беандоза доранд. Онҳоро ба таври ҳақиқӣ дӯст дошта, нигоҳубин менамоянд. Лӯхтакбозӣ дар кӯдак ҳиссиёти модариро бедор менамояд. Яъне кӯдак нисбати зоча ғамхорӣ модарона зоҳир намуда, рафтор ва муносибати ба модараш нисбати ӯ менамояд, духтарча нисбати зочааш тақрор менамояд.

Маводи истифодашаванда: чӯб, тугма, латтапора, пахта ва ресмонҳои рангин.

Лӯхтакхоро бо ду намуд месозанд: мулоим ва риштапеч. Хар яки он тарзи конкретии тайёр кардани худро дорад.

ЛЎХТАКСОӢ – ремесло изготовления кукол из тканей, ваты, шерсти, дерева и др. Эти куклы изготавливаются для игры детей. Из этих материалов изготавливаются куклы для кукольного театра.

а также хунари бадеии сохтани лӯхтак аз латтаҳои гуногун, пахта, пашм. Для детской игры куклы бывают разными. Девочки играя в куклы «поручают» им разные роли. Игра в куклы имеет важное воспитательное значение, поскольку с

детства воспитывает в ней чувства материнства и ответственности, заботы в целом. Поэтому, играя в куклы, она повторяет слова и поступки своей матери.

Материалом для изготовления кукол являются: дерево, вата, ткань, пуговицы, различные цветные нитки и пр. Главных видов кукол два – мягкий и ниточный. Каждый из них имеет свой конкретный способ изготовления.

LUKHTAKSOZI is a craft of producing dolls from cloths, cotton, wool, wood, and others. The dolls are produced for children's games. Dolls are also produced from these materials for a puppet show.

Dolls are different for children's games. Playing with dolls, girls 'give' different roles to them. The doll game has an important didactic significance because it cultivates the sense of motherhood, responsibility, and care as a whole. Therefore, playing with dolls, a girl copies the words and actions of her mother.

The materials for producing dolls are wood, cotton wool, cloth, buttons, different color threads etc. Main kinds of dolls are two – soft and thread. Each of them has its concrete way of producing.

МАҚОМХОНӢ – ҳунари иҷроқунандагии мусиқист (1), ки қабл аз ҳама иҷро (сарояндаги ва навозандаги)-и жанри мусиқӣ – мақомро дар назар дорад. Ин ҳунар услуби иҷро (2)-и худро дорад. Бинобар ин, ба мақомхонӣ иҷрои сурудду охангҳои дар ин услуб меҳондагӣ низ ворид мешаванд. Жанри мақом – жанри мусиқии классикии тоҷик ба шумор меравад. Аз ин рӯ мақомхонӣ – ҳунари профессионалист. Дар он охангҳои бисёрасраи тоҷикӣ ва шеърҳои классикӣ истифода бурда мешаванд. Ҳунари мақомхонӣ гузаштани-тахсилро аз руи методикамактабҳои суннатии устодшоғирд, донишҷӯи илми мақомот ва овози табиӣ хеле ва-сеъву тарбияи дурусти онро талаб менамояд.

МАҚОМХОНӢ – музыкально-исполнительское искусство, подразумевающее прежде всего, исполнение (певческое и инструментальное) макомов. Это искусство имеет свой собственный стиль исполнения (2). Из-за этого в него входит также исполнение песен и мелодий в этом стиле. Жанр Маком – жанр классической таджикской музыки. Поэтому мақомхонӣ – это профессиональное искусство. В нем исполняется классическая музыка и классическая поэзия. В мақомхонӣ используются многовековые мелодии и и классическая поэзия, главным образом, газели. Мақомхонӣ невозможно без специального образования по традиционной методике устод-шогирд, знаний научных основ макомов, природного богатого голоса широкого диапазона.

MAQOMKHONI is a musical performance art, meaning, first of all, the performance (vocal and instrumental) of *maqoms*. This art has its own style of performance. Therefore, it also includes the performance of songs and melodies in this style. The *maqom* genre is the genre of classical Tajik music. Therefore *maqomkhoni* is a professional art. A classical music and a classical poetry are performed in it. Many-centuries-old melodies and classical poetry, mainly *ghazals*, are used in *maqomkhoni*. *Maqomkhoni* is impossible without the special education according to a traditional method *ustod-shogird*, the knowledge of scientific fundamentals of *maqoms*, and a natural rich voice of wide diapason.

МАРСИЯ / МАРСИЯХОНӢ – Жанри манзум аз осори шифоҳии мардуми тоҷик, ки дар сӯғ ва мотами касе гуфта шуда, гӯянда ба зикри сифатҳову хислатҳои неки марҳум, мақому ҷойгоҳи ӯ, сӯзу гудоз ва мотами пайвандону наздиконаш, хушдори гӯянда аз фаноӣ дунё ва ғанимат шумурдани меҳру вафо ва неки дар зиндагӣ мепардозад. Пайдоиши марсия ба суннатҳову маросими сӯғворӣ иртибот дошта, аз сурудҳои мотами қадим сарчашма гирифтааст, ки машхуртарини онҳо «Кини Сиёвуш» мебошад. Ашъори сӯғвории шифоҳии мардумӣ баъдҳо барои шакл

гирифтани жанри китобии марсия низ замина гузоштанд, ки нахустин намунаҳои маълуми он дар осори Рӯдакӣ боқӣ мондааст. Марсия дар суннати шифоҳии тоҷикон маъмулан бо оҳангҳои пургудоз ва ҳамроҳ бо нолаҳои ҳузнангез суруда мешавад. Марсияҳои «Бачаякам», «Ҷони бобо», «Абдулмаҷидҷонам балам», «Тарма», «Усмонҷонуме» аз маъмултарин намунаҳои сурудҳои мотами мардумӣ ба шумор меоянд. Яке аз суннатҳои маросими видео бо марҳум ва азодорӣ, бахусус, дар ҳалқаи занони хонаводаи шахси даргузашта, хондани марсия тавассути наздикон ва ё бештар як нафар донанда (гӯянда)-и марсияҳои пурсӯз аст, ки пас аз ҳар пора (ҷумла)-и тамомшуда, дигарон бо овози навҳа ҳамроҳ мешаванд. Марсия ва марсияхонӣ дар минтақаҳои гуногун дорои вижагиҳои худ аст. Аз ҷумла, дар ноҳияи Ванҷ маросими видео ва дафн, ки бо марсияхонӣ ҳамроҳ аст, «Говораи ноз» ном дорад, дар ноҳияи Гонҷӣ марсияхонӣ бо гӯяндагии як нафар ва ҳамроҳиву ҳаракатҳои хоси ҳалқаи занони навҳагар «Самаъ» номида мешавад, дар бархе аз водиҳо маросими марсияхониву навҳагарӣ бо номи «Ҷор кашидан» маъмул буда, то ба ҳол ҳифз гардидааст. Дар бархе аз минтақаҳои марсияҳо ба шакли рубоӣҳои сӯғворӣ хонда мешаванд.

МАРСИЯ / МАРСИЯХОНИ Является устным традиционным жанром таджикского народа, который выражается в поэтической форме эпитафии, посвященной чьей-либо кончине / гибели и исполняется на траурных церемониях; элегия. В *марсия* выражаются боль утраты близкого человека, друга, выдающейся личности, упоминаются его лучшие качества, талант, добрые деяния. Через описание душевного и эмоционального состояния близких усопшего, акцентируется внимание на теме тленности и быстротечности мирской жизни, напоминается ценность каждого мгновения, таких качеств, как верность, честность, добродетель и т.п. Возникновение жанра марсия связано с историей траурных обрядов, традиций и формированием древних траурных песен, к самым известным из которых относится «Кини Сиёвуш».

Устная народная траурная поэзия позже послужила основой для формирования письменной формы таджикских элегий – марсия, ранние примеры которой сохранились в поэзии Рудаки.

В таджикской устной традиции марсия обычно исполняется с грустью и причитаниями. К самым известным народным траурным песням относятся такие марсия, как «Бачаякам» [Bachayakam], «Ҷони бобо» [Jāni bābā], «Абдулмаҷидҷонам балам» [Abdulmajidjānam balam], «Тарма» [Tarma], «Усмонҷонум-е» [Usmānjānum-e]. Один из традиционных обрядов прощания с усопшим исполняется его / её родственником, а чаще – родственницей, который / которая произносит куплет или предложение из него. По окончании каждого куплета, другие присутствующие женщины поддерживают исполнение громким плачем. Марсия и её устное исполнение – *марсияхонӣ* имеет характерные особенности в различных регионах. Так например, в Ванджском районе обряд прощания с покойником и его погребение сопровождаемый марсияхони, известен как *Говораи ноз* [Gāvāgai nāz]. В Ганчинском (ныне – Деваштичском) районе траурная церемония марсияхони традиционно называется *Сама'* [Sama'], которая исполняется одной женщиной и сопровождается особыми движениями группы причитающих женщин, вставших в большой круг. В некоторых долинах сохранившийся поныне траурный обряд марсияхони, причитаний и плача известен как *Ҷор кашидан / Ҷоркашӣ* [Jār kashidan / Jārkashī]. В Бартангском и Рушонском районах траурная церемония марсияхони и погребение исполняются в сопровождении ударного инструмента *даф*. В ряде регионов частично сохранилась устная традиция исполнения траурных рубои.

MARSIYA / MARSİYAKHONI is an oral traditional genre of the Tajiks, which is expressed in a poetical form of epitaph, devoted to one's death and performed in funeral ceremonies; elegy. In *marsiya*, the pain of the loss of closer person, friend, and outstanding personality is expressed as well as his/her best

features, talent, and good activities are mentioned. Attention is focused on the theme of the perishability and transience of temporal life as well as the value of each moment, such characteristics as reliability, honesty, virtue, and others are reminded by describing the psychical and emotional condition of the relatives of dead. The origination of *marsiya* genre is connected with the history of burial ceremonies, traditions, and the formation of ancient mourning songs, «*Kini Siyovush*» belongs to the most known of them. Folk funeral poetry served as the basis to form the written forms of Tajik elegies – *marsiya*, early samples of which were preserved in the poetry of Rudaki. In a Tajik oral tradition, *marsiya* is usually performed with sadness and lamentations. Such *marsiya* as «*Bachayakam*», «*Johni Bobo*», «*Abdulmajidjanam Balam*», «*Tarma*», and «*Usmonjohnom-e*» belong to the most known mourning songs. One of traditional ceremonies of parting the dead is performed by his/her relative man, but often – relative woman, who pronounces a couplet or sentence from it. On finishing each couplet, other present women support the performance with a loud cry. *Marsiya* and an oral performance of it – *marsiyakhoni* – have typical specialties in different regions. So, for example, in Vanj district, the ceremony of parting and burying the dead accompanied with *marsiyalkoni* is known as *Govoroi Noz*, in Ghanchin (now – Devashtich) district, funeral ceremony *marsiyakhoni* is called *Sama*, which is performed by one woman and is accompanied with special motions of the group of lamenting women, standing in a large circle. In some valleys, funeral ceremony *marsiyakhoni*, lamentations and cry has existed up to now and is known as *Jor Kashidan/Jorkashi*. In Barkhang and Rushon districts, funeral ceremony *marsiyakhoni* and burying is performed by accompanying percussive instrument *daf*. An oral tradition of performance of funeral *rubois* has been partly preserved in a number of regions.

МАҲСӢ / МАҲСИДӢЗӢ – хунари дӯхтани пойафзоли чармии мулоим, ки дарозиаш то зону аст. Маҳсӣ попӯшии хоса аст. Он дар ду шакл маъмул аст: зимистона (пашмӣ) ва

тобистона. Маҳсӣ – попӯшии мулоиму колаби пойро мегирифтагӣ мебошад. Дар берун онро бо калӯш ва дар хона – бидуни калӯш мепӯшанд. Онро мӯйсафедон ё занон барои подард низ мепӯшанд. Дар баъзе ноҳияҳо дар рӯзи мотам мепӯшанд. Дар деҳаҳо бисёртар истифода бурда мешавад.

Аз нақли Қодиров Музаффар Чабборович, соли 1960 таваллуд шудааст. Бо ҳунари косибӣ машғул мебошад. Касби маҳсидӯзӣ аз падару бобояш мерос мондааст. Ба ин намуди ҳунар аз хурдӣ машғул аст. Дар ин қор ба ӯ ҳамсараш Қаландарова Назирахон Ашӯровна, соли таваллудаш 1960 ва фарзандонаш ёрӣ мерасонанд.

Суроға: ш. Хучанд, кӯчаи ба номи Муроди Хучандӣ, хавлии № 35, тел: (83422)4-53-10.

Шарҳи маҳсулоте, ки меофарад: маҳсиҳои мухталиф, пайпоқҳои гуногун.

Ӯ аз се намуди мавод истифода ва маҳсулот тайёр менамояд: 1) чарм (моли Хучанд); 2) мачалка (моли Хитой); 3) карапан (моли Хитой).

Ҳунари косибӣ – маҳсидӯзӣ авлодӣ аст.

Падари Қодиров Музаффар Чабборович – Қодиров Абдусамад Раҳимович устои касби хеш буд.

Шогирдоне, ки ӯ тарбия намудааст: писараш Қодиров Мубинҷон Музаффарович 16.10.1984. таваллуд шудааст. Тел: 918-81-48-08. Ёрдамчии падар буда, ҳамзамон дар алоҳидагӣ ба ин касб машғул мебошад.

МАҲСӢ / МАҲСИДӢЗИ – ремесло изготовления кожанной обуви длиной до колен. Маҳсӣ ҷузъҷайно специфическая обувь: она бывает двух видов: зимняя и летняя. Вне помещения маҳсӣ носят с галошами, поскольку подошва маҳсӣ мягкая. Старики и женщины носят маҳсӣ и для лечебных целей, главным образом от болезней ног. В некоторых местнойтах в траур женщины надевают маҳсӣ. В селениях в большей мере носят маҳсӣ.

MAHSI / MAHSIDUZI is a craft of producing leather shoes with the length till knees. *Mahsi* is specific shoes: it is in two

kinds: winter and summer. *Mahsi* is worn with galoshes outside because the sole of *mahsi* is very soft. Old people and women carry *mahsi* with curative targets, mainly against the illness of feet. In some places, women wear *mahsi* for mourning events. To a large extent, *mahsi* is carried in villages.

МАШШОТАГӢ – Ҳанӯз дар гузаштаҳои дур занон ба ороиши рӯй, чашму абрӯвони худ аҳамият меоданд. Ҳангоми ҳафриётҳои бостоншиносон дар ноусҳои Панҷакенти қадим (ноусҳои занона) дар баробари зевароту сурмаю сурмадон, сангҳои сурмакашӣ, сафедаю ғоза инчунин қошчинакҳо низ дарёфт шудаанд. Дар «Луғати нимтафсилаи тоҷикӣ»-и С.Айнӣ (Кулӣёт, ҷ.12, Душанбе, «Ирфон», 1976) чунин омадааст: мӯйчинак – анбӯрчаи нозуки лабтунук, ки бо вай аз бадан ва атрофи чашм мӯйро чинанд. Ин амалро бо ресмон (ришта) низ амалӣ менамоянд.

Барои бонувон ба вижа арӯсон оро додани чашму абрӯ, дасту пойҳо мояи зебӣ ва шӯғли ҳамарӯза ба шумор меравад. Аз қадимулайём занони Шарқ бо тарзу усули оро додани худ фарқ мӯкарданд. Бонувони мо садсолаҳост, ки чашму абрӯи худро бо сурмаю ўсма (ниг.: Сурма / Сурмакаши; Усма / Усмакашӣ), рӯйро бо сафедаю сурхӣ (ғоза) ва дасту пойро бо ҳино (ниг.: Ҳинобандӣ) ороиш меоданд.

Дар гузашта занон асосан барои беҳтар шудани расиши абрӯвон аз ўсма, ўсмаи хушк ё ўсмаи чӯшак, ўсмаи тар (дар баъзе манотик ўсмаи тарро ўсмаи кабуд меноманд) рағани бодому шафтолу, рағани беданҷир, рағани кофур истифода менамуданд. Инчунин ҳар шаб пеш аз хоб ба абрӯвон ва решаи мижаҳо рағани гудохтаи бӯзро мемолиданд, то ки абрӯвону миҷгон сиёҳу рағфс шаванд.

Дар Қаротегину Дарвоз низ байни занону духтарон истифодаи ўсма чун амали ороишӣ ва расиши абрӯвон ҳисобида мешуд. Барои ба тартиб даровардани абрӯвон онҳо низ аз мӯйчинаку ресмон истифода мекарданд. Бостоншиносон бар онанд, ки мардуми эронинаҷод ба вижа занон ҳанӯз дар замони Аҳура Маздо абрӯвони худро ранг мекарданд. Ҳафри-

ётҳои археологӣ собит намуданд, ки ороиши рӯю абрӯвон аз тарафи занон дар ҳазорсолаҳои 2-и то солшумории мо низ вучуд доштанд.

Бостоншинос Андреев М.С. муфассалтар дар бобати ороишоти занони водии Хуф маълумот дода, мегӯяд, ки онҳо анъанаҳои қадими истифодаи ороиши чашму абрӯро дар худ нигоҳ доштаанд. Дар Хуф занон одатан чашму абрӯро бо графит-сурмасанг ранг мекарданд. Пеш аз истифода сурмасангро дар шир мечӯшониданд. Ба чашмони кӯдаки навзод қариб 40 рӯз сурма мекашиданд, то ки чашм калону равшану дурахшон шавад ва ин иқдом имрӯзҳо давом дорад.

Занону бонувони зебои моро зарур аст, ки ба қадри ин тӯҳфаи худододи ороишӣ бирасанд.

МАШШОТАГИ / традиционная косметика и женский уход. – Ещё с древности женщины обращали внимание на специальный уход за лицом, глазами и бровями. Среди археологических находок Древнего Панджикента наряду с ювелирными изделиями, был найден множество сурмадон, камни для сурмакашей, пудра – сафеда, а также специальные пинцеты – кошчинак. В словаре «Луғати нимтафсилаи тоҷикӣ» («Полутолковый словарь таджикского языка») Садриддина Айнӣ (Куллиёт, т.12, Душанбе: «Ирфон», 1976) приводится: мӯйчинак – нежный тонкий молоточек, которым с тела и вокруг глаз убирается лишние волосики. Иногда вместо молоточка используют нитки.

Столетиями женщины Востока использовали для глаз и бровей сурму (см.: Сурма / Сурмакаши) и усму (см.: Усма / Усмакаши), для лица пудру – сафеда и румяну – сурхӣ (ғоза), а для рук и ног – хино (см.: Хино / Хинобанди) (хну).

Вся традиционная косметика имела и лечебные цели. Поэтому растения усма и хино используют не только в свежем, но и в сухом виде. Наряду с этим брови и ресницы смазывались маслами миндаля, персика, а на ночь козним жиром.

Крупный исследователь Андреев М.С. конкретно описы-

вает использование женщинами долины Хуф графит-сурмасанг для своих бровей и глаз. Для этого, до использования графит кипятят в молоке. Им же красили глаза и брови новорожденного в течении 40 дней. Это изначально обеспечивала отличное зрение. Сегодня эта традиция жива.

MASHSHOTAGI is a traditional cosmetics and a woman's care. In the antiquity already, women paid attention to a special care for their faces, eyes, and brows. Equally with jewelry, many *surmadon*, stones for *surmakashi*, powder – *safeda*, and special pincers - *koshchinak* were found in archeological excavations of ancient Penjikent. *Muichinak* – a mild thin little hammer, which takes unnecessary hair off one's body and eyes, is given in the dictionary «*Lughati Nimtafsilai Tojiki*» (semi-interpretive dictionary of Tajik language) by Sadridin Aini (Kuliyot, v. 12, Dushanbe: «Irfon», 1976). Sometimes threads are used instead of little hammer.

МИСГАРӢ – ҳунари бадеии аз мис тайёр намудани тамоми лавозимоти рузгор, созҳои мисини мусики, ҷавохирот, армугон ва гайра. Мис дар ҳунарманди хеле истифодаи серталаб аст, бинобар ин мисгари хамчун ҳунари мустақил таракки кардааст. Дар шаҳрҳои қадимаи тоҷикнишин маҳаллаҳои мисгари вучуд дошт. Мисгари дар саросари Тоҷикистон имруз ҳам маъмул аст.

Аз накли Усто Мирзо Мансурови мисгар, соли тавалудаш 1950, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёнаи маҳсус, истиқоматкунандаи шаҳри Истаравшан, деҳаи Мисгарон. Усто Мирзо Мансурови мисгар аз айёми ҷавонияш бо ҳамроҳи падараш усто калони Мансури мисгар дар шаҳри Истаравшан ба касби мисгарӣ майлу рағбат намудааст. Ӯ касби мисгариро аз падараш ба пуррагӣ омӯхта, тайи зиёда аз 30 сол мешавад, ки бо ин касби мисгарӣ ба мардум хизмат мерасонад.

Ҳунари мисгарӣ барои онҳо аҷодӣ буда, дар давоми 300 сол авлод ба авлод мерос монда, то имрӯз ғаъолият дорад. Айни ҳол, усто Мирзо барои пешбурди ғаъолият писараш

усто Расул ва дигар шогирдаш усто Искандарро ҳамчун му-
тахассиси ин соҳа ба воя расонидааст.

Усто Мирзои мисгар, гарчанде ки дар алоҳидагӣ дӯкони
мисгарӣ дошта бошад ҳам, вале баҳри тарғиби касби мис-
гарӣ ва зиёд намоии сафи шогирдон дар Коллеҷи ҳунарҳои
мардумии шаҳри Истаравшан ба ҳайси роҳбари гурӯҳи мис-
гарон шуда, ба шогирдон сабақ меомӯзад.

Дӯкони кори ӯ дар як қисмати хонаи истиқоматиаш
ҷойгир буда, ҳамроҳи писаронаш фаъолият мекунад.

Асбобҳои тайёрнамудаи ӯ аз зумраи инҳоянд: карнайҳои
гуногун, ҷойникҳои мисӣ, кошукҳои мисӣ, табақ ё лаълиҳои
мисӣ, офтобаву дастшӯякҳои мисӣ, дасмонаҳо ва дигар
оришоти гуногуни мисиро тайёр мекунад.

Тарзи тайёр намудани ин гуна асбобҳо бо дастгоҳи мах-
суси қадимаи мисгарӣ сохта мешавад. Яъне, дастгоҳи мис-
гарӣ ҳам ба мисли дастгоҳи оҳангарӣ шуда метавонад. Ав-
вал, дар даруни танӯр ангиштсангро месӯзонанд ва баъд дар
гармии оташ ё алови он, ки бе ниҳоят ҳарорати гармии ба-
ланд дорад, бо асбоби махсус метали мисиро дошта, дар
оташдон мегузоранд, ки то ба мисли оташ сурх шудани он
нигоҳ дошта мешавад ва баъдан аз оташдон ӯро гирифта, ба
қолаби махсус ё мизи коргарӣ гузошта, маводро оро
медиханд.

Усто Мирзои мисгар бо мисгарӣ дар водии Зарафшон
машҳур буда, дар аксар намоишгоҳҳои ҳунарҳои мардумӣ,
фестивалу озмунҳо ширкат варзидааст. Бехтарин дастрасчи
ҳунарманд ин сохтани карнаю сурнайҳои гуногунҳаҷм ме-
бошанд.

МИСГАРИ – художественное ремесло изготовления из
меди предметов быта, музыкальных инструментов, украше-
ний, сувениров и пр. Медь издревле нашла широкое приме-
нение в ремеслах и образовала самостоятельный вид худо-
жественного ремесла мисгари. В городах существовали ма-
халли мисгари. Сегодня это ремесло остается очень востре-
бованным в Таджикистане. Ремесленник, занимающийся
мисгари называется мисгар.

Усто Мирзо Мансуров (1950 г.р.), таджик, образование среднее специальное, житель г. Истаравшана, село Мисгарон. Усто Мирзо Мансуров – мисгар с юности научился этому ремеслу от своего отца, усто калони Мансури мисгар в Истаравшане. Освоив эту профессию, он уже 30 лет занимается этим ремеслом.

Для него ремесломисгари – родовое. Уже 300 лет их род занимаясь этим ремеслом, воспитывает новое поколение и продолжает традицию.

В настоящее время усто Мирзо привлек и обучил своего сына, уже ставшего мастером – усто Расул, а также своего ученика – шогирда усто Искандара.

Усто Мирзои мисгар, хотя и имеет собственную мастерскую, одновременно работает Республиканском ремесленном колледже г. Истаравшана.

Из предметов его изготовления особенным спросом в настоящее время пользуются музыкальные инструменты карнай (см.: КАРНАЙ / КАРНАЙСОЗИ) и сурнай (см.: СОЗТАРОШИ), чайники, ложки, посуда, в особенности лабли (традиционные подносы), офтоба и дастшуйак, браслеты, бозубанды и др.

В своей работе использует печь и специальное традиционное оборудование, близкое кузнечной наковальне.

Его изделия выставляются на местных,отечественных и международных выставках.

MISGARI is an artistic craft of producing copper things of life, musical instruments, adornments, souvenirs, and others. From the earliest time, copper was widely used in craft and formed a self-dependent kind of art craft *misgari*. Today, this craft remains to be in demand in Tajikistan. A craftsman who is engaged in *misgari* is called *misgar*.

Usto Mirzo Mansurov (born in 1950), Tajik, graduated a college, dweller of Istaravshan, Misgaron village. Usto Mirzo Mansurov is *misgar* from his youth, he was taught for the craft from his farther, usto kaloni Mansuri misgar in Istaravshan.

After becoming familiar with the profession, he has been engaged in this craft already for 30 years.

The craft *misgari* is family to him. Their family has been engaged in the craft already for 300 years, training a new generation and continuing the tradition.

At the present time, usto Mirzo has attracted and taught his son, who already became a master – usto Rasul as well as his pupil – *shogird* usto Iskandar. Although he has his own workshop, Usto Mirzoi misgar concurrently works in Republic Craft college of Istaravshan city.

At the present time, the following things made by him are in a great demand: musical instruments *karnai* and *surnai*; kettles, spoons, plates and dishes, and particularly, *la'li* (traditional trays), *oftob* and *dastshuyak*, bracelets, *bozubahd* etc.

In his work, he uses oven and special traditional equipment, which is closer to a forage anvil.

His items are exposed in local, republic, and international exhibitions.

МЎЗАДУЗӢ – хунари дасти тайёр кардани пойафзоли чармии суннати – муза. Истиқоматкунандаи вилояти Хатлон, шаҳри Норақ, кўчай Шамсулло Юсупов, хонаи №17 / 2. Соли таваллудаш 1952, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёнаи махсус. Фатҳиддинов Тешахон аз айёми ҷавонӣ бо касби мӯзадӯзӣ майлу рағбати беандоза дошта, то имрӯз кӯшиш мекунад, ки ўро бо ин касби муносиб дар гўшаву канори мамлакат шиносанд.

Асосан барои Фатҳиддинов Тешахон касби мӯзадӯзӣ меросӣ буда, ў ин касби авлодиро баъд аз бобояш бештар аз бародараш Фатҳиддинов Шаҳобуддин омўхтааст, ки тули зиёда аз 40 сол мешавад бо ин касб ба мардум хизмат мерасонад.

Тибқи иттилои усто Фатҳиддини Тешахон таърихи пайдоиши мӯзадӯзӣ аз давраҳои қадим оғоз гардида, то ин дам аз байн нарафтааст. Масалан, дар замони қадим ба ҷои мӯза чорук ном пойафзолро истифода мекарданд, ки онро аз пӯсти гардани ҳайвони калони шохдор месохтанд. Яъне,

пӯстро бо андозаи пой бо намаки ошӣ мепазониданд, сипас, баъди пӯшидан боз дар намак мехобониданд.

Инчунин, ба чорук монанд пӯсти бузро бо дуд ва шириаи чав мепазониданд ва пас аз якчанд муддат бо кармаки бодом ӯро тайёр мекарданд, ки номи пӯсти тайёршударо тагакӣ меномиданд ва аз он мӯкӣ ё чамбус ном пойафзол истеҳсол мекарданд. Фарқияти мӯкӣ аз чамбус дар он аст, ки соки чамбус аз соки мӯкӣ баландтар буда ва ҳардуи ин пойафзолҳо якхела тайёр шуда, чапу рост надоранд.

Бояд гуфт, ки баъд аз мӯкӣ, чамбус ва чорук ачдодони мо мӯзаро истеҳсол карданд. Аслан мӯзаҳо чанд хел мебошанд мӯзаҳои човандозию бузқашӣ аз пӯст тайёр мешавад. Мӯзаӣ (кирзавоӣ) барои афсарону сарбозон ним аз пӯст, ним аз матои саҳт, мӯзаӣ обӣ аз резин омода мекунанд ва мӯзаӣ латтагӣ аз матои якрангии ба чарм монанд омода мекунанд.

Аз байни мӯзаҳои номбурда мӯзаӣ миллии суннатӣ аз пӯсти ҳайвони калони шохдор тайёр мегардад. Аввал пӯстро бо тарзу усулҳои чармсозӣ тайёр намуда ва онро дар қолаби махсуси чӯбин мегузоранд баъд чармро дар он бо тартиби худ оро медиҳанд. Ҳангоми дӯхтани он бо ду сӯзан ё ин ки асбоби мӯзадӯзӣ дирафш мӯзаро аз қолаб берун бароварда медӯзанд.

Усто Фатҳиддини Тешахон аз сабаби ҷойи махсуси мӯзадӯзӣ ё ин ки дӯкони маҳсулоттайёркунӣ надоштан танқисии зиёде мекашад. Ва то имрӯз каме ҳам бошад дар хонаи истиқоматиаш, ки барои он хеле номувофиқ аст, ҳамроҳи фарзандаш Фатҳиддинов Саидмуъмин барои аз байн нарафтани касби авлодӣ кӯшишҳои зиёде дошта, ба сокинон хизмат мекунанд.

Бояд тазаққур дод, ки мӯзаҳои тайёрнамудаи усто Фатҳиддини Тешахон аз ҷиҳати хеле хушсифат будан ба Президенти кишвар Ҷаноби Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон хеле писанд омадааст. Ҳамзамон, як ҷуфти барои намоиш ҳамчун тухфа ба Осорхонаи миллии Тоҷикистон ва осорхонаи муассисаи давлатии телевизиони «Сафина» тақдим гардидааст.

Усто Фатҳиддини Тешахон дар аксар намоишгоҳҳои

хунарҳои мардумӣ, озмуну фестивалҳои шаҳри Норақ, вилояти Хатлон ва шаҳри Душанбе ширкат варзида, бо ифтихорномаҳо, тухфаҳои хотиравӣ, диплом ва нишони сарисинагии «Аълочии фарҳанги ҚТ» сарфароз гардидааст.

МУЗАДУЗИ. – ремесло ручного изготовления традиционной кожанной обуви муза – сапоги.

Усто *Тешахон Фатҳиддинов*, житељ Хатлонской области, г. Нурека, ул. Шамсулло Юсупова, дом №17 / 2, 1952 г.р., таджика, образование специальное среднее.

Ремесло музадузи для него родовое, занимается им около 40 лет. Обучен этому ремеслу своим дедом – Усто Бобо, а затем братом усто Шаҳобуддином Фатҳиддиновым. По его сведениям:

К традиционной обуви относились помимо мӯза, также и чорук, мӯкӣ, чамбус. Для изготовления чорук бралась кожа шея рогатого скота размером обуви, затем она засоливалась надолго. После изготовления обуви, и даже использования обуви, новую обувь продолжали засаливать.

Из козьей шкуры путем копчения её ячменным соком, а затем обработкой миндальным маслом готовили настилки – тагакӣ. Его использовали для других разновидностей обуви – мӯкӣ, чамбус.

Обувь муза представлена несколькими видами. Для спортивных состязаний эта обувь изготавливается из кожи. А для военных – тип керзовых сапог – из кожи, сшанной с твердыми сортами ткани, муза для водных работ – из резины. И еще изготавливаются тряпочные сапоги из однотонной ткани очень близкой по виду и качеству коже.

Традиционные муза изготавливается из кожи крупного рогатого скота. Сперва кожа обрабатывается согласно технологии чармгари, затем размещается в форму / матрицу. И только после выдержки двумя иглами шьется муза.

Его учеником является его сын Саидмуъмин Фатҳиддинов.

Усто Тешахон Фатҳиддинов прославлен своими высококачественными изделиями. Часто выставляются на выставках,

по ТВ. Его муза имеют место в Национальном музее Таджикистана

MUZADUZI is a craft of producing traditional leather shoes *muza* – boots.

Usto Teshakhon Fathiddinov, dweller of Khatlon region, Nurek city, Shamsullo Yusupov street, h. 17/2, born in 1952, Tajik, graduated a college.

The craft *muzaduzi* is family to him. He has been engaged in it for about 40 years. He had been taught for this craft by his grandfather – Usto Bobo, and then was done by his brother, usto Shahobuddin Fathiddinov. According to his information, beside *muza*, traditional shoes also include *choruk*, *muki*, and *chambus*. In order to produce *choruk*, the skin of cattle's neck had been taken to the size of shoe then it was salted for a long time. After producing shoes and even using them, new shoes were continued being salted.

Steps – *tagaki* – were produced from a goat skin by smoking it with a barley juice and then by processing with almond oil. They were used for other shoe varieties – *muki*, *chambus*.

The *muza* shoes are presented by several kinds. These shoes were produced from skin for sport competitions. And for military competitions, there was the type of kersey boots – from the skin mixed with solid sorts of cloths. *Muza* for water works was made from rubber. And rag boots were produced from one-color cloth that was closer to the skin quality by sight.

A traditional *muza* is produced from the skin of cattle. First of all, skin is processed accordingly to the technology *charmngari* then it is put in the form matrix. And after curing only, *muza* is sewn with two needles.

His son Saidmu'min Fathiddinov is his pupil.

Usto Teshakhon Fathiddinov is famous in his items of higher quality. They are often exposed in exhibitions, shown on TV. His *muza* is in the National museum of Tajikistan.

МҶУНИСАҚДҶҶЗӢ / МҶУНИСАҚ – ҳунари духтани либоси азодории занона. МҶунисақ – либоси мотамии занон буда,

аз матоҳои рангаш сабз, кабуд, хокистарранг, симобӣ дӯхта мешавад. Ин либос миёнбанд низ дорад, ки номи он фўтта мебошад.

МЎНИСАКДЎЗӢ / МЎНИСАК – ремесло изготовления траурной женской одежды. Мўнисак – траурная женская одежда, шьется из тканей зеленого, синего, либо серого цветов. Эта одежда верхняя и имеет пояс – фўтта.

MUNISAKDUZI / MUNISAK is a craft of producing a mourning woman's dress. *Munisak* – a mourning woman's dress – is sewn from the cloth of green, blue, and gray colors. This dress is outer clothing and has a belt – *futta*.

МЎХРАРЕЗӢ – хунари истифода ва нақшбандӣ бо мўхра дар сохтани ороишоти занона мебошад.

Зеби гардан, навъи ороиши занонаест, ки ба номи мўхраи гардан, гулўбандак ва ғайра маъмул аст. Дар Кўлоб, Қаротегин, Дарвоз, Зарафшон – хафабанд, гулўбанд, Қаротегини Боло, Мастчоҳ – кенчак, Дарвоз – кашелак ва дар Бадахшон – семак, марҷон, марҷони гардан меноманд. Дар қадим зеби гардан аз тангаҳои тиллоӣ ё нуқра ва мўхраҳои киматбаҳосохта шуда, бештар онро занҳои доро истифода менамунанд. Дар Болооби Зарафшон, шимоли Тоҷикистон, Самарқанду Бухоро зеби гардан аз тангаҳои подшоҳӣ сохта шуда аз якҷанд қатор иборат аст, ки қатори аввал ба гардан ҷафс буда, боқимонда то қафаси сина овезонанд. Бештар нуғи ин қабилзеби гарданҳо тавқ дошт. Дар водии Кўлоб низ аз тангаҳои бухорӣ (тилло ё нуқра) зеби гардан месохтанд, ки имрӯз дар байни ҷавонзанҳо маъмул аст. Зеби гарданҳои пештараро аз марҷони табиӣ месохтанд, ҳоло бошад онро дар фабрикаҳо на фақат аз марҷон инчунин аз мўхраҳои сунӣ низ тайёр мекунанд. Зеби гардани мўхрагӣ бештар аз мўхраҳои ранга ва сиёҳу сафед ба 7-10 қатор ресмон тавре чида мешавад, ки шаклан ба шероза ё нақши зебои дигаре монанд мешавад ва чунон ба назар мерасад, ки он турбофӣ шудааст. Дар Кўлобу Қаротегини Поён, Варзоб

ва Қаратоғ зеби гардани нукрағи маъмул аст, ки он бо номи зира, тавқ ё зарех ёд мешавад.

Хафабанд – хафабандак, ки як навъ зеби гардани занонаро гӯянд. Хафабандро бештар аз гарди хазина (навъи мухра), марҷони сурхи майда, баъзан аз нукра тӯрбоф мекунад. Хафабанд бо рангҳои гуногун ва гулпартоӣ аз якдигар фарқ мекунад. Одатан нақшҳои хафабанд ромбшакл, чоргӯша, сегӯша ва панҷгӯша мешаванд. Барои духтарон 4-6 ва барои занони калонсол 6-10 тор ресмонро истифода мекунанд; бари хафабанд 2-4 см мешавад.

МУҲРАРЕЗИ – ремесло использования и орнаментирования бисера и бус для изготовления женских украшений.

Зеби гардан – вид женского шейного украшения, который также известен под названием мухраи гардан, гулӯбандак и др. В Раштской долине, Кулябе, Зарафшоне его называют – хафабанд, гулӯбанд, Верхний Каротегин, Мастча – кенҷак, Дарвоз – кашелак и в Бадахшоне – семак, кораллы, «шейные кораллы». В древности зеби гардан изготавливался из золотых или серебрянных монет и драгоценных бус, поэтому больше это украшение носили женщины с достатком. В конце XIX – начале XX зеби гардан изготавливался из царских монет и монет начала Советской власти. Форма зеби гардан была таковой, что одна нить бус прилепала к шее, а дальше вторая и третья и остальные доходили до грудной клетки и находились в висячем положении. В конце этого украшения был кулончик.

В Кулябской долине было особенно популярно изготавливать зеби гардан из бухарских монет (золотых или серебрянных), что в ходу и в настоящее время. Раньше зеби гардан делали из настоящих кораллов, сегодня делают также и из искусственных фабричных.

В зеби гардан из бисера в большей степени используется разноцветный и черно-белый бисер в 7-10 нитей. По форме оно становится похожим на шероза или другой красивый орнамент. В Кулябе, Раште, Варзобе и Каратаге бытует серебрянный зеби гардан, называемый также зарех или тавқ.

Хафабанд – хафабандак, один из видов женского нашейное украшения. Прежде хафабанд в большей мере изготавливались из сорта бус гарди хазина, марчони сурхи майда, иногда из серебра по ажурному способу. Хафабанды отличаются друг от друга по месторасположению цветов и цветочному оформлению. Обычно рисунки хафабанда оформляются в виде ромбиков, четырехугольников, треугольников и пятиугольников. Для девочек хафабанд изготавливали в 4-6 нитей, а для взрослых женщин в 6-10 нитей. Ширина хафабанда составляет обычно 2-4 см.

MUHRAREZI is a craft of using and ornamenting glass beads and beads for producing women's decorations.

Zebi gardan is a kind of women's decoration that is also known under the names *muhrai kardan*, *gulubandak* etc. In Rasht valley, Kulob, and Zeravshan, it is called *khafaband*, *guluband*; in Upper Karotegin, Mastchoh – *kenjak*; in Darvoz – *kashelak*; and in Badakhshan – *semak*, corals, 'sewing corals'. In the antiquity, *zebi gardan* was produced from gold or silver coins and precious beads therefore the adornment was worn by rich women. At the end of the XIX – the start of the XX centuries, *zebi gardan* was produced from king coins and the coins of the start of Soviet power. The form of *zebi gardan* was so that one line of beads fitted to a neck, and further, the second, third, and other ones reached a breast and were in the pose hanging. At the end of the adornment, there was a coulomb.

In Kulob valley, the production of *zebi gardan* made from bukharian coins (gold or silver) was particular popular, what is in demand at the present time. Before, *zebi gardan* was made from real corals, and today, it is also made from artificial industrial ones.

Many-colored and black-and-white glass bead in 7 – 10 lines, to a large extent, is used for *zebi gardan* in glass beads. They become to be look like *sheroza* or another beautiful ornament. In Kulob, Rasht, Varzob, and Karatag, there is a silver *zebi gardan* that is also called *zareh* or *tavq*.

Khafaband – *khafabandak* – is one of the kinds of women’s neck adornments. First of all, *khafaband* was produced, to a large extent, from such sorts of bead as *gardi khazina*, *marjohni surkhi maida*, and sometimes from silver by laced way. *Khafabands* are distinguished from other in the location of flowers and a flower decoration. The drawings of *khafaband* are decorated in the form of little rhombs, quadrangles, triangles, and pentagons. *Khafaband* was made in 4 – 6 lines for girls, and in 6-10 lines – for women. The width of *khafaband* is usual 2-4 sm.

НАБОТ / НАБОТПАЗЎЙ, як навъ ширинии болаззати миллӣ мебошад. Он зардчатоби шаффоф буда, аз кристалҳои калон иборат аст.

Тарзи тайеркунии набот – ду ҳисса шакар ва як ҳисса обро (масалан: 10 кг шакар, 5 литр об) ба дег андохта, маҳин-маҳин чӯшонанд. Аз он қиём ё шарбат ҳосил мешавад. Шарбатро нағзакак омехта, то пайдо шудани кафк мечӯшонанду сипас кафкашро мегиранд. Ба шарбат тухм илова менамоянд. Шарбатро боз чӯшонида, кафкашро пайваста мегиранд. Баъд дар деги маҳсус 3-4 қатор ресмони сафедро параллел мекашанд. Нӯғҳои ресмонро дар дег мечаспонанд. Шарбати дар дигар дег чӯшидаро ба деги ресмонкашида мерезанд. Баъд аз 1 соат дар рӯи шарбат парда ҳосил мешавад. Дегро бо сарпӯши маҳсус пӯшонида, 3 шабонарӯз дар ҳамон ҳолат мегузоранд. Дар ин муддат дар атрофи ресмонҳо кристалҳо ба вучуд омада, ҳаҷман калон шудан мегиранд. Сипас (баъд аз 3 шабонарӯз) сарпӯши дегро гирифта, шарбати дар дег боқимондаро ба дигар зарф мерезанд ва дар қаннодӣ истифода менамоянд. Наботи ба таги дег часпидаро ҳам истеъмол менамоянд. Шӯшаҳои ба ресмон часпидаро аз дег гирифта, дар рӯи миз мехушконанд ва аз он набот тайёр мешавад.

Қувватнокии набот баланд мебошад. Наботро зиёдтар занони таваллудқарда истеъмол менамоянд. Нафарони зиёд дар моҳи шарифи Рамазон наботчой менӯшанд. Таҷрибаҳои нишон додаанд, ки набот шахсро боқувват нигоҳ медорад.

НАБОТ / НАБОТПАЗИ, один из видов национальных сладостей, желтоватого цвета, представляющий собой прозрачные кристаллы / ремесло его изготовления.

Способ приготовления: две части сахара и одну часть воды кладется в казан и кипятится на очень медленном огне. Из него образуется сироп. Хорошенечко размешивая сироп, кипятят его до появления пены, затем пену убирают. В сироп добавляются куриные яйца, продолжают кипятить сироп, постоянно убирая образовавшуюся пену. Затем в специальном казане параллельно натягивается 3-4 ряда белых нитей, прикрепляя (склеивая) концы нитей к казану. Эти нити заливаются приготокленным кипящим сиропом. Через час над сиропом образуется тонкий слой. Казан закрывается специальной крышкой. В этом положении казан оставляют на три суток. За это время вокруг ниток образуются кристаллы, которые постепенно будут увеличиваться за счет прикрепления к ним все новых частей. Откристаллизовавшиеся слитки убирают в блюдо для высушивания. Это и есть набот. В ход идет и остальное содержимое казана – прилипнувшие к его стенкам кристаллы также являются наботом (но другой формы), а оставшаяся сладость со дна казана используется в кулинарии.

Очень высоко калорийность набота. Набот в большей мере используют роженницы. Многие пьют наботчай в месяц Рамазан. Набот придает человеку силы.

NABOT / NABOTPAZI is one of the kinds of national candies of yellowish color as well as representing the craft of producing glassy crystals.

The producing way is the following: two parts of sugar and one part of water are put into a cauldron and are boiled on a very slow fire. Syrup is formed from them. Syrup is stirred and boiled till foam appears, then the foam is put off. A chicken egg is added into the syrup, the syrup continues being boiled, and appearing foam is constantly put off. Then, in special cauldron, 3 – 4 ranges of threads are parallel tightened, gluing the ends of the threads to the cauldron. These threads are poured with syrup

boiling. In an hour, a thin layer appears on the syrup. Cauldron is shut with a special lid. In this condition, the cauldron is left for three days. For this time, crystals are formed around the threads, which gradually will be increased for account of the parts newly added to them. Crystallized ingots are put in the dish to be dried. It is it that *nabot* is. Another content of cauldron is also used – the crystals adhered to its walls are also *nabot* (but in another form), and the remained candy on the bottom of cauldron is used in culinary.

A caloric value of *nabot* is very high. To a large extent, *nabot* is used by parturient women. Many people drink a *nabot*-tea in the Ramadan month. *Nabot* gives a power to a person.

НАЙ / НАЙСОЗӢ / НАЙНАВОЗӢ (ниг.: СозтарошӢ). Най яке аз созҳои нафасии милли аст, ки аз чӯби зардолу, тут, чормағз сохта мешавад. Бари он 20-30 мм буда, дарозииаш 450-520 мм мебошад.

Най чанд намуд ва вобаста ба он шакли истифода дорад. Ҳунармандон онро аз навҳои гуногуни чӯб метарошанд.

Най дар амалияи мусики хам ба таври якканавози ва хам дар ансамбл хеле маъмул аст.

НАЙ / НАЙСОЗӢ / НАЙНАВОЗӢ (см.: СОЗТАРОШИ). Най один из традиционных духовых музыкальных инструментов. Изготавливается из абрикосового, тутового, или орехового деревьев. Ширина его 20-30 мм, длина 450-520 мм.

Най имеет несколько разновидностей, каждая имеет свое предназначение в музыкальной практике.

Ремесленники изготавливают их из соответствующего им дерева.

Най широко бытует как сольный и ансамблевый инструмент.

NAI / NAISOZI / NAINAVOZI (SOZTAROSHI). *Nai* is one of traditional wind musical instruments. It is produced from apricot, mulberry, and nut trees. Its width is 20 – 30 sm., length is 450 – 520 mm.

Nai has several varieties, where each of them has its own assignment in a musical practice.

Craftsmen produce them from a certain wood.

Nai is widely-spread both as a solo instrument and an ensemble one.

НАҚҚОШ / НАҚҚОШӢ / НАҚШОФАРӢ – санъати бадеии касби. Зимни хунарҳои бадеии мардуми касби маънои накшкашии руи матоъ ва аз руи он кашидадузи (гулдузи) карданро пайдо карда аст. яъне наккоши – як навъи санъати ороиши амалии халки аст, ки бо калам кашидашуда, бо сузан ва ресмонҳои гуногун руи матоъ зебу орош дода мешавад.

НАККОШ / НАККОШИ / НАКШОФАРИ – живопись, искусство, рисование, профессиональное искусство. Среди художественных ремесел обрел значение умения рисовать на тканях, по которым затем делается вышивка. Наккоши в контексте этого ремесла подразумевает весь процесс: делать рисунки на ткани и вышить эти рисунки.

NAQQOSH / NAQQOSHI / NAQSHOFARI is painting, drawing, and professional art. Among artistic crafts, it means the ability to draw on cloths, afterwards on which embroidery is made. *Naqqoshi* in the context of the craft means all process: to do drawings and to embroider these drawings.

НАМАДБОФӢ, аз хунарҳои қадимаи мардуми тоҷик буда, он бештар дар қисмати деҳоти Тоҷикистон рушд ёфтааст ва онро намадмоӣ низ мегӯянд. Намад як навъи гилем ё палоси хона буда, баҳои истифода дар рӯи фарш тайёр карда мешавад. Намад хеле палоси гарм ва мулоим буда, ба болои он кӯрпача партофта ҳаҷат надорад. Намад ғафс, сабук ва бисёр гарм аст, ки дар фасли сармои куҳистон истифодаи он хеле роҳат дорад.

Намадро бештар дар минтақаҳои, ки қорҳои хурд парва-

риш мекунанд, мемонанд. Намадро аз пашми чорвои хурд (буз, гӯсфанд, бузи ангорӣ ва ғ.) мемонанд. Пашми аз чорвои хурд тарошидаро мешӯянд, баъди хушк шудан онро ғоз медиҳанд. Сипас, қисми барои гулпартоӣ заруриро ранг мекунанд. Дар болои қанор ё чодар пашмро паҳн карда, вобаста ба тахайюлот бо пашмҳои рангшуда оро медиҳанд. Баъди ородихӣ ба болои пашм оби чӯш рехта, чодар ё қанорро эҳтиёткорона тоб дода чамъ мекунанд. Чамъ кардани қанор кори душвор буда, онро асосан мардҳо ба анҷом мерасонанд. Баъди ҳар дафъа тоб додан бо оринҷ онро зер ва ҳамвор мекунанд. Ҳангоми тоб додани қанори пашмдор ҳар дафъа ба болои он оби чӯш мерезанд. Дар охир намади чамъшударо бо пой зер карда, обашро меравонанд. Рӯзи дигар қанори чамъкардашударо ҳамвор мекунанд ва намад тайёр мешавад.

Намад бо дастгоҳ низ бофта мешавад. Дар ин ҳолат аз ин матоъ чакман, челақ, беостин ва дигар намудҳои либос дӯхта мешавад. Ин навъи намадбофӣ дар Бадахшон ва деҳоти Айнӣ (Фалғар) хеле маъмул буд. Бисёр сокинони он афсӯс меҳӯранд, ки ин намуди хунари мардумӣ қариб ба фаромӯши рафтааст. Новобаста аз ин оилаҳои намадбофе хастанд, ки то ҳол ин намуди хунармандии гузаштагонро пос медоранд, бинобар бо шӯғли намадбофӣ машғуланд. Сокини шаҳри Хоруғ Гулдасти Меҳровар аз хунармандоне мебошад, ки бо касбӣ намадбофӣ машғул аст.

Дар баъзе минтақаҳои Бадахшон оилаҳои мавҷуданд, ки асбоби намадбофии онҳо таърихи зиёда аз 300-сола дорад.

Намадбофии бадахшонӣ асосан дар фасли зимистон амалӣ мегардад. Зеро мардум аз кори сахро форигъ мешаванд. Пашми гӯсфанд ресида шуда, ба дӯкҳои майда ҷудо гардида, барои матоъбофӣ омода мегардад. Дар бофтани ранг кардани матоъ ягон маводи кимиёвӣ ва сунъӣ истифода намешавад. Аз матои намад дар арафаи тӯй ба домод либосҳои шахмард тайёр карда мешавад.

Дар замони ҳозира талабот ба либосҳои намадин афзуда истодааст.

НАМАДБОФЙ / НАМАДМОЛЙ, один из древнейших ремесел, который получил свое развитие преимущественно в сельской местности. Намад – вид шерстяного ковра, паласа который стелят на пол для утепления. Намад мягкий теплый и легкий. Его используют в холодное зимнее время.

Намад изготавливается преимущественно в районах, где развито скотоводство. Намад изготавливается из шерсти малого рогатого скота (овцы, козы, ангора и др.).

Способ изготовления: сперва отстриженная шерсть промывается, засушивают и чешут. Затем, часть крашивают. И потом на полотно накладывается из шерсти желаемый рисунок. Затем оформленное полотно заливается кипятком и складывается рулетом. Завертывание оформленного полотна – тяжелая мужская работа. После каждого раза шерсть на полотне сглаживается ладонью и прессируются кистью, чтобы не испортился рисунок. При каждом разе складывания полотна с оформленной шерстью заливается горячей водой. По окончании топтанием ног с него убирается вода. На следующий день этот полотнянный рулет раскладывается во весь размер. Таким образом, из этого получается намад.

Намадизготавливается также и с использованием оборудования. В этом случае он используется как ткань для изготовления такой теплой верхней одежды как чакман, челак, беостин и др. виды одежды.

Эта форма намадбофй бытует поныне в Бадахшане и в селениях Айнй (Фалгар). Многие ремесленники выражают беспокойство, что это ремесло исчезает. Житель города Хорога Гулдасти Мехровар является намадбофом.

В некоторых местностях Бадахшана есть семьи, чье семейное оборудование по намадбофй уже существует более 300 лет.

Жители Бадахшана занимаются намадбофй зимой. В это время население свободно от полевых работ. Прочесанная стриженная шерсть уже готова к использованию. При окрашивании шерсти никогда не используют что лио с химикатом, все только натуральное. В канун свадьбы для жениха обязательно изготавливают какую либо одежду из

намада. В последнее время потребность к намаду во многом возросла.

NAMADBOFI / NAMADMOLI is one of the most ancient crafts, which predominantly developed in rural places. *Namad* is a kind of wool carpet, which is floored for warming. *Namad* is soft, warm, and light. It is used in a cold wintery time.

Namad is predominantly used in the districts with the cattle-breeding developed. *Namad* is produced from the wool of small cattle (sheep, goat, angora etc.)

The producing way is the following: first of all, the cut wool is washed, dried, and combed. Then the part is dyed. And then, the wished drawing from wool is put on the cloth. Then the decorated cloth is poured with hot water and is folded up in duplet. The wrap of the decorated cloth is a hard men's work. After each time, the wool on the cloth is smoothed by a hand and pressed by a palm in order the drawing could not be spoiled. The cloth with the decorated wool is poured with hot water while each time of the cloth wrapping. Finally, water is put from it by feet's trampling. Next day, this cloth roll is unwrapped in all its size. *Namad* is made thereby.

Namad is also produced by using equipment. In this case, it is used as the cloth for producing so warm outer clothing as *chakman*, *beostin*, and other kinds of clothes.

This form of *namadbofi* exists in Badakhshan and Aini villages (Falghar) up to now. Many craftsmen express their anxiety that this craft disappears. The dweller of Khorog, Guldasti Mehrovar, is *namadbof*.

In some places of Badakhshan, there are the families whose family equipment for *namadbofi* exists more than 300 years already.

The dwellers of Badakhshan are engaged in *namadbofi* in winter. In this time, population is free of field work. The well-combed and cut wool is ready to be used. While dying wool, anything with chemical is never used, everything is natural only. On the eve of wedding, some clothes are obligatorily made for a fiancé. Recently, demand in *mamad* has increased more.

НАЪЛБАНДИ – ҳунари наълбандӣ яке аз шоҳаҳои ҳунарҳои оҳангарӣ ба ҳисоб рафт, аз замони қадим то ба имрӯз идома дорад.

Бояд гуфт, ки барои сохтани зини асп аввал танӯри оҳангариро бо оташи ангиштсанг сахт тасфонида, сипас, оҳани одиро дар он мегузоранд. Баъд аз сурх шудани оҳани дар оташбуда онро бо асбоби махсуси оташгирӣ аз даруни танӯр ё дастгоҳи наълсозӣ гирифта, бо болғаи вазнин оро медиҳанд ва дар ҳолати сурх шудани оҳан онро дар қолаби наъли пой асп гузошта, боз ҳам ба болғаи вазнин оро медиҳанд.

Баъди омода гардидани наъл усто онро бо мехчаҳои махсуси наълбандӣ дар пой асп мезанад.

Наълро бо мақсади он дар пойи асп мегузоранд, ки асп ҳангоми давидан, ё ин ки дар кӯҳу пуштаҳо ва ё дар вақти ба маърақаҳои бузкашӣ иштирок намудан аз пой наафтад, зеро он ки асп ҳайвони азимҷусса аст ва дар вақти давидан, агар дар пояш наъл набошад, пойҳояш зуд дардманд мегардад ва ҳам зуд-зуд мелағжад.

Тибқи иттилои мутахассисон, аввал бояд дар пойҳои пеши асп наълро банданд. Ҳангоми наълбандӣ аспро дар як мех сахт баста, як нафар бо ҳушмуомилағӣ аспро ба худ ҷалб менамояд ва усто наълро ба таври ғаврӣ дар ҷойи махсуси тағӣ пойҳои асп мезанад, ки ин ҳолат хеле хатарнок ҳам мебошад. Агар дар ҷойи ноқулаи пойи асп наълро занӣ, пойи асп дарманд мегардад.

НАЪЛБАНДИ – один из видов кузнечного дела, древнее ремесло подковывания верховых животных.

Способ изготовления подковы и подковывания: кузнечную печь топят углем, затем кладется туда в огонь горячей печи обыкновенное железо. После раскалывания железа до красна, извлекают его специальным прибором и далее молотком придают ему соответствующую форму подковы. Подковывания также осуществляется путем подогривания готовой подковы докрасна, забивается в ногу коня специальными гвоздичками.

Конь подковывается с той целью, чтобы он не подскользнулся.

Подковы забиваются сперва на передние ноги коня, а затем на задние. Процесс подковывания – сложный, требующий большого мастерства. Его нужно выполнять побыстрому и очень аккуратно. Ремесленник наълбанд знает как подготовить коня к подковыванию и куда забивать ему гвоздички. При ошибке можно коня превратить в инвалида.

NA'LBANDI is one of kinds of blacksmith's work, ancient craft of shoeing saddle-animals.

The way of producing shoe and shoeing is the following: a blacksmith's oven is heated with coal then usual iron is put into the fire of hot oven. After making red-hot, it is taken with special tools out of the oven and further it is given the form of shoe. Shoeing is also implemented by heating a ready shoe till it becomes to be red; it is choked with nails into the horse-hoof.

A horse is shod in order it could not slip.

Firstly, shoes are choked into front horse-hoofs, then – into back ones. The process of shoeing is complicated, requiring a big mastery. It needs to be implemented quickly and very accurately. The craftsman *na'lband* knows how to prepare a horse to shoeing and where nails must be choked by him. Otherwise, a horse can be turned into invalid.

НИШОЛЛО / НИШОЛЛОПАЗЇ – хунари пухтани нишолло, ки як навъ ширавори суннатиест. Усули тайёр кардани он: ба зарфи сирдор шакару обро чӯшонда, қиём мепазанд ва хунук мекунанд. Бех (решаи як навъ гиёҳ)-ро тоза шуста, реза карда, дар об мечӯшонанд. Баъди чӯшида ба рӯи об баромадани бех оби онро аз дока гузаронда, ба деги мис (ё зарфи сирдор) андохта, каме хунук мекунанд ва ба он сафедии тухуро андохта, бо чилчӯб лат мезананд. Ба кафки сафедии ҳосилшуда кам-кам қиём мерезанд ва бо чилчӯб лат заданро давом медиҳанд. Барои хуштаъмӣ ба қиём чавҳари лиму ва ванилин меандозанд. Агар шакари шӯшабаста об шавад ва қиём аз кафк чудо шуда наистад, онгоҳ

нишолло тайёр аст. Ранги нишоллои тайёршуда сап-сафед буда, хангоми бо белчай махсуси чўбин гирифтани нишолло он ғоз медиҳад.

Ба 0,5 кг шакар 0,5 об, як қошукча чавҳари лиму ва ванилин, сафедии 2 дона тухм, 20г бех лозим аст.

Нишолло дар тўйю маъракахои мардумӣ дар дастурхон гузошта мешавад.

НИШОЛЛО / НИШОЛЛОПАЗИ – ремесло изготовления нишолло, одного из вида традиционных сладостей.

Способ его приготовления: в эмалированной посуде кипятят сахар с водой, готовят сироп и остужают его.

Промывается и очищается бех, корень одного дикого горного растения, а затем его кипятят в воде. После закипания и появления на поверхности воды самого беха, эту воду процеживают и наливают в казан (или эмалированную кастрюлю), остужают, добавляют белки яиц и взбивают чилчўбом до образования густой белой пены. Затем туда постепенно наливается приготовленный сироп, продолжая все время взбивать. Для вкуса добавляется лимонная кислота и ванилин. Цвет готового нишолло белый и состав густой и однородный.

На 0,5 кг сахара, 0,5 л воды, по одной чайной ложке лимонной кислоты и ванилина, белки двух яиц, 20г бех.

Нишолло используют для свадебных и других традиционных праздников.

NISHOLLO / NISHOLLOPAZI is a craft of producing *nishollo*, one of kinds of traditional candies.

The producing way is the following: in enamel ware, sugar and water are boiled, syrup is cooked and cooled.

Beh, the root of wild mountainous plant, is washed and cleaned, and then it is boiled in water. After starting boiling and appearing itself *beh* on the surface of water, this water is filtered and poured into cauldron (or enamel pan), cooled, egg-whites are added and whipped with *chilchub* till solid foam is formed. Then the prepared syrup is gradually poured there, continuing

being whipping all time. Lemon acid and vanillin are added for taste. The color of ready *nishollo* is white, and its consistence is solid and smooth.

For 0,5 kg. sugar – 0,5 l. water, one teaspoon lemon acid and vanillin, egg-whites - two eggs, and 20 g. *beh*.

Nishollo is used for weddings and other traditional celebrations.

НОНПАЗӢ – хунари пухтани нон, ғизои асосии мардуми тоҷик, ки аз орди гандум тайёр карда мешавад. Дар фарҳанги тоҷикон нонҳои гуногун пухта мешаванд. Гуфтан мумкин аст, ки ҳар як тӯю маъракаи нони хосаи худро дорад: нони хонагӣ, фатир, фатири варақӣ, кулчаи равғанӣ, фатири боҷазза, фатири ширмол, қотурма, чаппотӣ, гирдача, кулчача, нони обӣ, гичда, зағора ва ғайра.

Нонро дар танӯр / чакдон / дегдон, тафдон, тоба ва ғайра аз ордҳои асосан гандум ва баъзан чав, ҷуворӣ, ҷуворӣ сафед мепазанд. Тарзи пухтани нонҳо гуногун аст. Он аз маҳал, ҷои истифода ва ҳоказо вобаста аст. Нонҳо ҳаҷман хеле гуногунанд, вале шакли нони тоҷикӣ ҳамеша гирд аст.

НОНПАЗӢ – ремесло приготовления нон / хлеба, основной пищи таджиков, который готовится из пшеничной муки. В культуре таджиков пекут различные виды нона / лепешек. Можно сказать, что каждое традиционное мероприятие, праздник имеет свой вид лепешек: нони хонагӣ, фатир, фатири варақӣ, кулчаи равғанӣ, фатири боҷазза, фатири ширмол, қотурма, чаппотӣ, гирдача, кулчача, нони обӣ, гичда, зағора и множества др.

Нон пекут в специальных печах – танӯр / чакдон / дегдон, а также сковородах тафдон, тоба. Все виды нон готовятся обычно из пшеничной (редко ячменной, кукурузной) муки. Способ приготовления нон разный. Это зависит от разновидности нона, его предназначения (на какое мероприятие он готовится) и местности. Нон бывает множества размеров – от самых маленьких кулчача до больших размеров. Однако, таджикский нон всегда имеет круглую форму.

NONPAZI is a craft of producing *non* / bread, main food of the Tajiks, which is cooked from wheat dough. In the Tajiks' culture, different kinds of *non* / flatbreads are baked. One can say that each traditional event, celebration has its own kind of flatbreads: *noni khonagi*, *fatir*, *fatiri varaki*, *kulchai ravghani*, *fatiri bojazza*, *fatiri shirmol*, *loturma*, *chappoti*, *girdacha*, *kulchacha*, *noni obi*, *gijda*, *zaghora*, and many others.

Non is baked in special ovens – *tanur/chakdon/degdon* as well as in frying pans *tafdon*, *toba*. All kinds of *non* are usually cooked from wheat (seldom barley and corn) dough. The way of producing *non* is different. It depends on the variety of *non*, its assignment (for what event it is cooked) and place. *Non* has many sizes – from the smallest *kulchacha* to the largest sizes. However, a Tajik *non* always has a round form.

ОИНАХАЛТА, халтачаи росткунчашакли латтаги ё гулдузишуда. Барои нигоҳ доштани оинаи хурдакак аз тарафи занон истифода бурда мешуд. Бештар дар чихози арусон чой дорад. Айни ҳол аз истифода баромадааст.

ОИНАХАЛТА, тряпочный или вышитый гулдузи прямоугольный мешочек. Используется для хранения женского зеркала. К настоящему времени постепенно выходит из употребления.

ОИНАХАЛТА is a rag or embroidered with *gulduzi* rectangle little sack. It is used to keep a women's little mirror. It has been gradually going out of the use by the present time.

ОРДАК (ниг.: ПАРВАРДА / ПЕЧАК)

ОХАНГАРӢ – хунари қадимаи тоҷикон.

Ҳабибов Акрам аз айёми хурдсолӣ, аниқтараш аз синни 16-солагӣ бо ҳамроҳии падараш Аҳроров Ҳабибназари охангар аз солҳои 1949 бо аҳли оилашон аз шаҳри Истаравшан бо даъвати мардуми ноҳияи Спитамен ба ноҳияи мазкур ҳамчун устои охангар кӯчида омадаанд.

Ҳабибов Акрам аз падараш касби оҳангариро омӯхта, то имрӯз ба касби оҳангарӣ майлу рағбати зиёд дошта, касби оҳангарӣ барои ӯ ҳамчун касби авлодӣ зина ба зина то имрӯз мерос мондааст. Таии зиёда аз 50 сол мешавад, ки бо ин касби оҳангарӣ ба мардум хизмат мерасонад.

Дукони кории ӯ дар наздикии мактаби №1, кӯчаи Эргаш Юсуфи маркази ноҳияи Спитамен ҷойгир буда, ҳамроҳи писаронаш фаъолият мекунад.

Асбобҳои тайёрнамудаи ӯ аз зумраи инҳоянд: табар, теша, дисти калон, дисти хурд, потеша, кордҳои гуногун оташгирак, кафгир, кетман, бел, тавари мусулмонӣ, тавари русӣ, зогнӯл, фонаи ҷӯбкафонӣ, гулмеҳи оҳанӣ, наъли асп ва монанди инҳо, ки аз ҳар гуна навъҳои металлҳои пӯлодӣ ва оҳанӣ месозад.

Тарзи тайёр намудани ин гуна асбобҳо бо дастгоҳи маҳсуси қадимаи оҳангарӣ сохта мешавад. Яъне дастгоҳи оҳангариро танӯр ё тафдон мегӯянд. Аввал дар даруни танӯр ангиштсангро месӯзонанд ва баъд дар гармии оташ ё алови он, ки бениҳоят ҳарорати гармии баланд дорад, бо асбоби маҳсуси метали пӯлодӣ ё ҳар гуна оҳанро дошта, дар оташдон мегузорад, ки то ба мисли оташ сурх шудани он нигоҳ дошта мешавад ва баъдан аз оташдон ўро гирифта, ба қолаби маҳсус ё мизи коргарӣ гузошта, бо болғаи калон маводро оро медиҳанд.

Бояд тазаккур дод, ки сохтани табар, теша, корд, дисти мусулмонӣ ва дигар асбобҳои начҷорӣ маҳсус аз метали пӯлодӣ ё ресори мошин, клапанҳои мошин сохта мешавад. Ва барои тайёр намудани каланд, бел, аловгирак, лапотка, кафгирҳои гуногун метали оҳаниро истифода мебаранд.

Ҳабибов Акрам бо касби оҳангарӣ дар ноҳияи Спитамен ва водии Зарафшонзамин хеле машҳур буда, хунари волои онро дар аксар намоишгоҳҳои хунарҳои мардумӣ, фестивалҳои озмунҳо ба намоиш гузоштаанд.

Бояд гуфт, ки шогирдони Ҳабибов Акрам фарзандони ӯ мебошанд. Аз ҷумла Ҳабибов Авазназар соли таваллудаш 1969, Ҳабибов Азамҷон соли таваллудаш 1970 ва Ҳабибов

Аброрҷон соли таваллудаш 1972 буда, ҳамроҳи падарашон то ҳол бо касби оҳангарӣ фаъолият доранд.

Соли тавалудаш 1944, миллаташ тоҷик, маълумоташ миёна, истиқоматкунандаи вилояти Суғд, ноҳияи Спитамен, кӯчаи Лола Турсунова, хонаи 6, тел: 928721317.

ОХАНГАРИ – кузнечное дело.

Акрам Ҳабибов с юношеского возраста тяготел к кузнечному делу, так как его отец усто Ҳабибназар Аҳроров был превосходным мастером-кузнецом. В 1949 году его отца пригласили в район Спитамен. И они всей семьей из г. Истравшана переехали сюда.

Акрам Ҳабибов уже 50 лет служит жителям своей местности своим кузнечным мастерством.

Его мастерская расположена рядом со школой №1, по улице Эргаша Юсуфи в центре Спитамена. Он работает в ней со своими сыновьями, которых воспитал сам.

Он изготавливает различные приборы быта как топор, теша (разновидность топора), серп, косу, ножи, кочергу, шумовки, кетмени, лопатки, и множества других предметов быта, а также подковы и пр.

Все эти изделия изготавливаются из металла, железа в традиционной кузнечной печи.

Акрам Ҳабибов сегодня прославленный мастер-кузнец не только в районе Спитамена, но и во всей Зарафшанской долине. Его изделия часто выставляются на выставках, конкурсах.

Его учениками являются его дети: Авазназар Ҳабибов (1969г.р.), Азамҷон Ҳабибов (1970г.р.) и Аброрҷон Ҳабибов (1972 г.р.).

Акрам Ҳабибов (1944 г.р.), таджик, образование среднее, адрес: р-он Спитамен, ул. Лола Турсунова, дом 6, тел: 928721317.

OKHANGARI is a blacksmith's work.

Akram Habibov was drawn to a blacksmith's work from his youth because his father, usto Habibnazar Ahrorov, was a nice

master-blacksmith. In 1949, his father was invited to Spitamen district. And they together with all family moved there from Istaravshan.

For 50 years, Akram Habibov has been serving to the dwellers of his place with his blacksmith's mastery.

His workshop is situated near the school №1, Ergash Yusufi street, in the centre of Spitamen. He works with his sons in it, who were upbrought by himself.

He produces different things of life: axe, *tesha* (variety of axe), sickle, scythe, knives, poker, skimmer, mattock, spade, and many others as well as horseshoes etc.

All of these items are produced from metal, iron in a traditional blacksmith's oven.

Today, Akram Habibov is famous master-blacksmith not only in Spitamen district but also all over Zeravshan valley. His items are often exposed in exhibitions and competitions.

His pupils are his children: Avaznazar Habibov (born in 1969), Azamjohn Habibov (born in 1970), and Abrorjohn Habibov (born in 1972).

Akram Habibov (born in 1944), Tajik, secondary education, address: Spitamen district, Lola Tursunova street, h. 6, tel.: 928721317.

ПАРВАРДА / ПЕЧАК / ОРДАК – яке аз навъҳои ширинии суннати, шакли чоркунҷачаи майдаро доро, рангаш сафед аст, баъзан раҳ-раҳ ранг мекунанд.

Тарзи тайёр кардани он чунин аст: Қандро то қиём шуданаш дар об каме ҷавҳари лиму андохта мечӯшонанд. Баъд қиёмро ба зарфи мисин ё сирдори равғанмолида андохта, ба даруни деги калони пур аз об мегузоранд ва то хунук шуданаш босуръат давр мезанонанд. Ҳангоми даврзанӣ қиём паҳн шуда, ба деворҳои зарф мечаспад. Қиёмро чанд маротиба ба мобайн ғун ва рӯгардон мекунанд. Ҳамин ки қиём хунук шуд, онро каме ба орди тозаи гандум меғелонанд. Сипас, калобавор дароз карда, то сафед шудани қиём дар меҳи сутунии махсус печутоб медиҳанд. Қиём, ки сафед шуд, онро дар рӯи гарди орд зуволаро мегиранд. Зуволаро бо-

рику дароз карда, майда-майда мебуранд. Баъд ба он боз гарди орд пошида, ба зарфе мегиранду боляшро чанд соат бо кӯрпача ва ё ягон чизи ғафс мепӯшонанд. Сипас, парварда орд тоза карда мегиранд.

Барои тайёр кардани 1 кг парварда 0,5 кг орд, 5 истакон шакар ё қанди кӯфта, 1 истакон об ва як қошукча маҳдули чавҳари лиму лозим аст.

ПАРВАРДА / ПЕЧАК / ОРДАК – один из видов традиционных сладостей. имеет форму маленьких квадратиков, белого цвета, иногда раскрашивается в полоску.

Способ приготовления: сахар кипятят в воде до образования густого сиропа, во время кипячения добавляют немножко лимонной кислоты. Затем сироп убирают в медную или эмалированную посуду, смазанную растительным маслом и ставя эту посуду на водяную баню (в большой казан с водой) остужают, постоянно вращая её в воде. Во время вращения сироп расширяется и прилепает к краям посуды, поэтому сироп при вращении постоянно собирают в середину и переварачивают. Как только сироп остыл в него добавляется немного пшеничной муки и скатывается. Затем ему придают форму удлинённо раскатанного клубка и добела взбивают и вращают вокруг специальной оси. Как только сироп становится полностью белым его месят с мукой как зуволла. А после придают ей удлинённую небольшого диаметра форму, которую режут маленькими кусками. Затем опять кусочки посыпают мукой и убирают в посуду, которую тепло накрывают одеялом или курпачой на несколько часов. И только по истечении времени каждый кусочек убирают из посуды, прочищая его от муки.

Для приготовления 1 кг парварда / ордак / печак нужно 0,5 кг муки, 5 стакана сахарного песка, 1 стакан воды и 1 чайная ложка разведённой лимонной кислоты.

PARVARDA / ПЕЧАК / ОРДАК is one of kinds of traditional candies. It has the form of small squares, white color, sometimes is dyed in stripe.

The producing way is the following: sugar is boiled in water till solid syrup appears, but while boiling lemon acid is added a little. Then, the syrup is put in copper or enamel ware, covered with vegetable oil, and this ware is put in water bath (into a large cauldron with water), cooled, turning it in water constantly. While turning, the syrup increases and is stuck to the ware's edges, therefore the syrup is constantly gathered in the middle and turned up. While the syrup is cooled, little wheat dough is added to it and rolled. Then it is given the form of elongate rolled ball, and it is whipped and turned around a special axis. When the syrup fully becomes to be white, it is kneaded with dough like *zuvola*. And after that, it is given elongate form of small size, which is cut for small pieces. Then, the pieces are again poured with dough and put in ware, which is warmly covered with *kurpacha* for several hours. And after the time had expired only, each piece is put out of ware, cleaning it from dough.

Ingredients for 1 kg. of *parvarda/ordak/pechak*: 0,5 kg. flour, 5 glasses of sugary sand, 1 glass of water, and 1 teaspoon of solved lemon acid.

ПЕЧАК (ниг.: ПАРВАРДА / ОРДАК)

РУБОЙ / РУБОИХОНӢ / РУБОИГУӢ. Дар фарҳанги тоҷикон ба якҷанд маъно истифода бурда мешавад.

Рубой – 1) жанри назм; 2) жанри мусикӣ.

Рубоихонӣ – 1) хунари бадеии шеърдониву шеърхонӣ; 2) хунари мусикӣ (1); яке аз суннатҳои асосии сарояндагии суннатии тоҷикон (2).

Рубой аслан жанре аз назм аст, ки дар фарҳанги мардуми тоҷик ҳам шакли китобӣ ва ҳам шифоҳӣ дошта, дар ҳарду маврид таърихи беш аз ҳазорсола ва истифодаи фаровон дорад. Рубой аз ҷаҳор мисраъ (ду байт) таркиб меёбад, ки қофиябандии он ду навъ аст: ААБА ва ААББ. На ҳар қолиби манзуме, ки дорои ҷаҳор мисраъ аст, рубой мебошад; рубой аз мисраъҳои 11-13 ҳичой сохта мешавад. Дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик рубой аз ҷиҳати мавзӯӣ барои

тасвири эҳсосот ва ҳоли равонии гӯянда ва инъикоси андешаву вазъи иҷтимоии ӯ қолиби муносиб аст. Дар сохтори маъноии рубоӣ ду мисраи аввал ба баёни экспозитсия (тезис) ва ду мисраи сонӣ ба баёни муҳокимаву шарҳи фикри байти нахуст ва натиҷагирӣ ихтисос меёбанд. Дар суннати рубоисароӣ образҳо ва рамзҳои бадеӣ, номи фаслҳо, чашнҳо, номҳои асотириву таърихӣ ва ғ. барои баёни ишқ, тақдиру сарнавишт ва ғарибӣ, андешаи марғу зиндагӣ истифода мешаванд:

Ин маҳа бубин, дар осмон нимпора,
Нимуш – гули арғувон, нимуш – лола.
Лола ба даруни худ сиёӣ дора,
Ёри мана бин, ай ман чудой дора.

Шакли мӯҷазу оҳанги равони жанри мазкур бо мусиқӣ созгор аст, бино бар ин, дар бисёре аз мавридҳо рубоӣ бо оҳанги мусиқӣ суруда мешавад. Агарчи рубоӣ шакли бисёр қадими осори шиғоҳии тоҷикон ба шумор меравад, дар давраи муосир низ қорбурди васеъ дорад. Рубоии шиғоҳӣ, монанди ақсар жанрҳои дигари мардумӣ, ба лаҳҷаҳои гуногуни тоҷикӣ низ суруда мешавад. Дар баҳши қалоне аз рубоӣҳои шиғоҳии тоҷикӣ, пеш аз ҳама, дар рубоӣҳои ишқӣ, мавзӯ ба сурати муқолама (диалог)-и ду нафар баён мегардад ва аз ин ҷиҳат, ба хусусиятҳои жанри бадеҳа монандӣ дорад.

РУБОИ / РУБОИХОНИ / РУБОИГУИ. В таҷикской культуре имеет несколько значений

Рубай – 1) поэтический жанр; 2) музыкальный жанр.

Рубоихонӣ – 1) художественное чтение, декламирование и знания стихов в жанре рубаи;

2) один из видов музыкально-исполнительского искусства (1); одна(из двух) основных традиций певческой традиционного искусства таджиков (2).

Рубаи относится к одному из самых распространенных и популярных поэтических жанров в таджикской культуре – четверостишиям. Имеет устную и письменную формы с более десятивековой историей. *Рубои* состоит из четырех

строк (двух байтов), рифмование которых, как и в *дубайти*, имеет два вида: ААБА и ААББ. Не каждая поэтическая форма, содержащая четыре строки, является рубои; строка в рубои состоит из 11-13 слогов. В устной традиции таджикского народа рубои представляет органичную форму для отражения темы эмоционального и психологического состояния автора / исполнителя, его философских и социальных взглядов и размышлений. В смысловой структуре рубои первые две строки отводятся для экспозиции (тезиса), третья и четвертая – для рассуждения и трактовки мысли, изложенной в первом *байте* с последующим заключением. В устной традиции рубоихони / рубоигуи [rubāīkhānī / rubāīgōī] с целью отражения лирических мотивов, а также социально-философских тем (о судьбе, чужбине, жизни и смерти и т.д.) широко используются художественные образы и символы, названия времен года, предметов природы, небесных тел, праздников, имена мифологических и исторических персонажей и т.д. Например:

Ин маха бубин, дар осмон нимпора,

[In maha bubin, dar āsmān nimpōra]

Нимуш – гули арғувон, нимуш – лола.

[Nimush guli arǧuvān, nimush – lāla]

Лола ба даруни худ сиёй дора,

[Lāla ba daruni khud siyāyī dāra]

Ёри мана бин, ай ман чудоӣ дора.

[Yāri mana bin, ay man judāyī dāra]

Лаконичная форма и органичная метрика данного жанра способствуют его музыкальному оформлению, поэтому часто рубои исполняется в сопровождении музыки. В целом, рубои сохранил свою многовековую популярность и имеет широкое распространение в современной устной культуре таджиков. Устные рубои, как и все народные жанры, исполняются на различных диалектах и говорах таджикского языка. В ряде устных таджикских рубои, чаще – лирического характера, тема излагается через диалог. Данная особенность рубои имеет общность с элементами жанра бадеха.

RUBOI / RUBOIKHONI / RUBOIGUI belongs to one of widely-spread and popular poetical genres in a Tajik culture – quatrains. It has both an oral form and a written form as well as a many-centuries- old history. *Ruboi* consists of four lines (two bayts), rhyming of which, as in *dubayti*, has two kinds: AABA and AABB. Not each poetical form, containing four lines, is *ruboi*; line in *ruboi* consists of 11 – 13 syllables. In an oral tradition of the Tajiks, *ruboi* represents organic form to reflect the themes of emotional and psychological condition of author / performer, his philosophical and social views and thoughts. In a semantic structure of *ruboi*, the first two lines are given for exposition (thesis), the third and fourth lines – for reasoning and interpreting the thought, stated in the first *bayt* with the conclusion following. In an oral tradition *ruboikhoni* and *ruboigui*, artistic patterns and symbols, the names of year season, planets, celebrations, the names of mythological and historical personages, and others are widely used for the purpose of reflecting lyric motifs as well as social-philosophical themes (about destiny, foreign land, life, death, and others).

For example:

*In maha bubin, dar osmon nimpora,
Nimush – guli arguvon, nimush – lola,
Lola ba daruni khud siyei dora,
Yori mana bin, ai man lodoi dora.*

A laconic form and organic metrics of the genre contribute to its musical decoration, therefore *ruboi* is often performed in a musical accompany. Overall, *ruboi* has preserved its many-centuries-old popularity and is widely-spread in a modern oral culture of the Tajiks. Oral *rubois*, as all folk genres, are performed in different dialects of Tajik language. In a number of oral Tajik *rubois*, often of lyric character, theme is performed through dialogue. This specialty of *ruboi* has the commonality with the elements of *badeha* genre.

САББОҒӢ – рангдихии матоъ. Барои интихоби дӯрусти ранг пешакӣ нахи матоъро муайян кардан лозим аст. Бо ин мақсад як тору пуди матоъро кашида гирифта, эҳтиёткорона

бо гӯгирд месӯзонанд, агар ресмон зуд, як хел, бо алангаи равшан шуъла зада, дар ин асно бӯи коғазӣ сӯхта кунанд, хокистараш оҳиста пош хӯрад, пас ин матоъ аз нахи растанӣ (пахтагин, катонӣ ё вискозӣ) аст. Абрешими атсетатӣ низ зуд дармегирад, вале дар нӯги ресмон лӯндаи саҳти сиёҳтоб ҳосил мешавад. Ресмони даргирифта аз аланга дур шавад, намесӯзад, ҳангоми сӯхтан бӯи чавҳари сирко меояд. Капрон ё нейлон дар намегирад, балки гудохта шуда, лӯндаи мулоим ҳосил мекунад. Ресмонҳои нахи маҳсулоти чорво ё пилла (пашм, абрешими табиӣ) бад дар гирифта, лӯнда мешаванд ва ҳангоми расидан зуд пош меҳӯранд, дар вақти сӯхтан аз онҳо бӯи устухони сӯхта меояд.

Дар шароити хона чор хел ранг истифода мешавад:

1. рангҳо барои матоъҳои пахтагӣ, катонӣ ва матоъҳои нахашон вискозӣ;
2. рангҳо барои матои пашмин;
3. рангҳо барои матои абрешими табиӣ;
4. рангҳои универсалӣ барои ҳама гуна нахҳо ва омехтаи онҳо (ғайри абрешими атсетатӣ ва нахҳои синтетикӣ).

Як халтача ранг барои саббоғии 400 г маснуот мерасад. Барои маснуот ва матои абрешими табиӣ ду баробар зиёд ранг лозим (як халтача ранг ба 200 г матоъ). Агар вазни маснуоти рангшаванда ба вазни тавсияшудаи дастури ранг мувофиқ ояд, матои сафед ранги нишондодаи тамғакоғазро мегирад. Ҳангоми саббоғии матои ранга ранги матоъ дигар мешавад (масалан, агар матои зардро ба ранги кабуд андозанд, сабз мешавад).

Маснуоти тарангро бо ранги баландтари ҳамранг ё ранги сиёҳ саббоғӣ кардан лозим. Кулли матоъҳоро (новобаста ба рангашон) сиёҳ кардан мумкин аст, вале тобиши ранги аввала боқӣ мемонад. Барои сиёҳи баланд кардани маснуоти сурх, чигарӣ ва қаҳваранг ба ҳар як халтача ранги сиёҳ 1 / 3 халтача ранги сабз ё сабзи баланд, ба матоъҳои сабз 1 / 5 халтача ранги бунафш ё қаҳвагӣ омехтан лозим.

Абрешими табииро бо ранги маҳсус, инчунин бо ранги барои матоъҳои пахтагин саббоғӣ мекунад.

Матоъхоро аз нахҳои навъашон гуногун ва нахҳои омехта мебофанд ва бинобар ин муайян кардани нахи онҳо мушкил аст. Барои саббоғии ин қабил матоъ як порчаи онро ба маҳлули сӯзони ранг 5-10 дақиқа андохта, месанҷанд.

САББОГИ – красильное дело, ремесло крашения тканей. Для правильного выбора краски необходимо предварительно определить состав нитей ткани: растительный (хлопок, лён, вискоза) или ацетатный шелк, капрон, нейлон или нитки, происходящие из животного мира (шерстянные, натуральный шелк). Это можно определить путем жжигания нитки.

В домашних условиях можно использовать четыре вида краски:

1. для хлопковых, льняных и с вискозными нитями ткани;
2. для шерстянных тканей;
3. для натурального шелка;
4. универсальную краску для всех видов тканей (кроме имеющих ацетатные и синтетические нити).

Одного мешочка краски хватает для крашения 400 г ткани. Для натурального шелка краски нужно вдвое больше (на один мешочек 200г ткани). Даже если все ткани перекрашивать в черный, при окрашивании все равно остается перелив прежней краски. Другой способ во время окрашивания меняется цвет ткани, например, если соединить желтый и синий образуется зеленый цвет.

SABBOGI is dyeing work, the craft of dyeing cloths. In order to choose paint correctly, it is necessary previously to determine the structure of cloth's threads: plant (cotton, linen, and viscose), acetated silk, kapron, nylon, or the threads produced from animals (wool, natural, and silk). It can be determined by burning a thread.

In domestic conditions one can use four kinds of paint:

For the cloths with cotton, linen, and viscose threads;

For wool cloths;

For natural silk;

Universal paint for all kinds of cloths (excepting available acetated and synthetic threads).

One little sack of paint is enough to dye 400 g. of cloth. A natural silk requires the paint increased in two times more (one little sack of paint for 200g. of cloth). Even if to all cloths are re-dyed in black, while dyeing, previous paint is over poured anyway. Another method: while dyeing, the color of cloth chances, for example, if to combine blue and yellow, green color is formed.

САНДУҚСОЗӢ. Сандуқ асбоби рӯзгор мебошад, ки шақли қуттии калонеро дорад. Дар он анчоми рӯзгор, асбоби зинат ва дигар чизҳои нодирро нигоҳ медоранд. Дар сандуқҳои ҷӯбӣ ғалла низ нигоҳ медоранд, ки он ҳаҷман калонтар буда, одатан онро оро намедиҳанд. Дар гузашта қачоваро низ сандуқ мегуфтанд, ки ҷанговарон ба пушти фил баста, ба дарунаш нишаста, тирандозӣ мекарданд.

Сандуқсозӣ намуди маъмули ҳунармандӣ буда, намудҳои гуногуни сандуқ дар зиндагии мардум ба таври васеъ истифода мешавад. Сандуқ асосан ду вазифаро иҷро мекунад: аввал, вазифаи маҳзан: дар даруни он чизҳои қиматбаҳо нигоҳ дошта мешавад; сониян, дар болои сандуқ таҳмони кӯрпаю болиштро рост мекунанд, ки он як навъ ороиши хона мебошад.

Сандуқ дар маросими тӯӣ арӯсӣ мавриди истифода қарор мегирад. Арӯсони тоҷик ҳатман ба хонаи домод 1-2-тогӣ сандуқи калон ва хурд гирифта мебаранд ва дар болои онҳо таҳмони кӯрпаю болишти худро монда, бо болопӯш оро медиҳанд.

Ҳунармандон дар ибтидо сандуқро аз пӯсти ҳайвонот ва баъд сандуқро аз ҷӯб ва филизот месохтанд. Тахтаҳои пеш, қафо ва зери сандуқро ба ҳам васл намуда, мехкӯб мекунанд. Тахтаҳоро суфтаву ҳамвор намуда, қисми пеши сандуқро гулпартоӣ карда, оро медиҳанд.

Сандуқсозон сандуқҳои тунукагиро низ месозанд: аз рӯи тахта тунука кашида, онро ба таври дилхоҳ оро медиҳанд. Тунуқаро бо мех зада, дар рӯи он нақши гул ё ягон нақши

дигар мепартоянд ва ба рӯяш ранг мемоланд. Баъзан, тунукаро аввал нигор баста, баъд ба сандуқ бо мех мустаҳкам мекунад. Тунукаро назада, танҳо тавассути рангҳои гуногун ба таври дилхоҳ низ нигор мебаранд. Қисми болоии сандуқ – дари он камоншакл буда, бо часпак ба қуттии он пайваст мешавад. Барои бардоштани сандуқ аз ду паҳлӯяш ҳалқа мешинованд, ки вазифаи дастаро иҷро мекунад. Бо мақсади аз замин болотар истодани сандуқ дар чор кунҷи он поя мегуздоранд.

Пештар дар бозорҳои Хучанд, Хулбук, Хатлон, Самарқанд, Бухоро, Истаравшан, Қаратоғ, Ҳисор ва ғайра растаҳои махсуси сандуқфурӯшӣ хеле маъмуланд. Айни замон, ин анъанайи мардумӣ моҳияти худро гум накарда, дар бозорҳои ҳама шаҳру ноҳияҳо растаҳои махсуси сандуқсозон мавҷуд аст.

Сандуқҳои намуди шашгӯшак, ҳаштгӯшак, кӯчқорак, найзадор ва бодомча намунаи барҷастаи санъати амалӣ ба ҳисоб мераванд. Дар Тоҷикистон корхонаҳои махсуси сандуқсозӣ низ фаъолият доранд. Гарчанде ин касб аз авлод ба авлод гузашта меояд, ҳар як устои сандуқсоз сирру асрори махсус ва услуби хоси сандуқсозии худро дорад. Дар ҳамаи минтақаҳои Тоҷикистон сандуқсозони маъруф мавҷуданд.

Солҳои охир сохтану дар рӯзгор истифода намудани сандуқҳои ҷубини кандакорикардашуда хеле маъмул аст.

САНДУҚСОЗИ – ремесло изготовления сундуков, предмета быта, имеющего форму прямоугольника. Его используют для хранения тканей, украшений и других драгоценностей; в других сундуках хранили предметы быта. Существовали деревянные сундуки без украшений, размером больше чем вышеназванные для хранения пшеницы.

Сандуқсозӣ очень востребованное художественное ремесло. В быту таджика сундук выполняет две функции: как ларец, в котором хранятся одежда, драгоценности и пр.; и как своего рода подставка, над которым складываются курпа и курпачи. В свою очередь таким образом сложенные курпа и курпачи украшают внутреннее оформление дома.

Сундук особенно в обиходе в свадебных приготовлениях. Таджикские невесты должны иметь 1-2 больших и маленький сундук. А во время свадебных церемоний для общего обозрения над сундуками складывают свои курпа, курпачи и подушки.

Исторически сперва были кожаные сундуки, впоследствии деревянные и металлические. Передняя часть сундука красочно оформляется. С двух сторон сундука делаются металлические ручки, они используются при передвижении. Снизу сундук имеет четыре ножки и стоит на 5-6 сантиметров выше пола.

Раньше особенно славились своими сундуками базары Худжанда, Хулбука, Хатлона, Самарқанда, Бухоры, Истаравшана, Каратога, Хисора. В настоящее время на базарах также есть ряды продавцов сундука.

Разновидности сундуков шашгӯшак, хаштгӯшак, кӯчкорак, найзадор и бодомча – являются великолепными образцами прикладного искусства. В Таджикистане функционируют также и специальные предприятия, изготавливающие сундуки.

Ремесло с андуксози для многих мастеров также родовое. Каждый мастер имеет в этом деле свои секреты. Это ремесло в быту всех регионов страны. Каждая местность оформляет сундук по-своему. В последнее время дизайн сундуков сильно изменился. Вместо разукрашивания, стали использовать стиль кандакори.

SANDUQSOZI is the craft of producing chests, thing of life, having the form of square. It is used to keep cloths, decorations, and other jewelry; things of life were kept in other chests. There were wooden chests without decorations as well as with sizes more than the above-noted to keep wheat.

Sandugsozi is a widely-demanded artistic craft. In the life of Tajik, chest fulfils two functions: as casket, where clothes, jewelry, and others; and as, in its sense, supporter, where *kurpa* and *kurpacha* were put. In its turn, the folded *kurpa* and *kurpacha* adorn an internal design of house thereby.

Sandug is especially used in wedding preparations. Tajik fiancées must have 1 – 2 large chests and 1 small one. And while wedding ceremonies, they put their *kurpa*, *kurpacha*, and pillows on the chests for public view.

Historically, skin chests had appeared initially, then wooden and metal ones appeared. A frontal part of chest is decorated colorfully. Metal handles are attached to two sides of chest in order it can be moved. Chest has four legs and stands for 5 – 6 sm. over the floor.

The bazaars of Khujand, Khulbuk, Khatlon, Samarqand, Bukhara, Istarvshan, Karatoga, and Hissar were famous for their chests before. At the present time, there are also the ranges of chest sellers in bazaars.

The varieties of chests *shashgushak*, *hashtgushak*, *kuchkorak*, *naizador*, and *bodomcha* are magnificent samples of applied art. In Tajikistan, special manufactures also function to produce chests.

The craft *sandugsozi* is also a family craft to many masters. Each master has his own secrets in this matter. This craft is in the life style of all regions of country. Each district decorates a chest in its style. Recently, the design of chests has changed mostly. The style *kandakori* became to be used instead of painting.

САТО (ниг.: Созтарошӣ)

САТО – сози муסיкии суннатии камонӣ. Хеле ба танбӯр монанд аст, вале косаи он калонтар аст. Баъзан навозандагон танбӯрро гирифта бо камонча менавозанд, онро сато номида.

Сато аз дарахти тут сохта мешавад ва дарозии умумии соз 130-140 см мешавад. Сато сози диатоникӣ мебошад.

Солҳои 40-ми асри гузашта дар баробари дигар созҳои суннатӣ сато низ реконструктсия карда шуд. Вале дар шакли нав он дар амалияи муסיқӣ қабул нашуд. Сато садои хоҳе дорад, дар шаклҳои якка ва ансамбли маъмул аст. Диапазони сато ми октаваи хурд то до³ мебошад.

САТО – струнно-смычковый традиционный музыкальный инструмент. Сато очень похож на струнно-щипковый инструмент танбур, но его корпус чуть больше. Но некоторые музыканты играют смычком и на танбуре, называя его сато.

Сато изготавливается из дерева туты, общая его длина 130-140 см. По строю он диатонический

Сато в 40-х годах прошлого столетия подвергся так называемой реконструкции, но как темперированный инструмент он так и не прижился. Сато сильно отличается своим необычно тембром, используется соло и в ансамбле. Диапазон сато ми малой октавы – до³.

SATO is a bow-stringed traditional musical instrument. *Sato* looks like a stringed instrument played by plucking *tanbur*, but its corpus is bigger a little. However some musicians also play with a bow on *tanbur*, calling it *sato*.

Sato is produced from mulberry wood and its length is 130 – 140 sm. It is diatonic in tune.

In the 1940s, *sato* was subjected to so-called reconstruction, but, as a tempered instrument, it never adapted. *Sato* is distinguished for its unusual timbre, is used as solo and in ensemble. The diapason of *sato*'s mi of minor octave is do.

СИЛСИЛА (ниг. Заргарй).

СОЗТАРОШЙ – хунари тарошидани созҳои мусикиро гӯянд. Дар фарҳанги тоҷик созҳои мусикии зиёде маъмуланд, ҳар кадом хусусияти садои худро доро буда, ба тарзи муҳталиф тарошида мешаванд. Созҳои миллии тоҷик таърихи бостонӣ доранд. Дар тули таърих баъзеашон аз байн рафтанду ба ҷои онҳо созҳои нав пайдо шуданд. Масалан, созҳои мусикии дунай (қўшнаӣ), чанг, танбӯр, най, ғижак, дутор, дафу доира зиёда аз 5 ҳазор сол маълуму маъмул буда, аз навои онҳо имрӯз ҳам ҳаловат мебаранд. Дар маъхазҳои таърихии мусикӣ қариб 100 номгӯӣ созҳои милли ҳаст, вале имрӯз тахминан нисфи онҳо боқӣ мондааст.

Созҳои мусиқии тоҷикон гурӯҳҳои камонӣ, тории мизробӣ, чӯбӣ-нафасӣ, мисӣ-нафасӣ, зарбӣ-торӣ, зарбиरो дар бар мегирад.

Имрӯз хунармандони зиёдеро номбар намудан ҷоиз аст, ки дар касби худ беҳамтоянд. Инҳо, ба монанди Усто Зайниддин Начмиддинов, Усто Абдурахим Муродов, Усто Дона Зиёев, Усто Мирзошариф Нуров, Усто Убайдулло Ҳочиев, Усто Азим Ҳочиев, Усто Ширин Ҳочиев, Усто Сафаралӣ Давлатов, Усто Амробег Бегов, Усто Шамсулло Умаралиев, Усто Маҳмадсаид Зиёев, Усто Ҳайдаралӣ Зиёев, Усто Саидаброр Раҳматов, Усто Амон Ёров, Усто Соҳибназар Имомназаров, Усто Худоназар Андубеков, Усто Гулаёз Сарфарозов, Усто Алибеков Оғоалӣ Гаҷиалӣ-ӯғлӣ, Усто Зокир Алибеков, Усто Алиҷон Комилов, Усто Раҳмонқул Акрамов, Усто Ғулом Қодиров, Усто Сайидисломи Усто Ғулом, Усто Исо Акрамов, Усто Аламшоҳ Манонов, Усто Абдумачид Халилов, Усто Нурмуҳаммад Саидов, Усто Хайрулло, Усто Масайн, Усто Қаюм, Усто Зикриё, Усто Абдурахим, Усто Давлатбек, Усто Тоҳир Маҳмудов, Усто Собир Абдурахимов, Усто Исмағ Бораков, Усто Худойберди Давлатов ва дигарон, ки шуҳрату обрӯи хосаеро соҳибанд.

СОЗТАРОШӢ – ремесло изготовления музыкальных инструментов. В таджикской культуре бытует множества музыкальных инструментов, каждый из которых имеет свое особое звучание и изготавливается по-разному.

Таджикские музыкальные инструменты имеют древнюю историю. В историческом развитии некоторые из них исчезли, другие появились вместо них. Такие инструменты как дунай (қӯшнаӣ), чанг, танбӯр, най, ғижак, дӯтор, даф, дойра имеют около пяти тысячелетнюю историю. Сегодня они также устойчиво бытуют как и раньше.

В письменных источниках называется около 100 музыкальных инструментов в истории таджиков. Однако сегодня сохранилась лишь половина из них.

Музыкальный инструментарий таджиков включает струнно-смычковую, струнно-щипковую, деревянно-

духовую, медную духовую, ударно-струнную, ударную группы.

Сегодня ремесло созтарошӣ также востребовано. Этим ремеслом занимаются в настоящее время Усто Зайниддин Начмиддинов, Усто Абдурахим Муродов, Усто Дона Зиёев, Усто Мирзошариф Нуоров, Усто Убайдулло Ҳочиев, Усто Азим Ҳочиев, Усто Ширин Ҳочиев, Усто Сафаралӣ Давлатов, Усто Амробег Бегов, Усто Шамсулло Умаралиев, Усто Махмадсаид Зиёев, Усто Ҳайдаралӣ Зиёев, Усто Саидаброр Раҳматов, Усто Амон Ёров, Усто Соҳибназар Имомназаров, Усто Худоназар Андубеков, Усто Гулаёз Сарфарозов, Усто Алибеков Оғоалӣ Гачиалӣ-ўғлӣ, Усто Зокир Алибеков, Усто Алиҷон Комилов, Усто Раҳмонкул Акрамов, Усто Ғулом Қодиров, Усто Сайидисломи Усто Ғулом, Усто Исо Акрамов, Усто Аламшоҳ Манонов, Усто Абдумачид Халилов, Усто Нурмухаммад Саидов, Усто Хайрулло, Усто Масайн, Усто Қаюм, Усто Зикриё, Усто Абдурахим, Усто Давлатбек, Усто Тохир Маҳмудов, Усто Собир Абдурахимов, Усто Исмаат Бораков, Усто Худойбердӣ Давлатов и др.

SOZTAROSHI is a craft of producing musical instruments. In a Tajik culture, there are many musical instruments, each of them has its own sounding and is produced differently.

Tajik musical instruments have an ancient history. In an ancient development, some of them had disappeared, and other ones appeared instead of those. Such instruments as *kushnai*, *chang*, *tanbur*, *nai*, *ghijak*, *dutor*, *daf*, and *doira* have about five-thousand-years-old history. Today, they also exist stably as before.

In the written sources, about 100 musical instruments are noted in the history of the Tajiks. However today, the half of them only survived.

The Tajiks' instruments include bow-stringed, stringed-plucking, wood-wind, percussive-stringed, and percussive groups.

Today, the craft of *soztaroshi* is also in demand. At the present time, this craft involves Usto Zainiddin Najmiddinov, Usto Abdurahim Murodov, Usto Dona Ziyoyev, Usto

Mirzosharif nurov, Usto Ubaidullo Hojiyev, Usto Azim Hojiyev, Usto Shirin Hojiyev, Usto Safarali Davlatov, Usto Amrobeg Begov, Usto Shamsullo Umaraliyev, Usto Mahmadsaid Ziyoyev, Usto Haidarali Ziyoyev, Usto Saidabrор Rahmatov, Usto Amon Yorov, Usto Sohibnazar Imomnazarov, Usto Khudonazar Andubekov, Usto Gulayoz Sarfarozov, Usto Alibekov Agha Ali Gaji-Ughli, Usto Zakir Alibekov, Usto Alijohn Komilov, Usto Rahmonqul Akramov, Usto Ghulom Qodirov, Usto saiidislomi, Usto Ghulom, Usto Iso Akramov, Usto Alamshoh Manonov, Usto Abdumajil Khalilov, Usto Noormuhammad Saidov, Usto Khairullo, Usto Masain, Usto Qayum, Usto Zikriyo, Usto Abdurahim, Usto Davlatbek, Usto Tohir Mahmudov, Usto Sobir Abdurahimov, Usto Ismat Borakov, Usto Khudiberdy Davlatov, and others.

СЎЗАНИЙ / СЎЗАНДЎЗИЙ – нигораи сепранг ё сиёҳу сафеди росткунҷаи деворию матоъӣ мебошад. Сўзанӣ – маъмултарин ҷиҳози гулдӯзишудаи рӯзгори тоҷикон аст, ки тақрибан дар ҳар хонавода мавҷуд мебошад. Он аз ҷиҳати шаклу андоза (2x3, 3x4, 4x5 ва беш аз ин) гуногун мешавад.

Нақшҳои сўзанӣ хусусияти хос ва андозаи мухталиф доранд. Сўзаниҳои Тоҷикистон вобаста ба тарзу тариқаи зиндагӣ ва мавқеи зист (Самарқанд, Бухоро, Ўротеппа, Қонибодом, Кӯлоб, Панҷакент, Шаҳритус, Бадахшон, Рашт, Ҳисор) фарқ мекунад. Сўзаниҳои Ўротеппа гирдагулҳои бӯзург, рангҳои назаррабо, сўзаниҳои Самарқанд нақшҳои қадимаи пурмазмун (бештар бо нахи шохӣ дӯхта мешаванд), сўзаниҳои Бухоро рангомезии хос (истиқодаи омехтаи нахҳои ранги хокистарӣ бо қабуд, арғувонӣ бо бунафш, зарди паст бо норинҷӣ), сўзаниҳои Кӯлобу Шаҳритус нақшунигори муҷаллои табиӣ (қисман ҳандасӣ) ва мутаносибу мувофиқ доранд. Ба ҳамин тартиб борпӯш, қарс, рӯйчо ва ҷойнамоз (1,5x1м, 1,7x1,2м), ки бештар дорои нақшҳои ҳандасианд ва ин нақшҳо аксаран шакли меҳробӣ доранд, дӯхта мешавад.

Тарҳи сўзанӣ аз нақшҳои ислимиву паргорӣ иборат буда, аксар дар мобайни худ гули доирамонанд ва дар канораҳояш

хошияхо дорад . Маъмулан, сӯзанӣ акси бо сӯзан дар матоъ ҳаққишудаи чамани шӯқуфон ва пур аз гул мебошад. Аммо чашми ҳамабин дар ин чаман ҳамчунин рамзҳои сеҳрнок, орзуву омол ва ормонҳои мардумро мебинад, ба мисли рамзи фаровонӣ, ҳимоя аз чашми бадӯ хифозат аз мавҷудоти бадтинат, зиёву равшанӣ, қушоиши бахт ва дигар.

Анъанай оро додани манзил бо сӯзанӣ аз замони қадим ба мерос мондааст. Номи «сӯзанӣ»-ро аз он лиҳоз гирифтааст, ки бо сӯзан дӯхта мешавад (маъноӣ ин калима дар забони форсӣ / тоҷикӣ «бо сӯзан дӯхтан» мебошад).

Сӯзаниро дар матоъи маҳмалин, абрешимӣ ё пахтагин медӯзанд. Онро маҳсусан дар тӯйҳои арӯсӣ модар ба духтар ҳада мекунад ва ё ҳуди духтар онро барои бисоташ медӯзад.

Сӯзанидӯзӣ – ҳунари хеле қадимаи тоҷикон аст. Мутаассифона, аз намунаи сӯзаниҳои асрҳои миёнаву қадим осоре боқӣ намондааст. Сӯзаниҳои осорхонаву шахсони алоҳида асосан ба асри 19 тааллуқ доранд.

СҶЗАНӢ / СҶЗАНДӶЗӢ – настенное красочное (цветное или черно-белое) вышитое покрывало, имеет форму четырехугольника.

Сӯзанӣ – самое популярное вышитое изделие в быту таджиков и имеется в каждом доме. По размеру сӯзанӣ бывает разным (2x3, 3x4, 4x5 и более) в зависимости от стены дома.

Узоры сӯзанӣ также разнообразны. Они возникли от образа жизни каждой местности и поэтому отличаются друг от друга. Сӯзанӣ Истравшана имеют разноцветные круглые большие цветы, сӯзанӣ Самарканда – древний содержательный орнамент, вышиваемый главным образом шелковыми нитками, сӯзанӣ Бухоро отличается необычным сочетанием цветов (смешанные нити серых и синих, пурпурных и фиолетовых, светложелтых с оранжевыми), узоры сӯзанӣ Кӯлоба и Шахритуса в большей мере это отшлифованные узоры из мира растений, а также геометрические, которые четко рассчитаны. Сӯзанӣ состоит также из традиционных узоров ислимӣ (гибкий побег) и паргорӣ (круг), часто в середине размещается большой круг, а по краям имеет своеобразные

геометрические рисунки, поля. В целом, сӯзанӣ отображает иглою вышитый цветник или др., всевидящий глаз может заметить там множества символов изобилия, благополучия, процветания, защиты, других оберегов, света и тепла, благосостояния, счастья и пр.

Традиция оформления домов сӯзанӣ досталась нам в наследство от наших древних предков. Название «сӯзанӣ» (досл. с тадж.-перс. – «шить иглою») берёт от инструмента и способа вышивания.

Сӯзанӣ вышивают на разных тканях бархате (махмал), шелке (шоҳӣ) и хлопковых тканях (сатин).

Сӯзанӣ обычно шьётся к свадьбе матерью для дочери или сама девушка вышивает его для себя. Так или иначе ни одно приданое невесты не обходится без сӯзанӣ.

Сӯзанидӯзӣ – древнее ремесло таджиков. К несчастью, из образцов средневекового периода на сегодня не осталось ничего. Всё, что имеется ныне в музеях и частных домах относится к XIX веку.

SUZANI / SUZANDUZI is a wall colorful (color or black-and-white) embroidered cover, it has the form of rectangle.

Suzani is the most popular embroidered item in the Tajiks' life as well as it is in each house. In size, *suzani* is different (2x3, 3x4, 4x5, and more), depending on the walls of house.

The ornaments of *suzani* are also various. They have arisen from the life style of each place and therefore they differ from each other. *Suzani* of Istaravshan has many-colored round large flowers, *suzani* of Samarqand has ancient rich in content ornament, embroidered mainly with silk threads, *suzani* of Bukhara is remarkable for unusual combination of colors (mixed gray and blue, purple and violet, light-yellow and orange threads), and *suzani* of Kulob and Shahrityus, to a large extent, are improved ornaments from the flora as well as geometric ones that are counted exactly. *Suzani* also consists of traditional ornaments *islimi* (thin spring) and *pargori* (circle), a large circle is usually placed in the middle, and in the edges there are original geometric drawings, spaces. Overall, a flower garden

embroidered with a needle is depicted in *suzani*, sharp eyes can find many symbols of plenty, wealth, flourishing, and protection as well as other protectors of light and warmth, wealthy condition, happiness etc.

The tradition of decorating house with *suzani* has been given us as a heritage from our ancient ancestors. The name *suzani* (verbatim from Tajik –Persian – ‘sew with needle’) comes from instruments and the method embroidering.

Suzani is embroidered on cloths: velvet (*malhmal*), silk (*shohi*), and cotton (*satin*). *Suzani* is usually sewn for wedding by mother for her daughter or girl embroiders it for herself. In any case, no one the portion of fiancée can be without *suzani*.

Suzani is an ancient craft of the Tajiks. Unfortunately, nothing from the samples of medieval period remained today. Everything that is kept in museums and private houses dates from the XIX century.

СУМАНАК / СУМАЛАК / СУМАНАКПАЗӢ / СУМАЛАКПАЗӢ. Яке аз анъаноти қадима ва суннати деринаи мардуми тоҷик дар таҷлили иди Наврӯз тайёр намудани таоми алафии баҳорӣ Сумалак ё Суманак мебошад. Суманак аз дигар таомҳо қомилан фарқ дорад. Он як навъ таоми серғизои хушхӯр аст.

Маҳсулоти суманакро аслан аз гандуми сабзида тайёр намудан лозим аст. Омода намудани гандум барои суманакпазӣ як масъулияти хосро тақозодорад. Гандуми сурхи пурмағзи навъи «ҷойдорӣ», ки ширааш баланд аст, интиҳоб карда мешавад. Аввал онро покиза мекунад, якчанд маротиба шуста, як шабонарӯз дар зарфи обдор нигоҳ медоранд. Сипас, онро ба рӯйи табақи сафол рехта, ҳамвор мекунад. Болои гандумро бо матои пахтагини сафед мепӯшонанд. Ҷамарӯза саҳарии барвақт ба рӯйи он об мепошанд.

Ҳангоми неш задани гандум, ки барои суманак омода мешавад, онро бо корд дар рӯйи тахта мебуранд. Ҳаҷми пораҳои бурида 10 см аст. Онҳоро қуфта бо дастон пахш мекунад ва шираашро мегиранд. Баъд ба дег андохта, шираашро бо орд меомезанд. Ба зери дег алов монда, занҳо ба

навбат мекобанд. Барои зери дег нагирифтан (начаспидани шираву орд) 10-15 сангча ё чормағзро меандозанд. Суманак дар муддати на кам аз 12 соат тайёр мешавад (ба шарте, ки доимо дар ҳолати чӯшидан бошад).

Тарзи дигари тайёр кардани суманак / сумалакро низ мегӯянд, ки он аз болоовардашуда каме фарқ мекунад:

Барои пухтани суманак гандумро тоза карда, дар оби хунук мешӯянд. Сипас, дар зарфи зангнозан тақрибан се рӯз тар карда нигоҳ медоранд. Баъди неш задани гандум онро ба ғафсии 1-1.5 см ба рӯи тахтаи тоза рехта, дар чои соя мегуздоранд ва то сабзидан ҳар сахар об пошида меистанд. Баъди сабзидани гандум (тақрибан баъди 3-4 рӯз) сабза (майса)-и онро пора карда, қима мекунанд ё дар ҳован мекӯбанд ва аз болояш об рехта, се маротиба аз дока фишурда шираашро мегиранд ва дар зарфҳои алоҳида нигоҳ медоранд. Равғани пахтаро доғ карда, баъд хунук мекунанд. Ба он орд, шираи сабзаи гандум рехта, онҳоро меомезанд ва дар оташи баланд мечӯшонанд. Сипас, шираи дуум ва сеюмро рехта, пухтанро давом медиҳанд. Суманакро дар оташи баланд 10-12 соат мепазанд ва барои тағаш насӯхтан ба дег 15-20 дона чормағз ё монанди он қайроқча андохта, бо белчаи чӯбин мунтазам кофта меистанд. Баъди пухтан оташи тағи дегро кашида, суманакро 2-3 соат дам медиҳанд. Тоҷикони Бухоро ғайр аз шираи гандум ба суманак қиёми қанд (ё ширинӣ) низ ҳамроҳ мекунанд. Дар ин ҳолат суманак ширин мешавад ва онро муддати дароз нигоҳ доштан имконпазир мегардад.

Тарзи дигари тайёр кардани суманак низ мавҷуд аст: ба хамир ба чои об шираи гандум ҳамроҳ карда, дар тағи хокистари оташдон ё дар тобасанг мепазанд.

Барои 1 кг равғани пахта 0,5 кг гандум, 2 кг орди гандуми баҳорӣ, 15-20 дона чормағз ё қайроқча лозим аст.

СУМАНАК / СУМАЛАК / СУМАНАКПАЗИ / СУМАЛАКПАЗИ. Одной из древних традиций таджиков в канун Навруза готовить травянного блюдо на основе пророс-

шей пшеницы. Суманак совершенно отличается от других блюд. И представляет собой очень калорийную пищу.

Так, сырьем суманака является в основном пшеница. Способы приготовления пшеницы для использования требуют особых знаний и умения.

Выбирается обычно сорт пшеницы «чойдорй», в котором больше сока. Её перебирают, несколько раз хорошенечко промывают пшеницу в холодной воде и одни сутки оставляют в воде. Затем пшеницу кладут в керамическое блюдце, разкладывая ровно и накрывают белой тканью. Ежедневно рано утром поливают его водой.

Когда пшеница начинает прорастать она готова к суманак, его разрезают ножом по 10 см. Эти куски измельчают и выжимают руками из них сок. Затем этот сок смешивается с некоторым количеством муки и кладётся в казан. Затем ставят казан на огонь. Женщины по очереди мешают без перерыва содержимое казана. Огонь должен быть большим и постоянным. Для того, чтобы не прилепела ко дну, в казан бросают 10-15 камешков или орехов. Суманак, если будет постоянно кипеть, будет готов в течении не менее чем 12 часов.

Чуть-чуть отличается от вышеприведенного и другой способ приготовления суманак / сумалака. Для приготовления суманка берётся пшеница, перебирается, промывается в холодной воде много раз. Затем пшеница кладется в нержавеющую посуду с водой и держится в ней три дня. Затем кладется пшеница на чистую доску и каждое утро поливается. После прорастания пшеницы (примерно 3-4 дня) проросшая зелень прорезается на куски и хорошенечко промывают. Затем сверху него поливают чуть-чуть водой три раза процеживают через чистую марлю. Таким образом с него сжимают весь сок. В казане отдельно прокальвается хлопковое масло, остужается и добавляется мука, сок пшеницы и смешивают и кипятят на большом огне. Суманак варят на большом огне 10-12 часов и для того, чтобы не подгорело в казан кладут 15-20 штук орехов или камешков. Суманак постоянно мешают деревянной ложкой или шумовкой, половником.

После того как суманак сварился его держат в казане без огня ещё 2-3 часа. Некоторые, например, таджики Бухары, добавляют в суманак немного сахара. Тогда суманак становится слаще и хранится дольше.

Существует и другой способ приготовления суманак: в тесто вместо воды добавляется пшеничный сок и печется в духовке.

На 1 кг хлопкового масла, 0,5 кг пшеницы, 2 кг муки из весенней пшеницы, 15-20 орешков или камешков.

SUMANAK / SUMALAK / SUMANAKPAZI / SUMALAKPAZI is one of the Tajiks' ancient traditions of cooking the herbal dish based on the wheat grown out in the eve of Navruz. *Sumanak* absolutely differs from other dishes. And it represents a very caloric food.

So, wheat is a basic raw for *sumanak*. The methods of cooking wheat to be used require special knowledge and skills. The wheat sort '*joidori*' is usually chosen, in which there is more juice. It is sorted out, wheat is carefully washed several times in cold water and it is left in water for one day. Then, the wheat is put into a ceramic source, smoothly laying it out and covering with a white cloth. Early morning, it is poured with water.

When the wheat starts growing out, it is ready for *sumanak*, it is cut with a knife on 10 sm. These pieces are ground and juice is squeezed out of them. Then, this juice is mixed with some quantity of dough and is put into the cauldron. Then the cauldron is put on the fire. Women stir the cauldron's content by turn without stopping. Fire must be large and constant. In order it could not be adhered to the bottom, 10 – 15 stones or nuts are thrown into the cauldron. If *sumanak* will be constantly boiled, it will be ready during not less than 12 hours.

And another way of cooking *sumanak/sumalak* differs from the above-noted one a little bit. Wheat is taken to cook *sumanak*, it is sorted out, washed in cold water many times. Then, the wheat is put into stainless ware with water and is kept in it for three days. Then, the wheat is put on a clean board and poured

every morning. After wheat's out-growing, (about 3 – 4 days) the out-growing grass is cut for pieces and washed carefully. Then, it is little poured with water from above, and it is filtered through clean gauze three times. Therefore all juice is taken off it. In the cauldron, cotton oil is boiled separately, it is cooled, and dough and wheat juice are added and boiled on a large fire. *Sumanak* is boiled on a large fire for 11 – 12 hours and in order it could not be slightly burnt, 15 – 20 nuts or stones are put into the cauldron. *Sumanak* is constantly stirred with a wooden stick or skimmer, ladle.

After *sumanak* was boiled, it is kept in the cauldron without fire for 2 – 3 hours.

Some people, for example, the Tajiks of Bukhara add some sugar to *sumanak*. In this case, *sumanak* becomes to be sweeter and is kept longer.

There is also another method of cooking *sumanak*: wheat juice is added to dough instead of water and is baked in oven.

1,5 kg. wheat, 2 kg. flour from spring wheat, and 15 – 20 nuts or stones for 1kg. cotton oil.

СУРМА / СУРМАПАЗЌ. Сурмаро аз замонҳои қадим занҳо истифода мебаранд. Он на танҳо зебоии чашмро меафзонад, балки равшаниии онро низ беҳтар мекунад. Аз ин рӯ, сурма хусусияти тандурустӣ ҳам дорад.

Сурма 2 навъ мешавад. Сурмаи говӣ ва сангӣ.

Сурмаи говӣ. Ин намуди сурмаро аз равшаниии гов (на барзагов!) тайёр менамоянд. Асбоби махсуси пухтани сурма вучуд дорад. Чароғи дастие, ки дорои пилтаи махсус аст, барои сурмапазӣ истифода мешавад.

Тарзи омода намудан: Дар чароғ равшаниии говро мерезанд. Он об мешавад. Он сӯхта истода, болояш косаи алюминиро то пурра сӯхтани равшан пурӯ менамоянд.

Вақте ки равшан сӯхта тамои шуд, коса аз болои чароғ гирифта мешавад. Даруни коса пури дуди аз равшан хориҷшуда мегардад. Ин сиёҳиро дар зарфе чамъ карда мегиранд. Ин сиёҳӣ сурма мебошад.

Барои сурма халтачаҳои махсус дӯхта мешавад. Салафан-

клёнкаи дохилаш матои сӯфӣ ширешшударо мебуранд ва онро аз ду тараф медӯзанд. Тарафи сеюмаш (як қисми бари он) қат карда шудааст, яъне чойи дӯхта шудан надорад. Тарафи чаҳорум (болои он) кушода мемонад.

Сурмаро ба халтаҷаҳои чаҳоргушаи тайёрнамуда пур карда, ба болояш каме пахта мегузоранд. Баъд онро бо сӯзану ришта (мисли ду тарафи он) медӯзанд. Нуги донаи гугирдро сӯзонида, борик мекунанд ё яке аз донаҳои дандонхилолро гирифта, ба сурмаи дохили халтаҷа тар намуда, ба чашм мемоланд.

Ғоиданокӣ: Нури чашмро зиёд мекунад ва газаки чашмро мегирад.

Сурмаи сангӣ. Сурмаи сангӣ табиӣ мебошад. Онро аз кӯҳҳои Помир дастрас менамоянд. Он дар кӯҳҳои шаҳри Хоруғ, Поршинева ва аз ҳама зиёдтар дар кӯҳҳои ноҳияи Ишқошим вомехӯрад.

Тарзи омода намудани он: Санги сурмаро бо оби хунук тоза мешӯянд ва дар як истакон шир (то хушк шудани он) мечӯшонанд. Ва ё дар зарфе як пораи равшанини гӯшти говро гирифта, санги сурмаро ба он ҳамроҳ намуда, дар оташи паст мечӯшонанд. Дар ин безаргардонӣ санг равшаннокиро ба худ ҷабда гирифта, ғоиданок мегардад. Барои истифодабарӣ санги сурма тайёр мешавад. Аз ягон пораи он сангдастро низ тайёр мекунанд. Сангдаст борик буда, вазифаи ҷӯбҷаи сурмакаширо адо мекунад.

Нӯги сангдастро аз сангҳои Бадахшон дар дастгоҳи ҷарҳзанандаи махсус борик карда, барои молидани сурма омода менамоянд. Бадахшониҳо санги сурмаро «чирц» ва сангдастро, ки барои молидани сурма ба чашм хизмат мерасонад, «бонҷ» мегӯянд.

Ғоиданокӣ: Газаки чашмро гирифта, нури чашмро зиёд менамояд.

Истифодабарӣ: Занон ва мардон барои муолиҷаи чашм, зиёд кардани нури чашм ва ороиш истифода мебаранд. Сурмаро ба чашмону абӯвони кӯдакони навзод низ мемоланд.

Маълумот дар бораи сурмаи сангӣ аз Боронова Зинатмоҳ,

соли тав.: 1953, зодаи шаҳри Хоруғ, истиқоматкунандаи ш. Душанбе кӯчаи Шамсӣ 12, хучраи 55 оварда шудааст.

Хунарманди сурмаи говӣ: Ибодова Таҳмина Мухамедшариповна, соли тав: 5 феввали соли 1973. Зодаи ноҳияи Фархор, кӯчаи Мирзо Турсунзода, хонаи 92, хуч. 2. Тел: 95-171-31-91.

Аз соли 1992 дар ноҳияи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, кӯчаи ба номи Фирӯз Раҳматов, хонаи №13 зиндагӣ мекунад.

Хунари сурмапазиро аз хушдоманаш Шоҳсуворова Ҳанифамо (соли таваллудаш 8 майи соли 1932) омӯхтааст.

Дар аввал ёрдамчии Ҳанифахола буда, аз соли 2006-ум инчониб худаи мустақилона ба ин кор машғул мебошад.

СУРМА / СУРМАПАЗИ. Женщины используют сурьму издревле. Она не только украшения, она очень полезна, так как обостряет зрение.

Сурьма бывает двух видов: говяжьё сурьма и каменная сурьма.

Говяжьё сурьма – сурмаи говӣ, изготавливается из говяжьёго жира (важно: не бычьёго, а коровьёго!). Есть специальный прибор для изготовления такой сурьмы и это керосиновая лампа. Но вместо керосина в лампу наливается говяжий жир, а верх лампы накрывается алюминиевой чашкой до тех пор пока всё масло не выгорит.

Когда убирают чашку с лампы, внутри чашки уже покрыто черным покрытием. Этот черный покров, который образовался из-за черного дыма жира, собирается в отдельную небольшую посуду. Именно это собственно и является сурьмой.

Для сурьмы сшивается маленький четырехугольный клееночный мешочек, который сшивается с трех сторон. Зате мон наполняется сурьмой, а с четвертой стороны чуть-чуть оставляют открытой. Сюда протыкается тоненькая палочка – сӯбчаи сурмакашӣ, обмакивается в сурьму-порошок, которым красят глаза и брови.

Полезность: Убирает воспаление газ, обостряет зрение.

Сурмай сангӣ. Каменная сюрма это натуральный графит. Встречается в горах Памира, в особенности в горах Ишкашима.

Способ приготовления: Сюрму-камень промывают в холодной воде и кипятят в молоке, пока молоко не выпарится полностью. Или в посуду кладут кусок говяжьего жира или жирного мяса, наливают туда воду, кладут сюрму-камень варят на медленном огне. В этом процессе одновременно сюрма-камень очищается, а с другой стороны вбирая в себя жирность мяса, становится более полезной. Как только вода почти выкипает сюрма готова к применению. Из какого либо кусочка изготавливается и тоненькая палочка – чӯби сурмакашӣ, который здесь называют сангдаст.

Бадахшанцы саму сюрму-камень называют «чирц», а палочку – «бонч».

Полезность та же, что и при порошковой сюрме.

Способ употребления: Сюрма используется в равной степени как для лечения глаз, так и как косметическое изделие. Сюрмой красят и глазки и бровки новорожденного в течении сорока дней.

Данные сведения о сюрме-камне взяты от Бороновой Зинатмох, 1953 г.р., родилась в г. Хороге, ныне проживает в г. Душанбе, ул. Шамсӣ 12, кв. 55.

Ремесленницы-сурмасозы по порошковой сюрме:

Ибодова Таҳмина Мухаммадшарифовна, родилась 5 февраля 1973 г. , уроженка р-на Фархор. С 1992 г. проживает в районе Хамадонӣ, ул. Фируза Рахматова, дом 13. Ремесло сурмапай обучилась у своей свекрови Ҳанифамо Шохмансуровой (1932 г.р.). С 2006 г. самостоятельно готовит сюрму.

SURMA / SURMAPAZI. Women use *surma* from the earliest time. It is not only decoration but also useful because it improves vision.

Surma is in two kinds: a cow *surma* and a stone *surma*.

A cow *surma* – *surmai govi* – is produced from a cow fat (not from a bull fat). There is a special appliance for producing such *surma*, and his is a kerosene lamp. But a cow fat is poured into

the lamp instead of kerosene, and the top of lamp is covered with aluminum cup till all oil burns out.

When the cup is put out of the lamp, a black layer has already covered inside the cup. This black film, which has been formed because of black smoke of fat, is gathered into separate small ware. It is black consistence that is *surma*.

A small rectangle oilcloth sack is sewn for *surma*, which is stuck from three sides. Then it is filled with *surma*, and from fourth side, it remains to be open a little. Here, a thin stick is pierced – *subchai surmakashi*, is dipped in *surma*-powder, which is laid on eyes and brows.

Usefulness: it cures the inflammation of eyes and improves vision.

A stone *surma* – *surmai sangi* – is natural graphite. It is found in the mountains of Pamir, especially in Ishkashim.

The producing way is the following: *surma*-stone is washed in cold water and boiled in milk till milk is evaporated fully. Or the loaf of cow fat or the roasted beef is put into ware, water is poured there, *surma*-stone is put and boiled on the slow fire. In this process, *surma*-stone is concurrently cleaned, and to the other hand, absorbing the beef fat, becomes to be more useful. As soon as water has been evaporated, *surma* is ready to be used. A thin stick - *subchai surmakashi*, which is called *sangdast* here, is produced from any piece.

The dwellers of Badakhshan call *surma*-stone ‘*chirts*’ and stick ‘*bonj*’.

Usefulness is the same as in a powder *surma*.

The way of using: *surma* is used both as curing mean for eyes and as a cosmetic item. Both eyes and brows of newly-born baby are dyed with *surma* during forty days.

This information about *surma*-stone has been taken from Zinatmoh Boronova, born in 1953, Khorog; now she lives in Dushanbe, Shamsi street 12, apt. 55.

Craftswomen-*surmasoz* of powder *surma*:

Takhmina Muhammadsharifivna Ibodova, born on the 5th of February in 1973, Farkhor district. From 1992, she lives in Hamadoni district, Firuz Rahmatov street, h. 13. she has been

taught for the *surmapazi* craft from her mother-in-law Hanifamo Shohmansurova (born in 1932). From 2006, she produces *surma* self-dependently.

СУСХОТУН [SUSKHĀTUN] Номи яке аз суннатҳои мавсимист, моҳиятан ба суннати *Ашағлон* монанд буда, ки дар сурати хушк омадани фасли оғози баҳор ва беоб мондани кишт иҷро мешуд ва бо номи *боронхонӣ* низ маъмул буд. Шакли мазкур низ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик бо эътиқоди бостонӣ ба олиҳаи обу бориш – Ардевисур Аноҳита иртибот дошта, Сусхотун тимсоли ӯ ба шумор меояд. Маросими мазкурро занон ташкил дода, аз зани кӯхансоле хоҳиш мекарданд, то Сусхотун шавад ва барои мардум некӣ кунад. Дар баъзе минтақаҳо барои ин нақш занро ҷустуҷӯ мекарданд, ки фарзанди ягонаи падару модар бошад. Ба сари зане, ки Сусхотун мешуд, рӯймоли калон партофта, хона ба хона мебуданд. Яке аз занҳои гурӯҳ, ки *сарбайтхон* буд, суруди «Сусхотун»-ро мехонд ва дигарон дар поёни ҳар банд «Сусхотун-а, сусхотун» мегуфтанд:

- Сарбайтхон:* Борон борон, сусхотун
Борон равон, сусхотун
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун [
Сарбайтхон: Гандумако ташна мондан
Гудакако гушна мондан
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун
Сарбайтхон: Алафако сӯзон шудан
Бузғолако гушна шудан
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун
Сарбайтхон: Бузо хуран, шир диҳанд
Шира ба кампир диҳанд
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун
Сарбайтхон: Кампир хурад, сер шавад
Дарду ранҷаш нест шавад
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун
Сарбайтхон: Борон борон, сусхотун
Борон равон, сусхотун
- Гурӯҳи занон:* Сусхотун-а, сусхотун

Сохибони хонаҳое, ки ба рӯи Сусхотун дар мекушоданд, ба умеди боридани борон, ба ӯ об мепошиданд ва микдоре гандум, чав, лӯбиё, мош ё курут ва ғайраро инъом медоданд.

Дар баъзе мавридҳо яке аз занони гурӯҳ либоси кӯҳна пӯшида, зери тарноб рафта, меистод. Дигарон суруди зеринро хонда, ба сари ӯ об мерехтанд:

Сусхотун, сусхотун,
Алафако ташна монданд,
Кампирако гушна монданд

Дар баъзе минтақаҳо Сусхотунро назди оби дарё ё нахре бурда, вориди об мекардаанд ва то ӯ ашк нарезад, раҳо намекардаанд. Ин одат ба эътиқоде иртибот доштааст, ки Сусхотун ҳарчи бештар ашк резад, боришу баракат ба ҳамон андоза меафзудааст.

Мавридҳои низ маълум аст, ки Сусхотун тавассути гурӯҳи мардон баргузор шуда, яке аз онҳо либоси зан мепӯшидааст. Дар баъзе маҳалҳо ба унвони Сусхотун аз хӯсаи зан истифода мешудааст.

СУСХОТУН [SUSKHĀTUN] Является названием сезонной устной традиции, аналогичной по своей сути с традицией *Ашаглон*. Исполнялась при весенней засухе, угрожающей посеву, известна также под названием *боронхони* (*bārānkhānī* – «песни дождю»). Формирование данного жанра в устной культуре таджикского народа, также как и *Ашаглон*, связано с древним почитанием Ардевисур Анахиты [Ardevi sur Anāhita] – богини воды, дождя и плодородия, чьим образом считается *Сусхотун*. Данная традиция проводилась группой женщин, по просьбе которых и во имя добра людям, одна из пожилых женщин соглашалась на исполнение роли Сусхотун. В некоторых регионах для исполнения ритуальной роли Сусхотун искали женщину, которая была единственным чадом своих родителей. На голову женщины-Сусхотун накидывали большой платок и водили её из дома в дом. Одна из женщин выступала как главная исполнительница – *сарбайтхон* [sarbaytkhān], напевая куп-

леты ритуальной песни «Сусхотун», остальные исполняли в конце каждого куплета припев «Сусхотун-а, сусхотун»:

- Сарбайтхон:* Борон борон, сусхотун
[Bārān, bārān, suskhātun],
Борон равон, сусхотун [Bārān ravān, suskhātun],
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!
- Сарбайтхон:* Гандумако ташна мондан
[Gandumakā tashna māndan],
Гудакако гушна мондан
[Gudakakā gushna māndan]
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!
- Сарбайтхон:* Алафако сӯзон шудан
[Alafakā suzān shudan],
Бузғолако гушна шудан
[Buzǵālakā gushna shudan].
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!
- Сарбайтхон:* Бузо хуран, шир диҳанд
[Buzā khuran, shir dihand],
Шира ба кампир диҳанд
[Shira ba kampir dihand].
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!
- Сарбайтхон:* Кампир хурад, сер шавад
[Kampir khurad, ser shavad],
Дарду ранчаш нест шавад
[Dardu ranjash nest shavad].
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!
- Сарбайтхон:* Борон борон, сусхотун
[Bārān, bārān, suskhātun],
Борон равон, сусхотун
[Bārān ravān, suskhātun],
- Группа женщин:* Сусхотун-а, сусхотун
[Suskhātun-a suskhātun]!

Хозяева домов, открывая двери постучавшейся к ним Сусхотун, в надежде на благодатный дождь, обрызгивали её водой и приподносили в дар пшеницу, рожь, фасоль, маш или сушеные кисломолочные шарики – курт и т.д.

В некоторых вариантах одна из участниц одевала ветхую одежду и вставала под сточную трубу дома. Другие женщины, обливая её водой, пели:

Сусхотун, сусхотун [Suskhātun, suskhātun],

Алафако ташна монданд [Alafakā tashna māndand],

Кампирако гушна монданд [Kampirakā gushna māndand].

В ряде регионов, где бытует данная традиция, Сусхотун отводили к реке/каналу или пруду, вводили в воду и не отпускали до тех пор, пока она не плакала. Данный элемент исходил из народного поверья, согласно которому, чем больше обливалась слезами Сусхотун, тем обильнее ниспосылались дожди и благодать.

Также известны варианты исполнения традиции Сусхотун группой мужчин, один из которых одевался в женскую одежду. В некоторых регионах в качестве Сусхотун использовали куклу/чучело в женском образе.

SUSKHOTUN is the name of seasonal oral tradition, analogous to the tradition *ashaglon*. It was performed at a spring drought, threatening the crop, it is also known under the name *boronkhoni* (songs for rain). The formation of the genre in an oral culture of the Tajiks is connected, as *ashaglon*, with an ancient worship of *Ardevisur Anahita* – the goddess of water, rain, and fertility, whose figure is *Suskhhotun*. The tradition was conducted by the group of women, according to the ask of which and for sake of good to people, one of old women agreed to play the role of *Suskhhotun*. In some regions, a woman, who was only one child of her parents, was sought in order she could perform a ritual role of *Suskhhotun*. A large kerchief was put on the head of woman-*Suskhhotun*, and she was led from one house to another. One of women was as a main performer – sarbaytkhon, singing couplets of ritual song «Suskhhotun», and

others performed the refrain ‘Suskhhotun-a, suskhhotun» at the end of each couplet:

Sarbaytkhon: Boron boron, suskhhotun,
Boron ravon, suskhhotun,

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Sarbaytkhon: Gandumako tashna mondan
Gudokaka gushna mondan

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Sarbaytkhon: Alafako suzon shudan,
Buzgolako gushna shudan.

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Sarbaytkhon: Buzo khuran, shir dihand,
Shira ba kampir dihand.

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Sarbaytkhon: Kampir khurad, ser shaved,
Dardu ranjash nest shaved.

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Sarbaytkhon: Boron boron, suskhhotun,
Boron ravon, suskhhotun,

Group of women: Suskhhotun-a, suskhhotun!

Owners of house opened doors for *Suskhhotun*, who had knocked their doors, hoping for a blessed rain, sprinkling her with water and gave wheat, rue, bean, mung bean or dried milky balls – *qurut* – to her.

In some versions, one of participators put on herself dilapidated clothes and stood under the drainpipe of house. Other women, sprinkling her with water, sang.

ТАБАҚ / ТАБАҚСОЗӢ / ТАБАҚТАРОШӢ. Табақ, зарфест барои таом. Табақҳо аз ҷиҳати сохту андоза гуногун буда, калону хурд, паҳн ё чуқур мешаванд. Масолеҳи он чӯб, сафол, чинӣ, филиззот ва баъзан мрамор мебошанд. Бозефтҳои бостоншиносон собит менамоянд, ки анвои гуногунӣ табақ (хусусан табақи чӯбӣ ва сафолӣ) ҳанӯз аз замони қадим маъмул буданд. Ҳунари табақтарошӣ танҳо ба табақи чӯбин тааллуқ дорад. Табақи чӯбӣ дар ноҳияҳои марказӣ ва ҷануби Тоҷикистон то ба ҳол хеле устувору васеъ

маъмул буда, ҳаҷму андоза ва шакли гуногун дорад. Онро дар дастгоҳҳои махсус ё ба даст метарошанд. Табақхоро аз анвои гуногуни чӯб (чӯби бед, чормағз, тут, зардолу ва ғайра) метарошанд. Холо заводҳои махсус табақҳои сафолӣ, чинӣ, филизӣ истехсол мекунанд. Онро бо нақшҳои қачақ, гули бодом, товус, чашми булбул зеб дода, ба рӯяш сир медавананд.

Табақҳои калон дар тӯю маърақаҳо истифода мешавад. Барои бачагон табақчаҳои хурдакақ метарошанд. Барои истифодаи ҳаррӯза дар рӯзгор табақҳову косаҳои гуногун метарошанд. Дар табақҳо бештар таомҳои милли меҳхӯранд. Масалан, шакароб, қурутоб, фатирмаска ва ғайраро танҳо дар чунин табақ меҳӯранд. Таом гӯё болаззаттар мешавад. Ва ин таомҳоро тоҷикон бо даст меҳӯранд (на бо қошук).

Барои хӯрдани оши палав ё ягон кабоб, ки якҷоя бо хӯриши сабзабот истеъмол мешавад, табақҳои махсуси ду қабата месозанд. Дар поин, ки васеъ аст таомро ва дар боло, ки майда аст хӯриширо мебиёранд. Дар истифода истифодаи чунин табақҳо хеле қулай аст. Аз ҷиҳати иқтисод ҳам хонаводаҳои серкӯдақ истифодаи табақҳои чӯбинро бештар меписанданд, чунки он намешиканад.

ТАБАҚ / ТАБАҚСОЗӢ / ТАБАҚТАРОШӢ. Табақ – это посуда для блюд. Табақ по своей форме, размеру и оформлению бывают разными: одни не очень глубокие, другие более широкие, маленькие и пр. Табақ изготавливается из дерева, керамики, фарфора, металла, иногда из мрамора. Древность истории табаксозӣ / табақтарошӣ подтверждается и археологическими находками.

Но ремесло табақтарошӣ касается только деревянных. Табақи чӯбӣ (с тадж. досл. – «деревянная тарелка») очень востребован и устойчиво бытует в центральной и южной части Таджикистана. Табақи чӯбӣ имеет различные размеры, но всегда круглую форму. Ремесло табақтарошӣ – ручное ремесло. Табақи чӯбӣ изготавливается из деревьев вербы, орехового, тутовника, абрикосового и др.

Для изготовления других табақ (фарфор, металл, керами-

ка) открыты предприятия. На них используются традиционные узоры нақши качак, гули бодом, товус, чашми булбул. Верх обычно покрывается эмалью.

Табақи чӯбӣ бывает для взрослых и детей. Обычно в табақи чӯбӣ подают традиционные блюда шакароб, курутоб, фатирмаска и др. Эти кушанья кушают рукой, а не ложкой. И это устойчивая традиция.

Для кушания оши палав или какого-нибудь кабоба, которые нужно кушать с салатом, изготавливается двухслойные табақи чӯбӣ: нижняя часть для блюда, а верхняя поменьше, для салата. Табақи чӯбӣ очень удобны для использования. Население также больше предпочитает табақи чӯбӣ, так как кушать в нем вкуснее, его использование ещё и экономно, не ломается.

TABAQ / TABAQSOZI / TABAQ TAROSHI is ware for dishes. In its form, size, and design, *tabaq* is different: ones are not very deep, others are wider, small etc. *tabaq* is produced from wood, ceramics, porcelain, metal, and sometimes from marble. Archeological finds are evidence of the ancient history of *tabaqsozi/tabagtaroishi*.

However, the craft *tabagtaroishi* only concerns wood. *Tabaqi chubi* (verbatim from Tajik – ‘wooden plate’) is in demand and stably exists in central and southern parts of Tajikistan. *Tabaqi chubi* has different sizes but always – round form.

The craft *tabagtaroishi* is a handy craft. *Tabaqi chubi* is produced from trees of willow, nut, mulberry, apricot, and others.

Manufactures are opened to produce other *tabaq* (porcelain, metal, and ceramics). In them, traditional ornaments are used: *naqshi, kajaq, guli bodom, tovus*, and *chashmi bulbul*. The top is usually covered with enamel.

Tabaqi chubi is for adults and children, traditional dishes *shkarob, kurutb, fatirmaska*, and others are usually given in *tabaqi chubi*. These dishes are eaten by hands but not with a spoon. And this is stable tradition.

Two-layered *tabaqi chubi*: down part for dish and upper smaller one for salad, are produced for eating *oshi palav* or some *qabob*, which need to be eaten with salad. *Tabaqi chubi* is a very comfortable for using. Population prefers *tabaqi chubi* better because to eat from it is more delicious, it is also economic and unbroken in using.

ТАГСАРӢ / БОЛИШТ / ЛӢЛА – хунари тайёр кардан, дӢхтан ва оро додани тагсарӢ / болишт / лӢла. Дар рӯзгори тоҷикон навъҳои гуногуни тагсарӢ ҷой дорад. Шаклан онҳо чоркунҷаву росткунҷа мешаванд. Як навъи болишт лӢлашакл аст.

ТагсарӢ / болишт / лӢла барои хоб истифода бурда мешаваду дар вақти истироҳат дар болои курпача нишаста онро таги даст мегиранд ё ба пушт монда ба девор така мекунанд. ТагсарӢ / болишт / лӢла дар ҳар хонадон ҳаст. Эҳтиёҷ ба тагсарӢ / болишт / лӢла дар рӯзгори тоҷикон хеле бузург аст. Дар бисоти арӯс ҷой доштани микдори муайяни тагсарӢ / болишт / лӢла ҳатмист. Болиштҳои арусӣ аз рӯи ороиш ҳам фарқкунанда мебошанд: гулдӯзӣ, кӯрок, зардӯзӣ ва дигар.

Ороиши тагсарӢ / болишт / лӢла бо пахтаандозӣ, ороиши намуди беруна, матоъ фарқ мекунанд. ТагсарӢ / болишт по размеру бывает для двух человек и для одного. ЛӢла также бывает разных размеров. Тканями для тагсарӢ / болишт / лӢла могут служить сатин, махмал, атлас, шоҳӣ, хонатлас, комбахт и др.

ТАГСАРӢ / БОЛИШТ / ЛӢЛА – ремесло шитья и оформления подушек. В таджикском быту имеет место множества разновидностей подушек. По форме они бывают главным образом четырехугольными, квадратными. Один лишь вид – лӢлаболишт имеет форму бочонка. ТагсарӢ / болишт / лӢла используются не только как подушки во время сна. Они также используются во время отдыха, сидя на курпаче: ставится под локоть или за спину при облакачивании. В каждом доме много тагсарӢ / болишт / лӢла. В таджикском быту востребованность в тагсарӢ / болишт / лӢла очень

большая. Нет ни одного дома, где бы не было их. Для приданного невесты в определенном количестве готовятся специальные красочно вышитые подушки. Свадебные подушки отличаются и по своему оформлению: гулдӯзӣ, куроқ, зардӯзӣ и множества других разновидностей.

Оформление тагсарӣ / болишт / лӯла отличается по количеству вкладываемой в неё ваты, оформлению внешнего вида, избранной ткани. Тагсарӣ / болишт по размеру бывают для двух человек и для одного. Лӯла также бывает разных размеров. Тканями для тагсарӣ / болишт / лӯла могут служить сатин, махмал, атлас, шоҳӣ, хонатлас, комбахт и др.

TAGSARI / BOLISHT / LULA is a craft of sewing and decorating pillows. Many varieties of pillows take place in a Tajik life. They mainly have rectangle and square forms. One kind – *lulabolisht* – only has the form of little keg. *Tagsari / bolisht / lula* is used not only as pillows for sleeping but also for resting, sitting on the *kurpacha*: it is put under the elbow or back at reclining. In a Tajik life style, *tagsari / bolisht / lula* is in a wide demand. There are no houses, where they are not present. For the portion of fiancée, special colorful embroidered pillows are prepared in a certain quantity. Wedding pillows are notable for their design: *gulduz, quroq, zarduzi*, and many others.

The decoration of *tagsari / bolisht / lula* is remarkable for the quantity of cotton wool input, the decoration of external view, and the cloth chosen. *Tagsari / bolisht* has sizes both for two persons and for one. *Lula* also has different sizes. *Satin, mahmal, atlas, shohi, khonatlas, kombakht*, and others can be used as cloths for *tagsari / bolisht / lula*.

ТАНЎРСОЗӢ / ЧАГДОНСОЗӢ / ДЕГДОНСОЗӢ – хунари сохтани оташдони лоии суннатӣ барои нонпазӣ. Дар шимоли Тоҷикистон танӯр, дар чанӯби Тоҷикистон чагдон, дар марказ, водии Ҳисору Рашт, дегдон меноманд. Он ша-клҳои мухталиф дорад ва дар бари девор, болои замин, даруни замин сохта мешавад.

Танӯр дар бари девор ва чагдон дар боло ва даруни замин

шинонида мешавад. Танӯрро шимоли Тоҷикистон, чағдону дегдонро чанубу шаҳру ноҳияҳои тобеи марказ истифода мебаранд. Онҳоро аслан дар тирамоҳ ё баҳор месозанд, чунки дар тобистон аз гармии зиёди фасли гармо чағдон мекафад. Дар фасли сармо бошад танӯрсоз аз хунукии зиёд ба мушкилиҳои зиёд рӯ ба рӯ мегардад. Яъне чағдон бисёр дер хушк мешавад.

Шакли сохтани чағдон: чағдонро дар даруни замин месозанд. Чағдон дар ноҳияҳои кӯҳистони Тоҷикистон маъмул мебошад. Барои сохтани чағдон заминро конусшакл кофта, деворҳои онро бо лойи махсус (омехтаи регу сементу хок) андова намуда, устувор мегардонанд.

Аз об, сафедхок ва қоҳи майдакардаи гандум қоҳлоӣ тайёр мекунанд. Онро нағзакак мешӯранд. Баъди нағз омехтан дам медиҳад.

Чуқурии конусшакли заминро бо қоҳлоӣ ба андозаи 1,2 – 2 см андоваи тунук мекунанд. Баъд аз хушк шудан ба он рег (сангча) мезананд. Регро бо сафедхоки боқувват, ки шикастанаш осон нест, омехта, реглоӣ тайёр менамоянд. Агар регро аз соҳили дарё гиранд, чағдон сертасф (тафсон), яъне пушти чағдон ниҳоят гарм мебарояд. Ба он маъно, ки хезум кам истифода мешавад.

Регзании чағдон: Ба қоҳандоваи хушкшудаи дегдон як панча об пошида, регандоваи тайёршударо мемоланд. Ин амал қисм-қисм иҷро карда шуда, регандоваро дарҳол бо латтапораи дурушт (линча) ҳамвор менамояд. Баъди нимхушк шудани чағдон онро муддати 2 рӯз бо об ва санги ҳамвор рӯзе 3 маротиба суфта мекунанд. Баъд аз ин 20-30 см чағдонро зардии тухм ва қисми поёнии онро саргини тозаву тари гов мемоланду дохили онро аз маводи нимхушк пур намуда, оташ дармегиронанд. Маводи даруни чағдон таҳдуд шуда, бояд оҳиста-оҳиста муддати 1 шабонарӯз сӯзад.

Бори аввал барои боқувват гардидани чағдону ба он сабӯкӣ овардан дар он нони тунук (чаппотӣ) баста, онро хайр мекунанд. Барои насӯхтани пушти нон аввал якчандтои онро дар як ҷойи чағдон мечаспонанд.

колабӣ низ тайёр ва ба фурӯш бароварда мешавад. Баъди харидан онро дар чойи даркорӣ шинонида, танҳо девори берунашро месозонанд. Онро баъди дамдуд кардан истифода мебаранд.

Часпонида ни нон. Дар ҳарду шакли чагдон (дарунзаминӣ, болозаминӣ) кадбону нонро даруни чагдон ҳам шуда мепазад. Аммо дар танӯр (бари девор) бошад, кадбону нонро рост истода мечаспонад.

Эзоҳ: Баъди андова ба ҳама намуди танӯр як шабонарӯз алави сердуди дарунсӯз мемонанд, то ки девори он пазад. Баъди пӯхтан ба дарунаш рағғани пахта мемонанд, то ба пушти нон кулӯхи танӯр начаспад.

Танӯрро бо тапак (аз саргини гову мол таёр мекунанд), янтоқ, ғӯзапоя, шоху навдаҳои хушк ва ғайра метафсонанд.

Хунарманд: Назарова Зайнурамо, соли таваллуд 1939.

Суроға: н. Ҳамадонӣ, к. Нарзибеков, 47

ТАНҶРСОЗӢ / ЧАГДОНСОЗӢ / ДЕГДОНСОЗӢ – ремесло изготовления традиционных глиняных печек для выпечки лепешек / хлеба. Эту своеобразную глиняную печку на севере Таджикистана называют танур, на юге – чагдон, а в центральной части – дегдон. Хотя они и выполняют одну и ту же функцию, все они отличаются по форме, и устанавливаются по-разному: танур – у стены, чагдон в земле, а дегдон наземно.

Танӯр / чагдон / дегдон изготавливается либо весной, либо осенью. Жаркое лето и холодная зима для этого не подходят.

ЧАГДОН строится в земле: для этого раскапывают землю в виде конуса. Приготовленной из песка, цемента и обычной глины смеси обмазываются и укрепляются стены вырытой ямы. Далее, подготавливается специальная глина из воды, белой глины и мелкой соломы, хорошенечко его смешивают и оставляют. Затем, подготовленной глиной делается кохандова толщиной 1,2 – 2 см. Как высохнет проводят процедуру сангча: это означает, что готовят реглой – смесь песка с белой глиной (желательно, чтобы песок был с

берегов реки, тогда чагдон будет быстро разогреваться). Вначале брызгают водой стены чагодона после кохандова и начинают регандова. Последняя процедура достаточно сложная. Её проводят таким образом: выбирается твердых сортов ткань и ею обмазывается тонко все стены чагодона снизу доверху. Регандова очень важно для чагодона. Для того, чтобы она была очень ровным в течении двух последующих дней три раза в день расправляют, поглаживая гладким камнем стены чагодона. Затем, 20-30 см верхней стены чагодона обмазывают желтком куриных яиц, а нижнюю часть свежим коровьим навозом. Затем эту яму заполняют не совсем сухими тонкими палками, гузапой или тапаком и зажигают огонь. Этот огонь должен гореть медленно один и сутки.

В первый раз пекут в чагодоне вид лепешек чаппоти. Эти чаппоти нужно раздать соседям.

Поскольку чагдон сильно разогревается, после того как заканчивают печь лепешки туда в золу ставится в казане для варки на медленном огне такое традиционное блюдо как дангича / далда. Это также раздается соседям. Вообще к чагдону отношение хозяйки очень серьезное. Чагдон, наряду с собственной дойной коровой, является кормильцем семьи.

Способ построения ДЕГДОН: на земле кладут кругообразный предмет нужного размера, и обрамляют его кирпичами, оформляя контур дегдона. Далее вся процедура такая же как при изготовлении чагодона. Вокруг дегдона около полметра также делается андова, а снизу с какой-либо стороны делается маленький дымопроход – мурича.

Полезность: разогрев дегдон сухими ветками абрикосового дерева помогает и лечит радикулит, простуду. В холодных местностях, поэтому дегдон строили внутри дома и использовали как сандали. Бездетная женщина и простуженные больные также сидя после выпечки лепешек в дегдоне излечиваются.

ТАНУР. Способ построения танура в общем такой же как и чагдон / дегдон. Но по форме каждый вид отличается друг от друга. Танур устанавливается на стене: его нижняя часть

(дно) приспособляется для разжигания огня, а правая, левая и верх для испечения лепешек.

Способ построения танура: В специальную желтую или красную глину наливают воду, добавляют шерсть овцы или мелкую солому, перемешивают; в приготовленную глину добавляется соленая водичка и оставляется на время; после чего хорошо мнут глину ногами; считается, что таким образом глину «варят». Затем эту плотную глину режут кусочками и начинают строить танур. Для того, чтобы танур выдерживал огонь его обливают изнутри и снаружи соленой водой. Край танура строится отдельно и, затем прикрепляется. После того как танур высохнет, его плотно устанавливают к стене. Там также прикрепляют его хорошенечко, что не под силу всякому. Этому также нужно научиться. Установка танура к стене является частью ремесла танурсозй. Нижняя часть глиняной подставки танура должна быть 1-1,2 м высоты. Сверху танура делается дымопровод, который также делается андова.

Наземный чагдон и танур строятся отдельно из смеси красной глины и цемента. Их можно купить на базарах и установить по своему усмотрению во дворе.

Способ испечения лепешек: В чагдоне (как наземном, так и подземном) лепешку лепят к стене нагинаясь внутрь (в одном случае сидя, в другом стоя). В тануре же лепят лепешки только стоя и со стороны.

Примечание: После андова во всех видах танура разжигается огонь с обилием дыма в течение одной сутки. Это делается для того, чтобы сварить стенки танура. После остужения танура, его стены замазываются хлопковым маслом. Вообще для испечения лепешек в танурах используется другие дрова: тапак (приготовленный из навоза скота), колочки, гузапоя (степель хлопка), сухие ветки.

Ремеленница: Назарова Зайнурамо, 1939 г.р.

Адрес: р-он Хамадонй, ул. Нарзибеков, 47

TANURSOZI / CHAGDONSOZI / DEGDONSOZI is a craft of producing clay ovens for baking flat breads. In the north

of Tajikistan, this clay oven is called *tanur*, in the south – *chakdon*, and in the centre – *degdon*. Although they fulfill the same function, all of them differ from each other in a form and are set differently: *tanur* – at the wall, *chagdan* – into the ground, and *degdon* – on the ground.

Tanur / chagdon / degdon is produced either in spring or in autumn. Hot summer and cold winter do not fit for that.

Chagdon is built in the ground: the ground is dug in the form of cone. The walls are put and strengthened with the mixture made from sand, cement, and usual clay. Further, special clay, made from water, white clay, and fine straw, is prepared by mixing and is left. Then, *kohandova* is made with the prepared clay for the thickness of 1,2 – 2 sm. After drying, the process *sangcha* is conducted: it means that *regloi* – the mixture of sand and white clay (sand must be from river coasts, so *chagdon* will become hot quickly). The *chakdon* walls are poured with water after *kohandova*, and *regandova* starts. It is conducted as follows: the cloth of solid sorts is chosen and all the walls of *chagdon* are thinly coated with it from top to below. *Regandova* is very significant to *chagdon*. The walls of *chagdon* are flattened with a smooth stone thrice a day during the following days in order *regandova* could be very smooth. Then, 20 – 30 sm. of upper wall is covered with yolk, and a lower part – with fresh cow manure. Then, this hole is filled with not enough dry thin sticks, *guzapoya* or *tapak*, and lighted. This fire must burn slowly for one day.

A kind of flat bread *chappoti* is baked in *chagdon* in the first time. These *chappotis* should be distributed to neighbors.

Since *chagdon* becomes to be very hot, after baking flat bread, a cauldron is put on the ash for boiling the traditional dish *dangicha/dalda* in slow fire. It is distributed to neighbors too. The attitude of mistress to *chagdon* is very serious in general. Equally with own milk cow, *chagdon* is a provider of family.

The way of building *degdon* is the following: the round-formed thing of necessary size is put on the ground and framed with bricks, decorating the outline of *degdon*. Further, all process is the same as at building *chagdon*. Around *degdon*,

andova is also made about 1,5 m., and a small fume – *muricha* – is made from below in any side.

The usefulness: *degdon*, heated up with dry branches of apricot tree, helps to cure radiculitis and cold. Therefore in cold places, *degdon* was built inside the houses and used as *sandal*. Childless women and persons having cold are cured too, sitting after baking flat breads in *degdon*.

Tanur is built like *chagdon/degdon* in general. However in the form, each kind differs from each other. *Tanur* is set on the wall, its lower part (bottom) is adapted for lighting fire and right, left, and upper parts – for baking flat breads.

The way of building *tanur* is the following: water is poured into special yellow or red clay, the wool of sheep or small straw is added, all of that is mixed; salty water is added to the prepared clay, and it is left for time; after that, the clay is tempered; it is considered that clay «is boiled» thereby. Then this solid clay is cut for pieces, and *tanur* starts being built. *Tanur* is poured with salty water inside and outside in order it could withstand fire. The edge of *tanur* is built separately and then it is attached. After *tanur's* drying, it is set to the wall hermetically. Such fixing is beyond everybody's power. One should also be trained for that. The set of *tanur* to the wall is a part of the craft *tanursozi*. A lower part of clay support of *tanur* must be 1 – 1,2 m. of the height. Flue is made on the top of *tanbur*, which is made *andova* too.

Above-ground *chagdon* and *tanbur* are built separately therefore they are sold in bazaars.

The way of baking flat breads is the following: in *chagdon* (both in above-ground and in underground), flat bread is stuck to the wall, inclining inside (in one case – sitting, in other one – standing). And in *tanur*, flat bread is stuck in standing pose and from side.

Note: after *andova*, in all kinds of *tanur* fire is lighted with heavy smoke for one day. This is made in order the walls of *tanur* could be boiled. After *tanur's* cooling, its walls are covered with cotton oil. Overall, other woods: *tapak* (made from

cattle's manure), pile, *guzapoya* (cotton pedicles), and dry branches are used for baking flat breads in *tanur*.

Craftswoman:

Nazarova Zainuramo, born in 1939.

Address: Hamadoni district, Narzibekov street, h. 47.

ТОҚИДЎЗИ / ТЎШПЇДЎЗИ – яке аз шакли санъати ороиши амалӣ, ҳунари дӯхтани яке аз навъҳои маъмули каллапӯши тоҷикон аст. Ду навъи тоқӣ – гирда (мудаваар) ё конусшакл ва чоркунча маъмул аст.

Мувофиқи шароити маҳал, завқи одамон ва ривочу равнақи санъати амалии халқ хелҳои гуногуни тоқӣ ба вучуд омадаанд: тоҷикӣ, ҷустӣ, чоргул, ироқӣ, тағдӯз ё чамандагул, зардӯзӣ, юрма, пӯпақдор (пӯпақчадор), баҳорпӯшак, тӯртӯпӣ (арақчин), кӯлобӣ, чакан, тавилбегӣ, бахмалин, бадахшӣ ва ғайра. Дар ҷануби Тоҷикистон (Кӯлоб, Дарвоз, Қаротегин, Ҳисор ва Кӯҳистони Бадахшон) тоқии мудаввар ва гунбазшакл, дар шимоли Тоҷикистон (Ҳучанд, Ёротеппа, Ашт, Конибодом, Исфара ва ғайра) тоқии чоркунча маъмул аст.

Матои теппа ва кизаки тоқии ноҳияҳои ҷануби Тоҷикистон аз карбос, алоча, ҷити ранга ё якраңг, лас, шоҳӣ, маҳмал, парча аст. Баъди аз матоъ буридани теппаю кизаки тоқӣ ба он нусха кашида, бо абрешими ранга гул медӯзанд. Дар зери теппаю кизак астар гузошта (пештар дастӣ, ҳоло бо мошинаи либосдӯзӣ), лаганда мекунанд.

Тоқӣ аввалҳо гунбазшакл (конусшакл), мулоим буда, ҳоло шакли он дар маҳалҳо тағйир ёфта, каме сахттар шудааст.

Тоқии чамандагул асосан солҳои 50-уми асри гузашта маъмул буд. Онро ҷавонон мепӯшиданд.

Мардони тоҷик тоқиро ҳамарӯза мепӯшанд. Дар байни занон, хусусан духтарон тоқипӯшӣ аз нав ба мӯд даромада истодааст.

Тоқии мардуми кӯҳистон аслан шакли гирдаро дорад. Қисми болои тоқӣ гулдӯзӣ шуда, ба канори қисми бараш шероз мечаспонанд ва ҳошияи он гулдӯзӣ мешавад. Дар

гулдӯзии ин навъи тоқиҳо бештар нақшҳои хандасӣ ва баъзан нақшҳои табиӣ гулнусха ё баргнусха ба кор мераванд. Ин тоқиҳо рангоранг буда, аз як паҳлӯ пӯпақдор низ мешаванд.

Дар баробари токии гирда дар байни мардуми кӯхистон токии чортарк низ маъмул аст, ки ба монанди тӯпии चुсти ва ироқӣ дӯхта мешавад.

Токии चुсти, токии мардонаи сиёҳусафед, ки зимнан нақшҳои анъанавии «бодом» ё «қаламфур» доранд. Ин нақшҳо яктогӣ рӯи чаҳортарк ба нахи сафед ё мулина гулдӯзӣ мешаванд. Дар байни тоқиҳои мардонаи тоҷикӣ токии चुсти машҳур аст. Онро мардони калонсол дар ҷои қор, тӯю тамошо, хона, маросимҳои мотам ва азодорӣ мепӯшанд.

Токии ироқӣ дар тамоми Тоҷикистон васеъ паҳн гардидаанд. Токии тоҷикии ироқӣ чоркунҷаи сатҳаш ҳамвор буда, аслан хоси занҳо аст. Нақшҳои табиӣ акси гул, барги гул, гулдаста, буттаи мулавван ва нақшҳои хандасии чоркалӣ, салиб, ислимӣ ва ғ. дорад.

Беҳтарин тӯпҳои ироқӣ дар Хучанду Ўротеппа гулдӯзӣ мешаванд.

Токии зардӯзӣ – боз як навъи тӯпии занона аст, ки нақшҳои мураккабе дошта, ороиши он бо сабки зардӯзӣ сурат гирифтааст. Токии зардӯзии тоҷикон дар гузашта мудаввар, ҳоло чоркунҷа аст.

Токии баҳорпӯшак, арақчин яке аз навъҳои тоқиҳои сабук мебошад. Одатан калонсолон мепӯшанд.

Тоқиҳо сиёҳ, сабз, кабуд, бунафши торик, чигарӣ ва ғайра мешаванд.

Тоқӣ имрӯз ҳам як ҷузъи либоси тоҷикон хеле устувор аст.

ТОҚИДӢЗӢ / ТӢПӢДӢЗӢ – один из видов прикладного искусства, ремесло шитья и вышивки головного убора таджиков. Существует два вида тоқӣ – круглые или конусообразные и квадратные тоқӣ. Видов тоқӣ множество, но наиболее известными являются тоҷикӣ, चुсти, чоргул,

ироқӣ, тағдӯз ё чамандагул, зардӯзӣ, юрма, пӯпакдор (пӯпакчадор), баҳорпӯшак, тӯртӯпӣ (арақчин), кӯлобӣ, чакан, тавилбегӣ, бахмалин, бадахшӣ и др. На юге страны надевают круглой и конусообразной формы, на севере – квадратной.

Тканями для основ тюбетеек служат карбос, алоча, ситец, бархат, шел натуральный, парча.

Токии чамандагул было в быту приблизительно до 50-х годов прошлого века. Обычно её носила молодёжь.

Тюбетейки горного населения имеет круглую форму. Верхняя часть вышивается гулдӯзӣ, а по краю вшивается шероз – красивая кайма. **Токии чустӣ**, мужская чернобелая тюбетейка, имеет традиционный узор «бодом» («миндаль») и «каламфур» («перец»). Тюбетейки чустӣ носят взрослые мужчины на работу, в гостях, дома, в трауре и пр.

Токии ироқӣ широко бытует в Таджикистане. Таджикская тюбетейка ироқӣ имеет четырехугольную форму, вышивкой гулдӯзӣ, в большей мере её носят женщины. Узоры тюбетейки ироқӣ бывают из растительного мира (акси гул, барги гул, гулдаста и др.) и геометрические (чоркалид, салиб, ислимӣ и др.).

Лучшие тюбетейки ироқӣ – в Худжанде и Истрвшане.

Токии зардӯзӣ – ещё один вид женской тюбетейки, имеет сложные узоры, вышита техникой зардӯзӣ. Прежде токии зардӯзӣ были круглой формы, сейчас – квадратные.

Токии баҳорпӯшак / арақчин – один из видов легких тюбетеек. Обычно надевают старики.

Тоқӣ также бывают черные, зеленые, синие, бордовые, фиолетовые и др. Для мужчин и сегодня очень популярно носить тюбетейки ежедневно, для женщин, в особенности девушек носить тюбетейки опять входит в моду.

Тоқӣ как часть одежды таджиков и сегодня устойчиво.

TOQIDUZI / TUPPIDUZI is one of kinds of applied art, the craft of sewing and embroidering the headdress of the Tajiks. There are two kinds of *toqi* – round or cone-formed *toqi* and square one. There are many kinds of *toqi*, but *tojiki*, *chusti*,

chorgul, iroqi, tagduz yo chamandagul, zarduzi, yurma, pupakdor (pupakchador), bahorpushak, turtupi (araqchin), kulobi, chakan, tavlilbegi, bakhmalin, badakhshi, and others are more known. In the south of country, a round and cone *toqi* are worn, in the north – a square one.

Such cloths as *karbos, alocha*, cotton print, velvet, silk, and natural brocade are used for the bases of skullcaps.

Toqii chamadagul existed till about the 1930s. The youth usually wore it.

Skullcap of mountainous population has a round form. The upper part is embroidered with *gulduzi*, and *sheroz* – a beautiful edge - is sewn in borders.

Toqii chusti is a man's black-and-white skullcap, which has a traditional ornament «*bodom*» (almond) and «*qalamfur*» (pepper). The skullcaps *chusti* are worn by adult men for work, visits, at home, in the mourning etc.

Toqii iroqi is widely-spread in Tajikistan. A Tajik skullcap *iroqi* has a rectangle form, embroidered with *gulduzi*, women wear it to a large extent.

The ornaments of skullcap *iroqi* are from the flora (*aksi gul, bargi gul, guldasta* etc.) and geometric (*chorkalid, salib, islimi* etc.).

The best *iroqi* skullcaps are in Khujand and Istaravshan.

Toqii zarduzi is one of kinds of women's skullcaps; it has complicated ornaments, embroidered with the *zarduzi* technique. *Toqii zarduzi* had a round form before, but nowadays it has a square one.

Toqii bahorpushak/araqchin is one of kinds of light skullcaps. Old men usually wear them.

Toqis are also black, yellow, blue, vinous, violet etc. And today, to wear skullcaps every day is very popular for men, and to wear skullcaps becomes to be fashion for women, especially for girls. *Toqi* as a part of clothes of the Tajiks is stable today.

ТЎРБОФӢ – бо кашак (крючок) бофтан. Барои бо кашак бофтан аз ресмонҳои пашмин, абрешимин, пахтагин ва ғайра истифода бурдан мумкин аст. Одатан, сарулибосро аз

ресмонҳои сустгофта, дастурхон, сачок ва сумкаро аз ресмонҳои сахтгофта мебофанд. Шакли зарурии ҷузъҳо тавасути каму зиёд кардани ҳалқаҳо, зич ё сусттар бофтан (вобаста ба ғафсӣ ва борикии кашаку ресмон) мувофиқи андоза ё ченак таъмин мегардад.

ТЎРБОФИ – кружевное ремесло, которое осуществляется крючком и шестрядными, шелковыми, хлопковыми и др. нитками. Обычно одежду вяжут из нитей нескрученных, а скатерти, салфетки и сумки – из скрученных нитей. Нужную форму можно достичь посредством увеличения и уменьшения количества петель, плотности вязания и пр.

TURBOFI is a lacy craft, which is implemented with a knitting needle and wool, silk, cotton, and other threads. Clothes are usually knitted with untwisted threads, and table spreads, napkins, and bags – with twisted threads. One can achieve a necessary form by increasing and decreasing the quality of loops, the compactness of knitting etc.

ЎСМАКАШӢ – як қисми ороиши суннатӣ аст. Васма, вусма, ўсма, гиёхест, занону духтарон баргҳои онро фишурда, оби сабзашро ба абрувон ва мӯи худ мемоланд. Баландии васма то 25-100 см расида, поя ва баргҳояш ранги сабзи нилгун дорад. Соли дуум аз охирҳои моҳи апрел то июн гул мекунад, ранги гулаш зард. Барои кашидан ба чашму абрӯ барги ўсмаи тахминан 10-25см-ро истифода мебаранд.

Ўсма кашидан ба чашму абрувон хоси занону духтарон аст.

Бо фаро расидани фасли баҳор дар палу палчаҳо тухми ўсма мепошанд. Бо вучуди он, ки дар шароити имрӯза маводи фаровон барои рангу бори абрувон мавҷуданд, анъанайи ўсмакашӣ то ҳанӯз чун мероси ниёгон дар миёни занону модарони тоҷик хеле устувор аст. Ўсма ба абрувон тобиши сабзи хокистарранг медуҳад. Дар мавриди мунтазам кашидани ўсма абрувон ба худ ранги сиёҳи ғализ мегирад, ки ин ҳусну чамоли бонувонро даҳчанд афзун мекунад.

Ўсмаро чӣ тавр тайёр мекунанд?

Бо ин мақсад баргҳои тару тозаи онро гирифта, 10-15 дақиқа то пажмурда шуданашон дар соя нигоҳ медоранд, пиёлаи рӯгардонро гузошта баргҳои пажмурдаро то ҳосил шудани шираи он кафмол мекунанд, шираи ҳосилшудаи ўсма дар чуқурчаи таги он ҷамъ мешавад. Афшурдаи тару тозаи ўсмаро ба зудӣ аввал дар як абрӯ, баъд дар дуввумин мемоланд. Ин амалро то тамом шудани оби ўсма такрор мекунанд. Абрӯвон аз оби ўсма сер шуда, аз болою поин ранги ғализ мегирад. Ўсмаро ҳамчунин бо хати нафис дар байни ҳар ду қош ҳам мемоланд. Чунин ороиши рӯй ба занон хеле писанд аст.

Дар ҷараёни ўсмакашӣ чашму абрувонро якчанл маротиба бо оби ўсма мекашанд, то тамом шудани оби ўсма. баъди хушк шудани ўсма абрувонро бо об эҳтиёткорона мешӯянд.

Барои захираи фасли зимистон ўсмаро хушконида, майда мекунанд. Дар вақти даркорӣ ба он оби чӯшонидашуда ҳамроҳ карда, то хунук шуданаш нигоҳ ё онро то 2 дақиқа дар об чӯшонида, сард менамоянд. Он барои молидан тайёр мешавад. Ўсмаро ҳамчунин ба пӯсти сар, мӯйҳо, пилкҳои чашмон ва миҷгонҳо мемоланд. Ўсма барои равшании чашм, биной хуб аст.

Ўсмаро дар бозорҳо дар шакли тар ва хушк мефурӯшанд. Қариб дар тамоми қитъаҳои замини ҳавлиғӣ онро месабзонанд. Одатан, ба пали ўсма хокистари чӯб мепошанд.

Агар кас ҳар рӯз ўсма кашад баъд аз 2 ҳафта абрувон ва миҷжаҳо ғафсу сиёҳ ва хушрӯй мешаванд.

Равғани ўсма барои табобати резиши мӯй ва барқарорсозии решаи осебрасидаи миҷгонҳо, абрувон ва мӯйҳо истифода мешавад. Тарзи истифодаи равғани ўсма. Равғани тозаи ўсмаро шабона ба қош ва миҷжа молида, саҳар бо собун мешӯянд.

УСМАКАШИ – один из видов женской радиционной косметики. Васма, вусма, ўсма, – это растение, которое женщины и девушки используют для смазывания ресниц и бровей. Высота растения 15-60см, но используют ўсму, ко-

гда она совсем невысокая, примерно 10-25см. Она цветёт желтыми цветками. Для косметики используется сок её листьев.

С весны каждая хозяйка в своем огороде сеет ұсму. И пользуется ею до осени. Более того, сушит её в тени для зимы. И хотя сегодня очень много косметических средств, ұсма всегда востребована и активно используется.

Способ применения:

с этой целью чистые листья ұсымы оставляют на 10-15 минут в тени, а затем ладоньями обеих рук выжимают из чуть завялых листьев весь сок. Палочкой с ватным кончиком мокают в сок и смазывают ресницы, брови. Это повторяется каждый раз чуть высыхает брови, пока не закончится весь выжатый сок. Если сок попадает в глаза, становится очень больно, но зато это очень полезно для зрения. В процессе ұсмакаши обычно участвуют несколько человек. И тогда они по очереди смазывают брови. В последний раз при несильном высыхании бровей и ресниц ұсыма смывается холодной водой.

Сухая ұсыма (зимой) для крашения заливается кипятком, настаивается 2 минутки, остужается и только потом используется.

Если ежедневно мазать ұсму, то через две недели брови и ресницы заметно сгущаются.

Масло ұсымы очень полезно для лечения ресниц, бровей и волос, их восстановления и их нормального роста. Для этого на ночь замазывают брови, ресницы и голову маслом ұсымы, а утром промывают мылом.

USMAKASHI is one of kinds of women's traditional cosmetics. *Vasma, vusma, usma* is plant, which women and girls use for covering eyelashes and brows. The height of plant is 15 – 60 sm., but *usma* is used when it is not high, about 10 – 25 sm. It flourishes with yellow flowers. The juice of its leaflets is used for cosmetics.

In spring, each mistress sows the seeds of *usma* in her garden. And she uses it till autumn. Moreover, she dries it in shadow for

winter. Although today there are many cosmetic means, *usma* is always in demand and is used actively.

The way of using:

The clean leaflets of *usma* are left in shadow for 10 – 15 minutes, and then all juice is squeezed by the palms of both hands from the leaflets little-faded. The stick with a cotton wool end is dip into the juice, and eyelashes and brows are covered with it. This is repeated every time while brows dry little till all juice finishes. If juice falls into eyes, it becomes very painful, but it is very useful for vision. Several persons take part in the process of *usmani*. By turn, they cover their brows with *usma*. At last time, *usma* is washed out with cold water at brows' weakly-drying.

A dried *usma* (in winter) is poured with hot water to be covered, it is infused for 2 minutes, cooled, and is used after that only.

If *usma* is covered every day, brows and eyelashes are visibly thickened in two weeks.

Oil of *usma* is very useful for curing eyelashes, brows, and hair, restoring and growing them. For that, brows, eyelashes, and head are covered with *usma* oil for night, and they are washed out with soap in the morning.

ФАЛАК / ФАЛАКХОНӢ – яке аз шакли санъати ичрокунандагии мардуми кӯхистони тоҷик (Кулоб, Бадахшон), уки бо жанри фалак вобаста аст. Ин санъати ичрокунандагӣ дар муддати асрҳо ташаккул ва рушд ёфта, мактаби хунарии худро низ таъсис додааст. Фалак дорои назхариёи амалии боест. Фалак – жанри мусикиест якқисмаву бисёрқисма, созӣ ва овозӣ. Фалакхонӣ дар мактаби устод-шогирд асос мегирад. Сози асосии фалак думбра буда, созои бисери дигаре дар фалакхонӣ маъмуланд (рубоби бадахшонӣ, сетор, гижак, тутик, даф, таблак ва ғ.). Фалак таърихи бисёрасра дорад. Таърихан дар ду макон – Кулобу Бадахшон ташаккул ёфтааст. Аз ин ҷо – фалаки кулобӣ ва фалаки помирӣ. Хелҳои жанрии он гуногунанд: фалаки даштӣ, фалаки роғӣ, фалаки қаландарӣ, фалаки сафарӣ, фалаки равона, бепарво-

фалак ва хоказо. Дар Бадахшон фалакхонӣ зери маддоххонӣ низ маълум аст. Фалкхонони беҳтарини замони имрӯз Одина Ҳошим, Гулчехра Содиқова, Давлатманд Холов, Соҳиба Давлатшоева, Аловатов.

ФАЛАК / ФАЛАКХОНӢ – вид традиционного музыкально-исполнительского искусства горных таджиков (Куляб, Бадахшан), связанный с жанром фалака. Это исполнительское искусство в течение многих столетий сформировало свой стиль исполнения, выработала свои каноны, которые следует беспрекословно выполнять исполнителям. Имеет развитую практическую теорию. Фалак – это одночастные и циклические произведения вокального и инструментального видов. Фалакхонӣ базирується на традиционной школе устод-шогирд. Базовым инструментом является думбра, но отличается богатым инструментарием (рубаб бадахшанский, сетор, гиджак, тутик, даф, таблак и др.). Фалак зародился и развивался исторически в двух регионах – Кулябе и Бадахшане, отсюда их названия – фалаки кулобӣ и фалаки помирӣ. Жанровых разновидностей фалака множество – фалаки даштӣ, фалаки роғӣ, фалаки қаландарӣ, фалаки сафарӣ, фалаки равона, бепарвофалак и многое другое. Выдающимися фалакхонами нашего времени являются Одина Ҳошим, Гулчехра Содиқова, Давлатманд Холов, Соҳиба Давлатшоева, Аловатов и др.

FALAK / FALAKKHONI is a kind of traditional musical performance art of the mountainous Tajiks (Kulob, Badakhshan), connected with the genre *falak*. For many centuries, this performance art has been forming its performing style, generating its canons, which should be observed by performers. It has developed practical theory. *Falak* is one-part and cyclic pieces of vocal and instrumental kinds. *Falakkhoni* is based on a traditional school *ustod-shogird*. *Dumbra* is a basal instrument, but *falak* is notable for rich quality of instruments (*a badakhshan rubab, setor, ghijak, tutik, daf, tablak* etc.). *Falak* historically originated and developed in two regions – Kulob

and Badakhshan, hence there are their names – *falaki kulobi* and *falaki pomiri*. There are many genre varieties of *falak* – *falaki dashti*, *falaki roghi*, *falaki kalandari*, *falaki safari*, *falaki ravona*, *beparvofalak*, and others. Odina Hoshim (1938 – 1993), Gulchehra Sodikova, Davlatmand Kholov, Sohiba Davlatshoyeva, Haknazar Alovatov, and others are outstanding *falakkhons* of our time.

ФАТИР / ФАТИРПАЗӢ (ниг. НонпазӢ)

ФАТИРХАМИР (ниг. НонпазӢ)

ҲИНОБАНДИ – як навъи ороишии суннатӣ. Ҳино – растаниест буттамонанд бо гулҳои сафед ё сурх, бо кӯфтаи он мӯй, нохунҳои дасту поро тавассути бастан (мондан) ранг мекунад. Зимистон гарди онро тар карда мебанданд. Тоҷикон (хусусан занон, духтарон) аз қадимулайём бо ҳино кафи дасту пойҳоро оро медиҳанд, нохунҳо ҳам ранги сурхро дар ин маврид мегирад.

Ҳинобандон – маросимест, ки дар арафаи арӯсӣ арӯшаванда бо дугонаҳояш мегузарад. Дар ҷараёни ин маросим суруди ҳинобандонро месароянд:

Ҳино, ҳино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар ҳино камӣ кунад, Agar hino kami kunad,
Қоши тилло мебандем. Qoshi tillo mebandem.
Ҳино, ҳино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар ҳино камӣ кунад. Agar hino kami kunad,
Тавқи тилло мебандем. Tavqi tillo mebandem /
Ҳино, ҳино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар ҳино камӣ кунад, Agar hino kami kunad,
Оби тилло мебандем. Obi tillo mebandem.

Тарзи истифодаи ҳино: ҳиноро дар салқинӣ чинда, онро камтар дар соя нигоҳ медаоранд то каме пажмурда шавад. Баъд онро дар уграк мекӯбанду каме намак илова мекунад;

то вақти хоб рӯяша пӯшида нигоҳ медоранд. Латтаву селован тайёр карда, пеш аз хоб онро ба дасту по мегузоранд; аввал ба кафи даст мемонанду дастро мушт карда, аз болои нохунҳо мемонанд ва баъд бо салофау латта дастро саҳт мебанданд. Бо дастҳои баста шаб мехобанду сахарӣ мекушо-янд. Ба по низ ҳамин тавр ҳино мемонанд.

Тарзи истифодаи ҳино хушк: пеш аз ҳино молидан сарро бояд нағз шуст. Хокаи ҳиноро ба зарфи шишагӣ ё чинӣ андохта, оби ҷӯш (60-70 °С) мерезанд, сипас онро хуб омехта, бо ҷӯтка ё пахта ба сар мемоланд. Пас ба сар коғазӣ пергаментӣ ё плёнкаи полиэтиленӣ партофта, аз болояш сачоқ мебанданд. Баъди 30-40 дақиқа сарро бо оби гарм (бе собун) мешӯянд. Сарро баъди ҳино молидан бо оби сирко ё чавҳари лимудор шустан ҷоиз нест, зеро ин таъсири рангро боз медорад. Баъди истифодаи ҳино мӯйро як шабонарӯз раваған молидан ё чингила кардан мумкин нест.

Дар тибби Шарқ бо ҳино захм, касалиҳои пӯст, рағу пай-вандҳоро муолиҷа мекунанд.

ХИНОБАНДИ – один из видов традиционной косметики. Ҳино – растение с красными или белыми цветами, соком которого красятся волосы, ногти рук и ног, ладони путем измельчения стебля, листьев и цветов, накладыванием этого на голову, ладони рук, ступни ног, ногти и выдерживанием на определенное время. Зимой вместо живого растения используется порошок хны приготовленный с лета.

Ҳинобандон – обряд в канун свадьбы, в котором красят хной ногти, ладони рук и ступни ног невесты её подружки. Этот процесс имеет свою специальную песню:

Ҳино, ҳино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар ҳино камӣ кунад, Agar hino kami kunad,
Қоши тилло мебандем. Qoshi tillo mebandem.
Ҳино, ҳино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар ҳино камӣ кунад. Agar hino kami kunad,
Тавқи тилло мебандем. Tavqi tillo mebandem /

Хино, хино мебандем, Hino, hino mebandem,
Ба дасту по мебандем, Ba dastu po mebandem,
Агар хино камй кунад, Agar hino kami kunad,
Оби тилло мебандем. Obi tillo mebandem.

Способ использования хны: хну рвут (целиком со стебельками, листьями и цветами) утром или вечером и ставят в тенистое место на время, чтобы немного завяла. Затем хну молотят, добавляя чуть-чуть соли; приготовленную смесь держать до наступления темноты прикрытым листьями виноградника. Готовят тряпочки, целофаны и виноградные листья. Перед сном сперва кладут на ладонь, затем руку складывают в кулак и хну кладут на ногти (охватывая всю область пальцев целиком), кулак покрывают сперва листьями виноградника, затем заварачивают в целофан и завязывают на ночь сверху тряпкойхну лишь 1-2 часа по усмотрению.

Способ использования сухой хны: хну кладут на чистую голову. Порошок хны замачивают в стеклянной, фарфоровой посуде в горячей 60-70° воде, смазывают волосы и заварачивают шапочкой и платком на 1 час (или по усмотрению). Смывается хна с волос без мыла. После окраски нельзя в течении одной сутки волосы смазывать каким-нибудь маслом, а также делать завивку.

Способ использования сухой хны для ногтей, рук и ног такой же, а держать надо также как и растение-хну, на ночь. В восточной медицине хной лечат разные кожные болезни.

HINO BANDI is one of kinds of traditional cosmetics. *Hino* is the plant with red and white flowers, juice of which is used for dyeing hair, nails of hands and feet, and palms by crushing culms, leaflets, and flowers, covering it on the head, palms of hands, feet, nails, and leaving for a certain time. In winter, the powder of henna made in summer is used instead of live plant.

Hinobandon is a ceremony in the eve of wedding, when nails, palms of hands, and feet of fiancée are dyed with henna. This process has its special song:

*Hino, hino mebandem,
Ba dastu po mebandem,
Agar hino kami kunad,
Qoshi tillo mebandem,
Hino, hino mebandem,
Ba dastu po mebandem,
Agar hino kami kunad,
Tavqi tillo mebandem,
Hino, hino mebandem,
Ba dastu po mebandem,
Agar hino kami kunad,
Obii tillo mebandem.*

The way of using henna: henna is pluck (entirely with culms, leaflets, and flowers) in the morning or evening and put in shadowy place for time in order they could be little-faded. Then, henna is thrashed, adding some salt; the prepared mixture, covered with leaflets of vine tree, is kept till darkness comes. Rags, cellophanes, and the leaflets of vine tree are prepared. Before sleeping, it is firstly put on the palm, then the hand is folded into fist, and henna is put on the nails (covering all space of fingers entirely), the fist is firstly covered with the leaflets of vine tree, then it is wrapped in cellophane, and henna is bound with rag for night, 1 – 2 hours only.

The way of using dried henna: henna is put on a clean head. The powder of henna is soaked in a glass porcelain ware in hot water of 60° - 70°, hair are covered with it and wrapped with cap or kerchief for 1 hour (or discretion). Henna is washed out of hair without soap. After dyeing, one cannot cover hair with oil and curl them during 24 hours.

The way of using dried henna for the nails of hands and feet is the same, and one should keep a plant-henna for night too. Different skin illnesses are cured with henna in the Eastern Medicine.

ЧАКАН / ЧАКАНДЎЗЇ – яке аз намудҳои санъати бадеи-амали, ҳамчун шакли хунари бадеи яке аз навъи

гулдӯзист. Чакан инчунин ҳамчун номи куртаи занона машҳур шудааст.

Калимаи «чакан»-ро бо калимаҳои «чеканит», «чеканка»-и русӣ ва «чакома»-ву «чакомак»-и авестой алоқаманд мекунад. Дар ин маврид вобастагӣ ба нақшро дар назардоранд, яъне чакан – ин нақш аст. Вожаи «чакан»-ро фарҳангномаҳои мӯътабартарини кӯҳанчун «Бурҳони қотей», «Ғиёс-ул-луғот», «Мадор», «Рашидӣ», «Кашф» шахр додаанд.

Ибтидоан дар кашидадӯзиву нақшдукдӯзии ачдодони қадими эронӣ нақши «сва-астика» нишони махсус буд. Он ифодагари ростию росқавлӣ, ифодагари чор унсури арбаъаи сабаби пайдоиши одаму олам мебошад. Агар дар ибтидо мардуми ориёи дар либосҳояшон танҳо нишони свастикаро истифода мебуданд бошанд, бо гузашти айём ин нақш такмил ёфта элементҳои нав аз қабилҳои давра, ифодакунандаи офтоб рамзи рӯшноӣю гармӣ, гулҳои ҳамешазабз – ифодаи садоқату эҳтиром ба сарзамини хеш ва монанди инҳо пайдо гардиданд. Аз ин рӯ, косагул (ба сурати офтоб) – нақши асосии чакан аст. Хамаи ин далели он аст, ки заминаҳо ва ҷанбаҳои гуногуни нақшҳои чакан, ки ба заминаҳои хуршедпарастии ирониаслон иртибот дорад.

Падидаи чакан дар фарҳанги тоҷикон бо водии Кӯлоб пайваста аст. Воқеан нақши чакан дар дар сӯзаниҳои Самарқанду Бухоро, Истаравшан, Дарвозу Ванҷу Ваҳёву Ғарм, дар нақшҳои лаби остину лаби домони тоҷикони Шуғнону Рӯшон низ акс ёфтаанд.

Барои чакан аслан матоҳои сафед, зард ва сурх истифода мегардиданд.

Дар интиҳоби пилла ва ё худ абрешими мато низ аҳамияти хосса мебуданд.

Дар шаҳри Кӯлоб ин хунар хунари доимӣ буд. Дар ҳар замон ба рушди он шахсиятҳо сахм мегузоштанд. Дар тараққӣ ва муаррифии ин хунари амалӣ-бадеӣ сахми Корманди Шоистаи Тоҷикистон шодравон Курбон Зардаков (нимаи дуоми асри XX) ниҳоят калон аст.

Дар шаҳри Кӯлоб оилаҳои санъаткор устоҳо ва чеварони

авлодӣ хеле зиёд мебошанд. Яке аз чеварони машҳури авлодӣ Шоистамоҳ Ғиёева, хунари волои худро аз момои Оҳистамоҳ омӯхтааст.

Чеварони кӯлобӣ хунари гулдӯзӣ ва чакандӯзияшонро асосан дар куртаю почай чаканӣ, рӯймоли миён, тоқии чакан, бардеворӣ, рукурпағӣ, рӯғавҳорағӣ, таксарӣ, парда, сала (дастор) хуб нишон додаанд.

Дар қадим куртаи чакан васеъ духта мешуд, аммо бо гузати солҳо нисбатан тангтар вам уди замона мувофиқ духта мешавад.

Куртаи чакани кӯлобӣ аз чакандӯзиҳои дигар манотик бо ранги баланди матоъ ва ресмонҳояш фарқ мекунад.

Куртаю почай чаканро аслан занҳо рӯзҳои ид, махсусан, дар Наврӯз ба бар мекарданд. Ба заноне, ки рӯзҳои ид куртаи чакан ба бар мекарданд, онҳоро арҷгузори фарҳанги қадимаи тоҷикон медонистанд.

Асоси гулдӯзии чаканро шакли гулбандина ташкил медиҳад.

Намудҳои маъруфи нақши чакан аноргул, аштак, барги бед, бодомак, качак, лола, райҳон, тоҷи хурӯс, думи товус, моху ситора, пойи гунчишк мебошанд.

ЧАКАН / ЧАКАНДӢЗӢ – один из видов прикладного искусства, как художественное ремесло является одним из видов гулдӯзӣ. Под словом «чакан» также известно женское платье.

Этимологическое значение слова «чакан» связывается с русскими словами «чеканить», «чеканка», древнеиранскими (авестийскими) «чакома» и «чакомак». В этом случае под словом подразумевается конкретный узор, орнамент. Слово «чакан» приведено в этом значении и одежды с этим узором в известных древних и средневековых словарях «Бурҳони котеъ», «Ғиёс-ул-луғот», «Мадор», «Рашидӣ», «Кашф».

В древнейших образцах вышивки наших предков сперва орнамент был связан со свастикой. Это было символом честности и олицетворяла четыре начала. Со временем этот узор стал варьироваться и появились узоры, обозначающие

большую конкретику, связь с отражением большей действительности, как например, круга – косагул (солнца), цветов (уважение к родной природе) и др. Таким образом, истоки орнаментов чакан восходят к периоду огнепоклонничества иранцев.

Феномен чакан в таджикской культуре связывается с культурой Кулябской долины. Однако, на самом деле, как узор он широко встерчается и сўзанй Самарқанда и Бухоры, Истаравшана, Дарвоза и Ванчу Вахё и Гарма, на краях рукавов и подолов женских платьев таджиков Шугнана и Рўшона.

Для чакана обычно выбираются ткани белого, желтого и красного цветов.

Вышивальщицы чрезвычайно осторожны также и в выборе ниток, обычно это натуральные шелковые.

В г. Кулябе это ремесло было постоянным. В этом вклад многих личностей. Одним из них является Курбон Зардаков (вторая пол. XX века).

В Кулябе проживает много семейных ремесленников чакандўзов. Например, известная мастерица Шоистамох Ғиёева, которая обучилась этому у своей бабушки момои Охистамох.

В узоре чакан вышивается куртаю почай чаканй (платья и штаны), рўймоли миён (платки для пояса), тоқй (тюбетейки), бардеворй (настенные покрывала), рукурпағй (покрывало для курпа и курпачи), рўгавхорағй (покрывало для колыбльки), таксарй (подушки), парда (занавесы), сала (дастор) и др.

Раньше платья чакан шились широкими, ныне более узковато.

Кулябское платье чакан отличается от платьев других регионов своей красочностью, нитками. Такие платья обычно носят в Навруз и др празднества.

Основу технологии чакана составляет гулбандина. Известными являются также аноргул, аштак, барги бед, бодомак, качак, лола, райхон, точи хурўс, думи товус, моху ситора, поий гунчишк.

CHAKAN / CHAKANDUZI is one of kinds of applied art. As an artistic craft, it is one of kinds of *gulduzi*. A woman's dress is also known under the word '*chakan*'.

Etymological meaning of the word '*chakan*' is connected with Russian words '*chekanit*' (calk), '*chekanka*' (calking), Old-Iranian (Avestian) '*chakoma*' and '*chakomak*'. In this case, a concrete ornament is meant under the word. The word '*chakan*' is also given in the meaning of clothes with this ornament in the known and medieval dictionaries: "Burhoni Kote'", "Giyos-ul-Lughot", "Mador", "Rashidi", and "Kashf"

In the most ancient samples of the embroidery of our ancestors, ornament was initially connected with *fylfot*. That was a symbol of honesty and personification of four beginnings. With time, the symbol was varied, and ornaments appeared, which meant a large concreteness, connection with the reflection of great reality, as for example, circle – *kosagul* (sun), flowers (respect to native nature), and others. Therefore, the ornaments originated in the period of the fire-worship of Iranians.

The phenomenon *chakan* in a Tajik culture is connected with the culture of Kulob valley. However, indeed, as an ornament, it is found in *suzani* of Samarqand and Bukhara, Istaravshan, Darvoz and Vanj, Vahyo, and Garm, on the edges of sleeves and skirts of women's dresses of the Tajiks of Shughnan and Rushon.

The cloths of white, yellow, and red colors are usually chosen for *chakan*.

Embroiders are also very careful in choosing treads, these are usual natural silk.

In Kulob, this craft has been constant. Many personalities contributed to it.

One of them is Kurbon Zardakov (the second half of the XX century).

Many family craftsmen *chakanduzes* live in Kulob. For example, well-known master Shoistah Giyoyeva, who was taught for the craft by her grandmother Momoi Ohistamoh.

Kurtayu pochai chakani (dresses and bridges), *ruimoli miyon* (kerchiefs for waist), *toki* (skullcaps), *bardevori* (wall-carpets), *rukurpagi* (bedspread for *kurpa* and *kurpacha*), *rugavhoragi* (bedspread for cradle), *taksari* (pillows), *parda* (curtains), *sala dastor*, and others are embroidered with the *chakan* ornament.

The dresses *chakan* were sewn as wide before, but now they are sewn as narrower.

A kulob dress *chakan* differs from the dresses of other regions for its colorfulness and threads. Such dress is usually worn in Navruz and other celebrations.

Gulbandina is the base of the technology *chakan*. *Anorgul*, *ashtak*, *bargi bed*, *bodomak*, *kajak*, *lola*, *raihon*, *toji khurus*, *dumi tovus*, *mohu sitora*, *poi gunjishk* are also well-known.

ЧАК-ЧАК (ниг.: Қаннодӣ)

ЧАКМАН, либоси гарми болоии мардонро мегӯянд. Бе-астар, пешкушоду дароз, гиребонаш мисли гиребони чома аст. Маъмулан аз мохут ё матои ғафси пашмин медӯзанд. Пештар дар гиребон, нӯғҳои остинаш аз риштаҳои гуногуни ранга гул ва дар ҳар ду бараш ҷияк низ медӯхтанд. Асосан аз болои чома мепӯшанд.

ЧАКМАН, верхняя теплая мужская одежда, своего рода пальто. Безподкладки, открытое впереди, длинное. Воротник подобен воротнику чома. Обычно чакман изготавливается из шерстяной вручную сотканной ткани или сукна. На воротнике и концах рукавов вышивали цветочки. Надевается поверх чома.

ШАКМАН is an outer warm man's clothes, in a sense – a coat without lining, open in front, and long. A collar is similar to a *joma*'s collar. *Chakman* is usually produced from wool cloth, woven by hand, or felt. Flowers are embroidered on the collar and ends of sleeves. It is put on the *joma*.

ЧАЛПАК. Ба шир хамиртуруш ё қаймоқ, намак ва шакар

хамроҳ карда, хамир мекунанд ва 2-2,5 соат нигоҳ ме-доранд. Баъди расидани хамир аз он зуволачаҳо (50-60г) гирифта, тунук мекунанд ва дар равғани доғ аз ҳар ду тараф бирён мекунанд. Баъзан ба рӯи чалпак шакар мепошанд. Ба 4 истакон орди гандум 0,5 истакон шир, 30г хамиртуруш, 0,5 қошукча намак, 1 қошук шакар, 1 истакон равған (барои пухтан) ва ним истакон шакар лозим аст.

ЧАЛПАК. тесто месят на молоке или каймаке, дрожжах, соли, сахаре. Оставляют на 2-2,5 часа. Когда тесто подойдет, делаются маленькие зуволача, придается каждому форма лепешечки и по отдельности жарится в масле см двух сторон. Иногда после готовности посыпается сахаром.

Состав : на 4 стакана муки, 0,5 стакана молока, 30 г дрожжей, 0,5 чайной ложечки соли, 1 чайная ложка сахара, 1 стакан масла хлопкового для жарки и 0,5 стакана сахара для посыпки.

CHALPAK. Dough is kneaded with milk or kaimak, yeast, salt, and sugar. It is left for 2 – 2,5 hours. When dough is ready, small *zuvolachas* are made and each is given the form of round flat bread then they are separately fried in oil from two sides. Sometimes they are covered with sugar.

Ingredients: 4 glasses flour, 1,5 glass milk, 30 grams yeast, 0,5 teaspoons salt, 1 teaspoon sugar, 1 glass cotton oil for frying, and 0,5 glass sugar for pouring.

ЧАПОТӢ, як навъи нони тунуки калони тоҷикони кӯхистон аст, ки ҳаҷмаш тақрибан бо диаметри 60-70 см, шаклаш гирд, аз орди гандумӣ тайёр карда мешавад.

Ин намуди нонро тунуки низ мегӯянд. Тарзи тайёр намудани нони чапотӣ душвор аст, он нозукиҳои худро дорад. Аз қадбону маҳорати баландро талаб менамояд. Дар маърақаҳои қалон онро якчанд нафар ҳамҷоя омода месозанд.

Таркиб: Орд, об, намак, хамиртуруш.

Тарзи тайёр намудан: Дар зарфи қалони хамиршӯрӣ оби гарм ва намак меандозанд. Ба он хамиртуруш ҳамроҳ мена-

мояндр. Ордро ҳамроҳ намуда, онро лат мезананд. Хамирро ончунон мушт зада мешӯранд, ки болои он ғӯзаҳо пайдо шавад. Хаамири чапотӣ сахт нест. Он мулоимакак, ба монанди думбаи ғӯсфанд аст. Баъди шӯридан онро гармакак мепечонанд.

Баъд аз расидан (дар ин марҳила хамир аз андозаи пешинааш як баробар зиёд мешавад) онро рост мекунанд: зувол мегиранд, яъне қисм-қисм ҷудо менамоянд бо болашро мепӯшонанд, то хунук нашуда, «рӯ гирад» (аз андозааш каме зиёдтар ва баландтар шавад) .

Чагдонро сахт метафсонанд. Лахчаҳоро миёни чагдон чамъ намуда, атроф ва бару даруни онро бо чорӯб мерӯбанду намақоб мезананд. Зуволҳои рӯгирифтаро болои рафидаи калон, ки махсус барои нони чапотӣ истифода мешавад, мегузоранд. Бо ҳаракати панҷаи даст онро болои рафида тунук мекунанд, «лаб мечинанд». Дар гирди чагдон 3-4 зан – яке зуволро ба рафида мемонад, дувум «лаб мечинад» , яъне онро ба қолаби рафида мутобиқ менамояд, сеюм об зада, чӯб зада мечаспонад, чорумӣ меканад.

Ин чараён суръати тезро металабад. Бинобар ин, барои зуд часпондану даррав кандани чапотӣ (то ки насӯзад) якчанд нафар ба кор ҷалб карда мешаванд. Панҷум нафар чапотии кандашударо камакак об панҷа мезанад ва аз якдигар дуртар-дуртар партофтан мегиранд. Баъди хунук шудани чапотӣ онҳоро рӯи ҳам чида, дар дастархон мепечонанд.

Ҷоиданокӣ: Чапотӣ сабуқхӯр аст. Агар ба орди навъи якум миқдори кам орди тоҷикии осиебӣ илова намоӣ, он хушмаззаву ҷоидабаштар мегардад. Зудҳазмшаванда буда, ба меъдаи инсон вазнинӣ намеоварад.

Чапотиро одатан аз охири баҳор то охири тирамоҳ истеъмол мекунанд. Чапотӣ нони тунуку сабуки мураккабпаз махсуб меёбад.

ЧАРМГАРИ хунари аз чарм тайёр кардани попӯшӣ (мӯзаҳои чармӣ, пойафзолҳо, чоруку махсиҳои мардонаю

занона), либос (камзӯлу пӯстинҳо), кулоҳ (кулоҳҳои мардона, телпаку сарпӯшҳои зимистона), дастпӯшакҳо ва диг. Инчунин лаҷоми асп, камчини асп, борхалтаҳо, сумкаю халтаҷаҳои гуногун ва монанди инҳоро омода мекарданд.

Яке аз марказҳои истеҳсоли маҳсулоти ҷармӣ аз қадимулайём шаҳри Кӯлоб ба ҳисоб мерафт. Дар авали асри ХХ танҳо дар ду гузари он – Ҷармгари Боло ва Ҷармгари Поён 70 устохонаи ҷармгарӣ вучуд доштааст, ки аз пусти гов, гӯсфанд, асп, буз, шутур барои талаботи мардум ҷармҳои ҳарранга тайёр мекарданд.

Яке аз ҳунаҳои маъмули мардумӣ, ки ба ҷармгарӣ алоқаи зич дошт, мӯзадузӣ мебошад. Устоёни гулдасти Кӯлобӣ дар ибтидои асри ХХ дар 8 устохонаи мӯзадузӣ аҳолиро бо маҳсӣ, кафш, мӯза таъмин менамуданд. Афсус ки ҳоло ин ҳунари дастӣ камтар истифода мешавад.

Тибқи иттилои мутахассисон мӯза, чорук ном пойафзолро дар замонҳои пеш бештар аз пусти гардани ҳайвони калони шохдор месохтанд. Яъне пустро бо андозаи пой бо намаки ошӣ мепазониданд, сипас баъди пушидан боз дар намак мехобониданд.

Ҳоло ин ҳунари заҳматталаб ба мисли солҳои пешин ривож надорад. Вале он зину афзоре, ки барои аспон имрӯз сохта мешавад, бештар аз ҷарми маҳаллӣ буда, давоми анъанаяи ниёгон аст.

ҶАРМГАРИ кожаное ремесло, ремесло изготовления обуви (кожных сапог, другой обуви, чорук и махси женских и мужских), одежды (камзолы, телогрейки и пр.), колонных уборов (мужских зимних телпак), перчаток и др. А также сумокчек, кошельков, уздечки лошади и пр.

Одним из центров кожаного ремесла с древности считался город Куляб. В начале XX века в двух его улицах – Ҷармгари Боло и Ҷармгари Поён (с тадж. досл. – «верхний кожанник» и «нижний кожанник») функционировали 70 кожаных мастерских, в которых готовили изделия из коровьих, бараньих, лошадиных, козьих, верблюжьих шкур по заказу населения.

Ремесло мӯзадуӣ очень близко ремеслу чармгарӣ. Кулябские мастера в начале XX века имели 8 мастерских по изготовлению мӯзадӯӣ. Для изготовления кожанной обуви использовали обычно кожу из шейной части крупного рога-того скота.

К сожалению, сейчас таких мастерских совсем мало.

Кожевное ремесло ныне не имеет того былого развития. Оно главным образом связано с изготовлением всех принадлежностей, касающихся лошадиной узда.

CHARMGARI is a leather craft, the craft of producing shoes (leather boots, other shoes, women's and men's *choruk* and *makhsi*), clothes (camisoles, warm jackets etc.), headdresses (men's winter *telpak*), gloves, and others as well as bags, purses, bridles for horses etc.

Kulob was considered as one of the centers of leather craft from the earliest time. At the start of the XX century, in two its streets – Chrmrgari Bolo and Charmgari Poyon (verbatim from Tajik – ‘upper tanner’ and ‘lower tanner’), 70 leather workshops functioned, where the items were produced from cow, sheep, horse, goat, and camel skins by request of population.

The craft *muzaduzi* is closer to the craft *charmgari*. Kulob masters had 8 workshops of *muzaduzi* production at the start of the XX century. A neck part of cattle was usually used to produce leather shoes.

Unfortunately, similar workshops are very few at the present time.

A leather craft has not that former development. It is mainly connected with the production of all accessories concerning a horse bridle.

ЧАТРОРӢ (ниг.: ТурбофӢ)

ЧИСТОН / ЧИСТОНГӢӢ. Истилоҳи адабии *чистон* аз калимаҳои тоҷикии *чист* ва *он* таркиб ёфта, номи яке аз жанрҳои бадеӣ дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик мебошад, ки муодили китобии он истилоҳи *луғз* ба шумор меравад. Чистон дар осори шифоҳии тоҷикон таърихи бисёр

кадим ва ҷойгоҳи густурда дошта, ҳам миёни кӯдакон ва ҳам миёни калонсолон як навъи бозиву саргармӣ ва омӯзиш ба шумор меравад, ки барои инкишоф додани зеҳну дониш мусоидат мекунад.

Чистон аз ҷиҳати мавзӯӣ маҳдуд нест; инсон, ҳайвонот, парандагон, ҳашарот, рустанӣ, ашӯи табиӣ ва ғайритабиӣ, мафҳумҳои мушаххас (=конкрет) ва мавҳум (=абстракт) метавонанд ҳадаф ва муҳтавои чистонро ташкил диҳанд.

Бахше аз чистонҳое, ки дар фарҳанги шифоҳии мардуми тоҷик мавҷуд ва зиндаанд, аз давраҳои куҳан боқӣ монда, дорои аҳамияти таърихӣ мебошанд: «Ду бародари ҳамсоя, ҳамдигарро намебинанд» (*чашимон*). Бахши дигарро чистонҳое ташкил медиҳанд, ки дар давраи муосир ба вучуд омада, натиҷаи шинохти ҳодисаҳо ва падидаҳои табиӣ, иҷтимоӣ ва дастовардҳои илмиву техникӣ мебошанд. Мисол: «Аз ин ҷо то Ҳисор, метозад қатор-қатор» (*қатора*). Вале дар ҳарду навъ, муҳимтарин хусусияти чистон эҷоз, яъне баёни кӯтоҳ ба шумор меравад.

Чистонҳои тоҷикӣ аз ҷиҳати сохтор сода ва мураккабанд.

Дар фарҳанги ғайримоддӣ мардуми тоҷик тафовути чистонҳои шифоҳӣ аз чистонҳои китобӣ, пеш аз ҳама, дар сабаки баёни онҳост; чистонҳои мардумӣ бештар ба лаҳҷаи гӯяндагон гуфта шуда, ҷаҳонбинӣ, завқи бадеӣ, доираи донишҳо ва тасаввуроти онҳоро инъикос мекунад.

ЧИСТОН / ЧИСТОНГУИ. Литературный термин *чистон*, сочетающий два таджикских слова *чист* (что) и *он* (то, оно), обозначает один из художественных жанров в таджикской устной культуре. Письменным синонимом данного жанра является термин *луғз* [Luǧz]. Таджикская загадка – чистон в течение своей древней истории относилась к популярной устной традиции, как среди детей, так и взрослых. Данный жанр имел игровую и соревновательную форму, способствующую развитию интеллектуальных знаний и художественных навыков – *чистонгуи* [Chistāngōi].

Чистон по своему содержанию и тематике не ограничен; объектом данной традиции могут являться названия, осо-

бенности или черты человека, животных, птиц, насекомых, растений, природных и неприродных предметов и явлений, конкретных и абстрактных понятий и т.д.

Часть загадок, издревле сохранившихся в современном устном творчестве таджикского народа, имеют историческое значение. Группа других загадок, по своей сути относятся к категории извечных и актуальных во все времена тем, например: «Два брата-соседа не могут увидеть друг друга [Du barādari hamsāya, hamdigarrā namebinand]» (*глаза*). Третью группу в жанре чистон составляют примеры, возникшие на современном этапе и характеризующие познание природных процессов и явлений, достижений науки и техники. Например: «Отсюда до Гиссара бежит цепочкой длиною [Az in jā tā Hisār, metāzad qatār-qatār]» (*поезд*). Во всех случаях важнейшей особенностью чистон остаётся его лаконичность, т.е. максимально сжатая и краткая форма.

Таджикские загадки – чистон по их структуре разделяют на *простые* и *сложные*.

В нематериальной культуре таджикского народа отличие устной формы чистон от письменной (книжной) заключается, прежде всего, в стиле изложения. Так народные примеры выражаются в различных диалектах, в них отражаются кругозор, видение и познание жизни и мира, художественный вкус, знания и фантазии авторов / пользователей.

CHISTON / CHISTONGUI is a literary term combining two Tajik words *chist* (what) and *on* (that), it means one of artistic genres in a Tajik oral culture. The written synonym of the genre is the term *lugz*. A Tajik mystery – *chiston* – belonged to a popular oral tradition both among children and among adults during its ancient history. This genre had a playing and competitive form contributing to the development of intellectual knowledge and artistic skills – *chistongui*.

Chiston in its content and themes is not limited; names, specialties or features of persons, animals, birds, insects, plants, natural and unnatural things and phenomena, concrete and abstract concepts etc. can be as object of the tradition.

The part of mysteries, initially preserved in a modern oral creativity of the Tajiks, have historical significance. The group of other mysteries, in their essence, belongs to the category of primeval and important in all times, for example: «two brothers-neighbors cannot see each other» (*du barodari hamsoya hamdigarra namebinand*) (*eyes*). The third group in the *chiston* genre represents the examples rising at a modern stage and characterizing the cognition of natural processes and phenomena, the achievements of science and techniques. *For example:*»he runs as a long chain from here to Hissar» (*Az in ja ta Hisar, metazad Qatar -qatar*)(*train*). In all cases, laconicalness, i.e. maximum shortened form, remains to be as an important specialty of *chiston*.

Tajik mysteries – *chiston* – in their structures are divided into *simple* and *difficult*.

In an intangible culture of the Tajiks, the distinction of oral form *chiston* from written (literary) one is concluded, first of all, in the style of statement. So, folk samples are expressed in different dialects, they reflect view, cognition of life and world, artistic taste, knowledge and fantasy of authors / users.

ЧИТГАРӢ – хунари тайёр кардани газвори чит, ки аз нахи пахта бофта мешавад ва нақшу нигор андохтан ба он.

Читгар – бофанда, он ки бо чит нақшу нигор меандозад. **Чит**, матои сабуки бофтаест. Читбофӣ дар мамлакатҳои Шарқ аз қадим маъмул аст. Тору пуди чит пурра аз ресмони пахтагӣ иборат аст. Чит якранг ва гулдор мешавад.

Суфи хомро махсус пардоз карда, чит тайёр мекунанд. Аз чит кӯртаҳои мардона, занона, бачагона, кӯрпа, кӯрпача, парда, чодар ва ғайра медӯзанд.

Шарофи читгар (Усто Шароф Саидов: таваллудаш соли 1919, шаҳри Ӯротеппа, наққош, хунарманди халқӣ). Хунари қадимаи гулпартоии матоъро аз падараш Усто Саид омӯхтааст. Матоъҳои гулкорикардаи Шарофи читгар бештар барои дӯхтани дастархон, абраю астари кӯрпаву кӯрпача, сӯзанӣ, астари чома ва ғайра ба қор мерафт. Намунаи офаридаи ӯ дар музейҳои таърихӣ кишваршиносии шаҳрҳои Ӯротеп-

па, Хучанд, Душанбе, музейҳои Москваю Санкт-Петербург гузошта шудаанд. Шарофи читгар соли 1977 дар Фестивали I-уми умумииттифокии эҷодиёти бадеии меҳнаткашон иштирок карда, бо диплом ва медали Комитети ташкилии фестивал сарфароз гардид. Намунаи ҳунари ӯ бо тавсияи Комитет дар шаҳри Лондон дар намоишгоҳи умумичаҳонӣ гузошта шуд. Аз соли 1980 Шарофи читгар узви ИР.

Ҳунарест, ки бо истифодаи қолабҳои махсус матоъҳои сафеди пахтагинро оро меоданд. Рангҳое, ки дар читгарӣ истифода мешаванд, аз растанӣ, пӯсти меваву решаҳои дарахтон таҳия мешаванд.

Бо мурури замон косибони читгар кам шуда, аз байн рафтанд. Имрӯз танҳо дар шаҳри Истаравшан ягона оилаи **Усто Мирамин Саидови** читгар боқӣ мондааст.

«Ин гуна матоъҳо барои либос, ороиши хона, дастархон, барои кӯрпаву кӯрпача ва ҳар чизе ки ба инсон барои ҳаваш лозим буд, истифода мешаванд».

Ҳунари читгарӣ аз насл ба насл авлодан мегузарад. Дар баробари ҳунари читгарӣ ба ҳунарманди читгар қолаб мерос мемонад. Умри қолабҳо 300-400 сола ҳам мешавад. Қолабҳо шакли гулҳои гуногунро дошта тариқи онҳо матоъ ба як қолини хеле заботи пурнақш табдил меёбад. Дар гузашта аз рангҳои сиёҳ сафед, сурх ва зарду сабз истифода мекардаанд, аммо то имрӯз тарзи таҳияи ранги сабз аз байн рафтааст. То имрӯз бо омода кардани 4 ранг – сиёҳ, сафед, сурх, зард боқӣ мондааст. Аҷиб ин аст, ки ҳарчанд матоъ дар ҳар деги ранг алоҳида ҷӯшонидани шавад ҳам, ҳар як гули он танҳо ранги пешбинӣ намудаи косибро ба худ мегираду ҳалос ва сифати худро солҳои тӯлонӣ нигоҳ медорад.

Тарзи тайёркунӣ: Матоъи сафеди пахтагинро ба маҳлули махсус меандозанд. Матоъ маҳлулро ба худ мекашад. Баъд аз он ранги сиёҳро ба матоъ мегузаронем. Танҳо ҳамон ҷойҳое, ки маҳлул молида шудааст вақти ҷӯшонидан рангро ба худ мегирад. Дигар ҷои матоъ бетағйир боқӣ мемонад. Рангҳо ки табиӣ ҳастанд дуру дароз сифаташонро гум намекунанд.

Тамоми нақшу нигор ва ҳатто хатҳои хурдтарин дар ма-

тоъ бо даст кашида ва муҳр зада мешаванд. Матои дарозиаш се ва бараш як метр дар 17 рӯз омода шуда бо нархи барои мардуми маҳалӣ гарон фурӯхта мешаванд. Барои мисол нархи як даструймол аз 15 то 20 сомонӣ аст.

Харидори маҳсули читгар одамхое ҳастанд, ки санъати қадимаи мардуми худро дӯст медоранд. Ё намояндагони осорхонаҳои дунё харидорӣ мекунанд.

Усто Мирамин мегӯяд, ҳарчанд читгарӣ пешаи душвор ва захматталаб аст аммо ба хотири аз байн нарафтани ба он машғул ва шогирдонро тарбия мекунад. Ў дар хонааш бо ташаббуси дафтари швейтсарӣ оид ба ҳамкорӣ мактаби омӯзиши читгариро таъсис додааст ва имрӯз дар баробари фарзандону наберагонаш ба тарбияи 5 шогирди дигар машғул аст.

ЧИТГАРӢ – ремесло изготовления ткани чит (ситец), который изготавливается из хлопковых нитей и оформляется цветами.

Читгар – ремесленник оформляющий чит. **Чит**, легкая сотканная ткань. Читбофӣ издревле распространенное ремесло на Востоке. Чит бывает одноонным и цветным. Эта ткань изготавливается целиком из хлопковых нитей.

Из бязи специальной обработкой изготавливают чит. Из чита шьют рубашки, женские платья, другую одежду для взрослых, детскую одежду, кӯрпа, кӯрпача, занавески и др. принадлежности быта.

Шароф читгар (Усто Шароф Саидов: 1919 г.р.,г. Ўро-теппа), художник, народный ремесленник. Ремесло изготовления чит обучился у своего отца Усто Саида. Изготовленные им ткани больше используются для шитья скатертей (дастархон), кӯрпа кӯрпача, сӯзанӣ, подкладки джома и др. Образцы его тканей находятся в музеях Истравшана, Худжанда, Душанбе, Москвы, Санкт-Петербурга.

Шарофи читгар в 1977 году стал лауреатом международного фестиваля. Его изделия выставлялись в Лондоне, на всемирной выставке. С 1980 года усто Шарофи читгар является членом Союза художников.

В читгарй используются специальные штампки для оформления хлопковой ткани. Все цвета, используемые в читгарй для закрашивания натуральные, изготовлены из растений, фруктов и корней деревьев.

Со временем мало осталось ремесленников читгшарй. Сегодня в г. Истравшане осталась единственная семья оилаи **Усто Мирамина Саидов**, занимающаяся этим ремеслом.

«Этого сорта ткани востребованы для использования в быту»

Ремесло читгарй в соевм развитии всегда было родовым ремеслом. Наряду с обученным ремеслом, обретенными навыками и умением, человеку остаётся наследство и матрицы штампов. Иногда эти матрицы имеют 300-400 лет жизни. Штампы имеют форму различных цветов, через них однотонное полотно превращается в красивую цветную ткань. В прошлом использовали черный, красный, зелёный и желтый цвета. Сегодня исчез зеленый цвет. На сегодня осталось известны лишь способы изготовления четырех видов краски – черного, белого, красного и желтого. Интересно, что, хотя каждая ткань кипятится в отдельном казане, каждый его цветок обретает только тот цвет, который предусмотрен. Окраска получается очень устойчивой.

Способы изготовления: Белую хлопковую ткань кладут в специальный раствор. Ткань впитывается этим раствором. Затем ткань кладётся в черную краску. Черной краской закрашиваются только те места, которые были замочены специальным раствором. Это очень устойчивое краска, сохраняющая свое качество надолго.

Все узоры и даже мелькие черточки на ткани делаются вручную и штампуются. Ткань длиной в 3м, шириной в 1м изготавливается в 17 дней, поэтому стоить очень дорого. Цена одного носового платочка 15-20 сомонй.

Покупателями изделия ручного чит являются только те, кто ценит это древнее ремесло. Часто покупают для разных музеев.

Усто Мирамин говорит, что хотя читгарй трудное дело и

требует много усилий, он занимается этим, чтобы оно не исчезло совсем, воспитываю учеников. В своем доме при поддержке Швейцарского агентства по сотрудничеству со-здал школу обучения читгарй и теперь, наряду со своими детьми и внуками, он обучает ещё пять других ребят.

CHITGARI is a craft of producing the *chit* cloth (cotton print), which is made from cotton threads and decorated with flowers.

Chitgar is a craftsman who decorates *chit*. *Chit* is a light woven cloth. In the East, *chitbofi* is the craft widely-spread from the earliest time. *Chit* is both monochrome and color. This cloth is produced from cotton threads entirely.

Chit is made from coarse processed specially. *Chit* is used for sewing shirts, women's dresses, adults' clothes, children clothes, *kurpa*, *kurpacha*, curtains, and other things of life.

Sharofi Chitgar (Usto Sharof Saidov: born in 1919, Uroteppa) is an artist, a folk craftsman. He was taught by his father for the craft of producing *chit*. The cloths, produced by him, are used more for sewing table-spreads (*dastarkhon*), *kurpa*, *kuppacha*, *suzani*, *joma's* lining etc. the samples of his cloths are in the museums of Istaravshan, Khujand, Dushanbe, Moscow, and Saint-Petersburg.

In 1977, Sharofi chitgar became a laureate of international festival. His items were exposed in world exhibition, in London. Sharofi chitgar is a member of union of artists from 1980.

Special stamps are used for decorating a cotton cloth in *chitgari*. All colors, used in *chitgari* for dyeing, are natural and made from plants, fruits, and roots of trees.

With time, a number of *chitgari* craftsmen decreased. Today, only one family of usto Miramin Saidov, engaged in the craft, remained in Istaravshan city.

The cloths of this sort are in demand to be used in life.

The *chitgari* craft in its development always was a family craft. Equally with acquired skills and mastery, the matrixes of stamps remain as an inheritance for a person. Sometimes these matrixes are 300 – 400 years old. Stamps have the forms of

different colors; a monochrome canvas turns into a beautiful color cloth through them. Black, red, green, and yellow colors were used in the past. A green color has disappeared today. Nowadays, only four kinds of producing paints – black, white, red, and yellow – remain to be known. It is interesting that although each cloth is boiled in a separate cauldron, each its color acquires the color specified. A very stable coloration is formed.

The way of producing: a white cotton cloth is put in a special solution. The cloth absorbs this solution. Then, the cloth is put in a black paint. Only the places that were soaked in a special solution are dyed with a black paint. This is a very stable paint, which keeps its capacity for a long time.

All ornaments and even small lines on the cloth are made by hand and stamped. The cloth in the length 3 m. and width 1 m. is produced for 17 days therefore it is very expensive. The prize of one handkerchief is 15 – 20 somoni.

Only people, who value this ancient craft, are the customers of the item of handy *chit*. It is often bought for different museums.

Usto Miramin says, that although *chitgari* is a difficult business and requires many efforts, he is engaged in it and trains pupils in order it could not disappear fully. He established the school of teaching for *chitgari* in his house, supported by Swiss Cooperation Agency, and he trains other five children equally with his children and grandchildren.

ЧОЙХАЛТА – халтачаи латтагин ё гулдузишуда, ки шаikli чоркунча ё росткунчаро дорад ва бо шероз ороиш дода мешавад. Як унсури ошхона аст. Барои нигоҳ доштани чой истифода бурда мешуда буд. Айни хол кам истифода бурда мешавад.

ЧОЙХАЛТА – мешочек тряпочный или вышитый, имеющий прямоугольную или квадратную форму. Украшается по краям вышитой окантовкой. Является предметом кухни. Предназначается для хранения чая. В настоящее время используется редко.

СНОИКНАЛТА is a small sack, rag or embroidered, having rectangle or square form. It is decorated by embroidering edges. It is the thing of kitchen. It is meant to keep tea. It is used seldom at the present time.

ЧОРУКДУЗИ (ниг.: **Кафшдӯзӣ**)

ЧЕЛАК / ЧЕЛАКДУЗӢ – ҳунари дӯхтани як навъи либоси сабуки суннати мардона. Одатан аз чит, сатин, беқасаб ва тик дӯхта мешавад.

Абраашро аз 6 қисм мебуранд.

- 1) бари пушт (ба шакли чоркунҷаи яклухт),
- 2) бари пеш (иборат аз ду қисм: нимаи рост ва чап),
- 3) паҳлӯ (иборат аз ду қисм: нимаи рост ва чап),
- 4) тирез (иборат аз ду ҷузъ: чап ва рост),
- 5) остин (остини рост ва чап),
- 6) гиребон (як қисми яклухт).

Ҳамчунин қисми болоии мобайни паҳлӯҳои чапу ростро мустақим бурида, ба зери бағал ду қулфаки мураббаъшакл мечаспонанд. Тамоми қисмҳои челахро бо хатҳои рост ишора карда мебуранд. Ба ду нӯги гиребон аз риштаи пахтагӣ ё абрешимӣ камарча медӯзанд, ки дар сари сина воқеъ гашта, вазифаи тугмаро адо мекунанд.

Андозаи челахро хуб чен карда, баъд буридан лозим аст. Челаки андозааш 48-50 (қадаш 3) чунин чен карда мешавад. Аввал, бари пуштро мебуранд, ки 40 см паҳнӣ, 128-130 см дарозӣ (барқад) дорад. Сипас, бари боло (25 см), бари поён (35 см)-и паҳлӯи рост ва чапро ба як андоза мебуранд. Дарозии бари пеш, ки аз ҷузъҳои чап ва рост иборат аст, ба дарозии бари пушт баробар (яъне 128-130 см) бояд бошад. Бари боло (сари сина) 12 см, бари доман 19-20 см мешавад. Дарозии остинро 105-107 см, бари нӯги остин ва саростинро мутобиқан 18-24 см карда мебуранд. Паҳнии болои тирез 4 см ва доманаш 10 см мешавад. Паҳнии гиребон бояд тахминан 4 см ва дарозиааш 105 см бошад. Остарро яклухт ба ҷузъҳои абра мувофиқ карда мебуранд. Остари тирезро низ баробари андозаи абраи он бурида, ба остари асосӣ мечаспонанд. Он

бояд аз сатини ҳамранги челақ интихоб шавад. Баъди абраю остарро бо ҳам пайвастан, ба нӯги остин, гиребон ва доман чихаки борик дӯхта, дар чои пайванди домани пеш ва пахлӯ барои осон шудани роҳгардӣ аз чапу рост кӯсақ мебароранд.

Гиребони челақро бо бараш яклухт ҳам буридан мумкин аст.

Байни абраю остари челақ баракси чома пахта истифода намебаранд.

ЧЕЛАҚ / ЧЕЛАҚДҶЗӢ – ремесло изготовления легкой верхней мужской традиционной одежды(халата). Обычно изготавливается из чит, сатин, беқасаб и тик(одного вида хлопчатобумажной ткани).

Верхняя часть – абра кроится в шести частях:

- 1) спинка (в виде четырехугольника),
- 2) перед (состоит из двух частей: правой и левой),
- 3) бока (состоят из двух частей: левой и правой),
- 4) части тирез (состоит из двух элементов: левой и правой),
- 5) рукавов двух,
- 6) воротника (цельного).

В шитье имеет свою специфику. В отличие от чома не кладется в челақ вата, не утепляется. Но имеет подкладку.

JELAK / JELAKDUZI is a craft of producing outer men's traditional clothes (robe). It is usually made from chit, cotton print, *beqasab*, and *tik* (kind of cotton cloths).

Outer clothing – *abra* – is out-cut for six parts:

Back (in the form of rectangle);

Front (consists of two parts – right and left);

Sides (consist of two parts – right and left);

Parts *tirez* (consist of two elements – right and left);

Two sleeves;

Collar (entire).

It has its specificity in sewing. As distinct from *joma*, cotton wool is not put in *jelak* and it is not warmed. However it has lining.

ЧОМА / ЧОМАДУЌИ – ҳунари дӯхтани як навъи либоси гарми болоии пахтагин суннатӣ дарозиаш аз зону поён *чомаи абра-астари кампахта, чомаи алоча, чомаи банорас, чомаи беқасаб, чомаи зеҳборик, чомаи серпахта; чомаи боронӣ* (чомаи обногузар).

Чомавор / чомаворӣ – 1) либоси муносиб барои чома;
2) матоъ, ки барои дӯхтани як чома кифоя мекунад.

Чомадӯз – он ки чома медӯзад, он ки ба дӯхтани чома машғул аст.

Асосан аз чит, сатин, пилтабахмал ва аксаран аз беқасаб медӯзанд. Абраашро аз 6 қисм мебуранд.

1. бари пушт (ба шакли чоркунҷаи яклухт),
2. бари пеш (иборат аз ду қисм: нимаи рост ва чап),
3. паҳлӯ (иборат аз ду қисм: нимаи рост ва чап),
4. тирез (иборат аз ду ҷузъ: чап ва рост),
5. остин (остини рост ва чап),
6. гиребон (як қисми яклухт).

Ҳамчунин қисми болоии мобайни паҳлӯҳои чапу ростро мустақим бурида ба зери бағал ду қулфаки мурабаъшакл мечаспонанд. Тамоми қисмҳои чомаро бо хатҳои рост ишора карда мебуранд. Ба ду нӯги гиребон аз риштаи пахтагӣ ё абрешимӣ камарча медӯзанд, ки дар сари сина воқеъ гашта, вазифаи тугмаро адо мекунанд.

Андозаи чомаро хуб чен карда, баъд буридан лозим аст. Чомаи андозааш 48-50 (қадаш 3) чунин чен карда мешавад. Аввал бари пуштро мебуранд, ки 40 см паҳнӣ, 128-130 см дарозӣ (барқад) дорад. Сипас бари боло (25 см), бари поён (35 см)-и паҳлӯи рост ва чапро ба як андоза мебуранд. Дарозии бари пеш, ки аз ҷузъҳои чап ва рост иборат аст, ба дарозии бари пушт баробар (яъне 128-130 см) бояд бошад. Бари боло (сари сина) 12 см, бари доман 19-20 см мешавад. Дарозии остинро 105-107 см, бари нӯги остин ва саростинро мутобиқан 18-24 см карда мебуранд. Паҳнии болои тирез 4 см ва доманаш 10 см мешавад. Паҳнии гиребон бояд тахминан 4 см ва дарозиаш 105 см бошад. Астарро яклухт ба ҷузъҳои абра мувофиқ карда мебуранд. Астари тирезро низ баробари андозаи абраи он бурида, ба астари асосӣ мечаспонанд. Он

бояд аз лас ё сатини ҳамранги чома интихоб шавад. Баъди абраю астарро бо ҳам пайвастан, ба нӯги остин, гиребон ва доман чихаки борик дӯхта, дар чои пайванди домани пеш ва пахлӯ барои осон шудани роҳгардӣ аз чапу рост кӯсак мебароранд.

Гиребони чомаро бо бараш яклухт ҳам буридан мумкин аст.

Ҳангоми пайвастан астар, чойҳои барои андохтани пахта мувофиқро нодӯхта мемонанд. Онро танҳо баъди ба чома пахта кашида, лаганда кардан медӯзанд. Ба гиребон бо машина 5-6 дарз медӯзанд. Баъди андохтани пахта онро хомкӯк зада, сипас аз бари пушти чома шурӯъ карда, ба росту чап лаганда мекунанд, ки масофаи байни онҳо бояд 2-3 см бошад. Тирезро зичтар лаганда кардан лозим.

Байни абраю астари чома пахта истифода мебаранд. Чомаҳои аз чит, сатин ва пилтабахмал дӯхташударо сахт ғичим накарда, боэҳтиёт мешӯянд, зеро ҳангоми сахт тоб дода совидан пахтааш тӯда мешавад. Чомаҳои беқасаби кабудро, бо истифодаи хоқаҳои шӯянда дар оби ширгарм эҳтиёткорона мешӯянд. Чомаҳои беқасаби рангаро бошад, дар козурии химиявӣ ё дар шароити хона бо усули химиявӣ (масалан, бо атсетон ва бензини авиатсионӣ) тоза кардан лозим аст.

ЧОМА / ЧОМАДҶҶ – ремесло изготовления одного из видов традиционной теплой верхней мужской одежды (ватного халата) длиной до колен и ниже; имеет много разновидностей:

чомаи абра – с малым количеством ваты; чомаи алоча, чомаи банорас, чомаи беқасаб, чомаи зеҳборик, чомаи серпахта; чомаи боронӣ (*непромакающая чома*).

Чомавор / чомаворӣ – 1) ткань, предназначенная / подходящая на шитьё чома;

2) ткань, которая достаточно (по объему) для шитья одного чома.

Чомадӯз – тот, кто шьёт чома, ремесленник.

Главным образом шьют из тканей чит, сатин, пилтабах-мал и бекасаб медузанд. Верхняя часть – абра кроется в 6 частях:

- 1) спинка (в виде четырехугольника),
- 2) перед (состоит из двух частей: правой и левой),
- 3) бока (состоят из двух частей: левой и правой),
- 4) части тирез (состоит из двух элементов: левой и правой),
- 5) рукавов двух,
- 6) воротника (цельного).

Хотя вату кладут после шитья верхней и подкладочной части, но много обработочной работы остается после того, как уже вложена вата. Техника обшивки чома называется лаганда.

JOMA / JOMADUZI is a craft of producing one of kinds of traditional men's warm out clothes (cotton wool robe), longed till knees and lower, having many varieties:

Jomai abra – with little cotton wool; *jomai alocha*, *jomai banoras*, *jomai beqasab*, *jomai zehborik*, *jomaiserpakhta*, and *jomai boroni* (waterproof).

Jomavor/jomavori – 1) cloth meant for sewing *joma*;

2) cloth that is enough in volume for sewing one *joma*.

Jomaduz – person who sews *joma*, craftsman.

It is sewn mainly from such cloths as chit, cotton print, *piltabakhmal*, and *beqasab meduzand*. Upper part – *abra* – is out-cut for six parts;

Back (in the form of rectangle);

Front (consists of two parts – right and left);

Sides (consist of two parts – right and left);

Parts *tirez* (consist of two elements – right and left);

Two sleeves;

Collar (entire).

Although cotton wool is put after sewing upper and lining parts, many processes remain after cotton wool had been put in. the technique of edging *joma* is called *laganda*.

ЧУРОБ / ЧУРОББОФИ, чураб, навъ попӯшии пашмин (ё пахтагин). Чуруб аз қисми соқ, пошна ва пешпанча иборат аст. Чурубхоро ҳар бофанда мувофиқи завку маҳораташ гулпарто карда мебофад. Чуруббофӣ – ҳунари бофтани чурубро мегӯянд. Ин ҳунар бештар дар Бадахшон маъмул аст. Инкишофи санъати амалии халқ хелҳои гуногуни накши чурубро ба вучуд овардааст: *гули садбарг, ситора, байрақ, ракета, рах-рах, баргак, каждумак* ва ғайра.

Соҳти чуруб ду хел аст: мӯзачуруб (дароз) ва чурубак (кӯтоҳ). Бофанда пеш аз он ки ба кор сар кунад, пешақӣ нусхаи дилхоҳашро ба рӯи қоғаз кашида, баъд аз рӯи он нусха ба бофтан шурӯъ менамояд.

Ду тарзи бофтани чуруб вучуд дорад: яксеха ва панҷсеха.

ЧУРОБ / ЧУРОББОФИ, джураб – это носки. Они бывают шерстяные или хлопчатобумажные. Джурабы вяжутся или ткются. Но ремеслом джуроббофӣ называется ремесло вязания шерстяных носков. Это ремесло известно в большей мере в Бадахшане. Развитие этого художественного ремесла привело в практику множества видов узоров, предназначенных специально для использования в вязании джурабов, в частности *гули садбарг, ситора, байрақ, ракета, рах-рах, баргак, каждумак* и др.

По форме джурабы бывают двух видов: длинные и короткие.

Существует два вида вязания джурабов – одной спицей и пятью.

JUROB / JUROBBOFI are socks. They are wool or cotton. *Jurabs* are woven or knitted. But the craft *jurabbofi* is called the craft of knitting wool socks. This craft is known in Badakhshan to a large extent. The development of the craft has led to the practice of using many kinds of ornaments, specially meant to use of *jurabs* in knitting, particularly: *guli sadbarg, sitora, bairak, raketa, rakh-rakh, kazhdumak* etc.

In the form, *jurabs* are in two kinds: long and short.

There are two kinds of knitting *jurabs* – with one needle and with five ones.

ШЕРОЗ (ШЕРОЗА / ЧИҲАК), дар фарҳанги мардумӣ ҳамчун як унсури ороишӣ ва функционалии либоси занона, мардона, бачагона, тоқӣ ё дигар кулоҳҳо, инчунин девориҳову чойнакпӯшҳову дигар чизҳои рӯзғор (аз қабилӣ чойхалта, оинахалта, шонадон ва ғ.) истифода бурда мешавад.

Шероздӯзӣ – навъи ҳунари гулдӯзист. Шероз – тасмача, зеҳи гулдӯзӣ, ки ба нӯги остин, бари чома, гирди девориҳову дигар чизҳои суннатӣ ҳамчун унсури ороишӣ дӯхта мешавад.

Шероз – тасмачаи дарози нақшинест, ки тақрибан 2 то 12см бар дорад. Бару дарозӣ, нақш ва шакли шероз аз истифодаи он вобаста аст.

Чараёни омодашавии шероз аз ду давра иборат аст. Аввал аз ресмони сиёҳ ё сафед асоси шерозро дар дастгоҳи махсус бо даст метананд. Тағ (асос)-и шероз дурушт мешавад, чунки онро хеле зич метананд. Баъд, рӯи асосро бо риштаҳои ранга ё сиёҳу сафед бо нақшҳои гуногун оро медиҳанд, масалан, бо нақшҳои суннатии тӯморӣ, шона, ислимӣ ва ғ. ё бо гулу, гулбаргҳову нақшҳои (тибқи хурофотпарастии мардум) ҳифзқунанда. Нақши шерозро аз рӯи истифодаи шероз, чинс, синну сол интихоб мекунанд.

ШЕРОЗ (ШЕРОЗА / ЧИҲАК), бытует в большинстве районов как элемент женской, мужской, детской одежды, головного убора или какого-нибудь предмета быта, например чойхалта, оинахалта, шонадон и др. Шероз является предметом вышивального искусства гулдузи.

Шерозадӯзӣ – ремесло изготовления шероза.

Шероз – это окантовка, длинная узорчатая тесьма шириной примерно от 2-х до 12см, которая пришивается на краинное поле чома, руковов, подола и пр. как дополнительное украшение. Шероз отличается в зависимости от предназначения по форме, длиной и шириной, узором.

Процесс изготовления охватывает два этапа. Сперва ткут

основу шероза из белых или черных ниток на специальном оборудовании для ручной работы. Основа получается твердой из-за плотности. Затем только иглой вышивается цветное или черно-белое оформление. Орнамент узора во многом зависит от предназначения шероза. В вышивке используются в равной степени и традиционные (например, туморы, шона, ислим и др.), и узоры растительного происхождения, а также оберегов и др. При выборе узора вышивки учитывается предназначение шероза, возраст, пол. Шерозадӯз, человек изготавливающий шероз.

SHEROZ (SHEROZA/ЖИНАК) exists in major districts as an element of women's, men's. and children's clothes, headdress or a thing of life, for example: *choikhalta, oinakhalta, shonadon* etc.

Sherozaduzi is a craft of producing *sheroz*. *Sheroz* is fringe, long ornamental tape with the width about from 2 to 12 sm., which is sewn to edges of field of *joma*, sleeves, hem etc. as an additional decoration. Depending on assignment, *sheros* is distinct for form, length, width, and ornament.

The process of producing includes two stages. First of all, the base of *sheroz* is woven from white or black threads in special equipment for a handy work. The base becomes to be solid because of concentration. Then color or white-and-black decoration is embroidered with a needle only. In many aspects, the ornament depends on the assignment of *sheroz*. Both traditional (for example: *tumori, shona, islimi* etc.) ornaments and the ornaments of plant origin, protectors, and others are equally used in embroidering. While ornament is chosen, the assignment, age, and sex of *sheroz* is taken into account. *Sherozaduz* is a person who produces *sheroz*.

ШОНАТАРОШӢ / ШОНАСОЗӢ – хунари анъанавии мардуми тоҷик ба шумор меравад.

Хунари шонасозӣ бештар дар шаҳрҳои Самарқанду Бухоро, Хучанд, Истаравшан, Панҷакент, Ҳисор густариш ёфтааст. *Шонадон*, халтачаи росткунҷаи латтаги ё гулдузи-

шуда барои нигоҳ доштани шона. Имруз қариб аз истифода баромадааст.

Кори шонатарошӣ нахуст аз интихоби чӯб оғоз меёбад. Бештар аз чӯби чормағз, ва баъзан аз чӯбҳои зардолу ё нок низ шона месозанд. Чӯби чормағзро бурида, тахтача месозанд ва онҳоро дар соя мехушконанд. Тахтачаи хушкидаро бо тешаи калон хомтарош карда, сипас бо тешаи хурд пухтатарош менамоянд. Бо арраи сарбур ду тарафи тахтачаро баробар бурида, бо сӯхон ҷойи дандонаҳоро тарошида ҳамвор месозанд. Мавзеи дандонаҳои тахтачаро равшани равшан молида, 2-3 соат нигоҳ медоранд, то ки чӯб равшанро ба худ ҷабида гирад. Баъд аз ин амали дандонбароии маҳин ва дурушт сурат мегирад. Тахтачаро ба даҳани дӯкон бо барбанд устувор карда, бо арраҳои гуногун дандонҳои шонаро месозанд. Дар ин вақт усто ба нарангушти дасти чапи худ ангуштбони чармӣ мегузаронад, ки вазифаи он ҳам муҳофизат кардани ангушт ва ҳам фосилагузорӣ дар байни дандонаҳои шона мебошад. Сипас, шонасоз ба амали тағфурорӣ мегузарад ва поёни дандонаҳоро ба ҳам баробар мекунад. Агар шона дутарафа бошад, дандонҳо як тарафи он маҳин ва тарафи дигараш андаке дурушт ё калонтар мешавад. Пас аз тайёр шудани дандонаҳо амали нӯгбарорӣ иҷро мешавад. Усто бо сӯхон нӯги ҳар як дандонаро ба мисли пайкони найза ораста, аммо тешаи онро кунд менамояд, то ки дандонаҳо даст ё пӯсти сарро нахарошанд. Баъдан бо сӯхони маҳин аз дарун дандонаҳо ҳамвор карда мешаванд. Агар шонаи дутарафа бошад, ду тарафи дастаи шонаро бо кажкорд метарошанд ва бо сӯхон ҳамвор мекунанд, ки барои ба даст доштан мувофиқ мешавад.

Пас аз анҷоми ин корҳо амалҳои ороишӣ сурат мегиранд. Таги дандонаҳо барои баробар шудан ва ба назар рост намудан бо аррача хат кашида мешавад. Агар шона камоншакл бошад, барои хаткашӣ қолиби камоншаклро ба кор мебаранд. Бо асбоби гулпартояк гули мавҷнок мекашанд, ки он «нақши мор» ном дорад. Ба асбобҳои гуногун нақшҳои ислимию ҳандасавӣ, матнҳо, суратҳои ҷонварон ва ғайраро тасвир мекунанд. Чун ороиши шона ба анҷом расид, бо

реғқоғаз чойҳои нақшшударо соида, бо чӯтка тоза менамо-
янд. Дар гузашта, ба чойи чӯтка бо парҳои мурғ пардаста
сохта, амали тозакунии шонаро бо он парзанӣ меномиданд.
Дар охир дубора шонаро равшан карда, баъди якчанд соат
боз бо пар зада, гарду ғуборашро пок менамоянд ва ба
хамин шона тайёр мегардад. Ба баъзе шонаҳои пурнақши
армшонӣ маҳлули мумии занбури асал мемоланд, ки он шо-
наро аз таъсири обу офтоб нигоҳ медорад.

Шонаи чӯбин, тибқи ақидаи шонатарошону истифодаба-
рандагон, баъзе хусусиятҳои шифобахшӣ дорад. Агар қисми
дарунтари аз кундаи чормағз шона сохта шавад, барои
мӯйҳои хушк муфид буда. Мӯйро равшаннок менамояд.
Агар шона аз чӯби болои дарахти чормағз гирифта, шуда
бошад, равшании мӯйҳоро мӯътадил месозад. Шонаи аз
кундаи зардолу сохташуда асабро ором мекунад. Шонаи аз
кундаи дарахти нок сохташуда мулоимтар буда, барои масх
кардани пӯсти сар мувофиқ аст.

Дар шаҳри Истаравшани бостони хунари шонатарошӣ аз
насл ба насл гузаштааст ва ҳатто дар гузар бо номи шоната-
рошон вучуд дорад.

Яке аз чунин авлодони шонатарош Усто Икромӣ шоната-
рош (с.т. 1947) писари Усто Мирғаффори шонатарош пада-
ри усто Мирғаффори Ғафури шонатарош мебошад.

Пас аз вафоти Усто Икромӣ шонатарош (соли 2008)
хоҳарзодаи Усто Икром, Усто Зарифи шонатарош ба ин
хунар машғул буда писарашро омӯзонида истодааст.

ШОНАТАРОШӢ / ШОНАСОЗӢ – традиционное ре-
месло таджикского народа по изготовлению гребешков,
расчесок.

В большой мере было развито в гг. Самарканд, Бухара,
Худжанд, Истаравшан, Гиссар, Куляб.

Шонадон, тряпочный или вышитый гулдузи прямоуголь-
ный мешочек для хранения расчески. Сегодня используется
редко.

Способ изготовления начинается с выбора дерева. Пре-
имущественно изготавливается из орехового, реже – абри-

косового и грушевого деревьев. Из дерева делается дощечки и сушат их тени. Эти высушенные дощечки сперва делают *хонтарош* большим топором, затем маленьким топориком (теша) делается *пухтатарош*. Пиллой *сарбур* выравнивают края дощечки, напильником обозначаются места зубчиков расчёски и замазывают маслом, оставляют на 2-3 часа, пока дерево не впитает масло. Затем начинается процесс выпиливания больших и малых зубчиков гребня. Здесь мастер надевает на большой палец левой руки надевает кожаный наперсток – ангуштбони чармй, функция которого и защита пальца, и назначения интервалов между зубчиками. Затем, мастер-шонасоз выравнивает нижние части зубчиков гребня. Если гребень двусторонний одна сторона имеет мелкие, а другая – большие зубчики. Особое значение придаётся отделке кончиков зубчиков – нўшбарорй. Напильником мастер оттачивает внутреннее расстояние между зубчиками и концы зубчиков, но наконечник притупляет, чтобы не царапал при использовании. Двухстороннюю расческу обрабатывает ещё и специальный «кривым ножом» – кажкорд, чтобы удобно было держать.

Следующий этап связан с оформительскими работами. Под зубчиками рисуется ровная линия. Рисуют волнообразные узоры, называемые «накши мор» – «узор змеи». Разными инструментами рисуются рисунки традиционные орнаменты ислими и хандасй (геометрические), а также тексты, изображения зверушек и др. После всё обрабатывается наждачной бумагой и очищается щеткой (традиционно этот процесс называют «парзанй» (досл. «бить перьями»), так как вместо щетки раньше делали букетик из петушиных перьев и очищали гребень). Готовый гребень два раза обмазывается маслом, каждый раз очищается. Иногда смазывает гребешки пчелиным воском для защиты от жары и воды, для большего сохранения.

Использование деревянных гребешков полезно для здоровья.

В г. Истаравшане ремесло шонатарошй передаётся от по-

колениа в поколение. В старом городе и поныне есть улица шонатарошон.

Одной из прославленных семей является семья мастера-шонатароша Усто Икромии (1947-2008), сына Усто Миргаффори шонатарош, отца усто Миргаффори Гафури шонатарош мебошад.

После смерти Усто Икромии шонатарош (2008) его племянник усто Зарифи шонатарош продолжает традицию родового ремесла. Он обучает этому ремеслу и своего сына.

SHONATAROSHI / SHONASOZI is a traditional craft of the Tajiks for producing combs.

To a large extent, it was developed in Samarqand, Bukhara, Khujand, Istaravshan, Hissar, and Kulob.

The way of producing starts with choosing wood. It is predominantly produced from nut, seldom – apricot, and pea trees. Tablets are made from wood and dried in shadow. First of all, these dried tablets are made with *homtarosh* with a large axe then *pukhtatarosh* is made with a small axe. The edges of tablet are smoothed with a saw, the places of comb's teeth are marked with a file and covered with oil, and it is left for 2 – 3 hours till a wood absorbs oil. Then the process of sawing out large and small teeth of comb starts. Here, a master put a skinned thimble – *angushtboni charmi* – on the finger of left hand, the function of which is both to protect a finger and to mark intervals between teeth. Then, a master-*shonasoz* smoothes the lower parts of comb's teeth out. If the comb is two-side, one side has small teeth, and another side – large ones. Special attention is given to the work with the ends of teeth – *nushbarori*. A master polishes with a file an internal distance between teeth and the ends of teeth but blunts tips in order it could not scratch in using. Two-side comb is also processed with special 'curved knife' – *kazhkord* – in order it could be held comfortably.

The following stage is connected with decorative works. A straight line is drawn under teeth. Ornaments in the form of wave, so-called '*nakshi mor*' – 'ornament of snake', are drawn. Pictures, traditional ornaments *islimi* and *handasi* (geometric) as

well as texts, animals, and others are drawn with different instruments. After that, all is processed with an abrasive paper and cleaned with a brush (traditionally, this process is called '*parzani*' – 'beat with feathers' because before bunch was made from cock's feathers instead of brush). Ready comb is twice covered with oil, every time it is cleaned. Sometimes combs are covered with beeswax to protect it against hotness and water.

The use of wooden combs is useful for health.

In Istaravshan, the craft *shonataroshi* is transferred from generation to generation. In an old city, there is the street of *shonataroshon* up to now.

One of famous families is the family of master-*shonatarosh*, Usto Ikromi (1947 – 2008), son Usto Mirgaffori *shonataron*, and father Usto Mirgaffori Gafur *shonatarosh*.

After Usto Ikromi *shonatarosh* had died (2008), his nephew usto Zarifi *shonatarosh* continued the tradition of family craft. He also teaches his son for this craft.

ШОҲӢ / ШОҲӢБОФӢ – ҳунари бофтани як навъ матои абрешими́ро мегӯянд. Имруз шоҳӣ якранг ва рах-рах мешаванд. Намунаи шоҳиҳои қадима ва асримиенагӣ нишон медиҳад, ки шоҳиҳо бо расми шер, гӯсфандон ва гулбаргҳо низ бофта мешудаанд. Шоҳии суфта барои куртаҳои занон ва рӯймол истифода бурда мешуд. Шоҳиро дар гузашта кошибон мебофтанд. Аз асри XX ин чониб онро дар корхонаҳои саноатии бофандагӣ низ истеҳсол мекунанд.

Андозаи шоҳиҳои асримиенагӣ 1,6x2,41м буд. Имрӯз он андозаҳои гуногун дорад.

Шоҳиҳои қадимаи суғдӣ дар музейҳои гуногуни Аврупо зиёданд. Онҳо ба илми муосир зери унвони «шоҳиҳои суғдӣ» (Д. Шепард) ворид гаштаанд. Яке аз намудҳои ин шоҳиҳо бо номи занданичӣ хеле машҳур аст.

ШОХИ / ШОХИБОФИ – ремесло изготовления различнойности одной из шелковых тканей. Сегодня шохӣ ткут двух видов – однотонный и в полоску.

Образцы древних и средневековых шохӣ свидетельству-

ют о том, что шохй ткали и с другими рисунками, в частности с изображениями львов, овец и цветами, и листьями. Шохй использовали для шитья женских платьев и платков. Шохй ткали испокон веков вручную, а, начиная с XX века ткнут также и на текстильных фабриках. Ширина средневековой шохй доходило до 1,6х2,4м. Сегодня ширина этой ткани разная.

Древние и средневековые шохй из Согдианы вошли в современную науку под названием согдийская шохй (Д. Шепард). Одним из популярных в свое время шохй была разновидность *занданичй*.

SHONI / SHONIBOFI is a craft of producing the variety of one of silk cloths. Today, *shohi* is woven in two kinds – monochrome and striped. The samples of ancient and medieval *shohi* are evidence of that *shohi* was woven with other pictures, particularly, with the depictions of lions, sheep as well as flowers and leaflets. *Shohi* was used for sewing women's dresses and kerchiefs. *Shohi* had been woven by hand since the beginning of time, and since the XX century it has been woven in textile industry. The width of medieval *shohi* was 1,6 – 4m. Today, the width of the cloth is different.

Ancient and medieval *shohi* from Sogdiana entered a modern science under the name *sogd shohi* (D. Shepard). The variety *zandanichi* was one of popular ones in its time.

ФЕҲРИСТ

Адрас / адрасбофӣ	10
Алоча / алочабофи	11
Ангуштарин / чала / чаласозӣ	12
Андова	13
Аския / аскиягӯӣ	14
Атлас / атласбофӣ	17
Афсона / афсонагӯӣ	21
Аъҷубасозӣ	23
Ашағлон / ашағулон	27
Бадеҳа / бадеҳагӯӣ	30
Байт / байтгӯӣ	32
Байтбарак / байтгузаронак	34
Баландзиком	36
Баландмаком	37
Барбат / уд	38
Барг	39
Барфӣ	41
Беқасаб	44
Бинокорӣ	46
Болишт / болиштсозӣ	47
Бофандагӣ	47
Булбулик	48
Бурида	50
Бӯрӯбофӣ	50
Гаҳворасозӣ	52
Гачкорӣ	54
Гилембофӣ	58
Гилкорӣ	58
Гирдача	58
Гулбаст	60
Гулгардонӣ	61
Гулдӯзӣ	62
Гуппизанӣ	64
Ғазалхонӣ	64
Ғарангдӯзӣ	64
Ғилофсозӣ	65
Ғиччак	65
Ғиччаки кӯхистонӣ	67
Давлатбекғижак	67
Дарав / хирманкубӣ	67

Даргилик / даргилак.....	70
Дасмона	71
Даф / дафзанӣ / дафсозӣ	72
Дойра / дойразанӣ / дойрасозӣ	75
Дорбозӣ	76
Достонҳои паҳлавонӣ / ҳамосӣ	76
Драмаи халқӣ /	
Намоиши мардумӣ.....	80
Дуо / дуогӯӣ / дуохонӣ	82
Дӯғкашӣ / гуппизанӣ	85
Дӯзандагӣ	89
Думбра / дутор.....	90
Дуредгарӣ / начҷорӣ / чӯбкорӣ.....	91
Дутор / дуторзанӣ / дуторсозӣ.....	93
Зангӯлапӯпак	95
Заргарӣ.....	95
Ангуштарин / чала / чаласозӣ.....	97
Барг	98
Дастмона	99
Зира	100
Қафасӣ	101
Қулфигиребон	103
Силсила / қоштилло / қасаба.....	103
Ситора.....	105
Таппиш	106
Тумор.....	107
Тут.....	108
Ҳалқа.....	109
Ҳалкаи балдоқ	110
Зардеворӣ	111
Зардӯзӣ	111
Зебигардан	112
Зинсозӣ	112
Зуволагирӣ	112
Идӣ	112
Камонғӯлак	115
Кандакорӣ	115
Қарбосбофӣ.....	116
Қарнай / қарнайсозӣ.....	117
Қашидадӯзӣ / нақшдӯзӣ	118
Қафшдӯзӣ	118
Кешбофӣ	119

Кордсозй	122
Кулолгарй	124
Кулчапазй	126
Кундал	127
Кўрпадўзй	130
Қалама / қатлама / қатмол	116
Қатмол / қалама	118
Қолин / қолинбофй	119
Қотурма	124
Қошуктарошй	132
Қуроқ / қуроқдўзй	133
Қурут / қурутсозй	138
Лабчанг / чангқовуз	139
Латифа / латифағуй	140
Либосдўзй	142
Лула / болишт / тагсарй	143
Лўхтаксозй	143
Мақомхонй	144
Марсия / марсияхонй	145
Маҳсй / маҳсидўзй	148
Машшотағй	150
Мисгарй	152
Мўзадузй	155
Мўнисакдўзй / мўнисак	158
Мўхрарезй / зебигардан / Хафабанд	159
Набот / наботпазй	162
Най / найсозй / найнавозй	164
Наққош / наққошй	165
Намадбофй / намадмолий	167
Наълбандй	169
Нишолло / нишоллопазй	170
Нонпазй	172
Оинахалта	173
Оҳангарй	173
Печак	176
Рубой / рубоихонй	178
Саббоғй	181
Сандуксозй	184
Сато	187
Силсила	188
Созтарошй	188

Сӯзани / сӯзандӯзи	191
Суманак / сумалак	194
Сурма / сурмапази	198
Суsxотун	203
Табак / табактароши	207
Тагсарӣ / болишт / лӯла	210
Танӯрсозӣ / чагдонсозӣ	211
Токидӯзи / тӯппидӯзи	219
Тӯрбофӣ	222
Ўсмакашӣ	223
Фалак / фалакхонӣ	226
Фатир / фатирпази	228
Фатирхамир	228
Ҳинобандӣ	228
Чакан / чакандӯзи	231
Чак-чак	236
Чакман	236
Чалпак	236
Чапотӣ	237
Чармгарӣ	238
Чатрорӣ	240
Чистон / чистонгӯӣ	240
Читгарӣ	243
Чойхалта	248
Чорукдӯзи	249
Челак / челакдӯзи	249
Чома / чомадӯзи	251
Чӯроб / чӯроббофи	254
Шерозбофӣ (шероза / чихак)	255
Шонатарошӣ / шонасозӣ	256
Шоҳӣ / шоҳибофӣ	261

СЛОВНИК

Адрас / адрасбофи.....	10	Даргилик / даргилмадик.....	71
Алоча / алочабофи.....	11	Дасмона.....	71
Ангуштарин / ангуштаринсози ...	11	Даф / дафзани / дафсози	73
Андова	14	Дойра / дойразани / дойрасози ...	75
Аския / аскиягуи.....	15	Дорбози.....	76
Атлас / атласбофи.....	18	Достонҳои пахлавони / хамоси....	77
Атола	22	Драмаи халки /	
Афсона / афсонагуи	22	Намоиши мардуми.....	81
Аъчубасози.....	25	Дуо / дуогуи / дуокхони.....	83
Ашаглон / ашагулон / ашадлон ...	28	Дугкаши / гуппизани	86
Бадеха / бадехагуи	31	Дузандаги	89
Байт / байтгуи	33	Думбра / дутор.....	90
Байтбарак / байтгузанорак	35	Дуредгари / наджори / чубкори...	92
Баландзиком.....	36	Дутор / дуторзани / дуторсози	93
Баландмаком / баландмуком.....	38	Зангула пупак.....	95
Барбат / уд.....	39	Заргари.....	96
Барг	40	Ангуштарин / чала / чаласози	97
Барфи	42	Барг	99
Бекасаб.....	45	Дафтмона	100
Бинокори	47	Зира	101
Болишт / болиштсози	47	Кафаси	102
Бофандаги	48	Кулфи гиребон.....	103
Булбулик	49	Силсила / коши тилло / касаба ..	104
Бурида.....	50	Ситора.....	105
Бурёбофи.....	51	Таппиш	106
Гахворасози.....	53	Тумор	107
Гачкори.....	55	Тут	108
Гилембофи	58	Халка	109
Гилкори	58	Халкаи балдок	110
Гирдача	58	Зардевори	111
Гулбаст	58	Зардузи	111
Гулгардони.....	61	Зинсози	112
Гулдузи	63	Зира	112
Газалхони	64	Зуволагири	112
Гарангдузи	65	Иди	113
Гилофсози	65	Камонгулак	115
Гиджак	66	Кандакори	115
Гиджаки кухистони	67	Карбосбофи	116
Давлатбекгиджак	67	Карнай / карнайсози /	
Дарав / хирманкуби.....	68	карнайнавози	117

Касаба	118	Парварда / печак / ордак	177
Кашидадузи / накшдузи	118	Рубои / рубоикхони / рубоигуи ...	179
Кашфдузи	118	Саббоғи	183
Кешбофи	119	Сандуксози	185
Кордсози	123	Сато	188
Кулолгари	125	Силсила / касаба / коштилло	188
Кулчапази	126	Созтароши.....	189
Кундал	128	Сузани / сузандузи	192
Курпадузи	130	Суманак / сумалакпази	195
Кафаси	118	Сурма / сурмапази.....	200
Калама / катлама / катмол	116	Сускхотун	204
Катмол / калама.....	118	Табак / табаксози / табактароши .	208
Колинбофи.....	120	Тагсари / болишт / лула	210
Кошуктароши	133	Танурсози / чагдонсози /	
Котурма / калама / катлама.....	116	дегдонсози	214
Курок / курукдузи	135	Токидузи / туппидузи	220
Курут / курутсози.....	138	Турбофи	223
Лабчанг / чангковус.....	139	Усмакаши	224
Латифа / латифағуи	141	Фалак / фалаккхони	227
Либосдузи	142	Фатир / фатирпази.....	228
Лула	143	Фатирхамир	228
Лукхтаксози	143	Хинобанди	229
Макомкхони	145	Чакан / чакандузи.....	233
Марсия / марсиякхони	146	Чак-чак	236
Маҳси / маҳсидузи	149	Чакман	236
Машшотағи.....	151	Чалпак	237
Мисгари	153	Чаппоти	237
Музадузи	157	Чармгари	239
Мунисакдузи / мунисак	159	Чатрори	240
Мухрарези / зебигардан /		Чистон / чистонғуи	241
хафабанд	160	Читгари	245
Набот / наботпази	163	Чойхалта	248
Наи / наисози / наинавози	164	Чорукдузи	249
Наккош / наккоши / накшофарӣ ..	165	Джелак / челақдузи	250
Намадбофи / намадмоли	167	Джома / джомадузи	252
Наълбанди	169	Джуроб / джуроббофи	254
Нишолло / нишоллопази	171	Шероз (шероза / джихак)	255
Нонпази	172	Шонатароши / шонасози	258
Оинақхалта	173	Шоҳи / шоҳибофи	261
Охангари	175		

WORD-LIST

Adras / adrasbofi	10	Doyra /doyrazani /doyrasozi	75
Alocha /alochabofi	11	Dorbozi	76
Angushtarin / angushtarinsozi / chalasozni	13	Dostonhoi pahlavoni / dostonhoi hamosi	79
Andova	14	Dramai khalqi / namoishi mardumi	82
Askiya / askiyagui	16	Duo/duogui/duokhoni	85
Atlas / atlasbofi	19	Dughkashi/guppizani	88
Afsona /afsonagui	23	Duzandagi	90
A'chubasozi	26	Dumbra/dutor	91
Ashaglon / ashagulon /ashadlon	29	Duredgari/najjori/chubkori	92
Badeha /badehagui /badehasaroi	32	Dutor/dutorzani/dutorsozi	94
Bayt / baytgui	34	Zangula pupak	95
Baytbarak / baytguzanorak	35	Zargari	96
Balandzikom	37	Angushtarin/chala/chalasozi	98
Balandmaqom / balandmuqom	38	Barg	99
Barbat/ud	39	Dastmona	100
Barg	40	Zira	101
Barfi	43	Qafasi	102
Beqasab	46	Qulfi girebon	103
Binokori	47	Silsila/qoshi tillo/qasaba	104
Bolisht / bolishtsozi	47	Sitora	105
Bofandagi	48	Tappish	106
Bulbulik	49	Tumor	107
Burida	50	Tut	109
Buryobofi	51	Halqa	110
Gahvorasozi	53	Halqai baldoq	110
Gachkori	56	Zardevori	111
Gilembofi	58	Zarduzi	112
Gilkori	58	Zuvolagiri	112
Gulbast	59	Idi	114
Gulgardoni	61	Kamonghulak	115
Gulduzi	63	Kandakori	115
Ghazalkhoni	64	Karbosbofi	117
Gharangduzi	65	Karnai/karnaisozi/karnainavozi	118
Ghilofsozi	65	Kashidaduzi / naqshduzi	118
Ghijak	66	Kashfduzi	118
Darav/khirmankubi	69	Keshbofi	119
Dargilik/dargilak/dargilmādik	71	Kordsozi	123
Dasmona	72	Kulolgari	125
Daf/dafzani /dafsozi	74		

Kundal	129	Ruboi / ruboikhoni / ruboigui	181
Kurpaduzi	131	Sabboghi	183
Qalama / qatlama / qatmol	116	Sanduqsozi	186
Qolinbofi	121	Sato	188
Qoshuqtaroshi	133	Soztaroshi.....	190
Quroq / quroqduzi.....	137	Suzani / suzanduzi	193
Qurut/qurutsozi.....	138	Sumanak/ sumalakpazi	197
Labchang/ changqovus	139	Surma / surmapazi	201
Latifa / latifagui	142	Suskhotun	206
Libosduzi	143	Tabaq / tabaqsozi / tabaqtaroshi ..	209
Lukhtaksozi	144	Tagsari / bolisht / lula	211
Maqomkhoni	145	Tanursozi/chagdonsozi/ degdonsozi	216
Marsiya / marsiyakhoni	147	Toqiduzi / tuppidualuzi	221
Mahsi / mahsiduzi	149	Turbofi.....	223
Mashshotagi	152	Usmakashi	225
Misgari	154	Falak / falakkhoni	227
Muzaduzi	158	Hinobandi	230
Munisakduzi / munisak	159	Chakan/chakanduzi.....	235
Muhrarezi/ zebigardan/ khafaband.....	161	Chakman	236
Zebigardan/ muhrarezi.....	161	Chalpak	237
Khafaband/ muhrarezi	162	Charmgari	240
Nabot / nabotpazi	163	Chiston / chistongui	242
Nai / naisozi / nainavozi	164	Chitgari	247
Naqqosh / naqqoshi / naqshofari ..	165	Choikhalta	249
Namadbofi/ namadmoli	168	Jelak / jelakduzi	250
Na'lbandi	170	Joma / jomaduzi	253
Nishollo / nishollopazi	171	Jurob / jurobbofi	254
Nonpazi	173	Sheroz (sheroza / jihak)	256
Oinakhalta	173	Shonataroshi / shonasozzi	260
Okhangari	175	Shohi / shohibofi	263
Parvarda / pechak / ordak	177		

**МУХТАСАРИ МЕРОСИ
МАЪНАВИИ ТОЧИКОН**

**КРАТКИЙ БУКЛЕТ
НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО
НАСЛЕДИЯ ТАДЖИКОВ**

**SHORT BOOKLET ON
INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE OF TAJIKS**

Мухаррири ороиш *Р.Шералӣ*
Мухаррири саҳифабандӣ *М. Саидова*

Ба матбаа 16.09.2016 супурда шуд.
Чопаш 21.09.2016 ба имзо расид.
Љузъи чопӣ 16,0. Андозаи 60x84 ¹/₁₆.
Адади нашр 300 нусха

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
734018, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қаробоев 17а

Дар ҶДММ «Бебок» чоп шудааст.